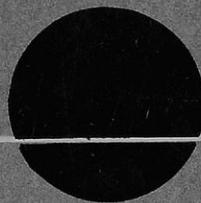

Δ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ
Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ - Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Δ'

Ιωνικού

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙ 1976

Α. ΒΡΑΝΤΣΗ - Β. ΣΤΡΟΒΕΛΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΣ
Κ. ΤΩΝΑΙΟΥ - Η. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Συντ.
Αγρ.

ΔΩΡΕΑΝ

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ — Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ — Π. ΠΑΡΡΗ

42302.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Χριστίανος Βασιλείου

στή φωτηνή βάση

Κι άτεν ότι τον από την πατέρα
κάμε στα δράματα την πατέρα

Χριστίανος

πατέρας

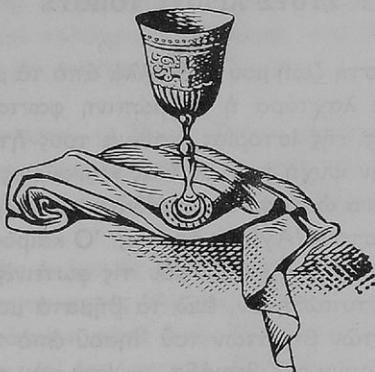
την πατέρα

προστάτη

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Α Θ Η Ν Α Ι 1976

Α. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΟΝΕΙΡΕΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά ἀπ' τὶς κακίες τοῦ κόσμου,
στὴ φάνη βρέφος, ὅσο ζῶ, νὰ Σὲ λατρεύω δῶσ' μου!

Κι ὅταν θὰ ῥθῇ ἀπὸ Σὲ σταλτὸς ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρη,
κάμε σὰ βρέφος νὰ σταθῶ μπροστὰ στὴ θεία Σου χάρη.

Χριστέ μου, δῶσ' μου στοὺς σεισμούς, στὶς τρικυμίες τοῦ κόσμου,
πάντα νὰ στέκω ἀτράνταχτος, καὶ νά'ναι ὁ λογισμός μου

τὸ φῶς ἀπὸ τὸ μυστικὸ ποὺ χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιὰ Σένα στὴ Βηθλεέμ τοὺς Μάγους εἶχε φέρει.

Καὶ κάμε λόγια κι ἔργα μου σὰν τῶν ἀγρῶν τὰ κρίνα,
προφητικά, φεγγόβιλα κάμε τα σὰν ἐκεῖνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βισκῶν. Γεννιόσουν καὶ γροικοῦσαν
τοὺς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους ποὺ Σὲ δοξολογοῦσαν.

«Περάσματα καὶ χαιρετισμοί»

Κωστής Παλαμᾶς

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

“Εχω ταξιδέψει στή ζωή μου σὲ πολλά ἀπό τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὅπου ἀποδημεὶ πάντα μὲ λαχτάρα ἡ ἀνθρώπινη φαντασία. Χῶρες τῆς δύμορφιᾶς ἡ πατρίδες τῆς ἱστορίας, καθένα τους ἥταν καὶ μιὰ καινούρια χαρὰ γιὰ τὴν ψυχή μου κι ἔνας καινούριος πλουτισμὸς γιὰ τὸ πνεῦμα μου. Κανένα ώστόσο δὲ μοῦ ἔδωσε τὴ γοητεία καὶ τὴ συγκίνηση ποὺ ἔνιωσα στοὺς Ἀγίους Τόπους. ‘Ο καιρὸς μπορεῖ νὰ κάνῃ ὅλο καὶ πιὸ ἀχνὲς μέσα στὴ μνήμη μου τὶς φωτεινὲς καὶ γλυκύτατες εἰκόνες ποὺ τῆς ἀποτυπώθηκαν, ἐνῶ τὰ βήματά μου ἀκολουθοῦσαν τ’ ἀρχαῖα ἀχνάρια τῶν βημάτων τοῦ Ἱησοῦ ἀπό τὴν αὐστηρὴ Ἱερουσαλήμ ὡς τὴν εἰρηνικὴ Τιβεριάδα κι ἀπὸ τὴν τρυφερὴ Βηθλεὲμ ὡς τὴ δραματικὴ ἔρημο ποὺ φέρνει στὶς ὅχθες τοῦ Ἰορδάνη. ‘Η συγκίνηση καὶ ἡ γοητεία, ποὺ μὲ εἶχαν τότε πλημμυρίσει, παραμένουν ἀκέραιες πάντα μέσα μου.

Κι ὅμως δὲν εἶχα πάει στοὺς Ἀγίους Τόπους μὲ τὴ βαθιὰ ἐκείνη πίστη τῶν προσκυνητῶν, ποὺ ἡ Ἱερουσαλήμ εἶναι γι’ αὐτοὺς ὁ μαγνητικὸς πόλος τῆς ψυχῆς τους καὶ ποὺ ὀνειρεύονται τὸ ταξίδι στοὺς Ἀγίους Τόπους σὰν κάτι τὸ ἱερό, τὸ μοναδικὸ καὶ τὸ μέγα, ποὺ ὑστερεῖ ἀπ’ αὐτὸ δὲν ἔχει πιὰ νὰ ἐπιθυμήσῃ κανεὶς τίποτ’ ἄλλο στὴ ζωὴ του.

“Οταν πρωταντίκρισα ἀπὸ μακριά, στὸ ὑψος ἐνὸς λόφου ποὺ χρησιμεύει γιὰ βάθρο της, τὴν Ἱερὴ Πόλη τῶν λογισμῶν καὶ τῆς λατρείας ἀναρίθμητων ἀνθρώπων, δὲ γονάτισα μὲ κλάματα εὔτυχίας νὰ προσευχηθῶ, ὅπως ἔκαναν οἱ τραχιοὶ πολεμικοὶ σταυροφόροι.

‘Αντικρίζει κανεὶς, ἔξαλλου, στὴν Παλαιστίνη πολλὰ πράματα ποὺ δὲν τὰ περιμένει, ποὺ δὲ σκέφτηκε πῶς μποροῦσε νὰ τὰ δῆ ἐκεῖ, καὶ ποὺ εἶναι σὰ μεγάλες λερωματιές στὴν εἰκόνα της, τὴν εἰκόνα ποὺ ἔχει πλάσει ἡ φαντασία μας ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν Εὐαγγελίων. Στὸ Ὁρος τῶν Ἐλαιῶν δὲν ὑπάρχουν πιὰ ἐλιές, γιατὶ οἱ Τοῦρκοι τὶς ἔκοψαν στὸν πόλεμο, γιὰ νὰ τροφοδοτήσουν μὲ ξύλα τὶς ἀμαξοστοιχίες τους· ὁ κῆπος τῆς Γεθσημανῆ ἔχει ἔξαφανιστῇ κάτω ἀπὸ μιὰ τεράστια — καὶ τερατώδη — ἐκκλησία ποὺ ἔχουν χτίσει οἱ Ρῶσοι· τὴν ἔρημο, ὅπου ὁ Χριστὸς νήστεψε καὶ προσευχήθηκε, τὴ διασχίζει ἔνας πλατύς ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος, ὅπου πηγαινοέρχονται τουριστικὰ αὐτοκίνητα· πολισμάνοι* κανονίζουν τὴν κυκλοφορία

στοὺς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ στὴ Βηθλεέμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολύχρωμες ρεκλάμες, πού ἔξυμνοῦ φαρμακευτικὲς σπεσιαλιτέ ἢ τὶς ραπτομηχανὲς Σίγγερ...

"Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἀγιοι Τόποι μὲ συγκίνησαν καὶ μὲ γοήτεψαν, εἶναι γιατὶ εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, τὴ διάχυτη, σὰ φῶς καὶ σὰν ἄρωμα μαζί, στὴν ἀτμόσφαιρά τους.

'Ἀληθινά, κι ἂν ἀκόμα δὲ φέρη κανεὶς τὸ Χριστὸ μέσα του, εἶναι ἀδύνατο, φτάνοντας στοὺς Ἀγίους Τόπους, νὰ μὴν Τὸν βρῆ ἐκεῖ, νὰ μὴ νιώσῃ, στὰ μέρη αὐτὰ ὅπου ἔζησε καὶ δίδαξε, τὴν ἄσυλη παντοῦ παρουσία Του. 'Η ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τὰ τοπία της κι οἱ σκηνὲς τοῦ ὑπαίθρου της εἶναι σὰ μιὰ εἰκονογράφηση τῶν σελίδων του.

Στὴ Ναζαρέτ, τὴ γλυκιὰ ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ροδίζει ἀπαλὰ τοὺς εἰρηνικούς της ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καὶ σήμερα νὰ ταυτίσετε τὴν Παναγία μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς γυναῖκες μὲ τὸ φαρδὺ μαῦρο χιτώνα καὶ τὸ μακρὺ μαῦρο πέπλο, πού γυρνοῦν ἀπὸ τὴ βρύση μὲ βῆμα ἀργό, μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα στὸ χῶμα καὶ μὲ μιὰ κόκκινη πήλινη στάμνα ὅρθια στὸ κεφάλι τους· στὴ γαλήνια λίμνη τῆς Τιβεριάδας ὑπάρχουν πάντα οἱ φτωχοὶ ψαράδες, σὰν ἐκείνους ποὺ συντρόφευε ὁ Ἰησοῦς στὸ νυχτερινό τους ψάρεμα· ὁ ἄγυρος καὶ κουρελιάρης βεδουίνος μὲ τὸ σκελετωμένο κορμί, τὸ μελαψὸ πρόσωπο, τὰ κατάμαυρα γένια καὶ τὴν αὔστηρὴ ἔκφραση στὰ μάτια του τὰ λαμπερὰ σὰν τὸ κάρβουνο, ποὺ τὸν εἶδα κατάμονο κι ἀκίνητο μέσα στὴν ἔρημο, ὅταν τὴν περνοῦσα πηγαίνοντας στὸν Ἰορδάνη ποταμό, ἥταν ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῶν βυζαντινῶν ἀγιογραφιῶν· τὸ πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔργαλε νερὸ ἡ Σαμαρεῖτις γιὰ τὸ διψασμένο Ἰησοῦ, μὲ ξεδίψασε κι ἐμένα, — Ὅστερ' ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια· τοὺς Φαρισαίους τοὺς εἶδα στὴν Ἱερουσαλήμ: μόνο πώς δὲν εἶχαν πιὰ τὴν ἀρχαία τους οἰηση*, ἀλλὰ θρηνοῦσαν μπροστὰ στὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τὴ χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραήλ· εἶδα, πάνω στὶς καμῆλες τους, τοὺς Μάγους· εἶχαν τὸ ἴδιο ντύσιμο καὶ τὴν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἀν ἀντὶ γιὰ σμύρνα καὶ λίβανο μεταφέρανε ντενεκέδες βενζίνας· εἶδα τὸν ἀγαθὸ Ἰωσήφ νὰ γυρνάῃ ἀπὸ τ' ἀμπέλι του στὴ Ναζαρέτ: τὰ πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα τοῦ

τεφροῦ γαϊδουριοῦ του (τοῦ ἕδιου ἐκείνου τῆς φυγῆς γιὰ τὴν Αἴγυπτο). εἶδα ἀκόμα τούς εὐαγγελικούς βοσκούς τῆς Βηθλεέμ. . . Κι ἀν δὲν εἶδα τὴν ἀνάερη σιλουέτα* τοῦ ἕδιου τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸ μακρὺ ἀσπρὸ χιτώνα, τοὺς ξανθούς βοστρύχους, τὸ ἀραιὸ ξανθὸ γένι καὶ τὰ γαλανά Του μάτια τῆς καλοσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, ὅλα ὡστόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὔτόν, ὅλα θύμιζαν Αὔτόν, ὅλα χάρη σ' Αὔτὸν ἔπαιρναν ἀξία καὶ μετουσιώνονταν. . .

Ναί. "Αν τὰ μακρινὰ ὅρη τοῦ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ώραῖα μέσα στὴ μαβιὰν ἄχνα τοῦ δειλινοῦ, ἥταν γιατὶ τόσες φορὲς εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτὰ τὸ βλέμμα Του· ἀν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρὲτ ἥταν τόσο γλυκοί, ἥταν γιατὶ εἶχε παίξει σ' αὐτούς, ὅταν ἥταν ἔνα ἀφρόντιστο ξανθὸ παιδάκι· ἀν ὁ Ἱορδάνης δὲ μοῦ φάνηκε ἔνα κοινὸ βουρκωμένο ποτάμι, ἥταν γιατὶ εἶχε λουστῆ στὰ νερά του· ἀν τὰ στάχυα τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναούμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἥταν γιατὶ τὸ χέρι Του τὰ ἔχει χαϊδέψει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικούς ρεμβασμούς Του. Κι ἀν στὴν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενὰ ἀλλοῦ στὸν κόσμο, ἡ ἀτμόσφαιρα ἥταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἀν μιὰ ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χάιδευε τὰ πάντα καὶ τὴν ψυχὴ μου, ἀν καθετὶ τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἔνα συναίσθημα αἰωνιότητας, ποὺ ὕψωνε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ γέμιζε σοθαρή χαρά, ἥταν χάρη στὴ μαγεία τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, ποὺ τὰ χείλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια — πρῶτα καὶ μόνα αὐτὰ σ' ὅλη τὴ γῆ. . .

"Ετσι, γιὰ μένα, τὸ ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἥταν σὰ μιὰ ἐπίσκεψη στὸ ἀπλό, εἰρηνικὸ καὶ φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ γλυκὸς Ραββὶ μὲ δέχτηκε μὲ καλοσύνη στὴν αὐλή Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἔνα πεζούλι μὲ λουλούδια, κάτω ἀπὸ μιὰ σκιερὴ περιπλοκάδα, κι ὅτι Αὔτός, ποὺ εἶχε κηρύξει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἀργὰ καὶ σιγανά, μόνο σ' ἐμένα, μόνο γιὰ μένα. . .

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' ἀντιλαλήση αὐτές τις μέρες τὸ τραγούδι τῶν ἄγγέλων, τὸ τραγούδι τῆς Γευνήσεως « ἐπὶ γῆς εἰρίγη, ἐν ἀνθρώποις εὔδοκία »! Αἴματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοπαιδεμένη φλούδα τῆς γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του στὴν προσμονὴ κάποιας ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἀπειρα πιὸ φοβερὸ κι ἀπὸ τὴ φωτιὰ κι ἀπὸ τὸ σέδερο κι ἀπ' ὅλες τὶς μηχανὲς τῆς Κολάσεως : τὸ μίσος τὸ ἀστόμωτο*, τὸ μίσος τὸ ἀχόρταγο, δράκοντα μὲ πύρινη ἀνάσα. . .

Μέσα στὶς στυγερὲς πανδαισίες ποὺ ὄργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάνειροι τοῦ μίσους καὶ ποὺ μπροστά τους τὰ ὄργια τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν, τὸ θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεέμι ξαναπαίρει τὴν πρωταρχική του δύναμη καὶ τὴν ἔννοιά του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πιὸ βαθιὰ αἰσθητὴ στὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ὅχι μόνο δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλὰ δὲν ἔχει κὰν ἀρχίσει νὰ γίνεται ζωή, ὅτι θὰ χρειαστοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρὰ ἵσως νέων μαρτύρων, ποὺ στὸ τέρας τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τὸ νόμο τῆς ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μιᾶς νέας ἀνθρωπότητας.

Μὲ καρδιὰ γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ἃς στρέψουμε τὴ ματιὰ κατὰ τὸ μέγα φῶς ποὺ ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ὅπου συντελεῖται τὸ βαθὺ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τὸ μυστήριο τῆς ἀπειριόστητης ἀγάπης στὸν ἀνθρωπό. Μέσα σὲ μιὰ σπηλιὰ ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρωπινὴ σάρκα, γιὰ νὰ θυμίσῃ στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἀθῶο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς τροφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλιὰς τοῦ κόσμου. Καὶ τὰ σουραύλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ ποὺ διαλαλεῖ τὸν ἐρχομό Του. "Ἐρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιατὶ κι Αὔτὸς ἔνας ποιμένας εἶναι — ποιμένας ψυχῶν, ποὺ θ' ἀφήση τὸ ποιμνιο, γιὰ νὰ τρέξῃ νὰ φέρη στὴν ὀλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ « ἀπολωλὸς πρόβατο ». Γιατὶ ἔρχεται νὰ λυτρώσῃ τὸν ἀνθρωπό μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συχώρεση.

"Ας γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτη ὥρα, κατὰ τὴ σπηλιὰ τῆς Βηθλεέμ. "Ας ἀτενίσουμε τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως. 'Ο Θεὸς δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαριὰ μοίρα τῶν ἀνθρώ-

πων. "Ερχεται νὰ τὴν ὑποστῆ ὁ ἴδιος· νὰ ζήσῃ τὴ φτώχεια καὶ τὸν πόνο, τὴν παραγνώριση καὶ τὴν πίκρα, τὴν ἀδικία καὶ τὸν κατατρεγμὸ – αὐτὸν τὸ θάνατο, που δὲν εἶναι στὴ φύση Του ὀλότελα ξένος γι' αὐτόν. "Ερχεται νὰ λυγίσῃ σὰν ἀνθρωπος τὴν τραγική, τὴν κρίσιμη στιγμὴ τοῦ "Ορους τῶν Ἐλαιῶν – « παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο! » – νὰ νιώσῃ, στὸ ζύγωμα τοῦ θανάτου, τὴν ἄφατη θλίψη τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς· καὶ ἡ νύχτα ν' ἀκούσῃ, κατάπληκτη, τὰ θεῖα χείλη νὰ ψιθυρίζουν: «περίλυτπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἔως θανάτου»!

Οἱ λαοὶ ποὺ κάθονται στὸ σκοτάδι, ποὺ παραδέρνουν στὸ σίφουνα τοῦ μίσους, ἃς ἀντικρίσουν σήμερα τὸ μέγα φῦσι ποὺ ὑψώνεται μεσοούρων ἀπὸ τὴν ταπεινὴ σπηλιά. 'Ο "Αναρχος, ἀπὸ τὸν ὑψιστὸ θρόνο Του, κατεβαίνει νὰ ντύσῃ τὴν τελειότητά Του μὲ τὸ σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἀφθαρτη οὐσία Του ἔρχεται νὰ φυλακίσῃ – σ' ἔνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης – μέσα στὰ στενὰ κι ἐφήμερα ὅρια τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κατεβαίνει νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα τῆς ἀδελφούσύνης, νὰ ἔξισθῃ μὲ τὰ πλάσματά Του.

Αὐτὸ τὸ παράδειγμα τῆς ὑπέρτατης καλοσύνης, τῆς θείας αὐταπαρνήσεως, δείχνει τὸν πάμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ ὅσοι πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ύλικῶν ὅρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ φέρῃ τὴ θεραπεία τῆς βαριᾶς ἀρρώστιας ποὺ δέρνει τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ αἰῶνες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἡμέρα, ποὺ συντελέστηκε τὸ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πώς ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ ἀποκορυφώνονται σήμερα στὴν παγκόσμια ἀγωνίᾳ εἶναι τὰ πικρὰ προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νὰ ζητοῦμε ἀπέξω ἀπὸ τὸν ἀνθρωπό, στὶς συνθῆκες τὶς ύλικὲς τοῦ βίου, τὴ σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τὰ καλά, ὅλα τὰ βήματα τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἡθικῆς προόδου στὴν ἀνθρώπινη ζωή, ἔρχονται ἀπὸ μέσα: ἀπὸ τὴ συνείδηση. Καὶ σ' αὐτή, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: «Κοίταξε – λέει στὸν ἀνθρωπό – πώς γιὰ τὴν ἀγάπη σου δέχομαι ν' ἀποβάλω τὴν παντοδυναμία μου· πώς ντύνομαι τὴν ἀδυναμία σου· πώς δέχομαι τὰ βάσανά σου, πώς γίνομαι μαζί σου ἔνα, νὰ περπατήσω στὸ δρόμο σου, νὰ μοιραστῶ τὴ θλίψη σου, νὰ σταυρωθῶ καὶ νὰ πεθάνω γιὰ σένα».

'Η ἐνανθρώπηση τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστήρια.

Ντυμένος τήν ἀνθρώπινη σάρκα σ' ὅλη της τὴν πραγματικότητα ἔρχεται νὰ δώσῃ μὲ τὴ γήινη ζωὴ Του τὸ πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀλήθειας, δὅτι μέσα στὸ φθαρτὸ κι ἐφήμερο σκήνωμα μπορεῖ νὰ κατοικήσῃ ἡ ἀπόλυτη ἀγάπη. Γιὰ νὰ φτάσῃ ὁ ἀνθρωπὸς τὸν ὑψηλὸ αὐτὸ καὶ σωτήριο τύπο ζωῆς, ποὺ ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε μὲ τὴν ἐνανθρώπησή του, πρέπει νὰ νικήσῃ μέσα του ὅλα τὰ κατώτερα ἔνστικτα, τὰ πάθη, τὶς ματαιότητες, τοὺς ἐγωισμούς, τὴν τάση πρὸς τὶς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τὶς μικρόχαρες ἐπιδιώξεις, τὶς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ, τι τὸν χωρὶζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸν πλησίον, ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἔαυτό του, νὰ τὰ χάσῃ ὅλα, γιὰ νὰ κερδίσῃ τὸ ἔνα, τὸν ἔξαγνισμό, τὴν ἐσωτερικὴ του ἀνύψωση, τὴ χάρη τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτη διδαχή, ποὺ ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ εἰναι ἐπίκαιρη, σήμερα εἰναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σωτήρια. Ποῦ φέρνουν τὰ κηρύγματα τοῦ μίσους, ποὺ ὕσπειραν στὸν κόσμο οἱ ἀντίχριστοι, ποὺ δόηγοῦν ἡ ἀπιστία κι ἡ ὑλοφροσύνη, τὰ πάθη καὶ οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἡ μέθη τῶν αἰμάτων καὶ τῶν φόνων, τὸ βλέπει ὁ καθένας τόσο καλά, ποὺ κάθε λόγος περισσεύει. ቙ ἀνθρωπότητα σφαδάζει* μὲ μπηγμένο στὰ σπλάχνα της τὸ ἀκονισμένο σίδερο. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ εἰναι βέβαιος γιὰ τὴν αὔριο. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στὸν κρατήρα τοῦ ἥφαιστείου ποὺ οἱ ἴδιοι παραγέμισαν μ' ἐκρηκτικὲς ὕλες. Μάταια ζητῶνται μὲ τὸν φρενιασμένο πολλαπλασιασμὸ τῶν μέσων τῆς καταστροφῆς τὴ σιγουριὰ τῆς κυριαρχίας. "Αμα οἱ δυνάμεις τῆς Κολάσεως ἔπολυθοῦν πάνω στὸν πλανῆτη, κανένας δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ τὶς διευθύνῃ κατὰ τοὺς δικούς του σκοπούς. Κανένας δὲν κατέχει τὶς μαγικὲς λέξεις ποὺ τὶς βάζουνε σὲ πειθαρχία. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ξέρῃ κατὰ ποὺ θὰ στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσο σοφὰ ἔτοιμασμένες μηχανές τοῦ ὀλέθρου.

Ἄπὸ τὴ σπηλιὰ τῆς Βηθλεέμ, ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη ποὺ διάλεξε γιὰ λίκνο του τὸ Θεῖο Βρέφος καλεῖ τὴν ξεστρατισμένη ἀνθρωπότητα στὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τὸν θητό, ποὺ ἔχει πνίξει στὰ στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἴσθημα, νὰ γυρίσῃ στὸ δρόμο τῆς πραότητας καὶ τῆς συμπόνιας, τῆς καλοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτὸ τὸ κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νὰ γίνη τὸ θεμέλιο τῆς σωτηρίας. ቙ ἀνάπλαση τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ζήτημα ἐσωτερικῆς καθάρσεως. ቙ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ηγεσίας ἔχει

χρεοκοπήσει. Τὸ θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, ποὺ πορεύεται στὸ γκρεμό, εἶναι ἡ δραματικὴ βεβαίωση αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὀλες τις κολοσσιαῖς προόδους τοῦ ύλικοῦ πολιτισμοῦ ὁ ἡθικός μας πολιτισμὸς είναι τιποτένιος.

Οὔτε ἡ φιλοσοφία, οὔτε ἡ ἐπιστήμη μπόρεσαν νὰ δώσουν στὸν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στοὺς σκολιοὺς* δρόμους ποὺ τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ συλλάβῃ τὴν φωνή Του. Τὸ μεγάλο καὶ χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἔγινε μιὰ νεκρὴ χρονολογία στὴν ιστορία. Ἡ γένυνηση τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δὲν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καὶ τὸ θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σὰν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγονο.

“Ομως ποτὲ δὲν είναι ἀργά γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει σημάνει ἀπὸ πολὺν καιρὸν ὡρα της. Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίσῃ ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτήρα. Πρέπει νὰ πιστέψῃ τὸ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σὰν τὴν πιὸ ἀπλὴ καρδιὰ τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτὸς ὁ ψευτομορφωμένος, ποὺ πῆγε κι ἔσκισε μὲ τὸ παγερὸ λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸ τὸν πυρήνα τῆς ἡθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, ποὺ ἀρνήθηκε αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως, μὲ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνη του. Νὰ βρῇ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό. Καί, σὰν τὸν Παῦλο, νὰ γυρίσῃ μὲ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιὰ καὶ τὴ δάδα τοῦ ἀποστόλου στὸ χέρι. Γιατὶ ἀλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δὲν ὑπάρχει ἀπ' αὐτὸ πού ῥιξε ὁ Ἰδιος ὁ Θεὸς ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα: αὐταπάρνηση, ταπείνωση, ἀγάπη. Είναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκειῶν, ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ ν' ἀντιταχθῇ στὸ μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους ποὺ φοβερίζει τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀφανισμό. Μονάχα μὲ μιὰ ἡγεσία πραγματικῶν χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀνατείλῃ φῶς γιὰ τοὺς λαοὺς ποὺ κείτονται σήμερα στὸν ἵσκιο τοῦ θανάτου.

«‘Ελληνικὴ δημιουργία» τ. Στ' (1950), σ. 885 έξ. Σπύρος Μελάς

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

‘Η γέννησή Σου τὸ ἄγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη,
τ’ ἄψυχα καὶ τὰ ζωντανά. Μουκανητὰ σκορπίζουν
τὰ βόδια, καὶ τ’ ἀλόγατα μ’ ἀγάπη χλιμιντρίζουν...
‘Η γέννησή Σου τὸ ἄγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη.

Καὶ τὸ ἀστρο, ποὺ δὲ θὰ φανῆ ποτὲ στὸν κόσμο πιά,
ἀπὸ τοῦ στερεώματος τ’ ἀμέτρητα τὰ βάθη
ῆρθε, κι ἀπὸ τὴ φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη
τὸ ἀστέρι, ποὺ δὲ θὰ φανῆ ποτὲ στὸν κόσμο πιά.

Τὸ ἀστέρι αὐτό, ποὺ δόδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε,
κάθε πιστὸς μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τὸ θωρεῖ.
Τὸ ἀστέρι αὐτὸ στὴ φάτνη Σου κι ἐμένα μ’ ὁδηγεῖ,
τὸ ἀστέρι αὐτό, ποὺ δόδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε... .

«Κασταλία κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκίτης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

—Σοῦ ’ταξα αὐτὸ τὸ χαρτάκι. Διάβασέ το! μοῦ εἶπε ὁ γερο-Κορφιάτης τὴν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἅγιου Σπυρίδωνος στὴν Κέρκυρα, 15 Αύγουστου. Καὶ μοῦ ἔδειχνε ἔνα κομμάτι χαρτὶ ζαρωμένο καὶ κιτρινισμένο ἀπ’ τὸν καιρό.

—Πῶς τὸ χω στὰ χέρια μου μὴ ρωτᾶς. Διάβασέ το!
Καὶ διάβασα πέντε γραμμὲς μὲ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα καὶ ἀνορθόγραφα:

«Ορκιζούμαστε στὴ μεγάλη του χάρη, ἐμεῖς διάκος Συμεὼν, σκευοφύλακας τοῦ παναγίου ναοῦ του, καὶ Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρης, πώς τὰ μεσάνυκτα κι ἔπειτα — δὲ θυμούμαστε καλὰ — δεκαπέντε μὲ δεκάξι, Αὔγουστο μήνα τοῦ 1716, ὁ Ἅγιος ἄφησε τὸ κουβούκλι του γιὰ μὰ δυὸ ὕρες κι ὕστερις βρέθηκε πάλι μέσσα. Ἐτοῦτο γιὰ κειοὺς ποὺ δὲν τὸ πιστεύγουνε».

—Σοῦ ’ταξα πώς θὰ στὸ δείξω, ἔξακολουθησε νὰ μοῦ λέγη ὁ γέρος· μὰ κι ἐσὺ θὰ γράψης τὰ δόσα σοῦ ’πα, ὅπως τ’ ἄκουα ἀπ’ τὸν πατέρα μου, κι ἐκεὶός ἀπ’ τὸν ἑδικό τουνε, ὅπως τὰ ’μαθε ἀπ’ τὴ μάνα του, κι ἐκείνη πρὶν παλαιόθεν, κι ἔτσι ἴσαμε πέντε γενεὲς ποὺ φτάνει στὸ στόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Χαράλαμπου.

Τοῦ ὑποσχέθηκα τοῦ γέρου· καὶ τὰ γράφω.

Μερόνυχτα τὰ κανόνια διλόγυρα στὴν πόλη· ὁ Βενετὸς ναύαρχος εἶχε μάζευτη κάτω ἀπὸ τὰ τείχη κι ἄφησε τὸ στόλο τῶν ἀπίστων ν’ ἀράξῃ στὸν ἥσυχο γιαλὸ τοῦ Ἱψου καὶ τοὺς Γονιοὺς τὸν Αὔγουστο τοῦ 1716. Ἡταν ἡ δεύτερη φορὰ ποὺ οἱ Τούρκοι πατοῦσαν τὴν Κέρκυρα.

Μέσα στὴν πόλη φόβος καὶ τρόμος. ”Ετρεξαν στὸ Παλαιὸ Φρούριο, σήκωσαν τὸ γεφύρι, κι ἀφέθηκαν στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Μόνο ὁ στρατάρχης ἄτρομος, ψύχραιμος, ἀεικίνητος, μάζεψε τὴ λίγη φρουρὰ ἀπὸ Ἔνετούς, Σάξονες καὶ Ἑλληνες, ἐπῆρε καὶ μερικὰ παλικάρια ἀπ’ τὴν πόλη, ἔκλεισε τὴν πύλη τοῦ Παλαιοῦ Φρουρίου, καὶ ἀνάγκασε τὸν κόσμο, τοὺς νέους νὰ ὀπλιστοῦν, τοὺς γέρους, τὰ παιδιὰ καὶ τὶς γυναῖκες νὰ κουβαλοῦν χῶμα, νὰ βοηθοῦν στοὺς προμαχῶνες, νὰ περιποιοῦνται τοὺς πληγωμένους.

Ο κόσμος πῆρε θάρρος· σιγὰ σιγὰ συνήθισε· καὶ κάθε δειλινὸ μαζευόταν μπροστὰ στὴ μικρὴ πλατεία τοῦ Ἅγιου, καὶ ὅλοι, ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι, ἔμπαιναν ἀπ’ τὴ μιὰ πόρτα, προσκυνοῦσαν, καὶ ἔβγαιναν μὲ πιὸ θάρρος ἀπ’ τὴν ἄλλη.

Ο Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρχης, μαζὶ μὲ τὸ διάκο Συμέων, ἔκαναν νυχτέρι κάθε βράδυ, φύλακες ἄγρυπνοι μέσα στὸ ναό· ἔτοιμοι μὲ τὴν πρώτη προσταγὴ νὰ κατεβάσουν τὸν Ἅγιο μὲ τὴ λάρνακα μέσα στὴν καταπαχτὴ ποὺ ’χαν ἀνοίξει μυστικὰ στὸ πλάι τῆς Ἅγιας Τραπέζης, γιὰ νὰ τὸν γλιτώσουν ἀπ’ τὰ χέρια τῶν ἀπίστων. Κι αὐτὸ ἥταν ποὺ τὸν πείραζε περισσότερο τὸν ἀγαθὸ καὶ ἀπλοϊκὸ χωριάτη, ποὺ τριάντα χρόνια εἶχε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἅγιου. Πῶς θὰ τὸν ἔξευτέλιζαν ἔτσι τὸν Ἅγιο! Τὸν Ἅγιο, ποὺ τὸν ἔβλεπε τόσα χρόνια νὰ κάνη χάρες, νὰ σώζη κόσμο, νὰ ’χη τόση δύναμη!

Καὶ κάθε βράδυ, σὰ γύριζε στὴν ἐκκλησία, πήγαινε κουνώντας τὰ χέρια καταπάνω στὸ φοβισμένο Συμέων καὶ τοῦ ’λεγε:

—Θὰ τὸ δῆς ποὺ δὲ θὰ γίνη αὐτό! Δὲ θενὰ μπῆ ἔκει μέσα! „Οχι! Θὰ τὰ διώξῃ τὰ παλιόσκυλα. Μωρέ, θὰ τὰ διώξη, σου λέω! ὅπως τοὶ ἄλλες ἔδιωξε καὶ τὴν πανούκλα!

Κι ἐπειτα γύριζε κατὰ τὸν "Αγιο, κλεισμένο στὴν ἀσημένια του λάρνακα, καὶ τὰ χείλια του ἄρχιζαν νὰ κινοῦνται καὶ νὰ ψιθυρίζουν σιγά σιγά.

Τί ἔλεγε; 'Ο διάκος δὲν ἄκουγε. Μόνο τὸν ἔβλεπε ὕστερ' ἀπ' τὸ σταυρό του νὰ κάνη χειρονομίες καὶ νοήματα κοιτάζοντας κατὰ πρόσωπο τὸν "Αγιο, σὰν νὰ τοῦ 'λεγε: «Σύμφωνοι είμαστε». Ἐπειτα σήκωνε τοὺς ὤμους καὶ τραβοῦσε στὸ στασίδι του, ποὺ κάθε νύχτα μισαγρυπνοῦσε, γιὰ νά 'ναι πάντα ἔτοιμος.

Ήταν κοντὰ μεσάνυχτα: τῆς Παναγίας, Δεκαπενταύγουστο, στὰ 1716.

"Ησυχη ἡ βραδιά. Νύχτα καλοκαιρινὴ μὲ φεγγάρι σὰν ἀσημένιο δίσκο πού 'λαμπε καὶ φώτιζε ὅλη τὴν ὅμορφη φύση τῆς Κέρκυρας. Μακριὰ στοὺς προμαχῶνες, στὸν 'Αι - Αντώνη, ἀπ' τὸν 'Αι - Θανάση καὶ τὴν Πούντα, ἀκούονταν μαζί μὲ τὸ μονότονο τραγούδι τοῦ γρύλου τὰ «Γρηγορεῖτε. . .» ν' ἀντηχοῦν σὲ διάφορες γλώσσες. Οὕτε μιὰ κανονιὰ ἔκείνη τὴ βραδιά. Γαλήνη καὶ στοὺς μαχητὲς καὶ στὴ φύση. Μιὰ βουβή ήσυχιά ἀπ' ἔκεινες ποὺ γίνονται, πρὶν ἔρθη ἡ μεγάλη τρικυμία. . .

Στὸν "Αγιο οἱ πόρτες εἶχαν κλείσει ἀπὸ νωρίς. Δυὸς τρεῖς καντῆλες τρεμόσβηναν· ἐμπρὸς στὴν Παναγιὰ ἡ μιὰ· στὴ θύρα τοῦ τέμπλου ἡ ἄλλη. Κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια, μπρὸς στὴν ὄρθη λάρνακα μὲ τ' ἄγιο λειψανο, ἀλιωτο κι ἀκέριο στοὺς αἰῶνες.

'Ο Χαράλαμπος ἀπ' τὸ πρῶτο στασίδι, μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὴν παλάμη, ἀντίκριζε μὲ μισοκλεισμένα μάτια κατὰ πρόσωπο τὸν "Αγιο, ἔκει στὴ δεξιὰ πύλη· καί, καθὼς τὸ φῶς τῆς καντήλας τρεμόσβηνε, τοῦ φαινόταν πώς ἔκεινο τὸ μελαψὸ προσωπάκι μέσα ἀπὸ τὸ τζάμι κουνιόταν, τοῦ ἔκανε νοήματα· κι αὐτὸς ἄρχιζε τότε τὰ παρακάλια καὶ ψιθύριζε:

—Διώξε τους, "Αγιε μου! Διώξε τους!

"Εξαφνα, μέσα στὴν ἀπέραντη ἔκείνη γαλήνη, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. Ἀμέσως ἄρχισαν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Τὰ τζάμια τῆς ἐκκλησίας ἔτριζαν. Κάτω μακριά, ἀκούονταν οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν ἀπίστων,

πού σὲ μιὰ τελευταία ξαφνική ἔφοδο μὲ τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω δρμούσαν, γιὰ νὰ τελειώσουν μιὰ ώρα ἀρχύτερα.

Πάτησαν τὸν πρῶτο προμαχώνα. Τοὺς ζεμάτιζαν ἀπὸ πάνω μὲ λάδι, τοὺς κεραύνωναν ἀπὸ τὰ τείχη. Αὔτοὶ ἔμεναν θηρία, ἀτάραχοι. Πήδησαν στὴν τάφρο· ἔβαλαν σκάλες· ἄνοιγαν τὶς πόρτες. Μέσα στὴν πόλη οἱ φωνές, τὰ κλάματα τῶν μικρῶν, παράπονα, παρακλήσεις. Τὰ οὐρλιάσματα τῶν σκύλων· λαλήματα πετεινῶν· οἱ καμπάνες ποὺ σήμαιναν ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. "Ολα μαζὶ σὰ μιὰ μυριόστομη κραυγὴ ἀνέβαιναν ψηλὰ στὸν οὐρανό, πού, τόσο πρὶν δλοφέγγαρος καὶ κατακάθαρος, ἀρχιζε τώρα νὰ σκοτεινιάζῃ ἀπὸ βαριὰ σύννεφα ποὺ μαζεύονταν καὶ κατέβαιναν τόσο χαμηλά, ποὺ περνοῦσαν ἀπάνω στὶς στέγες τῶν ψηλῶν σπιτιών.

'Αστραπὲς καὶ ἀστροπελέκια ἔσκιζαν ποῦ καὶ ποῦ ἔνα βαθὺ σκοτάδι μέσα στὰ στενὰ καντούνια, ὅπου παράδερνε πλῆθος ἔτοιμο γιὰ σφαγὴ, παιδιὰ γιὰ ἀλλαξοπιστία.

'Εκεῖ ἀκίνητοι ἀπὸ τὸ φόβο, κοκαλωμένοι, πτώματα ὅρθια ἐπάνω στὰ στασίδια οἱ δύο φύλακες, δ ἔνας λαϊκὸς δ ἄλλος κληρικός, γύρισαν, κοιτάχτηκαν καὶ εἶπαν μὲ τὰ μάτια:

—"Ωρα εἴναι!

'Ετοίμασαν τὸ γερὸ σκοινί, σήκωσαν τὴν πλάκα, κοίταξαν τὸ βαθὺ ἄνοιγμα καί, πρὶν ἀρχίσουν, ἔπεσαν καὶ οἱ δυὸ μὲ τὸ μέτωπο στὶς πλάκες μπροστὰ στὴ λάρνακα, γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν γιὰ τελευταία φορά.

Πότε πότε σήκωναν τὸ κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στὸ τζάμι καὶ τὰ χείλια τους ψιθύριζαν σιγὰ σιγά· ἔπειτα ἔσκυψαν πάλι στὸ κρύο μάρμαρο. Οἱ βροντὲς ἔκαναν τὸ πλακόστρωτο νὰ τρέμη. Τὸ τέμπτο φωτιζόταν ποῦ καὶ ποῦ ἀπὸ τὶς ἀστραπές· οἱ καντῆλες μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες τους χοροπηδοῦσαν σὲ κάθε βροντή ποὺ ἔπνιγε καὶ φωνὲς καὶ ἀλαλαγμούς καὶ κανονιές.

Γεμάτοι ἀπὸ κατάνυξη, ἔτοιμοι γιὰ τὴν τελευταία τους ώρα, ἔδιναν κι οἱ δυὸ τὴν ψυχή τους ὅλη ἐκείνη τὴν στιγμὴ καὶ εἶχαν λησμονήσει τὴ δουλειά τους καὶ τὸν ἄγιο σκοπό τους. Μόνο, σὰ μέσα σὲ ὄνειρο, σὰ νὰ ἔρχονταν ἀπὸ ἄλλον κόσμο, ἄκουαν ἀόριστες, συγκεχυμένες ὁμιλίες, φωνὲς σπαραχτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδιῶν: «Σῶσε μας, "Αγιε μας!... Διῶξε τς ἄπιστους!... Μανούλα!».

Οι καντῆλες ἔπαιζαν· τὸ φῶς τρεμόσθηνε. Μιὰ ἀστραπὴ γέμισε μὲ φῶς τυφλωτικὸ κι ἔλαμψαν ὅλα: εἰκόνες καὶ μανουάλια καὶ καντῆλες. Καὶ ἀστραψε ὅλη ἡ λάρνακα. Καὶ μὲ τὸν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς μεγάλης ποὺ κράτησε ὥρα πολλή, τὰ τζάμια μπροστὰ ἀπ' τὴν ὄρθη θήκη — θρόνο ἀτίμητο — ἄνοιξαν διάπλατα καὶ μιὰ ἀνέκφραστη εὐώδια πλημμύρισε τὸ ναό.

Τὰ μάτια τοῦ διάκου καὶ τοῦ ἐκκλησιάρη ἔκθαμβα, ἐκστατικά, μυστικοπαθῇ ἀπ' τοὺς κόσμους ὅπου ταξίδευαν τόσην ὥρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στὰ σκαλιά τοῦ τέμπλου.

"Ενα γεροντάκι μελαψό, καμπουριασμένο, μὲ τὸ κεφάλι γειρτὸ στὰ πλάγια, ἀκουμπώντας τὸ δεξὶ χέρι στὴν πατερίτσα, ντυμένο στὴ χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μὲ τὶς χρυσὲς παντούφλες, κατέβαινε σιγὰ σιγὰ τὰ σκαλοπάτια, ἔσχισε τὴν ἐκκλησιὰ ἀπ' τὴν μιὰν ἄκρια ὡς τὴν ἄλλη καὶ μὲ βῆμα συρτό, ἥσυχο, σχεδὸν ἐναέριο, χάθηκε ἐκεῖ στὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τὸ τέμπλο σειόταν, οἱ καντῆλες ἔσβησαν καὶ σκοτάδι βαθὺ χύθηκε τριγύρω.

Πόσην ὥρα ἐμειναν ἐκεῖ στὶς πλάκες δὲν τὸ κατάλαβαν ποτέ τους. "Οταν συνηλθαν καὶ κατέβηκαν ἀπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ἔνα θαμπὸ θαμπὸ φῶς ἔμπαινε ἀπ' τὰ ψηλὰ καὶ στενὰ παράθυρα. Οἱ καντῆλες ἄρχισαν νὰ χλωμιάζουν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρνακα ὅρθια στὴ δεξιὰ πύλη. Τὰ τζάμια κλειστά. Κι ἀπὸ μέσα τὸ μελαψὸ προσωπάκι γερμένο κι ἀκουμπισμένο στὸ πλάι, ἵδιο κι ἀπαράλλαχτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πῶς ἔνα θεῖο χαμόγελο ἀνθοῦσε στὰ ξερά, σφιγμένα χείλη του. Γύρισε ὁ ἔνας στὸν ἄλλο καὶ ρώτησε:

—Εἶδες, Χαράλαμπε;

—Εἶδα, διάκο! Τό 'δες κι ἔσύ;

—Ναί. Μπὰς κι ἥταν ὄνειρο;

—Τότες πῶς τὸ 'δαμε κι οἱ δυὸ μαζί;

—Δίκιο ἔχεις.

Δὲν εἶπαν τίποτ' ἄλλο. "Ακουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλιώτικο τώρα. Ἡταν φωνὲς χαρᾶς κι ἐνθουσιασμοῦ τρελοῦ. "Υστερ' ἀπὸ λίγο χτυποῦσαν δυνατὰ τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ.

"Ανοιξαν. Καὶ ὄρμησε μέσα πλήθος: γέροι καὶ νέοι στρατιῶτες καὶ πολίτες καὶ χωρικοί· ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι. "Άλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Κι οἱ δυὸ πιστοὶ ὑπηρέτες τοῦ Ἀγιου ἄκουσαν ἀνάμεσα στὶς προσευχές, στὰ γονατίσματα καὶ στὶς εὐχαριστίες, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα νὰ διαδίδεται, νὰ τρέχῃ, νὰ μεγαλώνῃ τὸ θαῦμα ποὺ ἔκανε φτερά καὶ γύρισε ὅλη τὴν πόλη σὲ μιὰ στιγμή.

Τὸ πρωὶ — ἔλεγαν — ἀνάμεσα στ' ἀστροπελέκια, στὶς ἀστραπὲς καὶ τὸ χαλασμό, οἱ Τοῦρκοι πάτησαν πιά, εῖχαν ἀνοίξει κι ἄρχισαν νὰ μπαίνουν ἀπὸ τὴν πύλη τὴν μεγάλη. Οἱ δικοί μας τ' ἄφησαν ὅλα, καὶ κανόνια καὶ προμαχῶνες, καὶ σκόρπισαν στὴν πόλη. Ἔξαφνα — ἔλεγαν — ἐκεῖ στὸν ψηλότερο προμαχώνα ἀντίκρισαν ἔναν καλόγερο γίγαντα. Κρατοῦσε μὲ τὸ ἔνα χέρι τὸ σπαθί, καὶ μὲ τ' ἄλλο ἔναν πελώριο σταυρὸ ποὺ ἔφτανε ώς τὰ σύννεφα.

Κι ἥταν ἔτοιμος νὰ ὁρμήσῃ. Κι ἥτανε τόσο φοβερὸς κι ἀγριεμένος, ποὺ οἱ Τοῦρκοι σάστισαν, τὰ 'χασαν, γύρισαν πίσω. Ἐπειτα, σὰν τρελοὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν, νὰ τρέχουν, νὰ χάνωνται. Ὁ οὐρανὸς ἔριχνε ποτάμια ἀπὸ πάνω. 'Ο σταυρὸς ἔλαμψε κάθε φορά ἀπ' τὰ σύννεφα ώς κάτω σὰν κεραυνός. Τὸ σπαθὶ ἔβγαζε ἀστραπές. . . Τώρα μπῆκαν στὰ καράβια τους καὶ πᾶν στὴν κατάρα. Ἔλεγαν κι ἄλλα πολλὰ ποὺ δὲ Χαράλαμπος δὲν τ' ἄκουσε.

Μόλις γύρισε καὶ εἶδε τὸ διάκο, τοῦ εἶπε:

—Τὸ εἶπα, διάκο. Τὸ εἶπα πῶς δὲν τὸ δεχότουνα αὔτο! νὰ μπῇ ἐκεῖ μέσα! Τὸν εἶδες, μωρέ, τὸν εἶδες; Ἔ το ποῦ πήσινε ἐκειὰ τὴν ὥρα!

Κι ἀφοῦ βοήθησε τὸ διάκο κι ἔριξαν τὴν πλάκα, ἔφυγε τρεχάτος, ἀνέβηκε τρία τρία τὰ σκαλοπάτια, ἔφτασε ψηλὰ στὸ καμπαναριό, ἄρπαξε μὲ τὸ δεξὶ χέρι τὸ γλωσσίδι τῆς μεγάλης καμπάνας καὶ μὲ τ' ἀριστερὸ τὰ μικρά, κι ἄρχισε νὰ σημαίνη ἀκούραστα, ἐπίμονα, ἔνα τρελὸ καὶ χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρω οἱ ἄλλες ἐκκλησίες ἀπαντοῦσαν· οἱ πετεινοὶ ἄρχισαν νὰ λαλοῦν χαρούμενα κι αὐτοί. Κι δὲ ἥλιος, λαμπτερὸς λαμπτερὸς καὶ καθάριος ὕστερ ἀπὸ τὴν καταιγίδα, ἔλαμψε καὶ φώτισε καὶ χρύσισε ὅλους τοὺς σταυροὺς στὶς κορυφὲς τῶν καμπαναριῶν.

Απὸ τὴν κορυφὴ τοῦ δικοῦ του, τοῦ πιὸ ψηλοῦ, δὲ Χαράλαμπος ἀγνάντεψε μακριὰ κεῖ πέρα, στὸ Βίδο, πανιά ἀτέλειωτα σὰν κοπάδι ἀπὸ γλάρους ποὺ φευγαν ἄταχτα καὶ βιαστικά.

N. Πετιμεζᾶς Λαύρας

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβές ψυχές, θλιμμένες! Καὶ τ' ἀπόβραδο
προσμένουν τὸ Χριστό μας ἀπὸ πέρα,
ποιὸς ξέρει; ἀπὸ μακριά. Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
μὲς στὸ θολὸ τοῦ φθινοπώρου ἀγέρα.

Μὲ τ' ἄγιο φῶς ἀχνόφεγγο στεφάνι Του,
μὲ τὰ θεϊκὰ χαμηλωμένα μάτια,
μόνος. Καὶ τὰ ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
χρυσά χαλιὰ στὰ ἔρμα μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τὰ στρουθιὰ καὶ τὰ πετούμενα,
ποὺ στὶς φωλιές κοπαδιαστὰ γυρίζουν,
άμα Τὸν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουν.

Ανάριο τὸ σκοτάδι, μισοδιάφανο,
μόλις ποὺ Τὸν σκεπάζει στὴν καπνιά του,
καὶ τὰ γυμνὰ κλαριὰ σὰ χέρια ὑψώνονται
καὶ δέονται στὸ ἄυλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά. . . Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
καὶ σκύβει στὶς ψυχὲς ποὺ Τὸν προσμένουν
σιγά. . . πονετικά. Κι ἀργὰ τὰ σήμαντρα
πονετικὰ κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν.

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὴν συνήθειάν του νὰ δημοσιεύῃ κατ' ἔτος χριστουγεννιάτικα καὶ πασχαλινὰ διηγήματα, καταλήγων μὲ τὴν κατωτέρω παράγραφον, ἡ ὁποίᾳ χαρακτηρίζει τὴν διηγηματογραφίαν του:

«Τὸ ἐπ’ ἐμοὶ, ἐνδέ τῷ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, νὰ περιγράψω μετ’ ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἐλληνικὰ ἔθη. — Ἐάν ἐπιλάθμωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιά μου, κολληθείη ἡ γλώσσα μου τῷ λαρυγγί μου, ἐάν οὐδὲ μή σου μνησθῶ.

‘Ο κύρι Κωνσταντός ὁ Ζ’μαροχάρτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται εἰς τὸν παπα-Διανέλον νὰ τὸν συνοδεύσῃ ὡς ψάλτης εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅπου προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ποιμένων διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἀναστάσεως. ‘Ο λερεὺς μετὰ τῶν δύο θυγατέρων του καὶ τινῶν ἄλλων γυναικῶν μεταβαίνουν ἀπὸ πρωΐας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ εὐτρεπίζουν τὸ ἐγκαταλειπυμένον παρεκκλήσιον. ‘Ο κύρι Κωνσταντός ἐπρόκειτο νὰ φθάσῃ τὴν ἐσπέραν.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νὰ καταβαίνωσι τὴν ράχιν, ἐρχόμεναι αἱ καλυβιώτισσαι γυναικεῖς, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἡλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἀγγεῖα μὲ ἔλαιον καὶ πρόσφορα καὶ μικρὰς φιαλίδας μὲ «νᾶμα» ἢ ὁδηγοῦσαι ὀνάρια μὲ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμίων καὶ χραμίων, φορτωμένα τορβάδες καὶ δισάκια μὲ φλάσκας οἴνου, μὲ τυρία νωπά ἢ ζεματισμένα καὶ κόκκινα αὔγα.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἀλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μὲ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδῆγησαν παρὰ τὸν ἀπότομον κρηπυνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοιλώματος εἰς κοίλωμα, ἐνῷ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλομενα πρὸς τὴν νέαν δι’ αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερὰ ἢ στικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαύρα τριχώματά των, ἐνῷ οἱ βοσκοί, ὑψηλοί, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριξότριχοι, ἥλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω μὲ τὰς μακράς, ἵσας μὲ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβήν,

ράβδους των, σοβοῦντες* μετὰ πολυτήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρτικήν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἔφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὅποιας εἶχον ἀφῆσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἀρνία σφαγμένα. "Εφθασαν συγγρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὅλοι των μὲ καθαροὺς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὲς βλαχόκαλτσες, μὲ πλατέα ζωνάρια, κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι καὶ μὲ τοὺς λινόχρους ἢ καστανούς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἔκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσεν εἰς μίαν ράχιν τοῦ Πηλίου, ἀντικρύ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτά τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος μὲ κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῆ νέφη, ἀντιλαμβάνων ὃ ἕδιος ὅσην ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμψιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτά ἀκόμη, ἀφοῦ ἔβασιλευσεν, αἱ ἀκτῖνες τῆς στέψεώς του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτισαι τὸ βουνὸν μὲ ἴδιες χρᾶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἢ νύξ, σπείρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριον της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψύθυροι τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὀφρύς τοῦ βουνοῦ ἡττίσθη καὶ συνεστάλη ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε καὶ ἐκλείσθη εἰς ἐν βουνὸν ρεματὶδα καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπαρμπα - Κωνσταντὸς ὁ Ζ'μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμόθεν νὰ ἔρχεται.

"Ητο δὲ ἀνήσυχος ὁ Ἱερεὺς καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἦδυνατο ἄνευ βοηθοῦ νὰ ἰεροπρακτήσῃ. Λειτουργία χωρὶς ἔνα τούλαχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνωστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἤσαν ὅλοι, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

—Τώρα, τί νὰ κάνουμε;... 'Ορίστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μιὰ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μὲς στὴ μέση! «'Ανθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε!».

"Ηλπιζεν ἐν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς θὰ ἔρχετο. 'Αργοστόλιστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἦξευρεν. 'Αλλὰ τώρα ἦτο σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἄστρα ἔλαμπαν ἄνω. 'Ολίγῳ ὕστερα ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἐλπὶς ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρῆλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-

τεινόν βουνόν ἄνω, ἀνερχομένη βραδέως εἰς τὸ στερέωμα, καὶ αἱ τάξεις τῶν ἀστρων ἡραιώθησαν ἐπ' ἀπειρον καὶ σχεδὸν ἡμαυρώθησαν εἰς τὴν διάβασίν της. Παρῆλθεν ἀκόμη μία ὥρα. ‘Ο μπαρμπα-Κωνσταντός δὲν ἔφάνη.

‘Ο ἵερεὺς ἥρχισε ν’ ἀγανακτῇ.

—‘Ο ἀσυνείδητος! ὁ μωρός... “Ημαρτον, Κύριε! »Ανθρώπους καὶ κτήνη...».

“Ηθελε νὰ στείλῃ ἕνα τῶν ποιμένων εἰς τὴν πολίχνην, ὅπως ζητήσῃ καὶ εῦρῃ ἔνα συλλειτουργὸν νὰ τοῦ φέρῃ. ’Αλλ’ οἱ ποιμένες καὶ οἱ βιοσκοὶ δλοὶ ἔρρεγχον* ἔξηπλωμένοι μεταξὺ τῶν σχοίνων καὶ τῶν κομαρεῶν, τυλιγμένοι εἰς τὰς κάπας των, εὐχαριστημένοι ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ ἄνοιξις καὶ εὔρισκαν δλιγάτερον παγεράν τῆς γῆς τὴν ὑγρασίαν. Καὶ αἱ γυναῖκες των, πλαγιασμέναι καὶ αύται, ὑπνωττον δλιγάτερον ἀκουστῶς ὅπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τυλιγμέναι μὲ τὰ χράμια καὶ τὰ κιλίμια, τὰ δποῖα εἶχον φέρει ἐπεστρωμένα ἐπὶ τῶν σαγμάτων τῶν δνων. Καὶ αἱ ἐκ τῆς πολίχνης ἐλθοῦσαι γυναῖκες, κύπτουσαι ἐπὶ τῶν καλαθίων των, ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὸν ἐστεγασμένον πρόναον καὶ ἐντὸς τῆς ξυλίνης κιγκλίδος, ἐλαγοκοιμῶντο καὶ αύται. Μόνον ὁ ἵερεὺς ἀνησύχει καὶ ἥτο ἄγρυπνος.

—Τὰ ξέρω ἐγὼ ἀπ’ δέξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπά, τοῦ ἔλεγεν ἡ θειὰ τὸ Μαθηνώ, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος· τὰ κανονάρχῷ κειδὰ στ’ αύτὶ τοῦ γερο-Φιλιππῆ, κι ὁ γερο-Φιλιππής, ὅπού’ ν’ θεοφοβούμενος ἄνθρωπος, θὰ τὰ λέητα κειδὰ ὅπως ὅπως...

—Νά δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνώ! ἀπήντησε γελάσας ὁ ἵερεὺς.

—Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοί μας θά μαστε. Κανένας γραμματισμένος δὲν είναι, γιὰ νὰ μᾶς γελάσῃ... ‘Η ἀγιοσύνη σ’ βρίσκεις τὸν ἕχο τοῦ μπαρμπα-Φιλιππῆ κι ἐγὼ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νά ’ξερα ἀπὸ μέσα ἀπ’ τὸ χαρτὶ νὰ διαβάσω, θαρρῶ πάλι δὲν θὰ ἥτον ἀμάρτια νὰ ψάλω καὶ μοναχή μου.

‘Ωστόσον ἐπλησίαζε μεσονύκτιον καὶ δὲν ἥτον ἐλπίς νὰ ἔλθῃ πλέον δο μπαρμπα-Κωνσταντός, δ τρίτος πάρεδρος. ‘Ο ἵερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἔχυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλη εἰς τὴν πόλιν, ώς ἐσκέφθη κατ’ ἀρχάς, διότι ἐλογάριασεν ὅτι τόσαι δλίγαι ὥραι ἔμενον ἔως νὰ ξημερώσῃ, ωστε μέχρις οὕτως ὁ ἀποσταλησόμενος εἰς τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εῦρῃ ψάλτην, ἔως ὅτου πείσῃ

καὶ φέρη αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν "Αγιον Ιωάννην, θὰ ἥτο
ἀκριβῶς δύο ὕρες ἡμέρα. . . καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνη τὰ
μεσάνυκτα ἢ καὶ βραδύτερόν τι.

Ο παπα-Διανέλος ἐστηκώθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ
προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὔθυς κατόπιν
του ἔτρεξαν ἡ γριά Μαθηνὼ καὶ ἡ θειὰ τὸ Σειραϊνώ, ἡ σημαίοφόρος
τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φι-
τίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἐγκαρ-
δίους σταυρούς. Ἡσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ
σωθικά των. Ἡτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δε-
σπότου Χριστοῦ ἔλαμψε μὲ ἄγιον φῶς, δεξιᾷ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ
μορφὴ τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀφάτου χαρᾶς, ἀρι-
στερόθεν, κρατούσης τὸ Θείον Βρέφος της. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρό-
μου μὲ ἓνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ως νὰ ἔμενεν
ἄνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσψαυσιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀπο-
κόψαντος τὴν σεβάσμιον κάραν τοῦ μείζονος ἐξ ὅσων ἐγένηνησαν κατὰ
φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης
παραπλεύρως ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἤξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς ἥτο ἀκόμη ἔκει καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ
τῇ Ἀναστάσει, ἀν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέ-
τωπόν· του, προβλέποντος ὅτι θρασὺς ἰερόσυλος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ
νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς Ἀθή-
νας καὶ τὸν καθιδρύσῃ ὅχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον,
ὅχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, "Υψιστε Θεέ!, εἰς μου-
σεῖον, ως νὰ είχε παύσειν ν' ἀσκῆται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡ χριστια-
νικὴ λατρεία καὶ τὰ σκέυη αὐτῆς ν' ἀνήκον εἰς θαμμένον παρελθόν
καὶ νὰ ἥσαν ἀντικείμενον περιεργείας!. . . "Ιλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε!

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπὶς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ - Κωνσταντός καὶ ὥφειλον ἐκ
τῶν ἐνόντων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες
ἡ μία μετὰ τὴν ἀληην, ἀποτινάξασαι τὴν ὑπνώδη νάρκην, εἰσῆλθον
εἰς τὸν ναὸνκον. Αἱ ἐκ τῶν ὀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤργησαν νὰ ἔξυπνή-
σωσι, ὁ δὲ παπα-Διανέλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν καί, λαβὼν τεμάχιον
πιαλαῖς σανίδος καὶ σφυροειδές ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον
σήμαντρον, διότι φεῦ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, δοτις νὰ ἔξυ-
πνῃ τούς πρὸ αἰώνων κοιμηθέντας καὶ νὰ συγκινῇ τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ
γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πάλαι ποτὲ ὑπαρξάστης πόλεως.

Διὰ τοῦ σημάντρου τούτου ἤρχισε νὰ κρούῃ ὁ ἵερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτον (τὸν ἀδάμ, ἀδάμ, ἀδάμ), εἶτα εἰς ίάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον) καὶ νὰ ἔξυπνῃ τὰς μεσονυκτίους ἡχούς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἡχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

‘Ο ἵερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔψαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὅλον τὸ «Κύματι θαλάσσης», ἔθυμίασεν, ἔκαμεν ἀπόλυτον, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἥναψε μεγάλην λαμπάδα καί, βαστάζων αὐτήν, ἔξῆλθον εἰς τὰ βημόθυρα καὶ ἤρχισε νὰ ψάλῃ μεγαλοφώνες τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Οἱ βοσκοί ἥναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἔξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἵερέως κρατοῦντος τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος «τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστὲ Σωτήρ». Εἶτα ἡ ἵερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρούσης χρέη τρισκελίου, ἐφ’ ἥις αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφες μακρὸν προσόψιον. ‘Ο ἵερεὺς ἀνέγνω ἀργὰ τὸ κατὰ Μᾶρκον «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου», εἶτα, θυμιάσας καὶ ἐκφωνήσας τὸ «Δόξα τῇ ὁμοιουσίᾳ», ἤρχισε νὰ ψάλλῃ λαμπρῷ τῇ φωνῇ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἀφοῦ τὸ ἔψαλε τρὶς ὁ ἰδιος καὶ ἀνὰ ἄπαξ ἢ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιπούς, ἀλλὰ εἶχον ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι «έγύριζε κάπως ἡ γλῶσσα των», ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θειὰ Μαθηνώ καὶ τὸ ἔψαλεν ἄπαξ, ὁμοίως καὶ ἡ θειὰ τὸ Σειραῖνώ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔψαλε πάλιν ὁ ἵερεὺς, καὶ εἶτα εἴπε τὰ εἰρηνικά. Μεθ’ ὁ, ἀναλαβών τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. ‘Ἐψαλε τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ὡδῆς, ἀκολούθως εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ιερὸν καί, ἔξελθών πάλιν, «ἔλαβε καιρὸν» καὶ πάλιν εἰσῆλθε καὶ ἤρχισε νὰ φορῇ ὅλην τὴν ἱερὰν στολήν του. ‘Η ψαλμωδία εἶχε διακοπή ἐξ ἀνάγκης. ‘Η θειὰ τὸ Μαθηνώ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο-Φιλιππήν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἐδοκίμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

—Ψάλε, γερο-Φιλιππή, «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

‘Αλλὰ τοῦ γερο-Φιλιππῆ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσα του νὰ εἴπη «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Τότε ή θειά τὸ Μαθηνώ ἥρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ ψάλλῃ: «Καθαρ-
θῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὄψομεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀνα-
στάσεως κτλ.».

Εἶναι ὀληθές ὅτι ἡ ἀκριβής προφορὰ εἰς τὸ στόμα της ἦτο: «Κα-
θαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι ούψομεθα...».

—Αὔτὸ τὸ εἴπαμε, βλοημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βή-
ματος. «Δεῦτε πόμα πίωμεν καινόν», εἶναι τώρα.

—”Α! ναί, ἔκαμεν ἡ θειά Μαθηνώ καὶ ἥρχισε: «Δεῦτε πόμα πίουμεν
κινόν...».

‘Αλλ’ ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν ὅτι ἡ τὴν
προσκομιδὴν ἔπρεπε ν’ ἀναβάλῃ ἢ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεδέχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ
τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἐν ἔκαστον τῶν ἀμφίων κι ἐψιθύριζε τὰ διατεταγμένα λό-
για:

«Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἴμά-
τιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον
περιέβαλέ με μίτραν καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ».

Εἶτα ἥρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ κανόνος:

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ
καταχθόνια».

Εἶταν πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεψιθύριζεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς
αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα...».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε:

«Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀνα-
στάντι σοι...».

Εἶτα, φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν :

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωνύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον
τὴν ὁδόν μου».

“Η, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν :

«Ἡ δεξιά σου χείρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύι. . .».

Καί, διακόπτων τοῦτο, ἔψαλλε τὴν καταβασίαν :

«Δεῦτε πόμα πίωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου. . .».

‘Αφοῦ ὅμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὅλην, ἐξῆλθεν ἔξω
κι ἔχοροστάτησε κι ἔψαλεν ὁ ἴδιος ὅλον τὸν κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ με-

ταβῆι εἰς τοὺς « αἴνους » καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν « ἀσπασμόν », ὅταν εἴς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἔξελθει, διὰ νὰ ἴδῃ πῶς εἶχον αἱ αἴγες του, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἰδεῖ· μόνον τὴν φωνήν του ἥκουσεν.

‘Ο ιερεὺς ἐστράφη:

—Τί τρέχει;

—Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός... βαθιὰ κάτ' χουγιάζει... «πτοῦ εἰσαστε, ποῦ εἰσαστε»;. Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἴδω;

—Νὰ πᾶς...

Δύο ἦ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κι ἔτρεξαν ξέω.

‘Ο κυρί Κωνσταντίνος ἐβράδυνε πολὺ νὰ φθάσῃ λόγῳ ἀπροόπτων ἐμποδίων καὶ διότι εἰς τὸ τέλος ἡκολούθησεν ἐσφαλμένην ὄδόν, καταλήξας εἰς μίαν ρεματιάν. Τότε ἡναγκάσθη νὰ φωνάξῃ. Οἱ βοσκοὶ τὸν εὔρον καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἔψαλε τὴν λειτουργίαν. Κατόπιν ὁ ιερεὺς καὶ ὅλοι οἱ συνεκκλησιασθέντες ἐστρωσαν ξέω τοῦ ἔξωκλησίου κοινὴν πασχαλινὴν τράπεζαν.

« "Α π α ν τ α ", τ. Β'

‘Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

8. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΙΡΗΣ

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομηγοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι,
 σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε
 τόσο γλυκό στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
 ποὺ λέει καὶ λέει μὲς στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα :
 Γλυκιά ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, ἔτοιμαστῆτε·
 μέσα στὲς ἐκκλησιές τὲς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιές εἰρηνοφόρες
 ὅμπροστὰ στοὺς ‘Αγίους καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χείλη μὲ χείλη,
 πέστε «Χριστὸς ἀνέστη» ἔχθροὶ καὶ φίλοι.

Δάφνες εὶς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μανάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
 ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ’ τ’ ἀγιοκέρι
 ὅπού κρατοῦνε οἱ χριστιανοὶ στὸ χέρι.

‘Απόσπασμα ἀπὸ τὸν «Λάμπρο»

Διονύσιος Σολωμός

B. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΤΟ ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΕΜΒΑΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

‘Ομπρός! Μὲ όρθή, μεσούρανη
τῆς Λευτεριάς τή δάδα,
ἀνοίγεις δρόμο, ‘Ελλάδα,
στὸν Ἀνθρωπὸν... ’Ομπρός!

‘Ορμᾶνε πρῶτοι οἱ ‘Ελληνες·
κι ὅλοι οἱ λαοὶ σιμά Σου
—μεγάλο τ’ ὄνομά Σου —
βροντοφωνᾶν: «’Ομπρός;

»όμπρός, νὰ γίνουμε ὁ τρανδός
10 στρατὸς ποὺ θὰ νικήσῃ,
σ’ Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
τὸ μαῦρο φίδι· ὄμπρός,

»όμπρός, κι ἡ ‘Ελλάδα σκώθηκε
καὶ διασκορπάει τὰ σκότη!
’Ανάστα, ἡ Ἀνθρωπότη,
κι ἀκλούθα την... ’Ομπρός!».

« "Α π α ν τ α » τ. Ε'

”Αγγελος Σικελιανός

2. [ΤΟ ΧΡΕΟΣ]

Τί εύτυχία νὰ μποροῦσε ὁ ‘Ελληνας νὰ σεριανίζῃ στὴν ‘Ελλάδα χωρὶς ν’ ἀκούη φωνές, θυμωμένες, αὐστηρές, ἀπὸ τὰ χώματα! Γιὰ ἔνα ‘Ελληνα ὅμως τὸ ταξίδι στὴν ‘Ελλάδα καταντάει γοητευτικὸ κι ἔξαντλητικὸ μαρτύριο· στέκεσαι σὲ μιὰν πατημασιὰ ἑλληνικῆς γῆς καὶ σὲ κυριεύει ἀγωνία: μνῆμα βαθύ, πατωσιές πατωσιές οἱ νεκροί, κι ἀνεβαίνουν παράτατιρες φωνές καὶ σὲ κράζουν· γιατὶ ὅ, τι μένει ἀπὸ τὸ νεκρό, ἀθάνατο, εἶναι ἡ φωνή του. Ποιὰ ἀπ’ ὅλες τὶς φωνὲς νὰ διαλέξης; Κάθε φωνὴ καὶ ψυχή, κάθε ψυχὴ λαχταρίζει ἔνα σῶμα δικό της κι ἡ καρδιά σου ἀκούει, ταράζεται καὶ διστάζει νὰ πάρῃ ἀπόφαση, γιατὶ συχνὰ οἱ πιὸ ἀγαπημένες ψυχὲς δὲν εἶναι πάντα κι οἱ πιὸ ἄξιες.

Θυμοῦμαι τὸ μεσημέρι ποὺ στάθηκα κάτω ἀπὸ μιὰν ἀνθισμένη ροδοδάφνη τοῦ Εύρωτα, ἀνάμεσα Σπάρτη καὶ Μιστρά, ἔνιωσα τὴ φοβερή προαιώνια πάλη καρδιᾶς καὶ νοῦ. Ἀκράτητη ἡ καρδιὰ χίμηξεν ν' ἀναστήσῃ τὸ χλωμὸ θανατογραμμένο κορμὶ τοῦ βυζαντινοῦ μας αὐτοκράτορα, τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου· νὰ ξαναγυρίσῃ πίσω τὸν τροχὸ τοῦ καιροῦ, στὶς 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1449, ποὺ ἐδῶ ἀπάνω στὸ Μιστρά ὁ Κωνσταντίνος δέχτηκε τὴν αίματοβαμμένη λιγόζωη κορόνα τῆς Πόλης. Ἀρίφνητοι* προγονικοὶ στεναγμοί, ἀρίφνητες λαχτάρες τοῦ Γένους σὲ σπρώχνουν νὰ κάμης χατίρι, μὰ ὁ νοῦς ἀνήλεος ἀντιστέκεται, γυρίζει τὸ πρόσωπό του κατὰ τὴ Σπάρτη, ἀγριεύει, θέλει νὰ ρίξῃ στὸν Καιάδα τοῦ καιροῦ τὸ χλωμὸ αὐτοκράτορα καὶ νὰ σμίξῃ μὲ τοὺς ἀνήλεους Σπαρτιάτες ἔφηβους. Γιατὶ αὐτὸ ποὺ θέλει ὁ νοῦς εἶναι τὸ αἴτημα τῆς φοβερῆς στιγμῆς ὅπου ἔλαχε νὰ γεννηθοῦμε, καὶ πρέπει, ἀν θές ἡ ζωὴ σου νὰ 'ναι γόνιμη, νὰ πάρης μιὰν ἀπόφαση ποὺ ν' ἀρμονίζεται μὲ τὸ φοβερὸ ρυθμὸ τοῦ καιροῦ σου.

"Οταν ἔνας "Ελληνας ταξιδεύῃ στὴν 'Ελλάδα, τὸ ταξίδι του ἔτσι μοιραῖα μετατρέπεται σ' ἐπίπονη ἀναζήτηση τοῦ χρέους. Πᾶς νὰ γίνουμε κι ἐμεῖς ἄξιοι τῶν προγόνων, πῶς νὰ τὴ συνεχίσουμε, χωρὶς νὰ τὴν ντροπιάσουμε, τὴν παράδοση τῆς ράτσας μας; Μιὰ αὐστηρὴ ἀσύγαστη εὐθύνη βαραίνει τοὺς ϝώμους σου, βαραίνει τοὺς ϝώμους ὅλων τῶν ζωντανῶν 'Ελλήνων. Ἀκαταμάχητη μαγικὴ δύναμη ἔχει τὸ δόνομα· ὅποιος γεννήθηκε στὴν 'Ελλάδα ἔχει τὸ χρέος νὰ συνεχίσῃ τὸν αἰώνιο ἑλληνικὸ θρύλο.

"Ἐνα ἑλληνικὸ τοπίο δὲ δίνει σ' ἐμᾶς τοὺς "Ελληνες μιὰν ἀφιλόκερδη ἀνατριχίλα ώραιοτητας· ἔχει ἔνα δόνομα τὸ τοπίο — τὸ λένε Μαραθώνα, Σαλαμίνα, Ὁλυμπία, Θερμοπύλες, Μιστρά — συνδέεται μὲ μιὰν ἀνάμνηση, ἐδῶ ντροπιαστήκαμε, ἐκεὶ δοξαστήκαμε, καὶ μονομιᾶς τὸ τοπίο μετουσιώνεται σὲ πολυδάκρυτη, πολυπλάνητη ἱστορία. Κι ὅλη ἡ ψυχὴ τοῦ "Ελληνα προσκυνητῇ ἀναστατώνεται. Τὸ κάθε ἑλληνικὸ τοπίο εἶναι τόσο ποτισμένο ἀπὸ εύτυχίες καὶ δυστυχίες μὲ παγκόσμιο ἀντίχτυπο, τόσο γεμάτο ἀνθρώπινο ἀγώνα, ποὺ ὑψώνεται σὲ μάθημα αὐστηρὸ καὶ δὲν μπορεῖς νὰ τοῦ ξεφύγης· γίνεται κραυγὴ καὶ χρέος ἔχεις νὰ τὴν ἀκούσης.

«'Αν φορὰ στὸν Γκρέκο»

Nίκος Καζαντζάκης

3. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στὶς Θερμοπύλες ὁ Λεωνίδας.

Θεοὶ κυβερνῆτες μὲς στὴν καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμα τῆς πατρίδας
καὶ καταφρόνεσθη τοῦ θανάτου.

Ηρωας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.

Γιὰ κεῖνον ἔγραψες, Ἰστορία,
τ' ὄνομα δλόχρυσο καὶ τῆς Σπάρτης
πλάι στῆς Ἀθήνας τὴν πολιτεία.

Μ' αὐτὸν τρακόσοι κι ἄλλοι Λεωνίδες,
λεβεντιά, νιάτα, καρπερὰ χρόνια,
μάχονται, γέροντοι οἱ Διγενῆδες
στὰ μαρμαρένια τὸ Χάρο ἀλώνια.

Χορὸς ὁ δρόμος τους, πανηγύρι,
νὰ λάμψῃ κάνουν ἡ Ἀχερούσια,*
γιὰ νὰ ξεφύγουν τοῦ ἥλιοῦ τὴν πύρη,
βρίσκουν, καὶ ἵσκιώνει τους, τὴ θυσία.

Ακόμα ἀπόμεινε στὸν ἀέρα
βούισμα, χρυσάετοι σὰ κλαγγάζουν,
κι οἱ κορφὲς γύρω καὶ πέρα ὡς πέρα
τὸ ἀντιλαλόῦνε καὶ τὸ χιλιάζουν :

«Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
Ξένε, ἐν πατήστης τὰ χώματά της,
πές της πώς μένουμ' ἐδῶ πεσμένοι,
πιστοὶ καὶ πάντα στὸ πρόσταγμά της».

«Περάσματα καὶ χαρέτισμον»

Κωστής Παλαμᾶς

4. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑΥΛΛΟΥ

Οι Ἀθηναῖοι, ἀναμένοντες τὴν περσικὴν ἐπίθεσιν, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνας τῆς Μεγάλης Ἐλλάδος (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἱ δποῖοι, φοβούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους, δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὴν ἔκκλησιν τῶν ὁμοσθνῶν των. Μόνον εἰς εὐπατρίδης νέος ἐκ Κρότωνος, ὁ Φάυλλος, μετέσχε τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνος μετὰ τῆς τριήρους του, τὴν δροῦσαν ἑξώπλισε μὲ μυρίας δυσκολίας καὶ μόνον χάρις εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὴν μνηστήν του, ἀφοισιωθέντας δλοψύχως εἰς τὸν εὔγενη σκοπόν του. 'Ο πατέρο του Εὔβουλος προσφέρει ὅλην τὴν περιουσίαν του καὶ ἡ μνηστή του 'Αριστονίκη πηγαίνει γυμνόπους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἡρας, ἐπὶ τοῦ ἀπότομου δροῦς Λακινίου, διὰ νὰ δεηθῇ εἰς τὴν θεὰν νὰ βοηθήσῃ τὸν Φάυλλον.

'Ο γέρων Εὔβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινῶν ἡμερῶν, δὲν ἡδυνήθη νὰ παραστῇ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἔραγε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων;

'Ο Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνῃ ὅτι ἡ κόπωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς σωματική. Ἡθική τις ὀδύνη κατατρώγει τὸν γέροντα. "Εχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εύθυμιάν. 'Ο Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κάνῃ νὰ ὅμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον είναι κενόν. 'Ιδού. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. "Ηλπίζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὔτὸ τὸ ἄφλαστον*, τὰ ἀσκώματα,* ὥλα τὰ κρεμαστὰ σκεύη, τὰ ἀντλητήρια*, αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἔφεδροι δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἔφεδρος δπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἰστία μάχης καὶ τὰ ἰστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χείριστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Χρειάζονται πολλαί, πολλαὶ χιλιάδες δροχιμῶν ἀκόμη. Λόγω τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπεζιτῶν, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ, τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. 'Η ἀποστολὴ ἐνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιῶται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. "Έχουν καταληφθῆ ὑπὸ ἐνὸς εἴδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἰπῇ καλύτερα. 'Ιδού! 'Ανάγνωσέ το. "Άλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένου, οἱ πλούσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς

θησαυρούς των. Οι ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἐτέρου δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἴδιωτικὸν ἐφοπλισμόν. Καὶ εἰς μάτην ἔξηντλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ* Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ τὸν Φάσιλον. "Α! μά τοὺς Θεούς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλήσωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς.

"Ο Φάσιλος οὐδέποτε εἶχεν ἵδει τὸν πατέρα του τόσον ἀποτεθαρρημένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἤδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὁφθαλμούς. "Ολα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατείαν ἑταῖρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ τοῦ πληρώματος. "Αλλὰ τότε πῶς ἥθελε συγκρατήσει τὴν πειθαρχίαν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατὴν καὶ ὑπὸ τοιούτους ὅρους οἱ ὄπλιται, Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς, δὲν θὰ τὸν ἡκολούθουν. Δὲν ἥξεύρει τὶ νὰ κάμη ἀπερίγραπτος εἴναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως μάτην ἡ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ πανταχοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγέ τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλησιάσῃ, διὰ νὰ μὴ ἵδη τὰς ἐργασίας χαλαρώθεισας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἔδεχτο ἀναβολήν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὀλκάδων, οἱ ὄποιοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἔχθρικοι στόλοι θὰ εύρισκοντο ἥδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὁ δ' ἐλληνικὸς συγκεντροῦται περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἔκπλου θὰ ἵδη μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ὥραίον του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὄπλιται συντηροῦνται ἀφ' ἔσωτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται; Ὁ γέρων Εὔβουλος δὲν ἔχει πλέον νὰ στείλῃ οὕτε ὅβιολούς, οὕτε ἄλφιτα*. "Ο δυστυχὴς Φάσιλος ἔκινδυνευε νὰ τρελαθῇ...

"Η νὺξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγά της ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἥσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν σιγήν, ὅταν ἡ βαρεία αὔλειος θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τρίξασα ἐλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκήν τινα ὀπτασίαν, νὰ διολισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἡτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ὁ ὑπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἔγνωριζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἐπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγῃ πρὸ τοῦ πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἥθελε τὴν ἀφῆσει, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ κάμη τοιαύτην τρέλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοήν της διηλθεν ὡς σκιὰ διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ

Λυκάστης καὶ διά τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἐστάθη διστάζουσα ὑπὸ τὸ ὡχρὸν φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὁροφῆς κρεμα- μένης λυχνίας, τὸ ὅποιον, πιπτὸν ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της, ἀνε- δείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἴφνης μὲν ἐν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὥραιών γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἄφθονον κόμην, ἢ ὅποια, λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὕμους, σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρ- μαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν πελαρίαν δέσμην ρόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθο- δοχείων, τὰ ὅποια εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἐνωρίς νὰ ὀπλίσῃ. Ρίψασα τότε ἀκόμη μίαν φορὰν γύρω τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὔδεις τὴν εἶδεν, οὔδεις τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγὰ σιγὰ τὸν βαρύν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἀνθη τῆς εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τώρα ἐλαφρὰ καὶ θαρ- ραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λείου λι- θοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωινὸς αὐτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺ δυσάρεστος. “Ἐν μειδίαμα διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἔκπληξιν, τὴν ὅποιαν θὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Φάυλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ “Ἡρα τοῦ στείλη, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν διτοῦ τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγια πλοιὸν του. Ἄλλα διέβη ἡδη ἡ ἀφελής κορασίς τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς δόποιούς εἶναι κατεσπαρμένη ἢ ὁδός, ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρό- μου. ‘Ἄλλ’ ἡ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἐμπρὸς καὶ βαδίζει γενναῖως. Παρακάτω εἰς τὴν καμπήν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια καταν- τοῦν κάποτε ἀληθιναὶ μάχαιραι καὶ ἡδη ἡ ὥραιά ὁδοιπόρος μας βαδίζει βραδύτερον. Ὁλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει ἐν καῦμα ἀφόρητον· διέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῇ δι πρωινὸς βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη ἀναπνέει τούλαχιστον. Ὁλίγον ὄμως κατ’ ὀλίγον δι βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὡμοπλάται της εἶναι κάθιδροι. Ρίγη διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδὸς τώρα εἶναι ἀνηφορική, ἢ πορεία καθίσταται βραδυτέρα καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἀκωκαί* των κατασχίζουν τὰ ἀβρὰ πέλματα τῶν ποδῶν της. Θὰ φθάσῃ ἀραγε ποτέ; ‘Ἄλλ’ ὁ Φάυλλος

τότε, ή ναῦς, τί θὰ ἀπογίνουν! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά της δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθουμένη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη της σκορπίζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά της μὲν κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν της, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνήρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! "Ω! Δὲν θὰ φθάσῃ ποτὲ εἰς τὸ Λακίνιον. 'Υπερετίμησε λίαν τὰς δυνάμεις της. Κάθεται ἢ μᾶλλον καταπίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατάκοπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῆ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἐμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἴερόν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν της πρὸς τὴν "Ηραν, ἀνακαλεῖ ὅλην της τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. 'Η ὀλγηδὼν τῶν ποδῶν της εἶναι φρικώδης προστίθεται τώρας καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἵτινες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. 'Αλλ' ἥδη ἀνήλθεν ἀρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεὶ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει δλίγον. "Ηδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχωδῶν πλευρῶν της. 'Αλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὁπωσδήποτε δμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τούλαχιστον ἀκάνθας! 'Η δίψα ἐν τῷ μεταξὺ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζῃ· τὸ στήθος της· τὸ στόμα της ξηραίνεται· ἥδη δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλήν της· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρω της· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ πέσῃ λιπόθυμος. . . 'Αλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρώτην τῆς δόδου καμπήν τὸ ποθητὸν ἴερὸν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστράπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπῆ ναόν, ὁ ὅποιος δὲν εἶναι πλέον μακράν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἴεροὺς ταώς, οἵτινες περιφέρονται ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριπιδοῦντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὔρεια χαράδρα. 'Εδῶ τούλαχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν της ἡ προνοητικὴ χεὶρ τῶν ἴερέων εἶχε χαράξει εὐεργετικάς τινας ἀτραπούς. "Άλλως ἡ Ἀριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω της τὴν προστάτιδα

χεῖρα τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετῷ πρὸς τὸ Ἡραῖον! 'Αλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

'Επάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον του, ὅμοιος μὲ τὸν Βορέαν, ἔξωρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταράται τὴν ὁραν καὶ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν δόποιαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοτληξίας του τὸν πατέρα του· φονεύει τώρα τὴν μνηστήν του. 'Αλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῇ! 'Ω, ἀνήδυνατο τούλαχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτὴν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὐτὴ ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατὸν ν' ἀνθεῖη μία τόσον ἀβρά κορασίς εἰς αὐτὸν τὸ δύριον μαρτύριον! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἀργά. 'Α! αὐτὸν τὸ ὑπναλέον κνώδαλον* ἡ Λυκάστη, ἡ νωθρὰ καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρη εἰδησιν. 'Ω! τῇ ἀληθείᾳ εἰς ὁραίαν ἀκόλουθον δὲ 'Ιάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. 'Αχ, ἀνήδυνατο τούλαχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὑρῇ ζῶσαν ἡ θὰ τὴν εὑρῇ νεκράν εἰς τὸν βουνὸν αὐτό, τὸ δόποιον γέμει σκορπίων καὶ δρεῶν!

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα, τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότωνα· τοχέως ὅμως τὸ δύσιβατον καὶ διακεκομένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν δρυμήν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντρὶ, τὸν ὥθει ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. 'Ο θυμοειδῆς κέλης κατατρώγει τὰς πέτρας μὲ τὰς διπλάς του, ἀλλ' οὐχὶ ἀπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. 'Ο Φάυλλος στρέφει γύρω τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. 'Αν συνηντήθη ὑπὸ κακοποιῶν! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. 'Ορμῇ πρὸς τὸ Ἡραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον του. 'Αφροκοποῦν τὰ πλευρά τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ' ὀλίγον εύρισκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν δόποιαν ὅμως οὐδὲ σικελικὴ ἡμίονος θὰ ἡδύνατο νὰ ἀναβῇ. 'Ο ταλαίπωρος ἵππος κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῷ δὲ Φάυλλος μόλις προφθάνει νὰ ἔξολισθησῃ ἀπὸ τῆς ράχεως του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ καν νὰ ἰδῃ τί γίνεται διποσθέν του, καὶ ἔξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἴγαγρος, φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμάς δὲ φοβερὸς νικητής τοῦ ἀλματος

εις τὰ Πύθια εύρισκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βαστάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἡρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἔξι εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθιμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ είναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινα χαράδραν ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἴδρως τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑψώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμούς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκιόφως τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἡρας ὑψώνται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ δγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος είναι ἡ καλλονή της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ώσει εὔλογοῦσα, ώσει προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταὼς καὶ ἡ Ἱρις ἀναμένουσι τὰς διασταγάς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὅποιας «βοστρύχων ἔλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὄμων της ἔξοιλοισθαίνουν». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματος μετριάζει ἡ ἐπὶ τῆς περικαλλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἰλαρότης. Χρυσῆ ἐσθῆς τυλίσει τὴν ὀσφύν αὐτῆς.

‘Ο Φάυλλος ἀνατείνει ίκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταιὰν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ωχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μὲ τὰ ἄνθη της σκορπίσμενα γύρω αὐτῆς, μὲ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μὲ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἐσθῆτα κατάστικτα ἀπὸ αἷμα.’ Αναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἡρας ἀφῆσας τὸν ὀπισθόδρομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. ‘Ο ναὸς τότε ἀντηχεῖ ἐκ τοῦ μέλους, τὸ δόποιον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. ‘Ο Φάυλλος, μὲ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εύρισκεται ἐν ὁράματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ... Αἱ ἱέρειαι, διακόψασαι αἴφνης τὸ δσμα, κυκλοῦσιν αὐτούς, ἐπιδαψιλεύουσι ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἥτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. ‘Ο ἱερεὺς ἐγείρει

τὸν Φάυλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἱκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ Ἕγγυς Ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχίαι παρέρχονται, ἡ υγεία ἀνακτᾶται πλήρης. "Ολοὶ οἱ οἰκεῖοι τῆς εἰναι ἥδη πλησίον της, ὅλαι αἱ φίλαι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

"Ολη ἡ Κρότων ὁμιλεῖ δι' αὐτήν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν της, τὴν βαθεῖαν πίστιν της, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαῦλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. "Οσοι δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν «Ἀριστονίκην» τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. "Ω! τὸ θαυμάσιον πλοίον, ὡ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὅποιον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὅπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἔταν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβεράν τινα ἔκρηξιν τῆς ὄργης τῆς "Ηρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτάς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἔξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαῦλλου καὶ ἐν μόνον εὔχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἡ «Ἀριστονίκη». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἄφθονα, ὡστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἥδυνατο νὰ ἔξοπλίσῃ δι γέρων Εῦβουλος. Ἡ τριήρης «Ἀριστονίκη» ἔθεωρήθη σχεδὸν ιερά. "Ολοὶ τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς δι, τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαῦλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλής ναῦς ἔξελθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. "Οταν δὲν ὑπολείπεται ἡ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίου μέχρι τῆς ιερᾶς προκυμαίας, εἰς τὴν ὅποιαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς ἰδιούς της, δι γάλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἐδωλίου του παραγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μὲ τὰ ἐννέα της μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον «ρόθιον», τὴν εἰρεσίαν* τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθέας τέμνουσαι τὸ ὅδωρ κῶπαι ψαύουν τώρα μόλις τὸ κῦμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιουτοτρόπως, μέχρις οὖ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὅπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ὀγκυρῶν της καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσιά* της ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμαίας. 'Αλλ' ὁ

χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμούς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπὴ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ Ἱερεὺς τῆς Ἡρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπόπλου νομιζομένας εὐχάς. 'Ο δὲ Φάυλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνεπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθῆς ὅμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

'Ενῷ ἡ ναῦς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εύθειαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν* ἄκραν καὶ τὸ Ἰονιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὅποιας ἡ σκιὰ ὀλονὲν ἔξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλῆτος ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

'Εκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὀλονὲν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμεναι σκιαί. Είναι ὁ γέρων Εὔβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, μὲ τοὺς ὀφθαλμούς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιὰν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὅποιον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἴδεα ν' ἀνάψουν ἓνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς «Ἀριστονίκης», ὅπως ὀδηγῇ καὶ σώζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάυλλον. 'Αλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν, ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἴσισθε φανὸς ὀδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλάκις ἐκείνας ἀκτάς.

«Ναυτικὰ διηγήματα»

Kωνσταντίνος Ράδος

5. ΝΑΥΣΙΚΑ

‘Ωραῖες ή δυνατές, ὅ, τι κι ἀν είστε,
γυναῖκες, ποὺ σᾶς τό γραφεν ἡ Μοίρα
νὰ σᾶς δοξάσῃ ἐνὸς Ὁμήρου ἡ λύρα,
ἡ Ναυσικᾶ περνάει. Παραμερίστε!

Περνάει, χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει,
γιατ’ εἰν’ αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡ μόνη
γυναῖκα ποὺ τὸ φθόνο ἀποστομώνει,
κι ἔπαινους δὲν ψηφᾶ μήτε γυρεύει.

Μόνο τὸ λύχνο τῆς ἔστιας φροντίζει
νὰ τὸν κρατῇ ἀναμμένο νύχτα μέρα·
ύπομονετική καὶ χρυσοχέρα
μὲ προκοπῆς ίδρωτα τὸν ποτίζει.

Τὸ σπίτι ἀπὸ τὰ θέμελα ὡς τὴ στέγη
τὴν καθρεφτίζει, κι ὅταν λείπῃ ἀκόμη.
Δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δική της γνώμη
τὸ διαφεύγει. “Οπου τὸ χέρι ὁρέγει,

μοσχοβιόλαει ἀπ’ τὸ γλυκὸ ἄρωμά της·
ἀντιλαλεῖ ἡ φωνή της κι ἀν σωπαίνη
ἔξω ἀπ’ τὸ σπίτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
τόσο, ποὺ λησμονεῖ καὶ τ’ ὄνομά της.

Κόρη γλυκιὰ τῆς μάνας της ἐλπίδα
καὶ τοῦ πατέρα της κρυφὸ καμάρι·
γυναῖκα — εύτυχισμένος ποὺ τὴν πάρη·
μητέρα — τὴν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

«Ἐ σπερινὸς»

Ιωάννης Πολέμης

6. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἔργον τῶν ἴδιων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ἐρμοῦ, φέροντος τὸν νεογέννητὸν Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὅποιαι ἐμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν.

Καθ' ὅδὸν δὲ θεός ἐσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπταυθῇ καὶ ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δὲ ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὅποιαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔξησις τοῦ θείου βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέκνων τῶν θητῶν.

Ἄπο τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνον ὁ Παυσανίας ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ δλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡ μεῖς ὅμως δὲν ἔχομεν ἵσως κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὅποιον ν' ἀναπαριστάνῃ τόσον ἐναργῶς τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν διλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπον εἰς τὰ δράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἐρμοῦ εἶναι εὔρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἀβρόν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἀβρόν, διότι τὴν εὔρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἐρμῆς ὅχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θείαν του φύσιν, τὸ περικαλλές δὲ

πρόσωπον μὲ τὸ ἀρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὔμενῆ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

‘Ἄλλ’ αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον — ὅπως ἡ Εἰρήνη μὲ τὴν μητρικήν της στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον¹ — καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ’ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμύς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἔργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελής καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ιούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μὲ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μὲ τὰ μικρὰ ζαρώματα μεταξύ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχυον καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὄποιος ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται, διότι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτούς ἔνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

« Ἰστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης » Χρίστος Τσούντας

7. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Αἱ στῆλαι τοῦ Δεξίλεω καὶ τῆς Ἡγησοῦς)

A.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξίλεω* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἵππεα ἐπελαύνοντα ἐναντίον τῶν ἔχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἔνα ὄπλιτην, τὸν ὄποιον ἔτοιμάζεται νὰ διατρυπήσῃ μὲ τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὁρῆς αὐτοῦ φανερώνει σαφῶς ἡ χλαμύς, τὴν ὄποιαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἥτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὄπίσω εἰς ὠραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δέ, τὴν ὄποιαν ἔκρατει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιὰν χεῖρα, ἐδηλώνετο διὰ χρώματος.

‘Ο ἀντίταλος τοῦ Δεξίλεω ἔφερεν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, μὲ τὸ ὄποιον προσπαθεῖ ν’ ἀμυνθῆ, ἀλλὰ ματαίως. Ο θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. “Οτι καὶ ὁ νικητὴς ἔπεσε κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην ἡ ὀλίγον ὑστερώτερον, τὸ λέ-

1. Ἐργον τοῦ γλύπτου Κηφισοδότου, εἰκονίζον τὴν θεάν Εἰρήνην, φέρουσαν τὸν παῖδά της Πλοῦτον.

γει ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὅποια εἶναι χαραγμένη εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς στήλης, τὸ ἐμαρτύρει δὲ καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἡ στήλη ἐστέκετο. ‘Ο καλλιτέχνης ὅμως, ὅστις ἐλάξευσεν αὐτήν, ἀπέφυγε νὰ παραστήσῃ τὸν Δεξίλεων τραυματιζόμενον ἢ ἀποθνήσκοντα. Αὐτὸς ἤθελε νὰ παραδώσῃ

εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἰκόνα τοῦ ὥραίου ἐφήβου, ὅχι κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀδυναμίας του, ἀλλ’ ἵσχυροῦ καὶ ἀκμαίου ως ἡμίθεου ἥρωος, μόνον δὲ διὰ τῆς ἐλαφρῶς θλιβερᾶς ἐκφράσεως, τὴν ὅποιαν προσέδωκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὑπηνίχθη τὸ ἔνδοξον τέλος του.

B.

‘Η Ἡγησώ εἰκονίζεται καθημένη ἐντὸς τοῦ οἴκου τῆς ἐπὶ ἔδρας καὶ φορούσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη ἀνοι-

κτήν πυξίδα, ἐκ τῆς δόποιας ἔλαβεν ἢ νεαρὰ γυνὴ ἐν περιδέραιον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχήν¹. Τὸ βλέμμα τῆς ὅμως δὲν

1. Τὸ περιδέραιον τῆς Ἡγησοῦς δὲν διακρίνεται σήμερον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, διότι, ὅπως τὰ ἡνία τοῦ ἵππου καὶ τὸ ἀκόντιον τοῦ Δεξίλεω, ἥτο ἀπλῶς ἐξωγραφημένον.

είναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὔχαριστήσεως διὰ τὸ ὥραῖον κόσμημα.

‘Ἡ μελαγχολίᾳ, ἥτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰώνιου χωρισμοῦ, τὸν ὅποιον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέραιον εἶναι σύμβολον ὀλῶν τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὄλων τῶν ἀθώων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὅποιας ἀποχαιρετίζει διὰ παντὸς ἡ ‘Ηγησὼ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της.

Ἐάν εὶς τὴν στήλην τοῦ Δεξίλεω εὑρομενού σθαμασίαν παράστασιν τοῦ ἡρωικοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν συγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσον ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρᾶς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν ‘Ηγησὼ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐκδηλώνει τὸ συναίσθημά της μὲ βιαίας ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὀδυρμούς. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἐγκαρτέρησίς δ’ αὐτὴ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὅποιαν αἰσθάνεται ὁ θεατής, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἐάν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικά τινα ἄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἐν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπῃ τὴν ἄνοιξιν ἀνθοῦσαν καὶ ν' ἀκούῃ τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἴσθημα πρὸς τὸν κόσμον τούτον.

‘Ο ἀνθρωπός ἀπερχόμενος εἰς τὸν “Αδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὃ, τι εἶναι ἡ ναγκασμένος νὰ καταλίπῃ. ‘Ἡ ἀσπὶς καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. ‘Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ ἀκόμη ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῇ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιτυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἔφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι “Ελληνες

νὰ τ' ἀποκρύψουν. Ἀντὶ ὅμως νὰ παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον τὴν χαρὰν τῆς ἑδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατής, βλέπων τὸν Δεξίλεων ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἔχθροῦ ἢ τὴν Ἡγησώ κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἴκτον πρὸς τὰς νεαρὰς αὐτὰς ὑπάρξεις καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προώρως κοπέν της ζωῆς των, ἥτις ἔρρεε μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθώων ἡδονῶν.

Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλειότερον, ἵσως μάλιστα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφήν.

«Τιτορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης» Χρίστος Τσούντας

(8. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Λίθις 6κετρος 5φ' 20. *Συγχρηματικός Λειτουργός*

Ἐμὲ Δεξίλεω μὲ λέν, παιδὶ εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγώ γιὰ τὴν πατρίδα.
Σὲ λίγο ὁ θάνατος ὄρμαει κι ἀλύπητα κι ἐμένα
μὲ παίρνει ἀπὸ τὴ γῆν αὐτῆς, μὲ φέρνει σ' ἀλλο κόσμο.
Δὲ μ' ἔριξε στὰ Τάρταρα, δὲ μ' ἀφησε στὸν "Αδη,
μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης.
Ο χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰ φθινοπώρου φύλλα.
Κι ἐγώ ἑδῶ πέρα ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
καὶ τῆς πατρίδας τὸν ἔχθρὸ στὰ πόδια μου τὸν ἔχω.
Ω χάρη, ὡ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εύτυχία,
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης!

«Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου»

Κωστής Παλαμᾶς

9. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

”Οχι, ὅπως λέν, ὅτι δὲ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικὲς μορφὲς στ’ ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιεὶς παρθένες,
ὅλοι τους ζοῦν καὶ χαίρονται τὸ φῶς καὶ τὸν ἀγέρα.

Τὸ ξέρω· ἡ γῆ τοὺς ἔλιωσε, πᾶνε καιροὶ καὶ χρόνια,
ἀλλὰ οἱ λευκές τους οἱ ψυχὲς κάτω ἀπ’ τὸν Ἀδη ἀγάλι
ξεφύγαν, καὶ στὰ πέτρινα κορμιά τους καὶ τὰ αἰώνια,
ἔδω ποὺ ζοῦσαν, φώλιασαν καὶ ζοῦν μαζί μας πάλι.

”Ω! ζοῦνε. Ἡ κόρη μὲ σκυφτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα
κοιτάει τ’ ἀνάλαφρο πουλί, ποὺ κάτου σὲ μιὰ κόγχη,
στὴ γούβα τοῦ μαρμάρου της, πῆγε νὰ πιῇ μιὰ στάλα
ἀπ’ τὸ νεράκι π’ ἄφησεν ἐκεῖ τὸ πρωτοβρόχι.

Πιὸ πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στὸ χέρι του ἔχει κλείσει
τοῦ γιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γιοῦ, τ’ ἀγνό, τ’ ἀθῶ τὸ χέρι·
εἴν’ ἄνοιξῃ· κι ἀκούει κοντὰ τὴ λεύκα, πού ’χει ἀρχίσει
νὰ τραγουδάῃ στ’ δλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ’ ἀκόμα ὁ μορφονιὸς στὸ κυπαρίσσι πλάι,
αὐτὸς μέσα στ’ ἀτέλειωτο τὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου,
γιά κοίτα! ἀνέβη στ’ ἀτι του καὶ πάει κι ὅλο πάει
στὸ δρόμο τὸν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καὶ τοῦ ὄνείρου.

« Σ κι ἐς »

Λάμπρος Πορφύρας

10. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἥρχιζε τὸ νέον ἔτος καὶ ἥλλασσεν αὐξανο-
μένη κατὰ ἐν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἴδιαιτερος ἐορτασμὸς
ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ὅλα κεί-
μενα. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη Ιανουαρίου δὲν εἶχεν ἴδιαιτέραν σημασίαν.

‘Η Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔωρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἕορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτῆρα αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

*Ἐπειτα ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὁστιάριος (εἴναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἥτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργούς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρους, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). ‘Η ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελουμένη κατὰ πᾶσαν ἀξιομημόνευτον ἑορτήν. Τὸ μόνον ἴδιαζον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὅποιοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

*Ἐπειτα παρετίθετο εἰς τοὺς λειτουργούς τοῦ κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπίας τῶν διαφόρων κοινωνιῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὅποιον παρετίθετο καθ’ ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκατημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἔως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανίων.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωνεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἱανουαρίου καὶ ἑορτὴ τοῦ Ἀγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἔξαιρετικόν, τὸ ὅποιον νὰ δεικνύῃ ἑορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ’ ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὔται ἑορταὶ – ἐπίσημος μετάβασις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναούς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐωχίαι* καθ’ ἑκάστην καὶ συνεστίασις τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας – κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ’ ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβώδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὔται ἑορταὶ ἥσαν μεταμφιέσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖαι ἄλλαι διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλως διόλου διάφορον χαρακτῆρα ἀπὸ τὰς ἑορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον. Εἴναι πολὺ περίεργον ὅτι ὅχι μόνον ἡ Ἐκκλησία ἤγνοισε καὶ ἀφώρισε μά-

λιστα τὰς ὄργιαστικὰς ταύτας ἔορτάς, ἀλλ’ ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτᾶς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀπόστασις τῶν ἔορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὅποιας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἔορταὶ τοῦ Δωδεκαπέραν ἦσαν κατ’ εὐθεῖαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνήθειαι. Αἱ ἔορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνήθειαι προελθούσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσασαν ἰδέαν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς ὁρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἔορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινεν εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον καθ’ ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαπέραν. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὅποιον ὁ αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτούς καὶ ἐν διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὅποιον ἐλέγετο γοτθικόν*. Ὅτι πολεμικὸς χορὸς μετημφιεσμένων εἰς πολεμιστὰς Γότθους, ὑπενθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου, ὅτε πλείστοι Γότθοι, πολεμισταὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφιέρωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν βασιλείου τάξεως» ἴδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «γοτθικοῦ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφήν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἴθουσαν τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἴθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπίαι τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἥρχισαν ἥδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννήτων. Εἰς ώρισμένην στιγμὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἱθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παῖδες τὸ γοτθικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γότθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος «ὁ μαίστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαίστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μὲ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δήμων, οἱ ὅποιοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γότθοι εἶναι μετημφιεσμένοι, φοροῦν γούνας «ἔξ ἀντιστρόφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βαστάζουν εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. «Οταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γότθοι τρέχουν πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν», κτυπῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες «τούλ, τούλ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλι-

κῆς τραπέζης ἵστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἔξωθεν (δηλαδὴ ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φοράς, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ « γοτθικά » καὶ οἱ κράκται καὶ τὰ ὅργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέλος. Ἐφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες « τούλ, τούλ ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μαίστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος « τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς τούλ, τούλ, τρέχοντες ἔξέρχονται ».

Τὰ « γοτθικά », τὰ ὅποια ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους, εἶναι ἀκατάληπτα: « γαύζας, βόνας, βακιδίας ». Τὰ ἄσματα τῶν δήμων, τὰ ὅποια συμπληρώνουν τὰ γοτθικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ’ αὐτῶν ἀδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων: « Ἄπηττή τῷ Θεοῦ παλάμη ἐστέφθητε, δεσπόται, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὥφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὥφθητε τοῖς ἐναντίοις, δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας ».

Τοῦτο τὸ « γοτθικὸν » ἥτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ δόποιον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς τὸ βυζαντινὸν Παλάτιον. Ἔξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινούπολεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβώδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου, γεμάται ζωὴν καὶ χαράν. Ὁ « περιούσιος λαὸς » διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χορούς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχηρὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἥσαν, ἐπαναλαμβάνω, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἄλλῃ ἥσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαραδότων, « ἐκ μακρᾶς συνηθείας » εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἔθεωρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἡ ἐπίσημος βυζαντινὴ Πολιτεία.

11. Η BYZANTINΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

"Οπως αἱ πολυταθεῖς ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ἰδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πιστὴν εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαίωνα, τοῦ ἀληθοῦς ἴδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὅλον βίον.

Τὰς σπουδαιοτέρας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρυθμεθα* ἵδιως ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορὰς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἔγκωμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διαφόρους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων.

'Ἐκ τῆς ἔξοχως εὔνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνὴς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθῆς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας. Κόσμος πολυάριθμος ἐμπορευομένων ἔγχωριών καὶ ξένων ἐγέμιζε τὰς δύοις, τὰς πλαστείας καὶ τὰς ἀγοράς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης μὲν πλοϊα, διὰ ξηρᾶς μὲν καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἐκόμιζον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὰ προϊόντα των, τὰ πλοϊα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακράν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπήγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθῆ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

'Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ηὔξανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Ἄλλ' ἡ πανήγυρις τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τὴν ἔορτὴν τοῦ πολιούχου, ἡ ὅποια διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἡσαν τὰ Παναθήναια τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πανήγυρις ἐγίνετο εἰς τὴν πεδιάδα μεταξὺ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ πο-

ταμοῦ Ἀξιοῦ. Ἀπειροὶ σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἡδύνασο νὰ εὔρηται ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσῃς: πλούσια ύφασματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίκιλα τέχνης. Πλῆθος ἀπειρον ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὅμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρεῖχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἄκομη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἥκμαζον, τὰ ἐργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ μολύβδου ἥσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ύφασματα ἥσαν τόσον κοινά, δύσον ὀλλοῦ τὰ ἔξ ἐρίου ύφασματα. Καὶ συνηθροίζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πιλούτη καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροι ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εύρισκον εὐκόλως ἐργασίαν, διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εύρισκεν δὲ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν: εἰς τὰς ἀγοράς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῆμοι καὶ σχοινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκέδαζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ύλικὴν ταύτην εὐμάρειαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἀγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατανυκτικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαριθμούς ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς δόποιας ἥκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμωδίας, δῶστε νὰ νομίζης ὅτι εύρισκεσαι ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἥσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, «ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία», ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεία μὲ τὴν θαυμαστὴν μελωδίαν ἡδυφώνων ψαλτῶν, μὲ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἥχους τῶν σαλ-

πίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὄργάνων, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλήν, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρουν ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων.

‘Υπερήφανος ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ δόνομαστὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἔφοιτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ρήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο εἰς μεγάλας αἱθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοιά, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολαὶς εἰδικοὶ καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικήν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικήν. Σοβαραὶ συζητήσεις, ἔρευναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, μεταξὺ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλευούσης κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἱ Ἀθῆναι τοῦ μεσαίωνικοῦ ἐλληνισμοῦ.

‘Η κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μόρφωσιν ὑπερτέραν, ἔξηγενισμένα τὰ ἥθη καὶ λεπτὸν τὸ αἰσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστόλισαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν των μὲ τὰ θαυμάσια ἐκείνα μνημεῖα τέχνης, ὅποια εἴναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, μὲ μοναστήρια πολυάριθμα, μὲ ἄλλα καλλιπρεπῆ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἰσθημα τῆς ἀλληλοιθοιθείας ἦτο τόσον ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργά ἴδρυματα, βρεφοκομεῖα, ὁρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἥθη καὶ τὴν μόρφωσιν ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ηύνοησαν. Ἡ εὔκολία καὶ ἡ εύμάρεια τοῦ βίου· ἡ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν αὐτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροή ἀπὸ πᾶσαν χώρων ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἀγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὅποιαν καὶ αὐτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειτνίασις τόπου ιερωτάτου, τοῦ ‘Αγίου Ὄρους, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου φιλοθρή-

σκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἵδιαιτέρως δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατανυκτικὸν αἴσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν "Ἄγιον Δημήτριον, αἴσθημα, τὸ δόπιον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν δόπιαν ἥνθιζον ὅλα τὰ ἄνθη πολιτισμοῦ ὑπερμέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν μνημείων τῆς τέχνης, τῆς λάμψεως ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων, ἐν μέσῳ «τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων», ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν κατανυκτικῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὔδαιμονίᾳ, λέγουν οἱ παλαιοί, καὶ παρεῖχεν «ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χαράν». Ἡ πόλις εἶλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους ἀπαντας καὶ τοὺς ἔκαμψε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, «ἐκοίμιζε τὰς λύπτας», ἦτο «κοινὴ παρηγορία», ἦτο μὲ τὰ ἀγαθά της «παράδεισος εὔδαιμονίας».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς δόποίους ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονίκη ἔξυψωνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν λάμψιν τοῦ δύοντος μεσαιωνικοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ περισυγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένας δυνάμεις ἐνὸς νέου ἐλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀναδειχθῇ πρωτεύουσα ἐνὸς νέου ἐλληνικοῦ κράτους.

Τὸ ἀειθαλές πνεῦμα, τὸ ἀἰωνίως δροσερὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πνέει καὶ πάλιν ζωγόνον καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου ἐλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου.

«Ἡ βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη»

'Αδαμάντιος 'Αδαμαντίου

12. Η ΚΥΡΑ ΤΗΣ ΥΔΡΑΣ

Ἐ Νόσων Κεντρ. Ιδαφ. ἐπιστημ. Αρχ. Ιδων Παρ. Κυράς τις ίδιη
 Άλλοι καθ' οὐδε. εὐθ. εφεύρεται Πληρ. Ιδων Παρ. Κυράς τις ίδιη

Χ Κυρά της "Υδρας είπανε, ἔνα φεγγάρι, τὴν «κυρούλα» μας, τὴ γιαγιά τῆς γιαγιᾶς μου. Υδραίσα γέννημα καὶ θρέμμα, κόρη τοῦ Λάζαρου τοῦ Κοκκίνη, ποὺ ἀρμάτωσε τὸ πρῶτο μεγάλο ύδραίκο καράβι, ἐκατὸν δεκάξι τόνους, εἶχε στεφανωθῆ τὸ γιὸν ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πρώτους καπεταναίους τοῦ νησιοῦ, ποὺ πρόκοψε κι αὐτὸς καὶ γίνηκε νοικούρης. "Ετσι τοὺς λέγανε στὴν "Υδρα σ' ἐκεῖνα τὰ παλιὰ τὰ χρόνια. Νοικοκυραῖοι, δηλαδὴ τ' ἀρχοντολόι, ἦταν ὅσοι δὲν εἶχαν πιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ ταξιδέψουνε, μόνο στέλνανε τὰ καράβια τους μ' ἄλλους καπεταναίους νὰ θαλασσοδαρθοῦν ἀπ' τὰ λιμάνια τῆς Μαυροθάλασσας ὡς τὰ πόρτα τῆς Μαρσίλιας καὶ τῆς Μπαρτσελόνας. Τὸ κάθε καράβι εἶχε στ' ἀμπάρι του κι ἔνα σιδερένιο σεντούκι, ποὺ στὸ κάθε ταξίδι ἐρχόταν πίσω γιομάτο κολονάτα ἢ τάλιρα. Τ' ἀδειάζανε στὸ γυρισμὸ τὰ σεντούκια μέσα στὶς κρυφές τίς στέρνες τῶν ύδραίκων σπιτιῶν. Καὶ μ' αὐτὰ τὰ χρήματα πρωτοκινήθηκε ἀργότερα ὁ Ἀγώνας.

Χ Τὴν κυρούλα μας τὴ λέγανε Χρυσούλα. "Αντρας της ἦταν ὁ καππταν-Γκίκας, Γκίκας 'Αναγνώστου. Μάλιστα σὲ κάποιο ταξίδι του στὴν Παλαιστίνη πῆγε καὶ βαφτίστηκε στὸν 'Ιορδάνη καὶ γύρισε χατζής. Χατζή - Γκίκας 'Αναγνώστου τὸ λοιπόν.

Μερικὰ χρόνια, ἀφοῦ παντρευτήκανε, δὲ καππταν - Γκίκας κι ἡ Χρυσούλα χτίσανε καὶ τὸ δικό τους τὸ σπίτι. 'Ως τὰ τότε ἡ νύφη ἔμενε στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ πεθεροῦ της τοῦ 'Αναγνώστη 'Αναγνώστου. Τώρα, μὲ τὰ καινούρια τὰ λεφτὰ ποὺ μαζεύονταν φοῦχτες κάτω στὸ Μισίρι - ἀφορμὴ ὁ πόλεμος τοῦ Ναπολέοντα μὲ τοὺς Ἐγγλέζους - εἴπανε: «καιρὸς νὰ χτίσουμε καταδικό μας στέκι». Καὶ καθὼς τὸ συνηθίζανε οἱ ἀρχόντοι τῶν νησιῶν, μελετήσανε πέντ' ἔξι μῆνες τὰ σχέδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴ θέση, ὅπου θὰ τὸ χτίζαν.

Πρέπει νὰ πῶ, πῶς ἐκεῖνο τὸν καιρὸ οἱ νησιῶτες κι οἱ παραθαλασσίτες δὲν ἀποτολμούσανε ἀκόμα νὰ χτίζουνε χαμηλὰ κάτω στὶς ἀκρογιαλίες. Ή χώρα ἦταν πάντοτε ψηλὰ κρεμασμένη στὴν πλαγιά, πάνω ἀπὸ τὸ λιμάνι. "Ετσι καὶ στὴν "Υδρα. Σκαρφαλωμένα, γαντζωμένα στὴν ξερὴ τὴ ράχη τὰ λευκὰ σπιτάκια καὶ τ' ἀρχοντικά. Οἱ Γκικαῖοι διαλέξανε, ύστερα ἀπὸ συζήτηση πολλή, ἔνα ψήλωμα ποὺ ἔφτανε σὲ μιὰ δεύτερη μικρότερη κορφή, στ' ἀριστερὰ τῆς χώρας.

Δέν είχανε ξεχυθή άκόμα ίσταμε κεῖ τὰ πολλά τὰ σπίτια, κι ἡτανε, πές, ώσταν μιά βίγλα πάνω ἀπὸ τὸ πόρτο.

"Ητανε καλά χρόνια ἑκεῖνα. Πλούταινε δ τόπος. Μὲ τὸ τουβάλι τὰ λεφτά. Δουλεύανε τὰ καράβια σ' οὐλες τὶς θάλασσες, ἀπ' τὴν 'Οντέσσα στὸ Τούνεζι κι ἀπ' τὸ Λιβύρνο στὴ Σκεντερία. Εἶχε προνόμιο, βλέπεις, τὸ νησί, νὰ ξαρτιέται κατευθεῖαν ἀπὸ τὸν Καπουδάν πασά. Δίχως ἀλλη ὑποχρέωση, παρὰ νὰ στέλνῃ κάθε χρόνο πενήντα παλικάρια γεμιτζῆδες στὴν τούρκικη ἀρμάδα. Κι ἔνα ἀλλο ἀκόμα. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ 'Υδραιοὶ δὲ θελήσανε νὰ συντρέξουνε τὸν Κατσώνη στὸν πόλεμό του μὲ τὸν Τούρκο, δ σουλτάνος τοὺς ἔδωσε κι ἀλλο προνόμιο, νὰ ταξιδεύουνε τὰ καράβια τους λεύτερα στὶς θάλασσες τοῦ Λεβάντα. Στάρια ἀπὸ τὴ Ρουσία, λάδια ἀπὸ τὴν Κρήτη, μπαμπάκια ἀπ' τὸ Μισίρι, κρασιά ἀπὸ τὴν Κύπρο, σιδερικά ἀπὸ τὸ Τριέστι, μαστίχη ἀπὸ τὴ Χιό, καπνὸς ἀπὸ τὴ Σμύρνη, δ, τι ἀλλο θὲς νὰ φανταστῆς ἀπὸ τὴν πέτρα ὡς τὸ μετάξι. Μάλιστα, γιὰ νὰ 'χουνε ἀσφάλεια ἀπ' τοὺς κουρσάρους, τοὺς ἀφησε δ σουλτάνος νὰ τ' ἀρματώσουνε τὰ καράβια τους μὲ κανόνια τῶν εἰκοσιπέντε καὶ τῶν πενήντα λιβρῶν.*

* "Ηταν εύτυχισμένος κι ἡσυχος δ τόπος. Κι δξαφνα — τί τὸν ἔπιασε τὸν καππαν — Γκίκα — δξαφνα ἀποφασίζει δ βλογχημένος νὰ μπαρκάρῃ, αὐτὸς ποὺ ἔχει δεκαπέντε χρόνους νὰ καπτανέψῃ, ἀποφασίζει νὰ μπαρκάρῃ στὸν «'Αδάμαστο», σ' ἔνα ἀπὸ τὰ σαχτούρια* του, γιὰ νὰ πάπη νὰ σμίξῃ, λέσι, μὲ τὸν Κατσώνη.

—Μωρέ, μύγα σὲ τοίμπησε; τοῦ λένε οἱ ἀλλοι οἱ νοικοκυραῖοι.

—Ντίπ λωλός είσαι; τοῦ κάνουνε. Μπρέ, κάτσε στ' αὐγά σου! (...).

Μόνο ἡ γυναικά του δέν τοῦ 'πε τίποτα, οὔτε δχι, οὔτε ναι. Ἡθελε νὰ ὑποτάξεται στὸν δντρα τῆς, γιατὶ ἔτοι είναι τὸ σωστό. Τὸ δέχτηκε καὶ τὸν ἐτοίμασε νὰ φύγῃ. Τὴ θαλασσιὰ τὴ βράκα του; τὸ πλατύ κόκκινο ζουνάρι, τὸ ἀστρρο μεταξωτὸ πουκάμισο, τὰ μαῦρα γεμενιά (γρόβες).

—Σάν παλικάρι νιὸς μοῦ 'σαι, καππαν - Γκίκα, τοῦ είπε.

Στεκόταν καὶ τὸν θωρούσσε καὶ τὸν καμάρωνε. 'Εκείνος, στ' ἀλήθεια, λησμονοῦσε πώς τὰ 'χει πατημένα τὰ πενήντα καὶ βιαζότανε νὰ φύγῃ.

—Μοῦ μυρίζει θάλασσα, γυναικά!

—Στὸ καλό, καλέ μου. Έχε γειά!

Μήτε πού τόνε ρώτησε πιότερο για τὴν ἀπόφασή του.

—Γιὰ νὰ πασίνη δὲ καπταν - Γκίκας, θά ’χη τὸ λόγο του, ἀπαντοῦσε σ’ ὅσους ἤρθαν νὰ τὴν δοῦνε. Ξέρει αὐτὸς τί κάνει, καλύτερα ἀπ’ δλους μας ἐδῶ μέσα.

Τέτοιο σεβασμὸ τοῦ εἶχε. (. . .).

“Ητανε σαρανταδυὸ χρονῶ σὰν ἔφυγε ὁ ἄντρας της, νὰ πάη νὰ βρῆ τὸν Κατσώνη. Τί τὸν ἔπιασε μονομιᾶς τὸν καπταν - Γκίκα ν’ ἀφῆσῃ τὸ ἀγαθό του, τὴν ἡσυχία του, νὰ πάη νὰ θαλασσοδαρθῇ μὲ τοὺς θαλασσομάχους τοὺς τουρκομάχους, νὰ βάλῃ κάτω τὸ κεφάλι του, σηκώνοντας μπαϊράκι στὸ σουλτάνο;

‘Αφοῦ ἔφυγε, κάμποσον καιρὸ ὕστερα, ἡ κυρα - Χρυσούλα, σκαλίζοντας τὰ χαρτιά του, βρῆκε ἔνα γράμμα ποὺ τῆς ἔδωσε τὴν ἑξήγηση στὸν ξαφνικὸ τὸ μισεμὸ τοῦ ἀντρός της. “Ἐλεγε τὸ λοιπὸν ἡ γραφή:

«Νὰ περάσης πέρα στὴ Ρούμελη. Κι ἀπὸ κεῖ τραβᾶς γιὰ τὸ Θιάκι, »καὶ νὰ μοῦ γράφης πάντα, καὶ νὰ βαστᾶς τὰ δικά μου σχέδια. »Ν’ ἀκουστῆς (νὰ συνεννοηθῆς) μὲ τὸ Λάμπρο (τὸν Κατσώνη) καὶ »νὰ τοῦ δώσης λεφτά, νὰ τὰ μοιράσῃ χάρτζια (μισθούς). Νὰ εἴστε »ἀγαπημένοι. Νὰ μήν κυνηγᾶ ὁ ἔνας τὸν ἄλλο. Καὶ πάντα νὰ ’χετε »τὸ νοῦ σας. Βλέπεις; Μὲ πλερώνουν νὰ βαρέσω τοὺς ἄλλους καπετ-»ταναίους. ‘Εγὼ τοὺς ἔχω συντρόφους. Θέλω συντρόφους γιὰ τὴν »Πατρίδα».

‘Απὸ κάτω ἡ ὑπογραφή: «Ζαχαριᾶς».

‘Ανοίξανε τὰ μάτια τῆς κυρα - Χρυσούλας. Μὰ κοπήκανε τὰ ποδάρια της. Κάθισε καὶ κοίταζε τὴν θάλασσα καὶ μαγνητιζόταν ἀπὸ τὸ ἀκούραστο σάλεμά της, τόσο ποὺ κάτι τὴν τράβηξε ἀβάσταγα μιὰ μέρα κι ἀναγκάστηκε νὰ κατεβῆ στὴν ἀκροθαλασσιά. Πῆγε καὶ προχώρησε ἀπάνω στὰ βράχια, στὰ βράχια ποὺ χώνονταν βαθιὰ μέσα στὸ πέλαγο, κι ἐκεῖ στάθηκε πολλὴ ὥρα, ἀνεμοδαρμένη κι ἐκείνη καὶ θαλασσοδαρμένη. (. . .)

„Απὸ κείνη τὴν μέρα συχνοκατεβαίνει ἡ κυρα - Αναγνώσταινα ἡ Χρυσούλα στὸ περιγιάλι καὶ κάθεται στὰ βράχια. ”Οχι, δὲν κάθεται, στέκει. Πῶς νὰ καθίστης μέσα στὰ νερά ; Γυρίζει μουσκεμένη σπίτι, κι ἡ ἀδερφή της βάζει τὶς φωνές :

—Θὰ πουντιάσης, καλὲ σύ! Τὸ νοῦ σου ἔχασες; Κάνε ύπομονὴ καὶ σὲ λίγο θὰ νὰ ’ρθη πίσω ὁ καπτάνιος.

Μὰ τὴν Χρυσούλα τὴν τρώει ὁ σάρακας καὶ βλέπει στὸν ὑπὲρ τῆς ὄνειρα κακά, τάχα πώς ἔνα κοράκι κάθισε στὸν παπαφίγκο τοῦ καραβιοῦ, τάχα πώς ἡ γοργόνα ξεκόλλησε ἀπ' τὴν πλώρη, τάχα πώς ὁ καππταν - Γκίκας κάθεται μὲ τὸν Καπουδάν - πασά συντροφιὰ στὴν κουβέρτα τοῦ σαχτουριοῦ, κι ἐκεῖ ποὺ πάτει νὰ πάρῃ τὸ τσιμπούκι του, τοῦ μένει στὰ χέρια τὸ μαρκούτσι δυὸ κομμάτια. "Ονειρα κακά, μελετήματα τῆς μοίρας, ποὺ τὴ φοβίζουνε τὴ Χρυσούλα. Κι ἀκόμα παραπάνω, ὕστερα ἀπὸ κείνη τὴ βλογγημένη τὴν αὔγή, ποὺ ἔνα κοκόρι ἀνέβηκε ἀνεπάντεχα στὸ χαγιάτι ἀπὸ τὴ σκάλα καὶ μπῆκε στὴν κάμαρα τοῦ καππταν - Γκίκα κι ἀρχίνησε νὰ λαλῇ σὰν τὸ ξορκισμένο.

Καμιὰ φορά ἥρθε γράμμα ἀπὸ τὴν Καλαμάτα καὶ σὲ λίγο ἀλλο ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο. Χαρούμενος ποὺ καβαλάει τὸ κύμα σὰν τὸ δελφίνι, ὁ καππταν - Γκίκας στέλνει χαιρετίσματα. Κι ἡ κυρα - Χρυσούλα γαλήνεψε λιγάκι, κι εἶπε ν' ἀνεβῆ στὸν Προφήτη - Λιά, στὸ ξωκλήσι, ν' ἀνάψῃ μιὰ λαμπτάδα.

Τὸ γαϊδουράκι σκαρφάλωσε τὴ βουνοπλαγιά, κι ἥταν καταμεσήμερο σὰ φτάσανε στὴν κορφούλα. Εἶχε μηνύσει τοῦ παπτα - Βαγγέλη κι εἶχε ἀνεβῆ κι αὐτὸς ἀπὸ τὰ χτές, κι ἔτσι λειτουργήθηκε πάλι ὁ Προφήτη - Λιάς ὕστερ' ἀπὸ χρόνια. Μὰ ὡς τέλειωσε ἡ λειτουργία κι ἔκαναν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ ξωκλήσι, ἡ κυρα - Χρυσούλα ξάνοιξε ἀπ' τὴ διαπλατωμένη θύρα, πέρα στ' ἀλαργινά, στ' ἀπόμακρα, ἔνα πανὶ ποὺ ξάσπριζε μὲς στὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ καὶ τοῦ πόντου.

Τῆς μπῆκε καλὰ καὶ σώνει ἡ ἴδεα πώς εἶναι ὁ καππταν - Γκίκας ποὺ γυρνάει, καὶ στάθηκε ἀδύνατο νὰ τὴν μεταπείσουν. Γοργὰ γοργὰ πῆρε τὸν κατήφορο, νὰ πάτη νὰ καρτερέσῃ κάτω στὴ σκάλα τὸν καππάνιο, σὰ θ' ἀράξῃ. Μεσοδρομίς, καθὼς καβαλοῦσε τὸ γαϊδούρι, ἔβαζε τὸ χέρι ἀντήλιο καὶ κοίταζε τὸ πέλαγο. Νά, τὸ καράβι! Νάτο! Ζυγώνει!

Κοντὰ νὰ φτάσουνε στὰ πρῶτα σπίτια, ξαναρίχνει μιὰ ματιά. Τί; Πῶς; Ποῦ πάει τὸ καράβι; . . . Τὸ ποθητὸ πλεούμενο εἶχε ἀλλάξει δρόμο, καὶ τώρα μάκραινε καὶ μίκραινε, μίκραινε. . .

Γελάστηκες, κυρα - Χρυσούλα! Δάγκασε τὰ χείλια σου πικραμένη, καὶ γύρνα νὰ κλειστῆς στὸ σπίτι. Αὔριο θά 'ναι σωστὰ τρεῖς μῆνες πού 'φυγε ὁ «Αδάμαστος» μὲ τὸν καππταν - Γκίκα.

'Ωστόσο περάσαν ἄλλοι τρεῖς μῆνες, ὅσο ποὺ νὰ 'ρθη πίσω. Τοῦ Σταυροῦ παραμονὲς ἀκούστηκε ἀπὸ τ' ἀνοιχτὰ ἔνα κανόνι.

—Βάρεσε κανονιά, κυρά, λέει μιὰ παραδουλεύτρα ψυχοκόρη τῆς κυρα - Χρυσούλας.

—Κι ἀπέ ;

Σώπ σε ἡ κοπελιά. Μὰ ἡ κυρα - Χρυσούλα βγῆκε στὸ παράθυρο νὰ δῆ. Τότες ἔμπηξε τὶς φωνές :

—Ο καπταν - Γκίκας!... Ο καπτα - Γκίκας!... Ἡρθενε!... Ἐρχεται!... Ελᾶτε!...

Πρόβαλαν ὅλοι στὸ παράθυρο νὰ δοῦν, ὅμως κανένας δὲν πολυπιστεύει. Δυὸς φορές κιόλας γελάστηκε ἡ κυρα - Χρυσούλα, λέγοντας πώς ξεχωρίζει τὸ σαχτούρι τοῦ καπταν - Γκίκα. Δὲν πάει μήνας ποὺ ξανάβαλε τὶς φωνές καὶ τρέξαν ὅλοι χαρούμενοι.

—Μὲ τὸ καλό ! Μὲ τὸ καλό ! Δόξα νὰ χη ὁ Κύριος ! Δόξα σοι !

Μὰ ὅταν ἥρθε πιὸ σιμὰ τὸ καράβι, ὅλοι καταλάβανε πώς δὲν ἥταν τοῦ καπταν - Γκίκα τὸ σαχτούρι, μόνο τρεχαντηράκι τοῦ καπταν - Αντρέα τοῦ Βώκου (τοῦ Μιαούλη), ποὺ γύριζε ἀπ' τὴν Κάρυστο.

Δὲν τὴν πολυπιστέψανε, λοιπόν, ἐτούτη τὴ φορὰ καὶ ξαναμπῆκαν μέσα, λέγοντας :

—Αμπτοτε, κυρα - Χρυσούλα, καλῶς νὰ τόνε δεχτῆς ! Νὰ διοῦμε ὅμως ! Νὰ διοῦμε !

Μόνο ἡ γριά ἡ Μάρω ἔμεινε δίπλα της, κρεμασμένη στὸ παράθυρο, καὶ τῆς λέει :

—Μὰ εἶσαι στγουρη, κυρά μου, πώς εἶναι ἀτός ; Δὲ γελιέσαι ; Τόνε βλέπεις καλά ;

—Ναῖσκε, μπαμ' Μάρω, ναῖσκε, αὐτὸς εἶναι ! Δὲ γελιέμαι τούτη τὴ βολά. Ἄτος εἶναι . . . δ »Αδάμαστος».

Ἡ γριά κοίταξε προσεχτικὰ κατὰ τὴ θάλασσα πέρα.

—Μὰ κόρη μου, εἶναι δυό. . . δυὸς τὰ καράβια !

—Δυὸς εἶναι, ναῖσκε, τὸ ξέρω, Μάρω. . .

—Καὶ ποιὸ εἶν' ἀπ' τὰ δυό ;

—Τὸ πρῶτο, μπαμ' Μάρω, τὸ πρῶτο, δὲ βλέπεις. . . καλέ, τ' ἄλλο δὲν εἶναι σαχτούρι. . . δὲν εἶναι. . .

Δὲν ἀπόσωσε, μόν' ἔμεινε μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό. Τὰ ρουθούνια της παίξανε. Ἀρπάει τὸ χέρι τῆς γριᾶς καὶ τὴν τραβάει νὰ σκύψῃ κι ἄλλο.

—Γιὰ ίδες!.. Δέξ, ντέ. . . Θωρεῖς ; . . . Θωρεῖς ; . . . Τούρκικο τρεχαντήρι, τούρκικο εἶναι καὶ τόνε. . .

Μιὰ λάμψη, ἔνας ἄσπρος καπνὸς ποὺ φούσκωσε σὰν πανί.

—Τὸ σκύλο! φωνάζει ἀπ' τὸ παράθυρο ἡ Χρυσούλα. Βαράει μὲ τὸ κανόνι!... Στὸ κυνηγητὸ τὸν ἔχει!... Γυρεύει νὰ τόνε φουντάρη!... Καπταν - Γκίκα! ! ! ...

Σκύβει σὰν τρελὴ νὰ δῆ, τρελὴ ἀπὸ φόβο, τρελὴ κι ἀπὸ χαρὰ — γυρίζει ὁ καπταν - Γκίκας, γυρίζει περήφανα, πολεμώντας τὸν ἄπιστο — μὰ κείνη τὴ στιγμὴ τὰ δυὸ καράβια κρύφτηκαν πίσω ἀπὸ τὸν κάβο.

—Π' ἀνάθεμα! κράζει ἡ κυρά.

Μεμιᾶς, τρέχοντας, σκαρφαλώνει τὶς σκάλες καὶ βγαίνει ἀπάνω ἀπάνω στὸ δῶμα. Κρεμίται ἀπ' τὸ πεζούλι. Μπάμ! Μιὰ κανονιὰ ὁ «Ἀδάμαστος», μιὰ κανονιὰ ὁ Τοῦρκος. Τυλίχτηκαν τὰ δυὸ καράβια μέσα στὸν ἄσπρους καπνοὺς σὰ σὲ πέπλα, καὶ μόνο τὰ πανιά τους μείνανε ἀπόξω, ἀποπάνω. Ὡστόσο κέρδισε δρόμο ὁ Τοῦρκος. Τώρα εἶναι πολὺ πιὸ σιμὰ στὸ σαχτούρι, τὸ προφταίνει, πάει νὰ τὸ πάρη ἀπὸ δίπλα, νὰ μπορέσῃ νὰ τὸ χτυπήσῃ μ' ὅλα του τὰ κανόνια ἀπὸ τὴ μιὰ τὴ μπάντα.

Ίσα ίσα πάλι κρυφτήκανε τὰ δυὸ πλεούμενα πίσω ἀπ' τὸν κάβο.

—Καταραμένε! φωνάζει ἡ Χρυσούλα. Ποῦ πᾶτε;

—Αθελα κοιτάει κάτω, στὸ λιμάνι. Δὲν τὸ χε σκεφτῇ αὐτό. Τί κάνουνε, μωρέ, τί κάνουνε κάτω στὸ πόρτο;

Τρέχοντας κατρακυλάει τὶς σκάλες καὶ βγαίνει στὸ κάτω παράθυρο, σέρνοντας πίσω της τὶς ἄλλες γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά. Κανένας ἄντρας δὲν βρέθηκε σπίτι ἐκείνη τὴν ὥρα.

—Μωρέ, φωνάζει, μωρὲ σεῖς! Τί κάθεστε;... Τρεχᾶτε!

Κάτω στὸ λιμάνι τῆς "Υδρας δὲν εἶναι οὕτε ἔνα καράβι. "Ολα λείπουνε. "Ολα δουλεύουνε ἀπὸ τὴ Μαυροθάλασσα ώς τὸ Μισίρι κι ώς τὸ Τριέστι. "Ολα θαλασσοδέρνονται. Καὶ ἐδῶ στὴν "Υδρα δὲν ἔμειναν παρὰ μερικὲς φελοῦκες γιὰ καλαφάτισμα, δυὸ τρία ψαροκάϊκα στὸν ταρσανά, πέντ' ἔξι σκαμπαθίες, τίποτ' ἄλλο.

Τὰ δυὸ πλεούμενα προσπέρασαν τὸν κάβο κι ἔφτασαν τώρα μπροστὰ στὰ βράχια, στὰ βράχια ὅπου τὸ χε συνήθειο ἡ Χρυσούλα νὰ πηγαίνη νὰ κάθεται, σὰν πρωτόφυγε ὁ καπτετάνιος.

—Ἄχου! λέει καὶ χτυπιέται, καὶ νὰ μήν είμαι τούτη τὴν ὥρα κάτω στὰ βράχια μου, νὰ ριχτῶ στὴ θάλασσα, νὰ πάω νὰ τόνε σμίξω!

Κι ἄξαφνα τῆς ἔρχεται μιὰ τρέλα, καὶ δίχως νὰ ξηγηθῇ, δίχως νὰ

πῇ λόγο παστρικό, μόνο μουρμουρίζοντας κάτι παράξενα λόγια, ροβόλησε τὰ σκαλιά ἀπὸ τὸ χωγιάτι, πέρασε τρέχοντας τὴν αὐλὴ καὶ τρέχοντας βγῆκε ἔξω. Πήρε τὸν κατήφορο.

—Ποῦ πάει, καλέ! Τρεχᾶτε ὄγληγορα πίσω της! Τρεχᾶτε!

Τὴν πῆραν καταπόδι οἱ γυναῖκες καὶ τὰ τρία ἀπ’ τὰ πέντε της παιδιά. Αὐτὴ τρέχει μπροστά, σηκώνοντας τὴ φούστα της ώς τὸ γόνα, γιὰ μὴν πέσῃ. Ροβολάει τὸν κατήφορο τῆς χώρας μὲ τὰ πλατιὰ χαμηλὰ σκαλοπάτια. Στὸ δρόμο, καμιὰ φορά, ἀνάμεσα σὲ δυὸ σπίτια, βλέπει τὸ γιαλὸ κάτω καὶ κοιτάει τρέχοντας, λαχανιασμένη, καὶ ψάχνει νὰ δῃ. Ποῦ εἶναι τὰ καράβια; Μπάμ! . . . Μπάμ! . . . Τί κανονίδι, θεέ μου!

Στὸ δρόμο τὴ βλέπει ὁ κόσμος καὶ σαστίζει, ὅσοι δὲν ἔχουνε καταλάβει ἀκόμα. Οἱ ἄλλοι, ὅσοι ἀκούσανε τὶς κανονίες καὶ βγῆκανε στὰ δώματα νὰ δοῦνε, ὅσοι στέκουνε στὰ στενὰ καὶ χάσκουνε, τὴν παίρνουν τὸ κατόπι. Λίγοι εἶναι αὐτοὶ ποὺ κοντοστέκουν φοβισμένοι. «Οἱ Τοῦρκοι! Οἱ Τοῦρκοι εἶναι! Ποῦ πᾶτε;».

“Οχι. Ἡ “Υδρα συνάχτηκε, συνάζεται ὅλη κάτω στὴν ντάπια, στὴ σκάλα. Γυναῖκες, ἄντρες — γέροι ὅλοι τους — καὶ τὰ παιδιά. Κι ἐπειδὴ ἐδῶ στὴ σκάλα δὲ βλέπεις πιὰ τὰ δυὸ καράβια ποὺ χτυπιόνται, ὅλοι τρέχουνε πέρα στὴν ἄκρη τῆς ντάπιας, ἄκρη ἄκρη, πρώτη ἡ Χρυσούλα.

Μὰ νά, ὅσο νὰ ρθοῦν, πάει, γίνηκε τὸ κακό. Τὸν πῆρε ἀπὸ δίπλα τὸν «'Αδάμαστο» ὁ Τοῦρκος. Τέσσερα κανόνια ξερνᾶνε φωτιὰ καὶ σίδερο ἀπ’ τὴ ζερβή του τὴ μπάντα. Κάπου ἔχηντα ἑβδομήντα ὄργιες στ’ ἀνοιχτὰ στέκουνε τώρα τὰ καράβια καὶ πολεμιοῦνται. Στάθήκανε, γιατὶ δὲ «'Αδάμαστος» ἔφαγε μιὰ στὸ σκαρὶ χαμηλὰ καὶ κάνει νερά, βουλάει! Στάθηκε ὁ Τοῦρκος δίπλα του καὶ τοῦ ξερνάει ἄλλο ἔνα σμπάρο. Πάει δὲ «'Αδάμαστος», κατάρτια, ξάρτια, πανιὰ καὶ κουπαστὴ μὲς τὴ θάλασσα, κι οἱ ἄνθρωποι ἔνα γύρω. . .

—”Αχου, τὰ παλικάρια!

Τρεῖς σκαμπαβίες βγῆκαν ἀπ’ τὸ λιμάνι τῆς “Υδρας. Πολεμᾶνε μὲ τὸ κύμα, θὰ πασκίσουν νὰ σώσουν τὰ παιδιά, πολεμᾶνε μὲ τὰ κουπιά, θὰ πολεμήσουν μὲ τὰ τρομπόνια. ‘Ο Τοῦρκος θὰ τοὺς φάγι κι αὐτούς, δὲ Τοῦρκος!

Τότες, ἐκεὶ ποὺ τὰ χανε ὅλοι τους χαμένα, ἄντρες καὶ γυναῖκες, γέροι οἱ πιὸ πολλοί, ἡ Χρυσούλα σπρώχνει τοὺς διπλανούς της δυ-

νωτά, δυσίγει δρόμο καὶ τρέχει στὸ κανόνι. Δυὸς κανόνια εἶναι ἔδῶ στὴν ντάπια, μπρούντζινα κανόνια στὰ κρεβάτια τους.

—Βάλτε τους φωτιά! προστάζει ἡ Χρυσούλα.

Οἱ μπάλες κείτονται δίπλα, μὰ τὸ μπαρούτι, δὲν εἶναι ἔδῶ, μηδὲ φιτίλι ἔχει, μηδὲ στουπί, μηδὲ τίποτα.

—Μάνι μάνι, προστάζει ἡ Χρυσούλα, τρεχάτε... μάνι... μάνι... φέρτε... βάλτε τους φωτιά!

Σὲ δέκα λεπτὰ μέσα τὸ 'να κανόνι εἶναι ἔτοιμο. Ἡ κυρὰ - Χρυσούλα βάζει μονάχη της φωτιά στὸ φυτίλι. Μπάμ!

Ἡ βαριὰ μπάλα βρόντηξε ἀπάνω στὸ σκαρὶ τοῦ τούρκικου τοῦ καραβιοῦ καὶ βούλιαξε μέσα του σὰ σὲ σάρκα. Μπάμ! Τὸ δεύτερο τὸ κανόνι βάρεσε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά. Μὰ τοῦτο δὲν ξαστόχησε οὔτε στάλα. Τοῦ πῆρε τὸ τιμόνι, θρύψαλα, τοῦ παλιομεχμέτη! Μπάμ! Ξανατραβάει τὸ κανόνι τῆς κυρα - Χρυσούλας. Ἐτούτη τῇ φορὰ ἡ μπάλα χτύπησε στὰ χαμηλά, μπούκωσαν τὰ νερά μέσα στ' ἀμπάρι! 'Ο Τούρκος ἔγειρε, βουλάει! Παιδιά! Παιδιά! Βουλάει!...

... Τόνε φέρουν πίσω, μὲς στὴ σκαμπαβία, τὸν καππταν - Γκίκα, λαβωμένο βαριά. Τό 'να τὸ μάτι, τὸ ζερβί, ήτανε βγαλμένο. Τό 'να του τὸ χέρι, τὸ ζερβί, ξεριζωμένο ἀπ' τὸν ὕδωμα.

Δὲν τυραγνίστηκε πολὺ. Δυὸς τρία μερονύχτια χαροπάλεψε. "Υστερά τὸν πῆρε ὁ Κύριος, νὰ τὸν ἀναπάψῃ. Κι ὁ λόγος λέει, πως ἀπὸ τότε τὴν εἴπανε τὴ Χρυσούλα, τὴ χήρα του, τὴν κυρούλα μας, « κυρὰ τῆς "Υδρας », γιὰ τὴν ἀξιοσύνη της καὶ γιὰ τὴν παλικαριά της. (...).

« Ἡ κυρὰ τῆς "Υδρας »

Θ. Πετσάλης - Διομήδης

13. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οι Βυζαντινοί πρόγονοι ήμաν συχνά ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπεύσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοί, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἔξεχοντα πολλάκις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγὴν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλήθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὅποιαι νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ’ ὄψιν τί ἐγίνετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῇ τις.

‘Ο μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἐκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολὴ. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἐκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ό δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἔξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ’ ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀντε νὰ κουρεύεσαι ἢ κουρέματά σου, ἦτοι τόσον φαῦλος είσαι, ωστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῇς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἥλειφον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευθησομένου δι’ ἀσβόλης, ἦτοι καπνιᾶς, ἡ ἐπίχρισις δ’ αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀποσβολὴ θηκα καὶ ἥ: ἐμεινα ἀποσβολω μένος, αἵτινες σημαίνουν: ἡσχύνθην τόσον, δόσον δ’ ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ είναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον προπηλακίζω*.

‘Η ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μούτζα (= μουντὸν χρῶμα), ἐντεῦθεν δ’ ἔλαβον τὴν ἀρχὴν των τότε σημερινὸν ρῆμα μούτζών ω ἥ μούτζουρώνω, ωστε καὶ αἱ φράσεις: ἐφυγα μούτζω μένος, ἦτοι κατησχυμένος, κοίταξε νὰ μὴ μὲ μούτζουρώ σης, ἦτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλῃς, ἐννοια σου κι ἐγὼ σὲ βάφω, θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδή. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα διὰ μούτζης ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιαγομένου, ἥπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθάλης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο

τὸ ὑβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μούτζα καὶ τὸ ρῆμα μουτζάνω.

Οἱ ἔξετασθεὶς καὶ ἀθῷοι ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζετο εἰς τὴν κοινωνίαν μὲν λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως δὲ ἔνοχος καὶ μέλλων νὰ περιαχθῇ μαυροπρόσωπος. Δι’ αὐτὸ λέγομεν σήμερον: βγῆκε ἀσπρόπροσωπος.

* * *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους, ὅπου διῆγον βίον οἰκτρόν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ὀλλοπίστων ἦτο ν’ ἀλλαξιοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί, ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασάνους, εὑρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὅμως καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς δαρμούς, ἀπηρνοῦντο τὴν πίστιν των.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώδης φράσις: τοῦ ἀλλαξαντηνῆς πίστης στὸ ξύλο.

* * *

Οἱ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ ὅποια ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώτατον καὶ λίαν θερμὸν χῶρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λοῦσιν, ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ ρωμαϊκὴν παράδοσιν, τὰ ὅποια ὁ Γαληνὸς καλεῖ οἴκους καὶ τὰ ὅποια εἶχον θερμανθῆ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἐκαλεῖτο ψυχρόλογοσιον ἢ κρύον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ ἦτο ψυχρός. Μετὰ μικρὰν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προύχώρουν οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαρόψυχρον, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἡλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφάς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἔξανθημάτων, τέλος δὲ εἰσήρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χῶρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγίνετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, όσάκις τις, μεταβαίνων ήνα λουσθή και εύρισκόμενος εἰς τὸ κρύον, δι' οίονδήποτε λόγον, σεισμὸν φέρ' εἰπεῖν, ἐπιδρομὴν ἔχθρῶν, δυσάρεστον εἴδησιν, δὲν προύχώρει εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα, ἀλλ' ἀπεχώρει, φυσικὰ ἡ λοῦσίς του διεκόπτετο καὶ ὁ σκοπός, δι' ὃν μετέβη εἰς τὸ λουτρόν, δὲν ἔξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον δι' ἓνα, τοῦ ὅποιου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι, λέγομεν ὅτι: ἔμεινε στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

« Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός », τ. Ε', 1952

Φαίδων Κουκουλές

14. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγια - Σοφιᾶς, ποὺ σφάλισεν
ένὸς Ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἀπιστο μαχαίρι.

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγια - Σοφιᾶς, σπαράζοντας,
μὲ ματωμένα στήθη,
τὶς δυὸ φτεροῦγες ἀπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καὶ πάλι ὁρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε, καὶ θέριεψε, καὶ πλήθυνεν
ὅ νεκραναστημένος,
κι ἔγιν' ὁ ἔνας μύριοι Ἀιτοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος.

Καὶ πέταξε στὰ πέρατα καὶ φώλιασεν
ὅπου σκεπτὴ τὸν κρύβει :
σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά, καὶ σ' ἄρχοντα
καὶ σὲ φτωχοῦ καλύβι.

Στήν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
καλόγερος τεχνίτης,
ἡ καλομάνα φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
στ' ἀνήμπτορο παιδί της.

στὸν ἀργαλειό της καθιστὴ μερόνυχτα
τὸν ὑφαν' ἡ βοσκούλα,
περήφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
στὸ δαχτυλίδι βούλα·

κρεμάστηκε ἀπ' τὰ υψία του τ' ἀκοίμητο
τῆς Παναγιᾶς καντήλι,
κι ἄγιασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
γραμμένος μὲ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρα ἀτέλειωτα ἐκατόχρονα,
βουβός κι ἀποκρυμμένος
κλωσοῦσε τὴν ἐκίκηση ὁ Δικέφαλος
στὸ δουλωμένο Γένος·

ξάφνω μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος :
«Ως πότε, παλικάρια!».
Καὶ μύριοι Ἀιτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
ἀπὸ σπαθιῶν θηκάρια.

«Πύρινη ρομφαία» Γεώργιος Δροσίνης

15. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ
α) Ὁ Διγενής
(Μεσσαρὰ τῆς Κρήτης)

‘Ο δυνατότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους* ἦτονε ὁ Διγενής, ποὺ τὸν ἔλεγαν ἔτσι, γιατὶ ἔζησε δύο γενεές. Αὐτὸς ἔριχνε τοὺς μεγάλους βράχους μακριὰ γιὰ παιγνίδι σὰν κότσια* καὶ φαίνονται πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὡς τὰ σήμερα.

Κοντά στὶς Καμάρες είναι ἡ σέλα τοῦ Διγενῆ· καὶ αὐτὴ είναι ἔνα αὐλάκι στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ, ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ βάρος του, ποὺ καβαλίκευε τὸ βουνὸν καὶ καθόντανε. Καὶ παρακάτω στὴν ράχη είναι ἡ πατιά του, ἔνα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατὶ ὅντας ἐδιψοῦσε, ἐπατοῦσε ἐκεῖ τὸ ἔνα του πόδι καὶ τ' ἄλλο στὸ ἀντικρινὸν βουνὸν κι ἐσκυβεῖ πινε νερὸν ἀπὸ τὸ ποτάμι, δόποτρεχε κάτω ἀπὸ τὰ σκέλια του. Καὶ μὲ τὰ γένια του ἔφραζε τὸ ποτάμι καὶ ξεχείλιζε καὶ πλημμυροῦσε τὸν κάμπο τῆς Μεσσαρᾶς.

"Οντας ἀπέθανε ὁ Διγενής, τὸν ἔθαψαν σ' ἔνα ψήλωμα κοντὰ στὴ Γέργερη. Ἄλλὰ τὸ σῶμα του ἦταν πολὺ μακρὺ καὶ δὲ χωροῦσε νὰ τὸ θάψουν στὸ ἄπλωμα ἐκεῖ ἀπάνω, γι' αὐτὸν ἀναγκαστήκανε νὰ τὸ κόψουνε ἑπτὰ κομμάτια, κι ἔτσι μπόρεσαν τόν χωσαν.

β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ
(Κύπρος)

Εἰς τὴν Κύπρον ύπαρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, καὶ τὰ λέγουν λιγγρία τοῦ Διγενῆ. Ὁ Διγενῆς αὐτὸς εἶχε πελώριο ἀνάστημα καὶ χέρια δυνατά, γιὰ τοῦτο καὶ σήμερα ἀκόμη, ὅταν θέλουν νὰ εἴπουν γιὰ κανένα πώς είναι ἀνδρειωμένος, τὸν λέγουν Διγενῆ. Ἐκεῖνα τὰ λιθάρια λέν πώς ὁ Διγενῆς τὰ ἔριξε μιὰ φορὰ μὲ τὸ μικρὸν του δάχτυλο ἀπὸ ἔνα μέρος εἰς ἔνα ἄλλο, ποὺ ἦτον ὕρες μακριά, καθὼς τὰ παιδιὰ ρίχτουν ξύλα εἰς τὸ παιγνίδι, δόπού λέγεται λιγγρί. Καὶ ὅσα ἄλλα λιθάρια ὅμοια εύρισκονται εἰς τὴν Κύπρο τὰ ὄνομάζουν τὸ ἴδιο, λιγγρία τοῦ Διγενῆ.

N. Γ. Πολίτου, « Π αραδόσεις »

16. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τὸ Διγενὴ στὸν "Ἄδη,
κι ἄλλους μαζί... . Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
δεμένους τὰ καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιᾶς τὴν πούλια.

Καὶ σὰ νὰ μήν τὸν πάτησε
τοῦ Χάρου τὸ ποδάρι,
δὲ Ἀκρίτας μόνο ἀτάραχτα
κοιτάει τὸν καβαλάρη.

—‘Ο Ἀκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δὲν περνῶ μὲ τὰ χρόνια,
μ’ ἄγγιζες καὶ δὲ μ’ ἔνιωσες
στὰ μαρμαρένια ὀλώνια.

Εἴμ’ ἐγὼ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στὴν ‘Εφτάλοφην ἔφερα
τὸ σπαθὶ τῶν ‘Ελλήνων.

Δὲ χάνομαι στὰ Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
καὶ λαούς ἀνασταίνω.

« Ἰαμβοὶ καὶ ἀνάπαιστοι »

Κωστής Παλαμᾶς

17. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οἱ σημερινοὶ γονεῖς, ποὺ σφίγγουν τὰ παιδάκια των στὴν ἀγκαλιά των καὶ λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ γνωρίζουν καλὰ τὴν μαύρην αὐτὴν σελίδα τῆς ιστορίας μας. Πρέπει νὰ μὴ παύσουν ἀκούοντες τοὺς μητρικοὺς θρήνους τῆς τουρκοκρατίας, ὅταν ἡρπάζοντο τὰ παιδιά τῶν ‘Ελλήνων, διὰ νὰ διδαχθοῦν νὰ φονεύουν τοὺς ἀδελφούς των. . .

‘Η ἀρπαγὴ εἶχε κανονισθῆ μεθοδικῶς, διὰ νὰ μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγή: κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε

μέρους καὶ ἀπὸ ἔνα παιδὶ ἑκάστης οἰκογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἔγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἐπρεπε νὰ είναι δέκα περίπου ἐτῶν καὶ ἅρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεὶς ὅμως κανῶν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐτηρεῖτο. ‘Η δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθενικὸν τὸ ύγιες καὶ τάναπαλιν.’ Ἀλλας οἰκογενείας ἐλησμόνουν καὶ ἄλλων ἔπαιρον ὅλα τὰ παιδιά! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπήγυξαν μὲ τὰ «τυχερά»· δηλαδὴ μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των! . . .

‘Ο τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἔνα σπίτι καὶ ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς ἱερεῖς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιά. ’Αλίμονον εἰς ἐκεῖνους ποὺ παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδευον τὰ παιδιά των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς «ἐνθυμῆσεις»* ἀναγινώσκομεν:

«Ἐὶς τοὺς ζεῖς, Ιουλίου πρώτη (= 1 Ιουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν Αθήνα...».

«Ἐὶς τοὺς ζεῖς, Ιουνίου 1η' (= 18 Ιουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευή, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιά...».

‘Ο Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ παιδιομάζωματος ύπαλληλος, ὁ τουρνατζίμπασης.

‘Η ώρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθούντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὁδυρομένων, εἴναι πολλὰ χρόνια ποὺ περιμένει τὸν ζωγράφον της, ἀπήσχολημένον εἰς τὰ αἰώνια τοπία καὶ εἰς πενιχρὰς σκηνὰς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν “Ηπειρον, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυρόφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιά των. Μὲ ἔκπληξίν του ὁ ἔνος ἥκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς των τὰ ἔχασαν. ‘Η θρησκεία καὶ ἡ πατρὶς τὰ ἔχασαν. Ήσαν ἀληθῶς νεκρά. . .

«‘Ο ἀναδρομάρης»

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλους

18. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ανάθεμά σε, βασιλιά*, καὶ τρισανάθεμά σέ,
μὲ τὸ κακὸν ὄπόκαμες, μὲ τὸ κακὸ ποὺ κάνεις!

Στέλνεις, τραβᾶς τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπάδες,
νὰ μάστης παιδομάζωμα, νὰ κάνης γενιτσάρους.
Κλαῖν οἱ μανάδες τὰ παιδιὰ κι οἱ ἀδερφὲς τ' ἀδέρφια,
κλαίγω κι ἔγω καὶ καίγομαι κι ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω
πέρσι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου. . .

Π. 'Αραβαντινοῦ: «Συλλογὴ δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς Ἡπείρου», 1880

— Ἀσπρε σταυραῖτὲ καὶ μπίρμπιλε πετρίτη,
τ' εἰδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρὸ ποὺ λείπεις;
— Εἶδα θάλασσες, καράβια ἀρματωμένα,
καὶ τὸν Τάταρη μ' ἐννιὰ ἀδερφούλια ἀντάμα,
μ' ἔναν ἄλυσσο καὶ τὰ ἐννιὰ δεμένα,
κι τή μανούλα τους κοντὰ παρακαλώντας:
«Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
δῶσ' μου ἔνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις! . . .

A. Ταρσούλη: «Μοραΐτικα τραγούδια», 1944

τὸν φυσοδοχίον τῷ Μητρού καὶ νά χερ. εὸν Αἴγ. καὶ τοῦ Α
19. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ἐ Ήταν ἐρημιά κείνη τῇ νύχτᾳ στὴν πάραλια. Εἶχε βρέξει τὸ πρωὶ
καὶ εἶχε γίνει ὁ καιρὸς ὑγρὸς καὶ ψυχρός. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἶχανε
σταθῆ πέρα στὸν ὄριζοντα καὶ φαινότανε σὰ νά τανε ἡ προφυλακὴ
τοῦ χειμώνα. Τὰ φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τὸ ἀσπρο χῶμα
της. Οἱ καρέκλες, ποὺ ἄλλοτε σκεπάζανε τὴ γῆ σὲ μεγάλη ἀπόσταση,
εἶχανε σαρωθῆ καὶ μόνο σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ στοὺς τοίχους τοῦ
μεγάλου καφενείου, εἶχανε μαζευτῆ λίγοι ἀπὸ τοὺς τόσους περιπα-
τητὲς τῆς πλατείας. Πέρα στὸ μεγάλο δρόμο, ποὺ ἔφερνε στὴν πόλη,
τὰ περισσότερα καταστήματα ἤτανε σκοτεινά, καὶ μόνο σ' ἔνα ὑπῆρχε
φῶς καὶ ἀπὸ κεῖ ἐρχόντανε φωνὲς ὀργάνου καὶ τραγούδια.

Καθισμένοι στήν ταράτσα τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου μιλούσανε. Στηριγμένος στὸ πεζούλι τῆς ταράτσας, δὲν ἄκουα τί λέγανε. Κοίταζα τὴν ἔρημη πλατεία καὶ ἄκουα, ἔτσι χωρὶς νὰ θέλω, τὸν κρότο τοῦ ὄργανου ποὺ ἔπαιζε στὸ μεγάλο δρόμο. 1

† Ξαφνικὰ ἄκουσα τῇ φωνῇ τοῦ γερο-Φουλαρᾶ νὰ λέη κάτι, ποὺ μοῦ κίνησε τὴν περιέργεια καὶ μ' ἔκανε νὰ προσέξω.

—Αὔτὴ τὴν ιστορία ποὺ θὰ σᾶς πῶ, ὅλοι τὴ γνωρίζουνε στὸν τόπο μας, ἀλλὰ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατὶ λένε πῶς ἡ γριά, ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, βγαίνει καὶ φωνάζει τῇ νύχτα μεταμορφωμένη σὲ νυχτοπούλι, πάνω ἀπ' τὰ σπίτια ἐκείνων ποὺ τὰ διηγοῦνται.

“Ητανε παλιὰ καὶ δυνατὴ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γρίζα μέσα στὴν ἐπαρχία μας. Εἶχε, λένε, ίσαμε ὄγδόντα τουφέκια συγγενικά, ἀδελφο-ξάδελφα, γαμπροί, κουνιάδοι. Ἀλλὰ τώρα, πάει, πάει. Ξεκληρίστηκε. Καὶ οὕτε ἔνας πιὰ δὲ φέρνει αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο. Σὰ νὰ είχε πέσει κατάρα. Ἀπ' τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε καὶ χάθηκε ἔνα παιδί του, ίσαμε δεκαεφτά, δεκαοχτώ χρονῶν, ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη πιὰ καλὰ δὲν ἐπῆγε κείνο τὸ σπίτι!... Τὸ πιστεύετε;... Πῶς; Ἐδῶ είναι μυστήριο! Λοιπόν... Ὁ καππετάν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετὰ τὸ χαμό τοῦ γιοῦ του, κατὰ λάθος, λένε, σ' ἔνα πανηγύρι. Οἱ δύο του ἄλλοι γιοὶ σκοτώθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους λίγες μέρες πρὶν ἀρχίση τὸ τουφέκι.

Μετὰ τὸ φόνο τῶν παιδιῶν — καὶ αὐτὸ ἥτανε μιὰ αἰτία ποὺ ξέσπασε στὴν ἐπαρχία μας. πρὶν τῆς ὥρας της ἡ ἐπανάσταση — τὰ βουνὰ γεμίσανε ἀπὸ πολεμιστὲς καὶ κάθε τόσο ἄκουόταν ὁ κρότος τοῦ τουφεκιοῦ. Καὶ ἀρχίσανε πάλι οἱ νύχτες νὰ φωτίζωνται συχνὰ ἀπὸ πυρκαϊές χωριῶν, ἐλαιώνων!... ”Α! ὁ πόλεμος είναι κακός, κακός! Ἀλλά, ὅταν πρόκειται γιὰ ἐλευθερία, ὅλα, ὅλα, στάχτη νὰ γίνωνται, στάχτη!... Καὶ δὲν ὑπῆρχε ἔλεος σὲ κανέναν αἰχμάλωτο!†

† Ἔνα πρωὶ ὁ καππετάν Αντώνακας, συγγενής τοῦ Γρίζα καὶ ξακουστὸς πολέμαρχος, ἀνέβηκε πάνω στὸ σπίτι τοῦ καππετάν Γρίζα. Τὰ ξημερώματα είχε ἔρθει στὸ χωριό μ' ἔνα σωρὸ αἰχμαλώτους.

‘Η γριὰ τοῦ Γρίζα καθόταν μὲ τρεῖς ἄλλες γυναῖκες σκοτωμένων στὸν πόλεμο κοντὰ στὸ παράθυρο ποὺ ἔβλεπε πέρα τὴν ἀγριεμένη

θάλασσα. Μένανε σιωπηλές σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε
ἀπ' τὸ στόμα τους καὶ εὐθὺς τὰ χείλη των κλεινόνταν πάλι καὶ ὁ
νοῦς των βυθιζόταν στὴ λύπη. "Ἐτσι ἔμεναν, ὅταν φάνηκε ὁ καπετάν
'Αντώνακας μὲ βγαλμένο τὸ σκοῦφο του, χωρὶς νὰ τὸ θέλη καὶ αὐτός.

Μιλήσανε λίγο. Κάτι τοὺς εἶπε αὐτὸς γιὰ τὴν πατρίδα, γιὰ τὴν
ἐλευθερία, καὶ οἱ γυναῖκες, ἀφοῦ στενάξανε, σκύψανε τὸ κεφάλι, χωρὶς
λέξη νὰ ποῦνε. 'Ο καπετάν 'Αντώνακας στεκότανε ὅρθιος καὶ φαινό-
τανε κάποια στενοχώρια νὰ τὸν βασάνιζε πολύ. "Εβηξε, ξανάβηξε,
καὶ τὸ μέτωπό του βράχηκε ἀπὸ ἴδρωτα. 'Επιτέλους ὅρθωσε τὸ
κορμί του καὶ εἶπε στὴ γριὰ πώς κάτι θέλει νὰ τῆς πῆ.

Οἱ τρεῖς γυναῖκες στηκαθήκανε καὶ φύγανε, σὰν ἀκούσανε ἔτσι, καὶ
ὁ καπετάν 'Αντώνακας ἀρχίνησε νὰ τῆς λέη τι γιὰ τί εἶχε πάει ἐκεῖ.
Τῆς εἶπε ὅτι μέσα στοὺς αἰχμαλώτους ποὺ εἴχανε φέρει ἥτανε κάποιος
ποὺ ἔμοιαζε πολύ, μὰ πολύ, ἀπ' τὸ σόι των, ἀπὸ τὸ σόι τοῦ Γρίζα,
καὶ προπάντων μὲ τὸ παιδί τὸ χαμένο!... Τῆς εἶπε ὅτι ἔκανε αὐτός,
ὁ 'Αντώνακας, νὰ τοῦ πάρη λόγια, ἀλλὰ ὁ αἰχμάλωτος τοῦ μίλησε
τούρκικα. "Έκανε πώς δὲν ἤξερε τάχα ἀλλη γλώσσα.

'Η γριὰ εἶχε γίνει κίτρινη κίτρινη, καὶ ἔτρεμε ὅλη, ἀλλὰ κρα-
τήθηκε:

—Παιδί δικό μου!... παιδί τοῦ Γρίζα Τοῦρκος!... Τί λέει; Μουρ-
λάθηκε, καπετάν 'Αντώνακα;

Κάνει ὁ καπετάν 'Αντώνακας νὰ τῆς πῆ τι ἄλλο ἤθελε, μὰ ποὺ
ν' ἀκούσῃ αὐτή! Δὲ δεχότανε οὔτε λόγο. 'Ο 'Αντώνακας ὅμως, ἀντὶ⁶
νὰ φύγη, ἐπέμενε. 'Ο πολεμιστής ὁ ἄγριος, ποὺ δὲ λυπότανε κανένα,
εἶχε γίνει ἐκεῖ καλὸς καὶ γλυκὸς σὰν ἄγια γυναικά. Καὶ τῆς ἔλεγε μὲ
γλυκὰ λόγια ὅτι δὲν ἔφταιγε αὐτός, ἀλλὰ ἡ μεγάλη ὄμοιότητα ποὺ
εἶχε ὁ αἰχμαλώτος μὲ τὸ παιδί ποὺ χάθηκε, καὶ ὅτι κι αὐτουνοῦ ἥτανε
ἄνιψι καὶ γι' αὐτὸ ἔκανε ἔτσι, καὶ φρόντιζε μήν πάρη στὴν ψυχή
του αἷμα συγγενικό.

Καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ ἄλλα τὴν κατάφερε νὰ κατεβῇ νὰ
τὸν δῆ.

—Γιά κοίτα κι ἐσύ. Μάνα είσαι!... Κι ἀν είναι, νὰ τὸν ἀφήσω
νὰ φύγη. Ξέρω γω πῶς... Κι ἀς πάη σπου ὁ Θεός τὸν φωτίσῃ!...
Θέλει Τοῦρκος νὰ μένη, θέλει 'Εβραῖος νὰ γενῆ!...

*Ἔτσι τῆς μίλησε.

Τὸ μέρος ποὺ εἴχανε τοὺς αἰχμαλώτους ἥτανε δίπλα στὸ σπίτι

της, σ' ἔνα χαμηλὸ σπιτάκι ἔρημο, τοῦ Ἀντώνακα. Καὶ ἀπὸ μιὰ πορτούλα, ποὺ συγκοινωνοῦσε τὸ σπίτι τοῦ Γρίζα μὲ τοῦ Ἀντώνακα, μπήκανε στὴ μάντρα του καὶ πλησιάσανε κάτι καμαράκια, ποὺ μέσα ἤτανε οἱ αἰχμάλωτοι.

Μόλις ὅμως πλησιάσανε, ἡ γριὰ δὲ θέλησε νὰ μπῆ μέσα.

—Κάλλιο νὰ κοιτάξω ἀπὸ τὸ παράθυρο.

—“Οπως θέλεις! τῆς εἶπε ό Ἀντώνακας.

“Ητανε ἔνα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, μὲ κάγκελα.

‘Η γριὰ ζύγωσε κίτρινη κίτρινη καὶ κοίταζε.

Οἱ αἰχμάλωτοι ἤτανε δεμένοι καὶ καθισμένοι καταγῆς. Τὰ μάτια τῆς γριᾶς στυλωθήκανε σ' ἔναν αἰχμάλωτο μὲ μαῦρα γενάκια, μελαχρινὸ καὶ μὲ σμιχτὰ φρύδια, ποὺ τῆς θύμισε τὴ μορφὴ τοῦ ἀντρός της, ὅταν ἤτανε νέος. Αύτὸς ἔμενε μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὴ γῆ. Φαινότανε νὰ σκέπτεται. Ξαφνικὰ ὅμως σήκωσε τὸ κεφάλι καὶ τὰ μάτια του πέσανε στὸ παράθυρο ποὺ στεκόταν ἡ γριά. Τὴν εἶδε καλὰ κι ἔκανε νὰ τιναχτῆ, σὰ νὰ ἥθελε νὰ φύγη, μὰ τὸ σκοινὶ τὸν κράτησε καὶ τὸν ἔριξε κεῖ κοντὰ στὴ γῆ. Σήκωσε μόνο τὰ μάτια πάλι στὸ παράθυρο, ὅπου ἀντίκρισε τὰ σκοτεινὰ μάτια τῆς γριᾶς καὶ τὴ χλωμιασμένη μορφὴ της.

—“Ε ; τῆς ἔκανε ό καπτετὰν Ἀντώνακας.

‘Η γριά, χωρὶς νὰ γυρίσῃ τὸ κεφάλι ἀπὸ κεῖ ἀπ’ τὴ θέση της, τοῦ λέει:

—Τί λέσ, καπτετὰν Ἀντώνακα; . . . Παιδὶ δικό μου, στὸ εἶπα, Τοῦρκος δὲ γίνεται! . . . Παιδὶ τοῦ Γρίζα! . . . Ἐκεῖνο πάει, χάθηκε! . . .

Καὶ ἀφήνοντας τὸ παράθυρο ἔψυγε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι της, ἐνῶ πίσω της ό καπτετὰν Ἀντώνακας ἔλεγε, ἐπιμένοντας ἀκόμα μὲ μανία :

—Ἐγώ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, δὲν τὸ πιστεύω. Τί μὲ μέλει ὅμως ἐμένα; . . . Μιὰ καὶ ἡ μάνα του τὸν διώχνει, κι ἔχει δίκιο, καὶ δίκιο ἔκατὸ φορές, χίλιες ἔχω γώ! . . .

[†] ‘Η γριά κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνέβηκε πάνω στὸ δῶμα. Τὰ ἄστρα εἶχανε χαθῆ καὶ ἔνα μόνο φαινότανε κοντὰ στὴν κορυφὴ ἐνὸς βουνοῦ νὰ λάμπῃ.

“Ακουσε κάτω, δίπλα, τὶς πόρτες ν' ἀνοίγουνε καὶ περπατησιές πολλές στὸ δρόμο.

Πέρασε ἀκόμα λίγη ώρα.

Μιὰ ψυχρὴ πνοὴ τῆς ἔφερε σύγκρυο στὸ κορμί της, ἐπειτα ἄκουσε τὸν πετεινὸ τοῦ σπιτιοῦ νὰ λαλῇ, ὅπως λαλοῦσε μιὰ φορὰ κι ἔναν καιρό, στὶς εύτυχισμένες ἡμέρες.

"Ενας μοιρολόι θλιβερὸ θλιβερὸ ἀνέβηκε στὰ χείλια της, κι ἄρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ τὸ τραγουδῆ.. .

Δὲν ἕκλαιε τὸν ἄντρα της μ' αὐτό, οὔτε τὰ δυό της παιδιά ποὺ μαζὶ εἶχανε βρεῖ τὸ θάνατο. Ἔκλαιε γιὰ μιὰν ἀλλη μεγάλη συμφορὰ καὶ μοιρολογοῦσε γιὰ κάποιον δικό της, ποὺ δὲν ἤτανε δικός της.. .

Τὸν ἔβλεπε μικρὸ μικρό, ἐπειτα παιδὶ χαριτωμένο, καὶ ὑστερα λεβέντη νὰ στολίζῃ τὸ σπίτι καὶ πολλά του λόγια, ποὺ θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ' τὸ μοιρολόι, γιὰ νὰ νιώσῃ τὴ φωτιὰ τοῦ πόνου πιὸ βαθιά!.. .

"Ενας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούστηκε πέρα, μακριὰ λίγο. Καὶ τὰ βράχια τὸν ξαναεἴπαν. "Αλλοις ἐπειτα, ἄλλοις!.. .

"Ολος ὁ τόπος γύρω γύρω ἀντιλάησε τὴν ἐκδίκηση ποὺ γινότανε!

"Οταν ὅμως ζητήσανε τὴ γριὰ τοῦ Γρίζα, τὴ βρήκανε ἀκίνητη, νεκρὴ πάνω στὸ χῶμα.

Καὶ τὴν ιστορία αὐτὴ ὅλοι τὴν ξέρουνε στὸν τόπο, ὅλοι, ἀλλὰ φοβοῦνται νὰ τὴν πουνε, γιατὶ ἡ γριὰ τοῦ Γρίζα γίνεται νυχτοπούλι καὶ φωνάζει τὴ νύχτα πάνω στὰ κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ἐκείνων ποὺ τὴ διηγοῦνται!.. .

Δημοσθένης Βουτυρᾶς

K. νόμο. καὶ εὸν ταῦρον τοῦ Παύλου.
20. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ *Ἄλεψις*

Στὸ Βιβλίο του μὲ τὸν τίτλο «'Ηρώων καὶ μαρτύρων αἷμα» δ "Ιων Δραγούμης περιγράφει περιστατικὰ ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ Μακεδονία τῶν ἑτῶν 1902 - 1904. 'Απὸ τὸ 1902 δ Δραγούμης εἶχε διοριστῆ στὸ 'Ελληνικὸ Προξενεῖο Μοναστηριοῦ καὶ τὸ 1904 σκοτώθηκε δ Παῦλος Μελᾶς. Στὸ πιὸ κάτω ἀπόσπασμα περιγράφεται πῶς δ Παῦλος Μελᾶς ἐπὶ κεφαλῆς ἐθελοντῶν πέρασε τὰ σύνορα, μπῆκε στὴ Μακεδονία καὶ ἀρχισε τὴν ἐθνική του δράση.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναίκα του:

«Ἀναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἄγῶνα μὲ δῆλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἴδεαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω».

“Αλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναίκα καὶ τὰ παιδιά του. «Κλαίω ἀκόμη καμιὰ φορά, ἀλλὰ μήν ἀνησυχῆς, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτό. . . » Ολούς τοὺς πτόνους θὰ τοὺς συνηθίσω, πρὶν φθάσω ἐκεῖ. . . Διὰ σὲ καὶ τὰ παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὁποίαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω ». Καὶ πάλι ἔγραφε: «Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ, καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλη ἴδεα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε καὶ τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας¹. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες ποὺ ὑποφέρουν τόσο ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἔξήγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. ‘Ενθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν «Ζήτω!». ‘Αμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸς² νὰ πάη μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄντρες ἔρχουνταν ἀπὸ κοντά.

Πήγαν ἔτσι ὡς τὴ γραμμὴ κι ἔκει περίμεναν τὴν νύχτα· ἀμα ἥρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρό τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιὲς θεοσκότεινα, καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πήγαιναν ἔτσι καὶ ὑστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρώτο, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ' ἔναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἴναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες ποὺ κατακόβουν τὰ πόδια. ‘Ο ἔνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρει τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. ‘Απαντῶν Βλάχους, κι ἄλλους μὲ τὸ καλό, ἄλλους μὲ τὸ κακό, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ δόηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζωνται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια

1. Μὲ αὐτὸν τὸ φευδώνυμο παρουσιαζόταν στὴ Μακεδονία ὁ Παῦλος Μελᾶς.

2. Οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους, γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγοῦν μέσα στοὺς ἄγνωστους τόπους.

καὶ δάση στὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπὸ τὴν κακοτοπίᾳ, καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὀδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κάν τὴ δημοσιὰ ποὺ πάει στὴ Σαμαρίνα: μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἔναν τὸν ἄφησαν σ' ἐνὸς Βλάχου στάνη νὰ γιατρευτῇ. Ψωμὶ καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἐπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες, καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμί· ἀλλοτε πάλι ὥρες πολλὲς ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος ποὺ τοὺς ἑγκαρδίωναν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πώς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτὸν· τότε ὁ γέρο-Ἀντρουλής γυρίζει καὶ λέει: «Ο καπετάνιος μας, βρὲ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχῃ τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν βαστᾶ».

“Ο, τι δῆ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιά του. “Ἐνας βοσκὸς ποὺ πῆραν γιὰ ὀδηγὸ τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδὶ ἀπὸ ἔνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἔνα καὶ τοῦ ἤρθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἔνας περίπατος στὴν Κηφισιὰ μὲ τὰ παιδιά του μιὰ μέρα πού μάζεψαν μαζὶ δαδὶ σ' ἔνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾶ ἡ πονεμένη του ψυχὴ ἂν θὰ ξαναδῇ ποτὲ τέτοιες εύτυχισμένες μέρες.

“Ολη τὴ νύχτα περπατοῦν στὸ βουνό, καὶ ἀμα κατὰ τὸ πρωὶ ἔφτασαν στὴν κορυφὴ, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καὶ κοιμήθηκαν, μ' ἔνα κρύο δυνατό. Μόλις ἔπινησε ὁ ἀρχηγός, τοῦθειπαν πώς ἔνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλε ἀλλούς νὰ τὸ γυρέψουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἤβραν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἀλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ ποὺ βαστᾶ μέρες καὶ μέρες περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. “Ελειψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει, χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ως πρόγευμα ἔχω ἔνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὅποιον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὅρειν. ‘Ο Ἀντρουλής μὲ ἔρωτᾶ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἀλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορὲς κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. “Αλλες φορὲς ἀκούν σκυλιῶν γαυγίσματα καὶ ἀνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν.

— Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

“Υστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἤρθαν ἐκεῖνοι, ποὺ ὁ λαὸς τοὺς

πρόσμενε μὲ λαχτάρα. "Υστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἐλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει οὐδὲ φαρμακώνει; ἐκείνη ποὺ καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίζῃ, ἐκείνη ποὺ μ' ἔναν καλὸ λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει καὶ τὴ φεγγοθολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

"Ἐρχονται ἀπὸ τὰ χωριὰ ἄντρες ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι σῖμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἀφησαν στὴ μέση οἱ "Ἐλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ προφύλαξη τὰ μάτια, νὰ μὴ δοῦν, καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικάρι, ὅταν εἶδε πώς μόνο μὲ τὸν τρόμο θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε κι ἔνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκότωναν, κι ἔνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατὶ πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πώς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικός του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλὰ καὶ σωστὴ νὰ ἥταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατὶ δὲν ἤξερε ὃν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἥταν καμαρένος· δὲν ἥταν δήμιος. Καὶ σῖμως εἶπε: γιὰ τὴν Πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἐνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήστη¹ μὲ τὰ ἐννιὰ παλικάρια του, ποὺ ὡς τὴν ὄρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στὸ χωριὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατὶ ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετάν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὔτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. "Αμα εἶδε τὸν Παῦλο, τοὺς ὁδήγησε ὄλους ἀμέσως στὸ λημέρι, σ' ἔνα δάσος ἀπὸ ὁξιὲς κοντὰ στὸ χωριό του. Τυλίχτηκαν στὶς κάπεις τους, ποὺ εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. "Υστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καὶ μὲ πονεμένα πόδια, πάγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ ἥταν στὰ τσαρούχια τους

1. Δημοσιλίδες Ζήστης, ὁπλαρχηγὸς ἀπὸ τὸ Λέχοβο τῆς Καστοριᾶς, ἀσπονδος ἔχθρος τῶν Βουλγάρων. Ο Παῦλος Μελᾶς γράφει γι' αὐτὸν στὴ γυναίκα του ὃτι ἥταν συμπαθέστατος καὶ σώφρων.

μέσα. Ἔφαγαν λίγο ψωμὶ σὰ λάσπη γενωμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὥσπου νὰ στείλη ὁ Ζήσης στὸ χωριὸ νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἄναψαν μεγάλῃ φωτιά, γιατὶ ἡ πυκνὴ καταχνιὰ ἔκρυβε τὸν καπνό· αὐτὴ ἡ φωτιὰ ἤταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφότου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπᾶ· καὶ πάλι γράφει στὴ γυναίκα του ὁ Παῦλος: « Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἡρώτων τὸν ἑαυτόν μου, ἐὰν εἴχον δικαίωμα νὰ συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, δόσονδήποτε κακούργος καὶ ἂν εἰναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπήντων: ὅχι, ὅχι!... Μά τὴν ἀλήθειαν πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Γένος, διότι, ἂν καὶ ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνη ἐκεῖνο, τὸ δόποιον ἀπεφασίσθη ». Ἄλλα κείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατὶ ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακούργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλικάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους σ' ἕνα σπίτι μαζὶ μὲ τοὺς δημογέροντες. Πρῶτα μιλεῖ γλυκὰ σὰ χριστιανὸς στοὺς χωριανοὺς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφοὺς καὶ τοὺς λέγει γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸν πατριάρχη, γιὰ τὴν Πατρίδα καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. « Ολοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. « Υστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὅψη καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δυὸ δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἤταν νὰ διαταχθῇ καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλὰ ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία, γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Κι ἀγάλι ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὄρμη, τοὺς συμβούλεψε καὶ αὔτοὺς σὰν ἀδελφοὺς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἀν μάθη ποτὲ πῶς ἔξακολουθοῦν τὴ φριχτὴ δουλειὰ ποὺ ἔμαθαν στὴν Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δύο μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγη ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στὴ φτωχολογιὰ τοῦ χωριοῦ καὶ γιατρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πήγαινε καὶ ὄρμήνευε τοὺς χωριανοὺς καὶ

φοβέριζε ἄλλους, κι ἔδινε ὅπλα σ' ἑκείνους ποὺ μποροῦσαν νὰ τὰ βαστάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν, καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειά, καὶ διάταζε νὰ ξεπαστρέύουν κακούς Βουλγάρους. Ο ἕδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνο.

Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εύθυμη¹, μὲ εἴκοσι παιδιά τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ βουνοῦ, γιὰ νὰ κάμη τὰ ἕδια: καὶ πιάστηκε ὁ Εύθυμης μιὰ μέρα μὲ δύγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε, χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. "Ἐφευγαν κρυφά, γιὰ νὰ γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι ποὺ ἄκουαν τί γινόταν τριγύρω τους. "Ομως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

« Ἡ ω ων καὶ μαρτύρων αἱ μα »

"Ιων Δραγούμης

21. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ γὰ σειέται τὸ χορτάρι στὸν τόπο ποὺ σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὥ παλικάρι. Πανάλαφρος ὁ ὑπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιὰ σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιά, καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμώνα οἱ καταρράχτες σὰν τουφεκιού ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες. Πλατιὰ τοῦ ὀνείρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά. Ιερὴ στιγμή. Σὰν πιὸ πλατιὰ τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις σὰν πιὸ κοντά!

« Πολιτεία καὶ μοναξιὰ »

Κωστής Παλαμᾶς

22. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τὸν καπνό, ποὺ πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης ὅλα τὰ 'χει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμακρα, καὶ σὰ λησμονημένο είναι κι ἔκεινο, τ' ἄχαρο.

1. Εὐθύμιος Κασύδης, ἀπὸ τὴν Κρήτη.

Κι ἐκεῖ ποὺ πιλεμάει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα, ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνὴ ποὺ τὸν ξυπνάει.

—Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε, καὶ ζῆ;

Κι ἥταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφὴ τοῦ νιοῦ.

—Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, ὁρὴ Λάμπη;

—Ζεστὴ κουλούρα, ὁρ’ ἀδερφέ, ποὺ σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χεράκια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς μιὰ ψίχα καὶ νὰ ξαποστάσης.

—Δὲν μπορῶ, κατημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφέκι...

—Αὐτὸ εἰν’ ἡ συλλογὴ σου, Νάση; Ἔρχομαι γὼ καὶ σοῦ κρατῶ τὸν τόπο σου... Νά, σοῦ ‘στρωσα! Καὶ δῶσ’ μου τὸ τουφέκι.

Χαμογελάει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθῃ τὴν κορασιὰ πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γέμιζ’ ἐκείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος καὶ μοναχὰ τὴν πείνα του ἄκουε τὴ θεριμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἔνα βόλι ἥρθε καὶ πέτυχε κατάστηθα τὴν κορασιά. Μὰ αὐτὴ ἔκανε καρδιὰ καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πληκμάριζε τὸν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

—Ἐφαγες, Νάση;

—Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

—Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ’ ἔνα πήδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντά της. Ἀρπάξε τὸ τουφέκι κι ἡσυχο, καθὼς εἶχε τραβηγχτῆ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο.

—Αμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

«Μεγάλα χρόνια»
τελεόνεια βρετ. B. O. Meyn.

Γιάννης Βλαχογιάννης

23. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

‘Ο Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν δύμας δὲν ξεμολογιόταν τὸ σκοπό του. Χρόνια ἥταν περασμένα, ποὺ τοὺς ξέρασε τὸ κύμα τ’ ἀδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στὸ πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἔνω βρίσκανε κάποια παρηγοριά στὰ κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἀλλοῦ τὸ νοῦ του.

‘Ολημερίς ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ’ ἀντικρινά. Κι δλονυχτίς ό πόθος του εἶχε μαζί του ἄγριο πόλεμο.

Κάποτε, ἔνα βράδυ, γύρισε στὸ σπίτι χτυπημένος σᾶν ἀπὸ καινούρια συμφορά.

—Ο ἄμοιρος ἔγώ, εἶπε, τί κατάρα μ’ ἥβρε! ‘Ο Θεὸς μ’ ὄργιστηκε!

“Εκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιά κι ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. ‘Ο γέρος κτύπαε τὰ στήθια του.

—Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, πάει πιά!

“Εκλαψε, κι ὑστερα σώπησε βλοσυρός. Στὰ φιλικά τὰ λόγια οὔτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιώτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. ‘Η ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ’ τὰ περασμένα. ‘Ο γέρος ἔδειξε πιὸ ύστερα νὰ μαλακώνῃ. ”Εφαγε γελαστὸς καὶ πλάγιασε. Καὶ τὴν αὔγη δὲ βρέθηκε στὸ στρῶμα του.

Μὲ ψαροκάικο εἶχε περάσει στ’ ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ’ ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. ”Αδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νηστικός, ποιὸς ξέρει πόσο πλανήθηκε καὶ ποῦ. Κάποτε νύχτωσε ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἀν ὑπαρχε κι ἄλλη ἔκει ζωή. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νά τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικά, δῆλα βουβά. Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπονος καὶ ζαλισμένος ἀπ’ τὴν κούραση ό Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πῶς βρίσκεται σ’ ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιο γείτονά του.

—Γειά, χαρά σου, καπετάν Λαμπρούση. Καλῶς σᾶς ἥβρα κι ὅλους σας!

‘Απόκριση καμιά! . . . Νά καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του. . . Νά τος κι ό γεροπρίναρος ό φουντωτός, νά καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλή. “Ομως ή θύρα εἶναι κλεισμένη. . . ’Ανοίγει, βλέπει στὴ γωνιά φωτιὰ ζωντανεμένη. Σὰ νά χασε τὸ νοῦ του, μόνο μιὰ στιγμή. ”Επειτα ὅλα φανήκανε νά ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἥταν ή τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη: Μ’ ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιὰ λαμπερή τὸν κράζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέσῃ στὸ φάτ, σὰ θεριὸ δλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλή. Τρεῖς ’Αρβανίτες μπαίνουνε στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ’ ἄρματα.

—Τ' εἴσαστε σεῖς ; ρωτάει ὁ γέρος ἡσυχα.

Δέ συλλογίεται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὁρθὸς καὶ φοβερὸς σὰ σκιόχτρο, καθώς εἶχε γίνει ἀπὸ τούς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κράζει στοὺς Ἀρβανίτες : —Ορέ, τί θέλετε στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πῶς τὸ πήρατε! Τὸ Σούλι ζῆ!

Κι ὡς νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

«Μεγάλα χρόνια»

Γιάννης Βλαχογιάννης

24. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

“Ολες οἱ καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσούλι,
ὅλες τὴν Ἀρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
σκλαβώθηκαν οἱ ἀρφανές, σκλαβώθηκαν οἱ μαῦρες,
κι ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.

Μόν’ πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανὲ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
ἔχει καὶ στὴ μεσούλα τῆς σπαθὶ μαλαμαστένιο.

Πέντε Τούρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.

—Τοῦρκοι, γιά μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
σέρνω φουσέκια στὴν ποδιὰ καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.

—Κόρη, γιά ρίξε τ’ ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωή σου.

—Τί λέτε, μωρ’ παλιότουρκοι κι ἐσεῖς παλιοζαγάρια;

‘Ἐγώ εἰμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφὴ τοῦ Γιάνη,
καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Ν. Γ. Πολίτου, «Ἐκλογαί»

Δημοτικὸ

25. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

—Εἴμαστε ἄντρες ἐμεῖς· ὅ, τι καὶ νὰ πῆς εἴμαστε ἄντρες! εἴπε ὁ ὑποναύκληρος καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. “Ελληνας! σοῦ λέει ὁ ἄλλος· δὲν εἶναι παῖξε γέλασε.” Εχουμε τὰ κακά μας — δὲ λέω· πήραμε δρόμο στραβό, σὰν τὸ κακοκυβερνημένο πλεούμενο, μὰ δὲν εἴμαστε καὶ γιὰ πέταμα. Καὶ νὰ εἴμαστε γιὰ πέταμα, πάλι δὲ θὰ χαθοῦμε. Θέ-

λουμε δὲ θέλουμε, θὰ ζήσουμε. Θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε, ὅπως καὶ πρῶτα. Τὸ σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἀν τὸ κουτσουρέψης· ὅσο κι ἀν τοῦ μαδήσης τὴν κορυφή, ἀν τοῦ ζεματίσης τὰ φύλλα, ἀν τοῦ πριονίσης τὰ κλαδιά. ‘Ο λέοντας λέγεται, ὅσο κι ἀν τοῦ ψαλιδίσης τὴν χαίτη, ἀν τοῦ κόψης τὴν οὐρά, ἀν τοῦ βγάλης τὰ νύχια, ἀν τοῦ ξερίζωσης τὰ δόντια. Φτάνει τὸ βρούχημά του νὰ σὲ πάτη ριπιτί*. Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί· τὸ θέλ’ ἡ τύχη μας νὰ εἴμαστε πάντα μεγάλοι. ‘Οπου κι ἀν γυρίσης, σὲ στεριές καὶ θάλασσες, σὲ νότο καὶ βοριά, σ’ ἀνατολὴ καὶ δύση θὰ τὸ δῆς γραμμένο. Καὶ γραμμένο ὅχι μὲ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, τὸ παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμαστε ἄντρες, σοῦ λέω!

Νά, κοίταξε στὴν Ἀνατολή. ‘Εκεὶ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρὸς καὶ ἀβασίλευτος — ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας. ‘Οποιος δὲν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δὲ βλέπει τὴν χαραυγή· ἐθνική χαραυγή, πόθος καὶ καημός αἰώνων ὅλων, ὅχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γύρω μας: Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὔρανὸς κατασκότεινος, στεριές σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καὶ φαρμάκι. Θεριά τὰ κύματα χτυπᾶντε τὸ καράβι μας. Λύσσα καὶ χολὴ μᾶς πιολεμᾶ. Τὸ νερὸ δέρνει τὴν στεριά, τὴν τρώει, τὴν ξεσχίζει, τὴν πετσοκόβει ἀπονα, ὅσο νὰ κάμη τὰ πάντα θάλασσα καὶ ν’ ἀπλωθῇ ἀχόρταγος ρούφουλας* στὸν παράνομο κόσμο.

Μὰ γύρισε κατὰ τὴν Ἡρακλειά*. Καιρὸς διαμάντι· νερὸ τρισάγιο. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἔκει ἔπεσε. ‘Έχεις ἀρρώστια; πήγαινε νὰ γιατρευτῆς. ‘Έχεις πονόματο; ἀλειψε τὰ ματόφυλλά σου ν’ ἀγναντέψης κόσμους. Είσαι κουφός; θ’ ἀκούσης ἀρμονίες.

Βερέμης* είσαι; Διγενής ἔγινες. ‘Η κολυμπήθρα τοῦ Σιλωάμ ἔκει βρίσκεται γιὰ μᾶς. Κολυμπήθρα σωματική, κολυμπήθρα ψυχική, ἐθνική πρῶτ’ ἀπ’ ὅλα. Είναι ἡ ‘Αγια Τράπεζα τῆς ‘Αγια-Σοφιᾶς, τὸ προσκυνητάρι τοῦ Γένους μας.

Τὴν ἀπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τὴν πάτησε — ποδάρι Βενετσάνου. ‘Ο τυφλὸς Δάνδολος* μάρανε τὰ ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τὸ τρισάγιο αἷμα της. ‘Εννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωὴ τὴν ἔσβησε. ‘Ο Λάσκαρης*, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριὰ συνεπαίροντας τοῦ Γένους τὴν ἐλπίδα, πώς θὰ γυρίσῃ πάλι μιὰ μέρα θεριεμένος ἐκδικητής. Καὶ ὁ καταχτητής, Φράγκοι καὶ Βε-

νετσάνοι καὶ Γερμανοὶ ἀδέσποτοι, σὰν τὸ ἄψυ πουλάρι, ποὺ τσαλαπατεῖ μὲ τὰ πέταλά του τ' ἀβρὰ λούλουδα, χύνονται ἀπάνω της ἀχόρταγοι. Μὲ τὸ σταυρό τους συντρίβουν τὸ σταυρό μας· μὲ τὴ θρησκεία τους πελεκοῦν τὴ θρησκεία μας. Γκρεμίζουν ἐκκλησιές, ποδοπατῶνται καλλιτεχνήματα, μολύνουν ἀγιάσματα, ἀποτεφρώνουν πνευματικά ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν γέροντες, πατοῦν ἀρχόντων μέγαρα, ξαπλώνονται σὲ βασιλικὰ κλινάρια· νεκροὺς γυμνώνουν ἔνδοξους, ποδοκυλοῦνται στέμματα θαυμαστά. Στενάζει ἡ Βασιλεύουσα· μοιρολογᾶ ἡ Σιών μας! Καὶ ὁ Δάνδολος, γιὸς κουρσάρων, δὲ λησμονεῖ τὴν τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει καὶ θέλει μὲ ξένα καὶ ἀταίριαστα στολίδια νὰ στολίσῃ τὴ λιμνογέννητη πατρίδα του.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτο μας τὸν ἀδαπάνητο, τὴ δόξα μας τὴν ἀβασίλευτη, τὴ λάμψη, τὴ σοφία, τὰ ιερά μας. Ἡ Βενετιὰ τὰ δέχεται περίχαρη, στολίζεται καὶ καμαρώνει σὰν ξιπασμένη καὶ ἀμυαλη τσιγγάνα. Ζώνεται τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου μας τὸ βλογημένο, ποὺ ἔχει στὸ θηκάρι του τὸν οὐρανὸν μὲ τὰ ἄστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὴ γῆ μὲ τὰ κάστρα της – ιστορία χρυσόγλυπτη τοῦ ἀπέραντου κράτους μας. Παίρνει τὴν κολυμπήθρα, ποὺ τόσοι βαφτιστῆκαν πορφυρογέννητοι, καὶ βαφτίζει μέσα τῶν ἐμπόρων τὰ παιδιά. Μὲ τὶς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας στολίζει τὸν Ἀγιο Πέτρο τῆς στήνει στοὺς πύργους της τὸ Ρολόγι, θαῦμα τοῦ κόσμου, μὲ τὸν Μάγους ποὺ χαιρετοῦν ταπεινοὶ τοῦ Χριστοῦ μας τὴ Γέννηση· στήνει στὶς πλατείες της τ' ἄλογα τ' ἀνεμοπόδαρα, ἀκράτητου λαοῦ συμβολικὴ παράσταση.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὰ πλούτη μας, τὴ δόξα, τὰ ιερά μας. Ἄλλοῦ τὰ πᾶνε, στὴ Δύση τὴν τρισβάρβαρη, νὰ ἡμερέψουν κι ἑκείνους τοὺς λαούς, νὰ δοξάσουν κι ἑκείνης τὰ χώματα.

Ἡ Ἀγιοτράπεζα ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ. Ἡ πλάκα ἡ πολύτιμη, ποὺ τὴν ἔστησε ὁ Ἰουστινιανὸς στὴ μέση τοῦ ναοῦ, λαμπρὸ ζαφείρι στὴ χρυσὴ σφεντόνα του· ἡ πλάκα ποὺ ἄκουσε τόσα νικητήρια καὶ θυσίασε ἐπάνω της ὁ Φώτιος, δὲν πάει νὰ κλειστῇ σκλάβια στὰ δολερὰ τείχη, στ' ἀρπαχτικὰ χέρια τοῦ Ἰννοκέντιου. "Οχι" δὲν πάει. "Ανοιξε ἡ καρίνα στὰ δυὸ καὶ γλίστρησε ἡ Ἀγιοτράπεζα στὰ νερὰ τοῦ Μαρμαρᾶ. Ὁ βοῦρκος ἔφυγε ἀπὸ κοντά της, ὅπως φεύγει ἡ ἀμαρτία τὸ σταυρό, καὶ ὁ χρυσὸς ἄμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγνη ἀπὸ κάτω της. Καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καὶ παντοδύναμου,

στάθηκε έπάνω της ἄγρυπνο, ὅπως μάνας μάτι στήν κούνια τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ της.

Καὶ ἀπὸ τότε εἶναι ἐκεῖ καιρὸς δισμάντι, ἥλιος κατάργυρος, νερὸς τρισάγιο. Μύρο ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βυθὸν καὶ ἀπλώνεται στὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας καὶ κάθεται χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, ἔθνικὸ πρῶτ' ἀπ' ὅλα! "Οπως ἀπὸ τὸ δισκοπότηρο βγαίνει ἡ σωτηρία τοῦ χριστιανοῦ, θὰ ἔβγη ἀπὸ κεῖ κοι ἡ δική μας ἀπολύτρωσῃ. 'Η χαραγὴ τοῦ Γένους μας ἐκεῖ θ' ἀνατείλη· ναί, ἐκεῖ θ' ἀνατείλη. Προβαίνει ὀλοένα ἡ 'Αγιατράπεζα καὶ βούλεται νὰ πιάσῃ τὴ στεριά. 'Αργὰ ἡ γρήγορα θὰ τὴν πιάσῃ τὴ στεριά. Καὶ τότε σ' ὅλη τὴν Ἑλληνικὴ γῆ ἀπὸ ἄκρη σ' ἄκρη, ἀπὸ νότο καὶ βοριά, χαρούμενος ὁ ἥλιος θὰ πυρώσῃ τοὺς δούλους, καμπάνα θὰ σημάνῃ σὲ κάθε μιναρὲ καὶ τὰ τζαμιὰ θὰ ἡχολογήσουν τὴ χριστιανική, τὴν ἔθνική μας λειτουργία. Καὶ τότε πάλε ἡ Χρυσόπορτα θὰ στολίσῃ 'Ελλήνων βασιλιάδων τὰ τρόπαια.

Τότε θὰ πάρουμε καὶ τὰ κουρσεμένα πίσω: τὰ πλούτη μας, τὶς δόξες, τὰ ίερά μας. Θὰ πάρουμε τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὴν κολυμπήθρα τοῦ Πορφυρογέννητου· τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ μας, τὸ Ρολόγι τῶν Μάγων, τ' ἄλογα τ' ἀράθυμα. Καὶ θὰ μείνη πάλι φτωχὴ καὶ ταπεινὴ ψαρούδισσα ἡ Βενετιά, καὶ ἡ Πόλη μας θὰ γίνη καύχημα καὶ στολίδι τῆς Οἰκουμένης, ὅπως ἦταν πρὶν τὴ μαράνη τοῦ Βενετσάνου τὸ ἀγκαλιασμα καὶ τὸ βάρβαρο ποδάρι τοῦ Τούρκου.

Ναί· θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε πάλι. Εἴμαστε ἄντρες ἐμεῖς· μωρός εἴμαστε "Ελληνες! . . .

Καὶ ὅρθὸς τώρα ἔριξε τὰ μάτια φλογερὰ στὶς σκοτεινὲς στεριές, σὰν προφήτης τοῦ Ἰσραήλ, ύμνωντας τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὁ ὑποναύκληρος. Καὶ δὲν ἦταν, ὅχι, ὁ ναύτης ὁ ταπεινός. Ἔταν ὁ ἔλληνισμὸς δλόκληρος, μὲ τὴν ἀκλόνητη πίστη στὶς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους του.

"Λόγια τῆς πλώρης"

'Ανδρέας Καρκαβίτσας

[26] ΠΑΝΩ Σ' ΕΝΑΝ ΞΕΝΟ ΣΤΙΧΟ

Γιν. παρ. *καὶ λίθος εὐείψει Διεφορέ μηλόν εαι. καλύφη
Εύτυχισμένος ποὺ ἔκανε τὸ ταξίδι τοῦ Ὀδυσσέα.
Εύτυχισμένος ἂν στὸ ξεκίνημα, ἔνιωθε γερή τὴν ἀρ-
ματωσιὰ μιᾶς ἀγάπης, ἀπλωμένη μέσα στὸ κορμί
του, σὰν τὶς φλέβες ὅπου βουίζει τὸ αἷμα.*
*μηλέας εὐείψει
εῖσεσθε τὸ ταξίδι
την ξεκίνημα
την ἀρματωσια
την φλέβες*

Μιᾶς ἀγάπης μὲ ἀκατέλυτο ρυθμό, ἀκατανίκητης σὰν
τὴ μουσικὴ καὶ παντοτινῆς
γιατὶ γεννήθηκε ὅταν γεννηθήκαμε καὶ σὰν πεθαί-
νουμε, ἂν πεθαίνη, δὲν τὸ ξέρουμε οὔτε ἐμεῖς
οὔτε ἄλλοι κανείς.

Παρακαλῶ τὸ θεὸν νὰ μὲ συντρέξῃ νὰ πῶ, σὲ μιὰ
στιγμὴ μεγάλης εὐδαιμονίας, ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ
ἀγάπη·
κάθιμαι κάποτε τριγυρισμένος ἀπὸ τὴν ξενιτιά, κι
ἀκούω τὸ μακρινὸ βούισμά της, σὰν τὸν ἀχό τῆς
θάλασσας ποὺ ἔσμιξε μὲ τὸ ἀνεξήγητο δρολάπτι.

Καὶ παρουσιάζεται μπροστά μου, πάλι καὶ πάλι, τὸ
φάντασμα τοῦ Ὀδυσσέα, μὲ μάτια κοκκινισμένα
ἀπὸ τοῦ κυμάτου τὴν ἀρμύρα
κι ἀπὸ τὸ μεστωμένο πόθο νὰ ξαναδῇ τὸν καπνὸ ποὺ
βγαίνει ἀπὸ τὴ ζεστασιὰ τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τὸ
σκυλί του ποὺ γέρασε προσμένοντας στὴ θύρα.

Στέκεται μεγάλος, ψιθυρίζοντας ἀνάμεσα στ' ἀσπρι-
σμένα του γένια, λόγια τῆς γλώσσας μας, ὅπως
τὴ μιλοῦσαν πρὶν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.

‘Απλώνει μιὰ παλάμη ροζιασμένη ἀπὸ τὰ σκοινιὰ καὶ
τὸ δοιάκι, μὲ δέρμα δουλεμένο ἀπὸ τὸ ξεροβόρι
ἀπὸ τὴν κάψα κι ἀπὸ τὰ χιόνια.

Θά ’λεγες πώς θέλει νὰ διώξῃ τὸν ὑπεράνθρωπο Κύ-
κλωπα ποὺ βλέπει μὲνα μάτι, τὶς Σειρῆνες ποὺ
σὰν τὶς ἀκούστης ξεχνᾶς, τὴ Σκύλλα καὶ τὴ Χά-
ρυβδη ἀπ' ἀνάμεσό μας·
τόσα περίπλοκα τέρατα, ποὺ δὲ μᾶς ἀφήνουν νὰ στο-
χαστοῦμε, πώς ήταν κι αὐτὸς ἔνας ἄνθρωπος ποὺ

πάλεψε μέσα στὸν κόσμο, μὲ τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὸ σῶμα.

Εἶναι δὲ μεγάλος Ὁδυσσέας· ἐκεῖνος ποὺ εἶπε νὰ γίνη τὸ ξύλινο ἄλογο καὶ οἱ Ἀχαιοὶ κερδίσανε τὴν Τροία.

Φαντάζομαι πώς ἔρχεται νὰ μ’ ἀρμηνέψῃ πῶς νὰ φτιάξω κι ἔγω ἐνα ξύλινο ἄλογο γιὰ νὰ κερδίσω τὴ δική μου Τροία.

Γιατὶ μιλᾶ ταπεινὰ καὶ μὲ γαλήνη, χωρὶς προσπάθεια, λέσι μὲ γνωρίζει σὰν πατέρας εἴτε σὰν κάτι γέρους θαλασσινούς, ποὺ ἀκουμπισμένοι στὰ δίχτυα τους, τὴν ὥρα ποὺ χειμώνιαζε καὶ θύμωνε δὲ γέρας,

μοῦ λέγανε, στὰ παιδικά μου χρόνια, τὸ τραγούδι τοῦ Ἐρωτόκριτου μὲ τὰ δάκρυα στὰ μάτια· τότες ποὺ τρόμαζα μέσα στὸν ὑπνο μου ἀκούγοντας τὴν ἀντίδικη μοίρα τῆς Ἀρετῆς νὰ κατεβαίνῃ τὰ μαρμαρένια σκαλοπάτια.

Μοῦ λέει τὸ δύσκολο πόνο νὰ νιώθης τὰ πανιὰ τοῦ καραβιοῦ σου φουσκωμένα ἀπὸ τὴ θύμηση καὶ τὴν ψυχὴ σου νὰ γίνεται τιμόνι.

Καὶ νά· σαι μόνος, σκοτεινὸς μέσα στὴ νύχτα καὶ ἀκυβέρνητος σὰν τ’ ἄχερο στ’ ἀλώνι.

Τὴν πίκρα νὰ βλέπης τοὺς συντρόφους σου καταποντισμένους μέσα στὰ στοιχεῖα, σκορπισμένους: ἔναν-ἔναν.

Καὶ πόσο παράξενα ἀντρειεύεσαι μιλῶντας μὲ τοὺς πεθαμένους, ὅταν δὲ φτάνουν πιὰ οἱ ζωντανοὶ ποὺ σοῦ ἀπομένουν.

Μιλᾶ... βλέπω ἀκόμη τὰ χέρια του ποὺ ξέραν νὰ δοκιμάσουν ἀν ἥταν καλὰ σκαλισμένη στὴν πλάρη ἡ γοργόνα νὰ μοῦ χαρίζουν τὴν ἀκύμαντη γαλάζια θάλασσα μέσα στὴν καρδιὰ τοῦ χειμώνα.

«Ποιήματα»

Γιωργος Σεφέρης

A.

« Εἴδον τὸν ὄγιον ναόν! Τὸν εἶδα! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτὺν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εύρυτάτης κιγκλιδιόφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἔνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὄποιον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλεόφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν, ἐκμεταλλευμένων ἐπικερδῶς τὸ εὔσεβὲς αἰσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχύσκιος καταπρασίνων καστανεῶν περικοσμεῖ τὴν πέριξ πλαστικήν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὥραίαν αὐλήν.

‘Η Ἀγία Σοφία! Γλυκύπικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας! Φακὸς θολόμορφος, ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τώρα αἰῶνας, τὰ ὄποια τόσον πικρῶς ἀποξηραίνει ἡ βαρυτάτη χρυσῆ ἡμισέληνος, ἡ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου του ἐπικαθημένη. ‘Η Ἀγία Σοφία! Βαρύ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθέν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνῆμα μιᾶς ἀπεράντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

B.

Εἰσερχόμενος διὰ τρῶν θυρῶν εἰς τὸν πρῶτον νάρθηκα εύρισκεις ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες είναι στενοί καὶ μακροί, μὲ τοίχους διαχρύσους ἐκ τῆς ὥραίας μουσειώσεως. Εἴτα εύρισκεις ἐννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὃν ἡ κεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μετάλλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἀγίων. . . Οὕτως εἰσέρχεσαι εἰς τὸν ναόν.

‘Οποῖον θάμβος, ὄποιον μεγαλεῖον, ὄποια ἔκστασις! Ἐνώπιόν σου ἔχεις πάραυτα δλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὁγκώδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ’ ὃν στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακουμβῆσθός αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναρίθμητοι τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι’ ὃν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκύ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοί ὥραιοι κίονες, μὲ κορ-

μούς ὅλους μονολίθους, μὲ τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελόπλεκτα κιονόκρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικά κοσμήματα τῶν ἀπεράντων στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένων. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπής τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυτοχρόνως ὄρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. ‘Ο νοῦς ἵλιγγι, ἡ καρδία πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεσαι ἀκίνητος, κατάπληκτος, φοβεῖσαι.

Τίρις πολύχρωμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὁφθαλμῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιάς μυριάδας μυριάδων. Αὔτοκράτορες καὶ πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἀρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόλιθον συγκεχυμένον ἴερᾶς μουσικῆς, ἐνωτίζεσαι πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ὅγιων λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θράμβων. Εύρισκεσαι ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ. Νά ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νά ἡ θέσις τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικοῦ δεξιά. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἄμβωνος. “Ολα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὅμως, ἄνευ στολισμῶν καὶ χωρίς καλλωπισμάτων.

Κι ἔκεī ποὺ ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπτες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ ναῷ χρυσῆν τοῦ ἥλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπαλσιν, κάμνεις τότε νὰ ἰδῆς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμμεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι’ ὃν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι κεχαραγμένον ρητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στρογγύλους πίνακας μὲ τὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοίχων, τῶν ὅποιων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρμάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς εὔτελεις στεφάνους τῶν ἀναριθμήτων κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς χρυσᾶς τῶν χερουβείμ καὶ τῶν σεραφείμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας τριγωνικάς βάσεις τοῦ θόλου μὲ τὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα. Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ σουλτάνου τότε καὶ τοὺς στενούς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας μὲ τὰς πρασίνας ἴερᾶς σημαίας των, μόλις συγκρατουμένας ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας.

‘Η καρδία σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῇ... ‘Ως ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσᾶς στοάς. ’Εξέρχεσαι.

Γ.

Μ’ ἀρέσει ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιά, νὰ κάθημαι ὑπὸ τὰς δροσερὰς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὄθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μὲ τὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἀνεμος, δροσίζων καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχήν. Μ’ ἀρέσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατείᾳ, ἔχων προστλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτίριον, μὲ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλούς καὶ κατηφεῖς ὡς νεκρικάς κυπαρίσσους, σκιάζοντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μνῆμα, πολυσχιδές καὶ παμμέγιστον, μὲ τὰς ἐρυθρὰς ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μὲ τὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ’ ἀρέσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν’ ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἴστορίαν...

Αλέξανδρος Μωραΐτης

28. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

‘Η ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει’ οἱ Τούρκοι εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὸ χωριὸν καὶ ἐπισκευάσει ὅπως ὅπως τὰ πυρπολημένα σπίτια των. Οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ Παπαδογιάννης εἰσῆλθεν εἰς τὸν τουρκικὸν καφενέ, μὲ μαχαίραν καὶ πιστόλαιν εἰς τὴν ὁσφύν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα τίγγισε τὸν ὕμνον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

‘Ο Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ο Παπαδογιάννης ὅμως ἔξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν, τὴν ὅποιαν ἥρχισεν ἡ μαχαίρα :

—Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ’ ἀγά, τὰ καινούρια ζαμάνια;

‘Ο Τούρκος τὸν ἡτένισε μὲ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὅποιων τὰ βλέφαρα ἦσαν δλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ 66 εἶχεν ἀνατιναχθῆ μὲ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

— Ἡρθε, πρέπει, κι ἐσᾶς ὁ καιρός σας. "Ο, τι σᾶς περάστη κάμετέ το.

—Μὰ τὸ ἀπίζεις ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τούρκικο καφενέ; Ἔγὼ νὰ σοῦ πῶ τὸ ἀπίζα πάντα μου, εἴπεν ὁ Παπαδογιάννης. Ἀλλ’ ἐπά τὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράματα.

—”Ιντα ἄλλα ; Δὲ φτάνουν αὐτὰ ποὺ γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ύπόκωφον, ώς ἐὰν ωμίλει ὁ Βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

"Επειτα στυλώσας εις τὸν Παπαδογιάννην βλέμμα θρασύ, εις τὸ δόπιον ἐκιτρίνιζε θανάσιμον μῆσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνως:

—Μὰ δὲ σκοτώνουνται οἱ Τοῦρκοι εὔκολα! Τ' ἀκοῦς;

—Τώρα π' ἄρχιξε καὶ κόβγει κι ἡ ρωμαϊκή μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπήντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὥλα 'ν' εὔκολα. Ἐπέρασαν ἕκεινα ποὺ κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατὶ καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε, δὲ θὰ σᾶς πλερώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδίαμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σθεσθῆ, τὸ πρόσωπόν του εἶχε συννεφωθῆ καὶ οἱ ὄφθαλμοί του ἐξέπεμπον τὴν στυγνήν λάμψιν τῆς ὄργης καὶ τοῦ μίσους.

—Δὲ σᾶς σκοτώνομε, ἔξηκολούθησε. Δὲν είναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῆτε μοναχοί σας ἀπὸ τὴ σκάση σας.

Οι ἄλλοι Τοῦρκοι ποὺ ἥσαν εἰς τὸ καφενεῖον εἶχαν ἐκμανῆ· ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἥθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαριθμῶν χριστιανῶν, οἵτινες εὑρίσκοντο ἀπέξω, συνεκράτουν τοὺς ἔξωργισμένους. Καὶ ὁ Παπαδογιάννης ὅμως εἶχε διαφράγμα τὸ χέρι εἰς τὴν λαβὴν τῆς πιστόλας καὶ μόνος του ἦτο ἵκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ ἀφοβία καὶ ἡ τόλμη του.

—‘Η Κρήτη, ἀγαθάκια μου, θὰ γενεῖ ‘Ελλάδα! εἴπε μετ’ ὀλίγον καὶ τὸ προκλητικόν του μειδίαμα ἀνεφάνη.

Τότε ό Φεζομουσταφᾶς ἡγέρθη διὰ μιᾶς καὶ μὲ στεναγμὸν ἀνθρώπου πνιγομένου εἶπεν :

—'Αλλάχ! 'Αλλάχ! καὶ δὲ βαστῶ μπλιὸ νὰ τὸν ἀκούω! Καὶ ωρμησεν ἔξω.

‘Αλλ’ ὁ Παπαδογιάννης τὸν ἡκολούθησε καί, ὅταν τὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ τζαμιοῦ, τοῦ εἶπε :

—Θυμᾶσαι, Μουσταφᾶ, ᾖτα σοῦ ’πα στὰ 77, ὅντεν ἐμαλώσαμε γιὰ τὸ σώχωρο ; . . . Σοῦ ’πα πῶς θὰ παίξω καμπάνα στὴ γειτονιά σου. Τὸ λοιπὸς ἔτοιμάσου νὰ τὴν ἀκούσης. Ἡ γιώρα ἔφταξε.

‘Ο πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἦτο παπάς, ὁ δὲ « μπαμπάς » τοῦ Φεζομουσταφᾶ ἔνας ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους γιανιτσάρους, ὁ δποῖος, ἐκτὸς ἄλλων χριστιανῶν, εἶχε φονεύσει πρὸ τοῦ 21 καὶ δύο ἀδελφούς τοῦ παπᾶ καὶ θείους τοῦ Παπαδογιάννη.

‘Ο Μεχμέτ ’Αλῆς τῆς Αἰγύπτου, ὁ δποῖος εἶχε τότε ύπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κρήτην, περιώρισεν ὀλίγον τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσε κάποιαν ἀνεσιν εἰς τοὺς χριστιανούς. Οὗτοι δὲ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἐκείνην, πρωτίστως διὰ ν’ ἀναστυλώσουν τοὺς κώδωνας εἰς τοὺς ναούς των, οἱ δποῖοι εἶχον καθαιρεθῆ, ἀμα οἱ Τοῦρκοι κατέλαβαν τὴν Κρήτην, καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ξύλινα σήμαντρα. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἐφρόντισε νὰ προμηθευθῇ διὰ τὴν ἐκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, ἔως οὖ ἀγοράσθῃ καμπάνα. ’Αλλ’ ἔνα δειλινόν, ἐνῷ ἐκάλει δι’ αὐτοῦ εἰς τὸν ἑσπερινὸν τοὺς ἐνορίτας του, διέβαινεν ὁ Φέζος καὶ τοῦ ἐφώναζεν :

—”Ιντα τὸ κτυπᾶς, μωρέ, αὔτὸ τὸ σιδερικό ;

—”Εχομε τὴν ἀδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ καὶ τοῦ ζαμπίτη, ἀπήντησεν ὁ παπάς.

—Μὰ τὴ δική μου τὴν ἀδεια, μωρέ, δὲν τὴν ἐπῆρες.

Καὶ μὲ τοὺς τελευταίους λόγους ὥρμησε κατὰ τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ἐμαχαίρωσε καὶ ὁ παπᾶς ἐκινδύνευσε ν’ ἀποθάνη.

‘Ο γιός του ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζεν ὅλα αὔτὰ καὶ ἐμίσει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἴδιαιτέρων ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ σιοῦ τοῦ γιανιτσάρου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἡγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν “Αγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχυσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἤχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των χριστιανοί, ἔξομώσαντες πρὸ ἑκατὸν πενήντα ἔτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειτό-

νευαν καί, ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας, ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἀλλὰ τότε οἱ Τοῦρκοι ἡσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἔδιδαν πάντοτε ἄδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἄδικίαι αὗται ἔγινον τοῖς μᾶλλον τὸ μῖσός του, τὸ ὄποιον δὲν ἥδυνήθη νὰ ἴκανοποιηθῇ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὁλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποῖος πρῶτος ν' ἀρδεύσῃ τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸν Μουσταφᾶν, καί, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιᾶς του, τοῦ εἶπε :

—Ἐπέρασαν κείνα ποὺ κάτεχες. Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς ποὺ μαχαίρωνε δὲ κύρης σου δὲ πισσοκόκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδὰ* χτυπᾶ καμπάνα καὶ γλήγορα θὰ τὴν ἀκούσῃς καὶ στ' αὐτὶ σου κοντά!

Ο Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν προγματοποίησιν τοῦ ὄποιου ἐθεωρήσε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιούσην εἰς τοὺς χριστιανούς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακήν, μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὔλην τοῦ ναοῦ χριστιανούς :

—Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Στὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, είναι μιὰ παλιὰ ἐκκλησιά.

—Είναι Παναγία, εἶπεν ὁ Ἱερεύς.

—Ναί, Παναγία. Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιανιτσαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλῳ καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν ἀγίων πού ’ναι ζωγραφισμένοι στοὺς τοίχους. Είναι ντροπή μας νὰ τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸν ἐγώ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν πάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

—Καλὰ λέσ, ἐφώναξαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδὰ εύθυς.

—Ἄς πάτη ὁ καθένας νὰ πάρη τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάπα του καὶ νά ’ρθη. Πρέπει πρῶτα νὰ ρίξωμε τὸ σπίτι πού ’ναι κτισμένο ὀπὸ πάνω.

“Ολοι ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ὀλλ’ ὁ παπάς καὶ μερικοὶ γέροντες ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἐπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίσι. Δὲν ἡσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἐπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανούμισσαν, εἰς τὴν ὄποιαν ἀνῆκε

τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἥρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὅμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν :

—Οσα ζητάσῃ ἡ Τούρκισσα ἔγώ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὅμως κατὰ συμβουλὴν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένην Κυριακὴν δὲν ἔχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διησθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λιοντάρι. Καὶ ἐνῷ οἱ μισοὶ κατέλαβον τὰς διόδους, διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὄπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι, ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη, ἥρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καὶ μετά τινας ὥρας δὲν ὑπῆρχε πέτρα ἐπὶ πέτρας. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἥρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησία εἶχεν ὑψώθη δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὄποιος ἀπὸ τὴν λύσσαν του εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δέ, καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια, ἔφθασε καὶ ἡ δι' ἔξοδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγελθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἥχος της ἐτάραξε τὴν κατηφῇ σιγήν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

’Αλλ’ ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανούς καὶ ἄλλην ἔκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἔξαφνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμοσύνως μία ἐλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτιώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

’Επὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Πλαναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐκήδεύετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποιθήσιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακό του.

’Ιωάννης Κονδυλάκης

29. ΚΡΗΤΗ

’Απ’ τὸ γαλάζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω, Κρήτη!

Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσὸς σοῦ πλέκουν στέμμα,
κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη,
σμίγει τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

Παῦλος Νιοβάννας

30. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΕΣΤΑΣΕΙΣ

Ροΐα ἐ φροντιρές τοῦ Κορεῖ φροῖ, συνθορητοῦ Ροΐος
 (Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρωτοφάλτην Σμύρνης Δημ. Λῶτον)

Χερωναϊκός θεοφόρος

Ἐκ Μονπελίου 11 Ιουνίου 1786

. . . Καιρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἄδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω καὶ τετράκις ἐμποδίσθη ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὧραν ἀρίστου. Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἡφάνισε τὴν ὅρεξιν καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Πάρεστησα λοιπὸν τὴν « θέσιν » μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μᾶς συνδρομῆς διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἰατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὄφθαλμούς. Τοσαύτη ἥτον ἡ ἀμηχανία καὶ ὁ φόβος μου καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὄψάριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οἱ διδάσκαλοί μου, ὅμοιθυμαδὸν ἄπαντες, μὲ ἔκαμαν (διακρύω πάλιν) τὰ πλέον λαμπτρὰ ἐγκάμια. Εὗρηκαν τὴν « θέσιν » μου γραμμένην μὲ μέθιδον, πλήρῃ ἀπὸ παρατηρήσεις ὥραίας, στολισμένην μὲ πολλὴν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω τὰ ὅσα εἴπαν οἱ κριταί μου. Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, ἀν ἡ συνέλευσις παρετείνετο ἀκόμη δλίγον, ἵσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφήνειαν, ἀνεσκεύασα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψει ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εύρηματα τὰ ἡξευρεν ὁ Ἰπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἐδιαφέντευσα τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ Γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοφάλτην μου. « Ολη ἡ συνέλευσις ἔμεινε εὔχαριστημένη.

Ἐγώ μόνον δὲν είμαι ἐντελῶς εύτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἦτο τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους

ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν μὲν ἐστέ-
ρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο. Καὶ Ἰωάννης ὁ ση-
μεινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἔξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δὲν ᔁχω. Ἐνδυμάτων στέροῦμαι. Ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία.
Ἡ κατοικία μου ὀθλιεστέρα, διότι, διὰ νὰ ᔁχω μίαν εύρυχωροτέραν
κάμεραν, πρέπει νὰ ἔξιδεύσω εἴκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον.
“Ολα αὐτά, ἀδελφέ μου, κωλύματα, καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπου-
δῆς. Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἰπω; Οὕτως ἡθέλησεν ἡ Πρόνοια. Γενηθή-
τω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὲ κακοφαίνεται ὅμως νὰ εύρισκωμαι εἰς τὴν
πηγὴν καὶ νὰ μὴν ᔁχω ἄνθρωπον, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, νὰ μὲ
λούσῃ, νὰ μὲν ποτίσῃ, νὰ μὲν χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. Οθεν ᔁχω
ὅταλαίπωρος νὰ μείνω καθὼς ἡμην αὐτοῦ ἀμαθής, ἀμαθέστατος,
ὄνος καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερον λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου,
ὅστις, νομίζων με σοφόν, μὲν ἐκθειάζεις, ἔπειτα ᔁχεις νὰ φευσθῆς καὶ νὰ
κατηγορηθῆς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν μὲν ἴδης ἀσυγκρίτως ὑπο-
δεέστερον ἀφ' ὅτι μὲν νομίζεις.

‘Ως τόσον ἔγω είμαι εὐχαριστημένος καὶ διξάζω ἐκ βάθους ψυ-
χῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ
ὅποια συνεχώρησε νὰ πάθω ἀπὸ ζωῆς μου, μ' ἔκανε καὶ μεγάλας
εὐεργεσίας καὶ τοιουτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιμόνως ἀνα-
μείξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον
ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μεγίστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλώτατα,
φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προ-
κοπῆς, οἱ ὅποιοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνα-
τροφήν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἔνα φιλάνθρωπον ἄνθρω-
πον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἔχοργησεν ὅλα τὰ μέσα, διὰ νὰ
διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς ‘Ολ-
λανδίας, ὅπου, γνωρίσας ἄνθρωπους σοφούς, ἥρχισα νὰ σπουδάζω
τοὺς “Ἐλληνας συγγραφεῖς, μὲν μέθοδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὅποια
μέθοδος, ὅχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν
προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικήν μου διάλε-
κτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὅποιαν ᔁχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέ-
ρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἔπειδὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπε-
φάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεύτερον εἰς τὴν Εύρωπην, νὰ εύρω τοὺς συγ-
γενεῖς καὶ φίλους ἐτοίμους εἰς τὸ νὰ μὲν βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργε-

σία, νὰ ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχῃ ἔνθεν κάκεῖθεν δι’ ἐμέ, ἀκούραστον εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φορὰν σὲ ἐλέγχω, μὴ μὲ νομίσῃς ἀχάριστον. Ἡξέύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι’ ἐμέ. Εἴμαι βέβαιος ὅτι ἀφήνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἴδιας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσῃς τὰς ἴδιας μου, καὶ σὲ εἶμαι ἀιδίως ὑπόχρεως. "Ἐκτη εὔεργεσία... Ἀλλά, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ καταριθμήσω τὰς εὔεργεσίας τοῦ Θεοῦ ;

Αδαμάντιος Κοραής

31. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΙΑΣ

5209. Κυριακή. Φυγ. 10^ο Επειδραγματ. Χαρ., 20^ο Ιαν.

Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησία. 'Ο παπᾶς στεκόταν μπροστά στὴν 'Ωραία Πύλη κι ἀντὶ « Δι' εὐχῶν τῶν ἀγίων πατέρων ἡμῶν... » ἔλεγε « Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ... ».

"Ολο τὸ χωριό σταυροκοπίοταν καὶ διπλὴ χαρὰ ζωγραφιζόταν στὸ πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη Λαμπτὴ δὲ θυμόταν κανεὶς νὰ ἔχῃ δεῖ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας ὁ παπᾶς τὸ τελευταῖο του « Χριστὸς ἀνέστη » εἶπε :

—Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί! Καὶ τοῦ χρόνου νὰ εῖμαστε καλά. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νὰ μᾶς φέρῃ καλὰ τ' ἀδέλφια μας ποὺ πολεμοῦνε στὸ γεφύρι τῆς Πλάκας, στὸ Λούρο, στὴν Πρέβεζα καὶ στὰ Πέντε Πηγάδια. . .

Τὴν τελευταία του φράση τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα, κι ὅλο τὸ χωριό, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαψαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόταν καρδιακά ὡς ἔνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

‘Ο παπᾶς ξαναμπήκε στὸ 'Ιερό, γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία, καὶ τὸ χωριό ἀρχισε νὰ βγαίνη ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ φαμίλιες φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τὶς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μὲ τὶς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νιοί καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιά.

Πρῶτος πρῶτος βγῆκε ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, ὁ γερό - Λιόλιος,

γέρος μ' ἔβδομήντα πέντε χρόνια καὶ πλιότερο στὴ ράχη του, μὲ κάτασπρα μαλλιά καὶ μὲ κάτασπρα μακριὰ μουστάκια, κρατώντας μὲ τὸ ζερβί του χέρι τὴν ἀσπρη του λαμπάδα κι ἀκουμπώντας μὲ τὸ ἄλλο σὲ μιὰ ροζιάρικη καὶ χοντρὴ πατερίτσα.

Ἄποπίσω ἐρχόνταν δυὸς παιδιά του, ἐπάνω ἀπὸ σαράντα ἥ σαράντα πέντε χρονῶν τὸ καθένα, δυὸς παντρεμένα ἐγγόνια, ἐπτὰ νυφάδες ἀπὸ παιδιά καὶ δυὸς ἐγγονόνυφες καὶ καμιὰ εἰκοσαριὰ ἐγγόνια ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν καὶ κάτω. Ἀπ' τὰ ἐπίλοιπα πέντε παιδιά τοῦ γερο - προεστοῦ ποὺ δὲν ἤτανε στὴν ἐκκλησιά, δυὸς ἥταν πεθαμένα καὶ τρία ξενιτεμένα, κι ἀπὸ τὰ τρία πάλι τὸ ἕνα ἥταν ἐθελοντής στὸν ἑλληνικὸ στρατό.

Τραβοῦσε μπροστὰ ὁ γερο - προεστός, σὰ σερτάρι* κοπαδιοῦ, κι ἔρχονταν ὅλο τὸ χωριὸ κοντά του, μὲ τὰ κεριὰ στὰ χέρια ἀναμμένα. Ἔτανε νύχτα βαθιὰ κι ὁ Αὐγερινὸς δὲν εἶχε ξεπροβάλει ἀκόμα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλὰ μιὰ φωτεινὴ αὐλακιὰ ἀπλωμένη ἀπὸ τὸ κορφοβιούνι τοῦ Περιστεριοῦ ὡς ἐπάνω στὰ Γιάννινα, ἔδειχνε πώς τ' ἀστέρι αὔτο, ποὺ τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι « λαμπρό », δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ βγῆ.

Ἐνάμεσα ἀπ' τὴν ἐκκλησιὰ καὶ τὸ χωριὸ εἶναι ἕνα μεγάλο δεντρόφυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἔκαμαν ἕνα μεγάλο κύκλο νὰ μιλήσουν γιὰ τὸν πόλεμο.

« Ενα ψιλὸ ἀεράκι ποὺ τραβοῦσε ἀπ' τὸ χωριὸ ἔφερνε τὴ μοσχομυρούδιὰ τῶν ἀρνιῶν ποὺ ψήνονταν στὶς αὐλές τῶν σπιτιῶν.

—Τὰ μάθατε;

—Τί καινούρια;

—Αληθινὰ πώς τοὺς τσάκισαν τ' ἀδέρφια μας τοὺς Τούρκους;

—Ολο καὶ καλά. Νικήθηκαν οἱ Τούρκοι στῆς Ἀρτας τὸ γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

—Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες πόλεμο. . .

—Κατημένο Σούλι, νὰ μὴν πεθάνης ποτὲ μὲ τὰ παλικάρια ποὺ βγάζεις! . . . Ἐσύ στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ἐσύ καὶ τώρα!

—Πόσοι ἀρχηγοὶ ἤτανε στὴν Ἀρτα;

—Δυό. Ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. Ὁ Μπότσαρης κλείστηκε στὴν Ἀρτα κι ὁ Σέχος πέρασε τὸ ποτάμι καὶ πήρε τὰ πλευρὰ τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τούρκοι βάρεσσαν μ' ὅλα τους τὰ δυνατὰ νὰ πάρουν τὴν Ἀρτα, γιὰ νὰ κλείσουν τὸ Σέχο μέσα στὸ

Τούρκικο, όλλα τούς τσάκισε τὸ Μποτσαράκι, κι ἔτσι σκόρπισαν κι ὅπου φύγη φύγη... Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατὸς πέρασε τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας κι ἔπιασε τὰ Λέλοβα, τὴν Κανέττα καὶ τὰ Πέντε Πηγάδια.

--Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τοῦρκοι;

--Σὰν πόσοι ἐπεσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας;

--Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορὲς καὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἐλληνόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες!

--Σὰν τί ἀνθρῶποι νά 'ναι ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος;

--'Ο ἔνας μιὰ πιθαμή ἀνθρωπος, μικρὸς μὰ θαμαχτός, κι ὁ ὄλλος θεριακωμένος. Δυὸς Τούρκους μπορεῖς νὰ κρεμάσῃς ἀπὸ τὰ μουστάκια του !

--Χαρὰ στὶς μάνες ποὺ τοὺς ἔκαμαν !

'Ο γερο - προεστός, ποὺ εἶχε σταθῆ κι ἀφουγκραζόταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε :

--'Ορε παιδιά! Ποιὸς σᾶς τὶς ἔφερε αὐτὲς τὶς κουβέντες; Μή μιλᾶτε, μωρὲ παιδιά μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καὶ σᾶς δοκιμάσῃ ὁ Θεός! ..

--Εἶναι ἀλήθεια, μπάρμπα, αὐτὰ ποὺ λέμε! Εἶναι ἀλήθεια! "Ηταν κάτι Τσάμηδες* στὴν Ἀρτα καὶ μὲ τὴν καταστροφὴ τῶν Τούρκων πέρασαν κι αὐτοὶ δῶθε χωρὶς διαβατήρια καὶ τράβηξαν γιὰ τὰ χωριά τους.

--Τοὺς εἶδες μὲ τὰ μάτια σου ἐσύ; τὸν ρώτησε ὁ γερο - προεστός μὲ δυσπιστία.

--Τοὺς εἶδα καὶ μίλησα μαζί τους καὶ μοῦ τὰ εἶπαν ὅλα!

--Ποιὰ μέρα φύγαν ἀπὸ τὴν Ἀρτα οἱ Τσάμηδες ;

--Τὴ Μεγάλη Παρασκευή. Ἡρθαν ἀπ' τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμά ψές τὸ σουρούπωμα καὶ τράβηξαν νύχτα γιὰ τὰ χωριά τους. . .

--'Ορε, δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα; βροντοφώνησε ὁ γερο - προεστός πνιγμένος ἀπὸ τὴ χαρά του. 'Η Πασχαλιὰ θέλει ἀρνιά, ὁ 'Αι - Γιώργης κατοίκια, ὁ γάμος κριάρια κι ἡ λευτεριὰ τουφέκια! Δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα, γιὰ νὰ ρίξουμε καὶ νὰ χαιρετίσουμε τὴ λευτεριά; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὅρε παιδιά, καὶ νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα ἔνα τουφέκι νὰ ρίξουμε καὶ νὰ καλωσορίσουμε τὴ λευτεριά μας ;

—'Αμ' τί ρωτᾶς ; τοῦ ἀπολογήθηκε ἔνας. Δὲ μᾶς τά 'μασαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τοῦφκοι ; Ποιανοῦ ἀφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα ;

—'Ορέ, δὲν ἔχει κανένας ἔνα παλιοτούφεκο, μιὰ παλιοπιστόλα ; ξαναρωτήσε.

—'Αμ' τώρα, γερο-μπάρμπα, τοῦ εἶπε ἔνας, θὰ πλακώσουν γκρά-δες* καὶ βελονωτὰ* ὅσα θέλεις ! "Ορεξη νά 'χης νὰ τουφεκᾶς. Τουφέ-κια καὶ φυσέκια χάρισμα.

—Μωρέ, ἔγω τὸ θέλω αὐτὴ τὴ στιγμή, δὲν τὸ θέλω ύστερα ! Τί νὰ τὸ κάμω ύστερα ; "Εχει, ὄρέ, κανένας σας κανένα παλιοτούφεκο γιὰ μιὰ φορά, καὶ τοῦ τὸ γυρίζω πίσω ! "Ενα ἀρνὶ διαλεχτὸ δίνω γιὰ ἔνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτὸ ἐπάνω ζυγώνει μιὰ γριὰ καὶ τοῦ λέει :

—Δίν' τ' ἀρνί ;

—Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γριά - Τόλαινα ;

—Μὰ τὸ ξύλο πόχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους, γιὰ νὰ μὴν τοὺς τὸ μαρτυρήσω !

—Τουφέκι είναι ;

—Ναί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη! . . .

Κι ἡ γριὰ ἄρχισε νὰ κλαίῃ τὸ μακαρίτη της.

—"Αφησε τὰ κλάματα, γριά, καὶ σύρε νὰ μοῦ φέρης τὸ τουφέκι στὸ σπίτι, νὰ σοῦ δώσω τ' ἀρνί... .

"Ολο τὸ χωριό ἦταν τρελὸ ἀπ' τὴ χαρά του. Ἀπὸ τὰ λόγια, ἀπὸ τὰ φερσίματα, ἀπὸ τὸ περπάτημα, νόμιζε κανεὶς πῶς ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τὸ ζουρλόχορτο. Ὡς κι αὐτὰ τὰ λιανοπαίδια, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ καταλάβουν καλὰ καλὰ τί θὰ πῆ λευτεριά, φώναζαν ψαλμωδικά :

—"Εγινε ρωμαίικο ! Καλημέρα σας ! "Εγινε ρωμαίικο ! Καλημέρα σας !

—Μωρέ, Πασχαλιά μᾶς τὴν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τὴ χαρὰ τῆς λευτεριᾶς μας, ἔλεγε ὁ ἔνας.

—Τέτοιο καλὸ δὲν μποροῦσε νὰ 'ρθῃ ἄλλη μέρα παρὰ Πασχαλιά, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

--Δοξασμένος νά 'ναι ὁ Κύριος !

Μὲ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπῆκε στὸ χωριό, καὶ κάθε φαμίλια πήγαινε στὸ σπίτι της. Οἱ αὐλές τῶν σπιτιῶν φεγγιοβολούσαν ἀπὸ τὶς ψησταριές τῶν ἀρνιῶν, ποὺ στριφογύριζαν ἐπάνω στὴ θράκα.

"Όταν ό γερο-προεστός έφτασε στὸ σπίτι του, βρῆκε στὴν αὔλοθυρα τὴ γριὰ μὲ τὸ τουφέκι στὰ χέρια νὰ περιμένη. Μόλις τὴν εἶδε, ρίχτηκε ἐπάνω της νὰ τῆς τὸ πάρη.

—Τ' ἀρνὶ πρῶτα! τοῦ φωνάζει ἡ γριά.

—Μωρὲ ἔνα ἀρνὶ μονάχα γυρεύεις, κουτή; τῆς λέει ό προεστός. 'Εγώ τέτοια μέρα σφάζω ὅλο τὸ κοπάδι καὶ καίω καὶ τὸ σπίτι μου ἀκόμα!

Καὶ σὰ νὰ προσβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάντηση τῆς γριᾶς, ἔκραξε ἔνα ἐγγόνι του, ποὺ εἶχε ἀνεβῆ στὸ σπίτι:

—'Ορε Κίτσο! Κίτσο όρέ!

—'Ορισε, παππού! τοῦ ἀπολογήθηκε τὸ παιδί, παλικάρι ώς δεκατεσσάρων δεκαπέντε χρονῶν.

—Νὰ πεταχτῆς, όρέ, στὴ στάνη καὶ νὰ ξεκόψης δεκαπέντε ώς εἴκοσι ἀρνιὰ καλά. Γρήγορα! 'Ακόμα ἐδῶ είσαι! . . .

Τὸ παιδί λάκισε* σὰν ἐλάφι στὴ στάνη, ἀλλὰ ό γερο - προεστός, θέλοντας νὰ δείξῃ ὅλη τὴ χαρὰ τῆς καρδιᾶς του, φώναξε τὸ διαλαλητή τοῦ χωριοῦ:

—'Οσσορέ Νάσο! Νάσο όρεεέ!

—"Ἐφτασα, μπάρμπα, ἀπολογήθηκε μιὰ φωνὴ ἐκεῖ γύρω ἀπὸ τὰ σπίτια.

—Νὰ βγῆς, όρέ, στὴ ράχη καὶ νὰ διαλαλήσης στὸ χωριὸ πῶς ὅποιος δὲν ἔχει ἀρνί, νὰ 'ρθῃ στὸ σπίτι μου νὰ πάρη! . . .

'Η γριὰ ὅμως, μ' ὄλα αὐτὰ ποὺ γίνονταν, κρατοῦσε τὸ τουφέκι μὲ τὰ δυό της χέρια καὶ δὲν τό δινε, πρὶν τῆς φέρουν πρῶτα τ' ἀρνί.

—Δὲν τὸ δίνω ἀκόμα, ἔλεγε θέλω τ' ἀρνὶ πρῶτα!

Τοῦ Νάσου ἡ φωνὴ ξεχύθηκε σ' ὅλο τὸ χωριὸ σὰ δυνατὸς βοριάς, κι ὅσοι δὲν εἶχαν ἀρνὶ ἔτρεξαν στὸ σπίτι τοῦ προεστοῦ. "Ετρεξαν ἀκόμα κι ἔκεινοι ποὺ εἶχαν, ὅχι γιὰ νὰ ζητήσουν κι αὐτοί, ἀλλὰ γιὰ νὰ δουν μὲ τὰ μάτια τους τὸ ψυχικὸ τοῦ προεστοῦ.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ νὰ σου, ἔφτασε κι ό Κίτσος μ' ἔνα κοπάδι ἀρνιά.

—Τὸ καλύτερο τῆς γριᾶς!, φώναξε ό προεστός, καὶ στὴ στιγμὴ ὁ πιστικός, ποὺ ἐρχόταν μαζὶ μὲ τὸν Κίτσο, ἀρπάξε ἀπ' τὸ λαιμὸ ἔνα λάγιο* ἀρνί, μὲ μιὰ βούλα ἀσπρη στὸ μέτωπο σὰν τὸν αὔγερινό, ποὺ ἤταν μιὰ ὄργια βγαλμένος ἔκεινη τὴν ὥρα.

'Η γριὰ μὲ τό 'να χέρι ἀρπάξε τ' ἀρνὶ καὶ μὲ τ' ἄλλο τρεμάμενο

ἔδινε τὸ τουφέκι στοῦ προεστοῦ τὰ χέρια, ἀπὸ φόβο μὴν ἦταν ψέμα τὸ τάξιμο. "Υστερ'" ἀπὸ τὴ γριὰ πῆραν ἀπὸ ἔνα ἄρνι ὅσοι δὲν εἶχαν, κι ὁ προεστός, παίρνοντας τὸ τουφέκι στὸ χέρι του, εἴπε στὴ γριά :

—Γεμάτο εἰναι, ἀρή ;

—Γεμάτο ! ὅπως τὸ χει ἀφήσει ὁ μακαρίτης.

—Μωρέ, εἰν' ἀκέρια πέντε χρόνια ἀπὸ τότε. Φοβοῦμαι μὴ δὲν πάρη φωτιὰ καὶ ντροπιαστῶ !

Σηκώνει τὸ λύκο καὶ λέει :

—Χριστὸς ἀνέστη, ὁρ' ἀδέρφια. Χριστὸς ἀνέστη ! Καλῶς μᾶς ἥρθ' ἡ λευτεριά !

Τὸ παλιούφεκο βρόντηξε καὶ τράνταξε τὸ χωριό, καὶ μὲ τὸ βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ὁ προεστὸς ἄψυχος !

Ρίχνονται ἐπάνω του δικοὶ καὶ ξένοι, φέρνουν ἀναμμένα δαδιά, τοῦ ρίχνουν νερό, τίποτε. Εἶχε ξεψυχήσει. Τὸν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρά

« Π α σ γ α λι ν ἂ δι γ γή μ α τ α »

Χριστοβασίλης

32. ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

'Απέξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα, σ' ἔνα ψηλὸ κλαδί,
πουλί πουλάκι ἐκάθισε καὶ γλυκοκελαδεῖ :

—'Ανοίχτε στράτα διάπλατη καὶ στράτα μυρωμένη,
κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἡ κυρά μὲ τ' ἀνθη στολισμένη.

Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, ποὺν βαθιὰ σ' ὀνείρου βάθος ζοῦνε,
καὶ τὰ κεριά ἑτοιμάζουνε καὶ τοὺς παλμοὺς κρατοῦνε,
καὶ τὸ καλὸ φθινόπωρο μὲ κάποια ἀνατριχία
στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλὶ μὲ τὰ στερνά του φύλλα.

« Ήμερολόγιον Σκόκου, 1915

Στέφανος Δάφνης

33. Η ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗ

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιές προσκυνητῶν ἔρχονται νὰ γονατίσουν κάτω ἀπὸ τὴ θαυματουργὴ

εἰκόνα, πού μέσα ἀπὸ τὸ γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τὸ γλυκὸ βάλσαμο τῆς παρηγοριᾶς καὶ τῆς ἐλπίδας στὶς ψυχὲς ποὺ ζητοῦν τὴν προστασία της καὶ τὴν καθοδήγησή της μὲς στῆς ζωῆς τὸ πολυτάραχο πέλαγος.

"Οπως ἡ Τήνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κι ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

'Ο μεγάλος ναὸς πρωτοθεμελιώθηκε τὸν τέταρτο αἰώνα καὶ τελείωσε τὸν ἔκτο.

'Η παράδοση λέει πώς ἡ 'Αγία 'Ελένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στὴν Παλαιστίνη γιὰ τὴν ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὴ μεγάλη φουρτούνα νὰ καταφύγῃ στὴν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ' ἕνα μικρὸ ἐκκλησάκι νὰ δεηθῇ στὴν Παναγίᾳ γιὰ τὴν εὑόδωση τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκκλησία στὴ χάρη Της. Σὰ γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐξέφρασε τὸ μεγάλο πόθο της στὸν αὐτοκράτορα τὸ γιό της. Δὲν πρόφτασε ὅμως νὰ δῆ πραγματοποιημένο τ' ὄνειρό της, γιατὶ σὲ λίγο πέθανε.

"Αν καὶ τὰ χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντίνος δὲν ξεχνοῦσε τὸ τάξιμο τῆς μητέρας του, ποὺ τοῦ τόχε ἀφήσει σὰν ἀπαράβατη διαθήκη. "Ἐνα πρωὶ — καθὼς μᾶς λέει ἡ παράδοση — οἱ Παριανοὶ εἶδαν μὲ μεγάλη ἔκπληξή τους ἔνα βασιλικὸ καράβι νὰ μπαίνῃ στὸν κόλπο τῆς Παροικιᾶς καὶ νὰ ρίχνῃ τὴν ἄγκυρά του μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες στὰ ἥσυχα νερά. Δὲν ἦταν συνηθισμένοι σὲ τέτοιου εἴδους θαλασσινὲς ἐπισκέψεις.

Τὰ κουρσάρικα καράβια τοὺς ἦταν πιὸ πολὺ γνωστά. Τοῦτο ἐδῶ ὅμως ἦταν σὰν ἐκεῖνο ποὺ λὲν τὰ παραινθια, μὲ τὰ χρυσὰ κατάρτια, μὲ τὰ φουσκωμένα σὰν τὰ φτερὰ τῶν ξωτικῶν πουλιῶν πανιά. 'Η σημαία μὲ τὸ δικέφαλο ὀστέο ἀνέμιζε περήφανα στὴν κορυφή, ἐπάνω στ' ἀλμπουρα*, κι ἔνας χρυσὸς σταυρὸς λαμποκοποῦσε πάνωθε τους, κάτω ἀπὸ τὸ γαλάζιο τ' οὔρανοῦ. "Ηταν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ τρικάταρτα βυζαντινὰ καράβια, ποὺ τὰ ὀνόμαζαν « δρόμωνες » καὶ ποὺ ἐκτελοῦσαν τὶς αὐτοκρατορικὲς ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στὴ στεριὰ κι ἄρχισαν νὰ ἐρευνοῦν τὸν τόπο σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασιλιά τους καὶ στὰ μέρη ποὺ τοῦ εἶχε περιγράψει ἡ μητέρα του. Οἱ Παριανοὶ κοιτοῦσαν θαμπωμένοι κι ἀναρωτοῦσαν ὁ ἔνας τὸν ἄλλον

τί πρόκειται νὰ συμβῇ. Κανείς τους δὲν ἔγνωριζε τὸ μυστικό. Μόνο ἔνας γέρος παπᾶς ποὺ ἔμενε σ' ἕνα μικρὸ ἐκκλησάκι, τὸ σημερινὸ παρεκκλήσιο τοῦ 'Αγίου Νικολάου, μέσα στὴν Καταπολιανή... Σ' αὐτὸν ἡ 'Αγία 'Ελένη εἶχ' ἔξομολογηθῆ τὸ τάμα της.

"Ετσι ἄρχισε νὰ χτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιὰ νὰ συνεχιστῇ καὶ νὰ τελειώσῃ στὰ χρόνια τοῦ Ιουστινιανοῦ.

'Η παραπάνω παράδοση δικαιολογεῖται, γιατὶ ἔνα μέρος τῆς ἐκκλησίας, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ 'Αγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικὰ σὲ προγενέστερη ἐποχή, στὸν τέταρτο αἰώνα, καὶ διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρὸ τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴν ἀρχαιότητα, γιατ' οἱ κολόνες του προέρχονται ἀπὸ ἀρχαίους ἐλληνικοὺς ναούς, τὸ δὲ σχῆμα του ἦταν κλασικό, τύπου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. "Οταν χτίστηκε ὁ μεγάλος ναός, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ 'Αγίου Νικολάου πέρασε ἀπὸ μερικὲς ἀρχιτεκτονικὲς μεταρρυθμίσεις, ὥστε νὰ συνδεθῇ ὀργανικὰ μὲ τὸν κύριο ναό.

Τὰ σχέδια γιὰ τὸ μεγάλο χτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαράχτηκαν ἀπὸ σπουδάίους μηχανικοὺς τοῦ Βυζαντίου, ποὺ μαθήτευσαν σὲ μεγάλους ἀρχιτέκτονες, σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχτισαν τὸ μεγαλούργημα τῶν αἰώνων, τὴν 'Αγία Συφία, καθὼς καὶ τοὺς 'Αγίους Ἀποστόλους τῆς Πόλης, μὲ τοὺς ὅποιους ἡ Καταπολιανὴ ἔχει περισσότερη ἀρχιτεκτονικὴ συγγένεια.

"Ολοὶ βάλθηκαν νὰ ξεπεράσουν τοὺς δασκάλους τους. Μαστοράδες καὶ τεχνίτες, σκαλιστάδες καὶ ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καὶ διακοσμητὲς ὀνομαστοὶ ἦρθαν ἀπὸ τὸ Βυζαντιο ἀρματωμένοι μὲ πίστη, μὲ γνώση ἀνώτερη, μὲ ιερὸν ἐνθουσιασμό. Γιὰ χρόνια δούλευαν.

Τὰ θαυμαστὰ μάρμαρα τῆς Πάρου, τὰ δόλιασπρα καὶ λεπτόκοκκα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητας γιὰ τ' ἀριστουργηματικά τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὄνομαστὸς Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ 'Αγοράκριτος* — τὰ μάρμαρα ἀπ' ὅπου ἀναπτήδησαν τὰ δλύμπια κορμιὰ τῆς 'Αφροδίτης τῆς Μήλου καὶ τοῦ 'Ερμῆ τοῦ Πραξιτέλους, τὰ ὠραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, ποὺ τὰ 'Βγαζαν ἀπὸ τὰ βαθιὰ σπλάχνα τῶν βουνῶν, ὅπου δούλευαν μὲ λυχνάρια — γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τὰ ἔβρισκαν ἔτοιμα. Τὰ περισσότερα τὰ 'παιρναν ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν, ποὺ ἦταν διεσπαρμένοι στὴν Πάρο, ἢ τὰ κατέβαζαν φορτώματα σὲ

μεγάλους σύγκους ἀπὸ τὰ ὄνομαστὰ λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλη. Κι ἄλλα πολύχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέρη, μὲ σκαλιστὲς φλέβες καὶ μὲ παλαικὲς ραβδώσεις, πριονιστὰ καὶ σκαλιστά, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ δρθομαρμάρωση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἔνα παλιὸ χρονικό, « ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτραν καὶ τὴν ὕφανεν, ὃσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοῖχος ἐνδεδυμένος μὲ ροῦχα βυσσινὶα καὶ μὲ πορφυρὰ ὑφάσματα. Καὶ τόσην ἐπιτηδειότητα καὶ σπουδὴν ἔλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ μάστορας, ὃπού ἐπέτυχε νὰ δώσῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκείνο τὸ πελέκημα, τὸ τόρνευμα δὲν ἔδειχνε νὰ ἔχῃ φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πῶς ἦτο γάλα πηγμένον κατὰ ὀλήθειαν ».

« Οταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσε « ὁ ἐν πολλαῖς κολόναις θεμελιωθεῖς ναὸς » κι ἔγινε « ἡ τρυφὴ τῶν ὀφθαλμῶν », ἡ φήμη τῆς ὁμορφιᾶς του διαδόθηκε σ' ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιάδες κι ἄρχοντες πήγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλώντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« "Α σ π ρ α ν η σι ἀ"»

'Αθηνᾶ Ταρσούλη

34. [Η ΑΝΑΚΩΧΗ]

Τίταν ἔνα ἀπὸ τὰ πρῶτα φθινοπωρινὰ πρωινά, συννεφιασμένο καὶ ὑγρό. Οὐρανὸς ἦταν βαρύς, στενόχωρος, σὰν τὴ νύχτα ποὺ εἶχε περάσει ὁ Λεωνής. Ενιωθεὶς ἡλεκτρισμὸ μὲς στὸν ἀέρα, προμηνύνατα καταιγίδων. Πλησίαζε χειμώνας, αὐτὸ ἦταν ὀλοφάνερο, κακὸς χειμώνας, ποὺ θὰ τὸν ἔτρεφαν οἱ παγωνιές τῆς Ρωσίας κι οἱ φουρτούνες τῆς Μαύρης Θάλασσας. Οἱ δρόμοι τοῦ Πέρα ἦταν ἔρημοι, ἡ μεγάλη πολιτεία κοιμότανε ἀκόμα. Κοιμότανε, θαρρεῖς, βαριανασσαίνοντας, τὸν ἀνήσυχο ὑπνο τοῦ πολέμου.

Ἐκεῖ ποὺ πήγαινε, ώστόσο, πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ἰσιου Δρόμου, κοντά στὴν πλατεία τοῦ Ταξιμοῦ, ὁ Λεωνής εἶδε μιὰ συνάθροιση. Μερικοὶ διαβάτες εἶχανε μαζευτῆ ἐμπρὸς σ' ἔνα ψηλὸ σπίτι καὶ κοίταζαν ἀπάνω, χωρὶς νὰ μιλοῦν. Ο Λεωνής πλησίασε καὶ κοίταξε κι αὐτός. Σ' ἔνα μπαλκόνι τοῦ τελευταίου πατάρματος αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ

εῖχανε βγῆ διὸ ἄνθρωποι, ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ στηρίξουν τὸ κοντάρι μιᾶς σημαίας. Ἡ σημαία ἦταν μισοδιπλωμένη, δὲ Λεωνής δὲν τὴν ἀναγνώρισε ἀμέσως, παραστήρησε ὅμως, ἀπ' ὅ, τι μποροῦσε νὰ δῆ, πώς δὲν ἦταν ἡ σημαία τῆς Γερμανίας, οὔτε κανενὸς συμμάχου της. Λίγο μακρύτερα ἀπὸ τὸν ὄμιλο τῶν διαβατῶν εἶχε σταματήσει μιὰ γερμανικὴ περιπολία, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν στρατιῶτες ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἔμοιαζαν σὰν γυμνασιόπαιδες, μ' ἔνα λοχία τῆς Ἰδιας ἡλικίας ἐπικεφαλῆς. Ἡτανε κάτι παιδάρια κακοντυμένα, κακοθρεμένα, ξαγρυπνισμένα, μὲ πολὺ κουρασμένο καὶ βαριεστισμένο ψφος. Κοίταζαν κι αὐτὰ σὰν τὸν ἄλλο κόσμο καὶ περίμεναν. Τέλος τὸ κοντάρι στυλώθηκε, ἡ σημαία κυμάτισε στὸ φύσημα τοῦ πρωινοῦ ἀνέμου κι ὁ Λεωνής ἀναγνώρισε τὰ χρώματα τῆς Ἀγγλίας.

Οἱ διαβάτες στεκόντανε καὶ κοίταζαν μὲ τὰ χέρια στὶς τοέπτες, μὲ τὸ τσιγάρο στὸ στόμα, σχεδὸν ἀδιάφορα, σὰν νὰ μὴ συνέβαινε τίποτα τὸ ἔξαιρετικὸ ἥ (ποιὸς ξέρει;) σὰν νὰ συνέβαινε κάτι τόσο πτολὺ βαρυσήμαντο ποὺ δὲν ἦταν μπορετὸ νὰ τὸ χωνέψῃ οἱ ανεῖς μονομιᾶς. Κανεὶς τους ὅμως δὲν ἔφευγε, κάτι τοὺς κρατοῦσε καρφωμένους ἔκει. Ὁ Λεωνής στράφηκε ξανὰ πρὸς τοὺς Γερμανούς. Τεντωμένοι στὸ λιθόστρωτο, σὰν ξυλιασμένοι, κοίταζαν τὴ σημαία τοῦ ἔχθροῦ μὲ βλέμματα ἀπλανῆ. Μονάχα δὲ λοχίας ἔσφιγγε τὰ χείλια μ' ἔκεινον τὸν τόσο γνώριμο μορφασμὸ τῶν παιδιῶν ποὺ θέλουν νὰ κλάψουν καὶ ντρέπονται γι' αὐτὸ καὶ ἀγωνίζονται μὴν προδοθοῦν.

‘Ο Λεωνής ρώτησε ἔναν κύριο τί συνέβαινε.

—Δέν ξέρω, εἶπε αὐτός.

Κανεὶς δὲν ἤξερε τίποτα.

‘Ο Λεωνής προχώρησε πρὸς τὴ διεύθυνση τοῦ Γαλατᾶ Σεράι, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ τίποτα, ποὺ νὰ φανερώνη μιὰ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων. Ἡ Πόλη ἔξακολουθοῦσε νὰ κοιμᾶται. Οἱ ἀστυφύλακες ἦταν στὶς θέσεις τους. Μερικοὶ ἀφραιδοὶ διαβάτες κυκλοφοροῦσαν βιαστικοὶ καὶ ἀδιάφοροι. Τὰ τράμ περνοῦσαν ἀδεια. Καμιὰ ἄλλη σημαία δὲν ὑπῆρχε πουθενά. ‘Ο Λεωνής ξεχάστηκε ἔνα διάστημα περιδιαβάζοντας στοὺς κεντρικοὺς δρόμους. (. . .).

Κοίταξε τὸ ρολόι του, ἦταν ἑπτάμισι περασμένες. Τράβηξε γοργὰ πρὸς τὸ σπίτι τοῦ καθηγητῆ.

“Ανοιξε μηχανικὰ τὴν πόρτα τοῦ ἐργαστηρίου, στάθηκε μιὰ στιγμὴ στὸ κατώφλι νὰ πάρη τὴν ἀναπνοή του, γιατὶ εἶχε τρέξει. ‘Ο ζεστὸς

μουχλιασμένος άέρας τὸν χτύπησε καταπρόσωπο. Εἶχε κιόλας ξεχάσει ό,τι συνέβαινε στὸ δρόμο. Ἀνάσανε βαθιὰ τὴν τσαγκὴ μυρωδιά, ποὺ ἄγγιζε τώρα τόσο παράξενα τὶς πιὸ μυστικὲς χορδὲς τῆς εὐαισθησίας του. Αἰσθάνθηκε σὰν τὸ ψάρι στὸ νερό. Ἡτανε χαρωπός, ἐλαφρὸς μέσα σ' ὅλη ἐκείνη τὴν σκόνη καὶ τὴν μουντζούρα, εἶχε ὅρεξη νὰ χορέψῃ.

Ἡ πόρτα τοῦ ἔργαστηρίου ἀνοιξε μὲ δύναμη καὶ πρόβαλε ἡ ὑπηρέτρια τοῦ κ. Μοντεφρεντίνι ἔξαλλη.

—Καλέ, ἐδῶ κάθεσαι, παιδί μου; φώναξε. Δὲν πῆρες εἰδῆση ποὺ χαλνᾶ ὁ κόσμος;

‘Ο Λεωνῆς ἀνατινάχτηκε, σὰν νὰ τὸν ξυπνοῦσαν μέσα ἀπὸ ὅνειρο.

—Γιατί χαλνᾶ ὁ κόσμος; ρώτησε σαστισμένος.

—Καλέ, Παναγιά μου, τελείωσε ὁ πόλεμος! φώναξε ἡ ὑπηρέτρια σὰν παλαβή. Τελείωσε ὁ πόλεμος.

“Εφυγε ἀφήνοντας τὴν πόρτα ἀνοιχτή. Τὴν ἀκουσε ποὺ φώναζε ἀκόμα, καθὼς ἀνέβαινε τὴ σκάλα τρέχοντας:

—Τελείωσε ὁ πόλεμος!

‘Ο Λεωνῆς στηκώθηκε, σφούγγισε τὸ μέτωπό του, κοίταξε τὴν ὥρα. Κόντευε ἔντεκα. Χωρὶς νὰ σκεφτῇ ἄλλο τίποτα, πετάχτηκε στὸ δρόμο τρέχοντας κι αὐτός.

Ἡ πάροδος τοῦ κ. Μοντεφρεντίνι ἦταν ἔρημη ὅπως πάντα, ἀλλὰ στὸ δρόμο τοῦ Τηλεγράφου ὁ Λεωνῆς ἀντίκρισε ἀνθρώπους ποὺ μιλοῦσαν δυνατὰ καὶ γελοῦσαν κι ἔτρεχαν νευρικὰ ἀπὸ τὴ μιὰ πόρτα στὴν ἄλλη. Στὰ παράθυρα κυμάτιζαν τρεῖς τέσσερεις ἔλληνικὲς σημαῖες. Τὸ αὐτί του ἀρπαξε μερικὲς πληροφορίες γιὰ τὰ γεγονότα:

—Χτές ύπογράφηκε ἡ ἀνακωχὴ. Οἱ στόλοι πέρασαν τὰ Δαρδανέλια στήμερα τὸ πρωί. Ἐρχονται! Κι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος μαζί!

Γινότανε λόγος καὶ γιὰ ἐμπορικὰ πλοϊα ποὺ ἀκολουθοῦσαν τοὺς στόλους φορτωμένα ἀλεύρια, ζάχαρες, καφέδες, ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ. Μαζὶ μὲ τὸν πόλεμο τελείωνε κι ὁ ἀποκλεισμός, τελείωναν κι οἱ ἐπιδημίεις κι οἱ διωγμοὶ καὶ ὅλα.

‘Ο Λεωνῆς βγῆκε στὸν “Ισιο Δρόμο. Ἡτανε φορτωμένος σημαῖες ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη στὴν ἄλλη, ἀγγλικές, γαλλικές, ιταλικές, ἀλλὰ κυρίως ἔλληνικές. Τὰ παράθυρα καὶ τὰ μπαλκόνια ἦταν γεμάτα κόσμο. Στὸ δρόμο ἦτανε σὰν διαδήλωση, ἡ συγκοινωνία εἶχε διακοπῆ. ‘Ο

ένας έσερνε τὸν ἄλλον κι ὅλοι πήγαιναν στὴν τύχη, δὲν ἤξεραν τί ἥθελαν καὶ τί ἔκαναν, μιλοῦσαν καὶ γελοῦσαν ὅλοι μαζί. Εἶχαν γίνει ὅλοι ἀδέλφια κι ὅλοι ἔμοιαζαν λιγάκι τρελοί. "Ενας ἀνεμός τρέλας εἶχε φυσήξει ἀπάνω στὴν Πόλη καὶ τοὺς εἶχε ἐνώσει μὲς στὴ χαρὰ αὐτῆς τῆς μεγάλης ἑορτῆς. 'Ο οὐρανὸς εἶχε καθαρίσει κάπως, ἡ καταγίδα εἶχε ἀπομακρυνθῆ, χωρὶς νὰ ξεσπάσῃ. 'Ο ἥλιος εἶχε προβάλει ἀνάμεσα στὰ σύννεφα κι ἔπαιζε μὲ τὰ χρώματα τῶν σημαιῶν. Ήταν ἐνα ἀπέραντο πανηγύρι ἀπὸ χτυπητὰ χρώματα.

Δὲν ἔβλεπε πιὰ κανεὶς στρατιωτικὲς στολὲς πουθενά. "Ολα ἐκεῖνα τὰ στρατεύματα πού, ὡς τὰ χτές, ἀνεβοκατέβαιναν τοὺς χτισμένους λόφους τῆς Πόλης, οἱ ὀξιωματικοὶ ποὺ βροντοῦσαν τὶς μπότες τους στὰ πεζοδρόμια, οἱ ἀναρίθμητες στρατιωτικὲς περιπολίες, οἱ καβαλάρηδες, οἱ πεζοναῦτες εἴχανε χαθῆ μονομιάς. "Εφευγαν, παρατοῦσαν τὸν ἄγωνα, ἔδιναν τὴ θέση τους. Τώρα ἄλλα στρατεύματα θὰ γέμιζαν τὴ μεγάλη πολιτεία, θὰ ἔκαναν παρελάσεις μὲ μουσικές καὶ σημαῖες ἐπικεφαλῆς, ἄλλοι στρατηγοὶ θὰ ἵππευαν καὶ θὰ φώναζαν διαταγές, ἄλλες στολὲς θὰ κυκλοφοροῦσαν στοὺς δρόμους, στὰ κέντρα, στὶς ἔξοχές. (. . .).

"Ολα τὰ πράματα γινόντανε ἀλλιώτικα, μιὰ νέα ζωὴ θὰ χυνότανε δρμητικὰ παντοῦ, θὰ ἔδινε ἐναν ἄλλο ἀέρα, μιὰν ἄλλη ὄψη στὴν πανάρχαια αὐτοκρατορικὴ πολιτεία. 'Αλήθεια, ὁ κόσμος ἤτανε κάτι συναρπαστικό, κάτι ποὺ συνεχῶς ξαναγεννιότανε καὶ ποὺ δὲν ἤτανε δυνατὸ νὰ τὸ χορτάσῃ κανεὶς ποτέ. 'Ο κόσμος ἤταν ὥραῖος!

—"Ἐρχονται οἱ στόλοι!

Κάποιος ἄρπαξε τὸ Λεωνὶ καὶ τὸν φίλησε. "Ηταν ὁ Μένος, τὸ παχὺ παιδὶ μὲ τὶς πολιτικὲς ἰδέες. "Υστερα ἐξηγήθηκε :

—"Ολοι φιλιοῦνται σήμερα. Χριστὸς ἀνέστη!

Τὸν πῆρε μπράτσο καὶ τὸν ἔσυρε.

—Νὰ ἀνέβουμε σὲ μιὰ ταράτσα, φώναξε. 'Ο κόσμος ἀνεβαίνει στὶς ταράτσες. Νὰ ἀνέβουμε νὰ δοῦμε τοὺς στόλους ποὺ ἔρχονται νὰ πάρουν τὴν Πόλη!

'Ο οὐρανὸς καθάριζε ὀλοένα, ὁ ἥλιος γινότανε πιὸ λαμπρός, τὰ χρώματα τῶν σημαιῶν ζωήρευαν ἀκόμα πιὸ πολύ. 'Ο ἀέρας ἤταν ἔλαφρός, δροσερός καὶ ζωογόνος. "Ητανε τώρα σὰν ἀνοιξιάτικη καλοκαιρία ύστερα ἀπὸ βροχή, σὰν Πάσχα μές στὶς παπαροῦνες καὶ τὶς μαργαρίτες. Δὲν ἤταν ἀνάρμοστο νὰ λένε : Χριστὸς ἀνέστη. "Η-

τανε κάτι πού πήγαινε μὲ τὸ καθετί. Εἶχες ὅρεξη νὰ τρέξης, νὰ παίξης, νὰ κυλιστῆς στὰ χορτάρια, νὰ φιλᾶς ὅποιον ἔβρισκες μπροστά σου κι' ύστερα νὰ μαζεύῃς λουλούδια καὶ νὰ τραγουδᾶς. "Ολοι γελοῦσαν, κανεὶς δὲν ἤξερε γιατί, γελοῦσες κι ἐσύ μαζί, δὲν μποροῦσες νὰ κάμης ἄλλο τίποτα παρὰ νὰ ἀφήσης τὸν ἑαυτό σου στὸ μεγάλο κύμα τοῦ γέλιου.

—"Ωστε αὐτὸ εἶναι ἡ εἰρήνη! μουρμούρισε ὁ Λεωνής.

Τόσο παράξενο, τόσο ἀπίθανο πράμα: ἡ εἰρήνη! Μιὰ ζωὴ χωρὶς ἐπιστράτευση, χωρὶς στρατιωτικὸ νόμο, χωρὶς καθημερινὸ ἀνακοινωθέν, χωρὶς ἀεροπορικούς βομβαρδισμούς, χωρὶς ἔλλειψη τροφίμων, χωρὶς τὶς σκοτεινὲς ἐκεῖνες ταινίες που ἔδειχναν χαρακώματα, ἀνθρώπους μὲ κράνη βουτηγμένους στὴ λάσπη καὶ κανόνια ποὺ τραβοῦσαν μὲς στὴ βροχὴ. Ἀφύσικη ζωὴ, ὁ Λεωνής δὲν καταλάβαινε καλά. Δὲν τὸ ἔβαζε ὁ νοῦς του πῶς περνοῦσε ὁ κόσμος, ὅταν δὲν ἦταν πόλεμος, ποιὸς μποροῦσε νὰ ἥταν ὁ ἀριθμὸς τῶν πραγμάτων. Κάτι καλὸ ἐρχότανε, ὁ Λεωνής γελοῦσε ἀπὸ τὴ χαρά του, μὰ δὲν καταλάβαινε.

—Λοιπὸν ἡ εἰρήνη!

—"Οχι, φώναξε ὁ Μένος. Εἶναι κάτι περισσότερο. Εἶναι ἡ νίκη!

Ξεφώνισε τὴν τελευταία λέξη, μ' ὅλη τὴ δύναμη τῶν πνευμόνων του, μὲς στὴ βοὴ τοῦ λαοῦ ποὺ πήγαινε αὔξανοντας.

«Λεωνής»

Γιωργος Θεοτοκας

35. ΝΥΚΤΕΡΙΝΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

(Δεκέμβριος 1940)

Μέτωπο Ἡπείρου. Σκοτεινὴ εἶναι ἀπόψε τὴ νύχτα. Οὔτ' ἔνα ἀστράκι, γιὰ νὰ θυμίζῃ τὴν ἡμερότητα τῆς πλάσεως. Χιονισμένα τὰ βουνὰ ποὺ περιζώνουν τὸ μικρὸ καὶ ᄃχαρο χωριό. Ἀχαρο καὶ καταθλιπτικό. Πέτρινα μονώροφα σπίτια. Πέτρα παντοῦ. Πέτρα ποὺ κάθεται πάνω στὴν ψυχή σας. Καμιὰ ὑπόνοια πράσινου: ἔνα δέντρο, λίγο χορταράκι, μιὰ γλάστρα μὲ τὸ κόκκινο ἀνθάκι της. Πέτρα. Καί, ὅπου λείπει ἡ πέτρα, δ πολτὸς τῆς λάσπης, στὴν ὅποια βυθίζεσθε ὡς τὰ γόνατα. Ἀλβανικὸ εἶναι τὸ χωριουδάκι. Χτὲς τὸ εἶχε ὁ

έχθρος. Σήμερα τὸ κατέχουν οἱ ἐμπροσθιοφυλακές μας. Αὔριο θ' ἀνήκη κι αὐτὸ στὰ μετόπισθεν. Νωρὶς ἀποσύρθηκαν οἱ λίγοι κάτοικοι του ν' ἀναπταυθοῦν. Πέρασαν εἰκοσιτετράωρα κολάσεως. Μέρες δλόκληρες οἱ κανονιὲς τοὺς εἶχαν ζαλίσει. Πολεμίστρες ἔγιναν τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια ὁ ἔχθρος προσπάθησε, ἀμυνόμενος, ν' ἀποκρούστη τὴν εἰσβολὴ τῶν δυνάμεών μας. Δὲν τὴν ἀπόκρουσε. Τὸν ἔξετόπισε ἡ ξιφολόγχη. Τὰ σπασμένα τζάμια, τὰ μισογκρεμισμένα πορτάκια, τὰ λάφυρα ποὺ ἐγκατέλειψε φεύγοντας, καὶ ποὺ μένουν ἀκόμα σκορπισμένα στοὺς δρόμους, δὲν εἶναι τὰ μόνα δείγματα τῆς θύελλας ποὺ πέρασε πάνω ἀπὸ τὸ χωριό. Εἶναι καὶ οἱ νεκροὶ ποὺ συναντᾶ κανεὶς ἐδῶ κι ἔκει ριγμένους στὶς λάσπες, στὶς πόρτες, στὰ καλντηρίμια, στὴ μικρὴ πλατεία τοῦ χωριοῦ. Δὲν ἐπρόλαβαν ἀκόμα οἱ ἄντρες μας νὰ περισυλλέξουν τοὺς Ἰταλούς νεκρούς. Προτίμησαν νὰ ἐνδιαφερθοῦν περισσότερο γιὰ τὴν περισυλλογὴ τῶν τραυματιῶν. "Οταν ξημερώσῃ, θὰ περισυλλεγοῦν καὶ οἱ νεκροὶ καὶ θὰ ταφοῦν μὲ τὶς εὐχές τῆς ὄρθιδόδους Ἐκκλησίας στὸ ξένο ἔδαφος, ὅπου τοὺς ἔφερε καὶ τοὺς ἐσκότωσε ἡ μεγαλομανία τοῦ ἀρχηγοῦ των.

Γαλήνη νεκρουπόλεως βασιλεύει τώρα στὸ χωριό. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ φαντασθῇ ὅτι ἐδῶ καὶ λίγες ὥρες μαίνονταν οἱ δαίμονες τοῦ "Αδη. Βαριές ἀκούονται οἱ ἀρβύλες τῶν φαντάρων ποὺ περνοῦν πάνω ἀπὸ τὸ λιθόστρωτο.

Τὴ στιγμὴ αὐτὴ μιὰ σκηνὴ ἡρωισμοῦ διαδραματίζεται μέσα στὸ δωμάτιο ἐνὸς σπιτιοῦ. Εἶναι τὸ δωμάτιο τοῦ λοχαγοῦ ποὺ μπῆκε πρῶτος στὸ χωριό. Χῶμα κάτω. "Ενα κρεβάτι ἐκστρατείας σὲ μιὰ γωνιά. Οἱ φλόγες τοῦ τζακιοῦ εἶναι ὁ μόνος φωτισμός. Πέντε ἄντρες εἶχε ζητήσει ἀπὸ νωρὶς ὁ λοχαγὸς γιὰ μιὰ ἐπικίνδυνη ἐπιχείρηση. Παρουσιάστηκαν ὅλοι. Διάλεξε ἀπ' αὐτοὺς ὅσους ὁ ἴδιος νόμισε πιὸ ἐπιτήδειους, καὶ αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ δώσῃ ἔξιγκήσεις στοὺς ἄλλους, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ θεωρήσουν μειωμένο τὸν ἑαυτό τους γιὰ τὴν προτίμηση πρὸς τοὺς συναδέλφους των.

—"Ολοι εἴστε γενναῖοι, παιδιά. 'Αλλὰ γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτὴ πιὸ κατάλληλοι εἶναι οἱ πέντε ποὺ διάλεξα. Διαλυθῆτε τώρα.

Διαλύθηκαν. "Οταν νύχτωσε, βρέθηκαν οἱ πέντε φαντάροι στὸ δωμάτιο τοῦ λοχαγοῦ. Νέα παιδιά, ἀξύριστα, ἀπλυτα, μὲ τὰ μάτια κόκκινα ἀπὸ τὴν ἀπνία, βουτηγμένοι ὡς τὸ λαιμὸ στὴ λάσπη, ἀλλὰ μὲ πόστη ζωντάνια, πόστη ἀποφασιστικότητα, πόστη λάμψη

στὰ μάτια! Στάθηκαν σὲ προσοχή, γιὰ νὰ πάρουν τὶς ὁδηγίες. Κάποια ἀναγνώρισῃ ἐπρεπε νὰ ἐπιχειρήσουν. Τραχιὰ ἦταν ἡ φωνὴ τοῦ λοχαγοῦ. "Ηξερε ὅτι δὲ θὰ τοὺς ξανάβλεπε ὅλους. Τὸ ἥξεραν κι οἱ ἕδιοι. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν εἶπε τίποτα." Αδειασαν τὶς τσέπες τους ἀπὸ ὅ, τι θὰ μπτοροῦσε νὰ δώσῃ στοιχεῖα στὸν ἔχθρό, ἀν τυχὸν ἐπεφταν στὰ χέρια του. Τὶς ἀδειασαν καὶ ἀπὸ τὶς μικρὲς ἀναμνήσεις ποὺ κρατοῦσαν μαζί τους. Μιὰ φωτογραφία, ἓνα γραμματάκι, ἓνα δαχτυλίδι, ἓνα ρολόι. Πάλι δὲν εἶπαν τίποτα. "Ομως τὴ φορὰ αὐτὴ μιλοῦσε τὸ βλέμμα τους, ποὺ ἔλεγε στὸν ἀξιωματικό: «Ἀν τύχη τίποτα, νὰ πᾶνε στὰ χέρια τῶν δικῶν μας».

—"Εννοια σας, ὑποσχέθηκε ἐκεῖνος.

Χτύπησε τὸν καθένα στὸν ώμο. Χαιρέτισαν. Στή γαλήνη τῆς παγερῆς νύχτας ἀντήχησαν τὰ βήματά τους. Καὶ σὲ λίγο πάλι σιγή. Δὲν ἀκούονταν παρὰ τὰ ξύλα ποὺ καίονταν στὸ τζάκι. Μακρές ἦταν οἱ ὕρες ποὺ περνοῦσαν. Τὰ ξημερώματα ἀνοιξε πάλι ἡ πόρτα τοῦ λοχαγοῦ κι ἔνας ἔνας ἐμπαίναν οἱ φαντάροι. "Ενας, δύο, τρεῖς, τέσσερεις. . .

—Ποῦ εἶναι ὁ ἄλλος; ρώτησε ὁ λοχαγός.

Σιωπὴ ἐκάλυψε τὴν ἐρώτησή του.

—Αἰχμάλωτος; ξαναρώτησε.

Τέσσερα κεφάλια ρίχτηκαν πρὸς τὰ πίσω. "Οχι.

—Ήταν γενναῖο παλικάρι, ψιθύρισε, σὰ νὰ μονολογοῦσε ὁ ἀξιωματικός.

Οἱ τρεῖς-αὐτές λέξεις ἀποτέλεσαν τὸν ἐπικήδειο. Καὶ ὑστερα τὸ μικρὸ ἀπόσπασμα ἔξεθεσε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς του.

«"Α π τε ρ η Ν ί ξ η »

Παῦλος Παλαιολόγος

36. [Η ΠΗΓΗ]

Ἡ βροχὴ εἶχε πάψει πιά, ὁ οὐρανὸς εἶχε μισοκαθαρίσει καὶ πότε πότε φαινόταν ὁ ἥλιος. Ὁ μουσάτος ὑπολοχαγὸς μοῦ πρότεινε ν' ἀνεβοῦμε στὸ βουνό, ὡς τὴν πηγή. Τὸ μονοπάτι κι ἐδῶ ἦταν πολὺ ἀπότομο, καὶ σὲ λίγο βρεθήκαμε πολὺ ψηλά, βλέποντας ἀπὸ κεῖ ποὺ φτάσαμε ἀκόμα καλύτερα ὅλο τὸ κάτω μας τοπίο — καὶ πέρα ἀπ' τὴ ράχη τοῦ βουνοῦ ποὺ ὡς πρὶν μᾶς ἐμπόδιζε τὴ θέα πρὸς τὸ

Βορρά. Ή ϊδια κοιλάδα ἀπλωνόταν, κι ὁ Ἀῶος, ἀσημόσταχτος, φιδογύριζε κι ἑκεῖ, ὥσπου χανόταν ἀνάμεσα στὰ ἀπότομα βουνά πού ύψωνονταν σὰ φραγμὸς καὶ κλείνανε πάλι σχεδὸν ἐρμητικὰ τὸ τοπίο. Στὸ δρόμο, ἀνάμεσα σὲ κάτι πλατύφυλλα πράσινα χόρτα, στὶς ρίζες τῶν βράχων, εἶδα ποῦ καὶ ποῦ μερικούς υγρούς ἀκόμη μενεξέδες καὶ στάθηκα νὰ τοὺς κοιτάζω. Ἡταν περίεργη αὔτὴ ἡ εἰδυλλιασκή, ἡ σχεδὸν ρομαντικὴ τούτη νότα μέσα σ' ὅλο τὸ περιβάλλον τοῦ πολέμου, τόσο ποὺ δὲν τὴν περίμενες καὶ σὲ ξάφνιαζε. Κι ὁ μουσάτος ὑπολοχαγός, ποὺ δὲν τοὺς εἶχε συναντήσει ὡς τώρα, εὐχαριστήθηκε πιολύ, ὅταν τοῦ τοὺς ἔδειξα, κι ἀρχισε νὰ τοὺς μαζεύῃ μὲ μιὰ παιδικὴ χαρὰ κι ἔνα παιδιάστικο γέλιο, γιὰ νὰ κάνῃ ἔνα μικρὸ μπουκετάκι. Τὸν βοηθοῦσα κι ἔγώ, καθὼς ἀργὰ ἀργὰ ἀνηφορίζαμε.

Συναντούσαμε πολλὰ κυκλικὰ σκαψίματα κάθε τόσο στὶς ἄκρες ἄκρες τῶν γκρεμῶν. Αὔτὰ ἤταν «φωλεὲς ἵταλικῶν πολυβόλων», ἔλεγε ὁ ὑπολοχαγός. Τώρα δὲ μένουν παρὰ τὰ συντρίμμια τους. Τὸ περίεργο εἶναι πῶς τὸ Μπαντλόνι κι ὅλο τοῦτο τὸ φιβερὸ βουνὸ τὸ πῆρε μονάχα μιὰ ἴλη ἱππικοῦ — ἔδω ποὺ οὔτε κὰν μπορεῖ ν' ἀνεβῇ ἄλογο. Μὰ εἴχανε ξεπεζέψει καὶ πολεμούσανε πεζοί. Τοῦ διοικητοῦ τους, τοῦ Ἰλαρχου Τζαβέλα, θὰ δῶ τὸν τάφο, ὅταν καμιὰ μέρα κατεβῶ ὡς τὴν ἐκκλησίτσα, στὸ νεκροταφεῖο, στὸ ἐμπα τοῦ χωριοῦ. "Α! ἔνα σωστὸ παλικάρι! Σκοτώθηκε τὴν τελευταία στιγμή, ἀπὸ κάποια ἀδέσποτη σφαίρα. Τὸν βρήκε ἀκριβῶς ἀνάμεσα στὰ δυό του φρύδια.

Φτάσαμε σὲ κάτι μεγάλες σπηλιές, ποὺ βαθαίνανε πολὺ μὲς στὸ μονοκόμματο βράχο, καὶ βρήκαμε ἑκεῖ ἀρκετοὺς στρατιῶτες καθισμένους γύρω ἀπὸ μιὰ φωτιά. Περίφημα καταφύγια αὔτά, ἔλεγε πάλι ὁ ὑπολοχαγός. (. . .) "Ας μὴν κοιτάω πῶς αὔτες τὶς μέρες δὲν εἴχαμε συναγερμούς. Αὔτες τὶς μέρες εἴχαμε βροχές. Μὰ τώρα ποὺ πάει νὰ καλοσυνέψη, θ' ἀρχίση πάλι τὸ πανηγύρι. Κι εἴχανε πιὰ ἀντιστραφῆ οἱ ὅροι. "Οταν ἔχουμε βροχές καὶ βαριὰ συννεφιά, λέμε καλὸς καιρός, δηλαδὴ πῶς ἀποκλείεται ἐχθρικὴ ἐπίσκεψη. Κι ὁ καιρὸς εἶναι κακός, ὅταν λάμπη ὁ ἥλιος κι ὁ οὐρανὸς εἶναι γαλάζιος.

Εἴχαμε φτάσει πιὰ στὴν πηγή, σχεδὸν στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ. Πιὸ πέρα μας ύψωνόταν ἔνα ἄλλο τεράστιο βουνό, μὲ κατάλευκη τὴ ράχη του ἀπ' τὰ χιόνια. Πίσω ἀπὸ κεῖ εἶναι ὁ παραθαλάσσιος τομεύς, τὸ Α' Σῶμα, οἱ "Αγιοι Σαράντα, τὸ Ἀργυρόκαστρο. "Οταν

γίνωνται μάχες, άκοῦσι καὶ ἀπὸ κεῖ τῇ βοή τοῦ κανονιοῦ καὶ τῇ νύχτᾳ βλέπεις τὶς λάμψεις ποὺ ξεπερνοῦν τὶς κορφές.

Τὸν νερὸν ἔπεφτε κρυστάλλινο καὶ δρυμητικὸν μέσα σὲ μιὰ μακρόστενη στερνούλα, γιομάτη στὰ πλάγια της μὲ φτέρες καὶ πολυτρίχια καὶ ἀπὸ κεῖ ξεχιλοῦσε, γιὰ νὰ πάγι νὰ συναντήσῃ τὸν ἄλλο καταρράχτη. ‘Ο ύπολοχαγός, μόλις φτάσαμε, ἔσκυψε καὶ ἥπιε νερὸν μὲς στὶς φουχτες του, βουτώντας τὶς ἀρβύλες του καὶ τὶς γκέτες του μὲς στὰ νερά, μὰ ἐγὼ δὲν τ’ ἀποφάσιζα ἀκόμα ὕστερ’ ἀπὸ τόσο δρόμο ποὺ μᾶς εἶχε κάνει πάλι μουσκίδι στὸν ίδρωτα, παρ’ ὅλη τὴν παγωμένη ύγρασία ποὺ μᾶς τύλιγε.

—Μπά! πιέσ, δὲν παθαίνεις τίποτα, ἔλεγε ὁ μουσάτος, ἐνῶ ἀκριβῶς ἀπ’ τὸ μαῦρο μούσι του στάζανε, γυαλιστερὲς σὰ μικρὰ διαμάντια, οἱ σταγόνες τοῦ νεροῦ.

«Τὸ πλατύ ποτάμι»

Γιάννης Μπεράτης

37. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

*Νέα Δραματικές
διήμερη 28 Οκτωβρίου*

Μπρὸς στὰ χαλύβδινα ἄρματα ὀλοένα τῶν τυράννων ποὺ ἐρήμωσῃ σκορπίζουν, ἔθη — μικρὰ ἢ μεγάλα — τρομαγμένα, σὰν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουν.

Ἐσύ μονάχα, Ἐλλάδα, τὴν ὡραία τὴν κεφαλή σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιά σου, ὅπως στὰ χρόνια τῶν Περσῶν τ’ ἀρχαῖα, παίρνουν φτερά, πετοῦν στὰ σύνορά σου.

Καὶ ξάφουν ὁ κόσμος δλοις, ποὺ τὴ φρίκη τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμοσύνων στροφὲς ἀκούει παιάνων γιὰ τὴ Νίκη — τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἐλλήνων.

Ω, χαῖρε, χαῖρε Ἐλλάδα, δοξασμένη στὰ Μεσολόγγια καὶ στοὺς Μαραθῶνες. Σύμβολο τ’ ὄνομά σου ἥταν καὶ μένει τῆς Λευτεριᾶς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες!

«Κασταλία κρήνη»

Σωτήρης Σκιτσῆς

38. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Τὸν ἐρχομό μου στὴ ζωὴ ὁ πατέρας μου
χαιρέτισε μὲ συπάρα ἐνὸς παλιοῦ —
ἐνὸς παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἡπειρώτικου,
μπαρουτοκαπνισμένου τουφεκιοῦ.

Καὶ σὰ μεγάλωσα, ἀπ' τὸν τοῖχο τὸ ξεκρέμασσα
καὶ τὸ ψαχνα καὶ τὸ ρωτοῦσα νὰ μοῦ πῆ
ποιὰ χέρια νὰ τὸ τίμησαν, ποιὰ χέρια νὰ τὸ δόξασαν ;
— Γειά σας, προγόνοι μου οιεροί.

Καὶ χαμηλῶναν τὰ βουνὰ τῆς πρώτης μου,
τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἡπείρου,
καὶ σὲ φωλιές ἀιτῶν μὲ σήκωναν, μὲ φέρνανε
μὲ τ' ἄσυλα τὰ φτερά, μὲ τὰ φτερά τοῦ Ὁνείρου.

Κι ἔζησα πάντα μὲ τὴν ἔνθη εἰκόνα σου
καὶ ζῶ μὲ τὸ ἀκατάλυτο ὅραμά σου,
ἄντη μου Ἑλληνομάνα, ἄντη μου ἀτρόμητη,
κάνε νὰ ἴδω γοργὰ τὴ λευτεριά σου !

«Κασταλία χρήνη»

Σωτήρης Σκίτης

Ανατολή.

39. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

ἥν γαρις ἔχω ἀλλα. (στρ. 139 - 147) Πτο., Βαλιτσα, ηδὲ εἶ πτ.
ερώ νοῦς ήντρεψ. Η καρδιὰ συχνοσπαράζει...
Ερωθεριῶν εωνί Πλήγη τί βλέπω; σοβαρά
δημόσει μὲ τὸ δάκτυλο ἡ θεά.

Κοιτάει γύρω εἰς τὴν Εύρωπη
τρεῖς φορὲς μ' ἀνησυχιά·
προσηλώνεται κατόπι
στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾶ :

«Παλικάρια μου! οἱ πολέμοι
γιὰ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

’Απ’ ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἔχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μιὰ μένει
ποὺ τές δάφνες σᾶς μαδεῖ·

μία, ποὺ ὅταν ώσταν λύκοι
ξαναρχόστενε ζεστοί,
κουρασμένοι ὅπὸ τὴ νίκη,
ἄχ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ:

’Η Διχόνοια, ποὺ βαστάει
ἔνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
καθενὸς χαμογελάει,
πάρ’ το, λέγοντας, κι ἐσύ.

Κειὸ τὸ σκῆπτρο ποὺ σᾶς δείχνει
ἔχει ἀλήθεια ὡραία θωριά:
μὴν τὸ πιάστε, γιατὶ ρίχνει
εἰσὲ δάκρυα θλιβερά.

’Απὸ στόμα ὅπού φθονάει,
παλικάρια, ἄς μὴν ’πωθῆ,
πώς τὸ χέρι σας χτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.

Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
’Ε ἀν μισοῦνται ἀνάμεσό τους
δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά!».

Διονύσιος Σολωμός

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΑΛΙ

Εἰς τὸν Θεόκριτο παραπονιοῦνταν
μιὰ μέρα ὁ νέος ποιητὴς Εὐμένης·
«Τώρα δυὸς χρόνια πέρασαν ποὺ γράφω
κι ἔναι εἰδύλλιο ἔκαμα μονάχα.
Τὸ μόνον ἄρτιόν μου ἔργον εῖναι.
'Αλίμονον, εἶν' ὑψηλὴ τὸ βλέπω,
πολὺ ὑψηλὴ τῆς Ποιήσεως ἡ σκάλα·
κι ἀπ' τὸ σκαλὶ τὸ πρῶτο ἐδῶ ποὺ εῖμαι
ποτὲ δὲν θ' ἀνεβῶ ὁ δυστυχισμένος».
Εἶπ' ὁ Θεόκριτος· «Αὐτὰ τὰ λόγια
ἀνάρροστα καὶ βλασφημίες εῖναι.
Κι ὃν εἶσαι στὸ σκαλὶ τὸ πρῶτο, πρέπει
νά 'σαι ὑπερήφανος κι εύτυχισμένος.
'Εδῶ ποὺ ἔφθασες, λίγο δὲν εῖναι·
τόσο ποὺ ἔκαμες, μεγάλη δόξα.
Κι αὐτὸ ἀκόμη τὸ σκαλὶ τὸ πρῶτο
πολὺ ἀπὸ τὸν κοινὸν τὸν κόσμο ἀπέχει.
Εἰς τὸ σκαλὶ γιὰ νὰ πατήσης τοῦτο
πρέπει μὲ τὸ δικαίωμά σου νά 'σαι
πολίτης εἰς τῶν ἰδεῶν τὴν πόλη.
Καὶ δύσκολο στὴν πόλη ἔκεινην εῖναι
καὶ σπάνιο νὰ σὲ πολιτογραφήσουν.
Στὴν ἀγορά της βρίσκεις νομοθέτας
ποὺ δὲν γελᾶ κανένας τυχοδιώκτης.
'Εδῶ ποὺ ἔφθασες, λίγο δὲν εῖναι·
τόσο ποὺ ἔκαμες, μεγάλη δόξα».

«Ποιήματα» τ. Α'

K. II. Καβάφης

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ — ΑΝΕΣΤΗ

Τὴν πέρασε τὴ ζωὴ του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στὴν ξενιτιά, ζωὴ
παραδαρμένη, καραβοτσακισμένη ζωὴ. "Οχι δὰ καὶ πῶς τὴ μάδησε

τὴν ψυχή του ἡ φτώχεια, ποὺ μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινότανε.
Απὸ τέτοιους πόνους ἡ ψυχή του δὲν ἔπαιρνε. Τὸν κρυφότρωγε ὅμως πάντα τῆς πατρίδας ὁ ἀκοίμητος ὁ καημός, καὶ σὰν εἶδε καὶ ἀπόειδε πῶς ἐλπίδα πιὰ δὲν τοῦ ἀπόμεινε, σὰν ἄρχισε κι ἔνιωθε στὰ γέρικα στήθια του τὴν ἀνατριχίλα τοῦ χάρου, τό ἕκαμε ἀπόφαση καὶ τράβηξε γιὰ τὰ παιδιακίσια λημέρια του.

·'Αλλιώτικος γέρος αὐτὸς ὁ Ἀνέστης! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ μεγαλεῖα δὲν τὸν πολυύμελε κιόλας. ·Ωστόσο νὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὰ ξένα καὶ νὰ φυτρώσῃ ἀνάμεσα στοὺς δικούς του μὲ τέτοια χάλια, ὑστερα ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολύ. Θὰ πῆς, οἱ καθαυτὸι οἱ δικοί του συχωρεμένοι ὅλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίψια καὶ τέτοιους δὲ θ' ἀντάμωνε πιά, ἔξὸν ἵσως δυὸ τρεῖς ἔξαδέρφους, γέρους κι αὔτούς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πήγαινε. Τ' ὄνειρό του ἥτανε νὰ ξαναφανῇ στὴν πατρίδα του, μὰ νὰ εἶναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατάφερε τ' ὄνειρο; Τί νὰ πηγαίνη πιὰ τώρα καὶ νὰ τοὺς δείχνῃ τὴ γύμνια του! ·Ελα ὅμως ποὺ δὲν τὸ ὄθελε καὶ νὰ πεθάνῃ στὰ ξένα! Νὰ ζήσῃ στὰ ξένα, ναί· μὲ τὸ σήμερα, μὲ τὸ αὔριο, ζῆσι στὰ ξένα. Μὰ νὰ πεθάνῃ στὰ ξένα; Νὰ σὲ παραχώσουνε, λέει, μέσα στὴν κρύα ἐκείνη τὴ λάσπη, καὶ σύγκαιρα οἱ πατριῶτες σου νὰ γλυκοκοιμοῦνται στὸ μοσχομυρισμένο τους χῶμα - αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ βαστάξῃ ὁ γέρος.

Τ' ὄνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν' ἀποθάνῃ στὸν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μὲ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι του. Νὰ πάγιος μέσα στὸ χωριὸ καὶ νὰ πῆ πως ἐγώ είμαι ὁ Τάδες, αὐτὸ δὲν τ' ἀποκοτοῦσε.

—Ἐπειτα εἶναι κι ἄργα. Ποιὸς θὰ μὲ πονέσῃ πιὰ τώρα! ἔλεγε μονάχος του, καθὼς ἄραζε τὸ βαπτόρι σὲ λιμάνι ποὺ γειτόνευε μὲ τ' ἀγαπημένο νησί του.

Μόλις πάτησε πόδι στὴ χώρα ἐκείνη, κι ἵσια στὸ Σπιτάλι* μαζὶ μὲ τὸ ἔχει του.

—Νὰ μείνουν αὐτὰ ἔδῶ, λέει στοὺς ἀνθρώπους ἔκει. ·Εμένα δὲ μοῦ εἶναι καὶ πολὺ χρειαζούμενα. ·Ο πρῶτος ποὺ ἀναλάβη κι εἶναι ἔτοιμος νὰ μισέψη, τοῦ τὰ χαρίζετε.

Καὶ γίνεται ἄφαντος ὁ γέρο -Ἀνέστης.

Τραβάει κατὰ τὴ Σκάλα, βρίσκει πέραμα, καὶ σ' ἓνα μερόνυχτο μέσα τηράει τὶς ὀλόχαρες ἀκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ του. ·Εκεῖ ποὺ ἡ

πλάση λέει καὶ λούζεται κάθε ταχινή^{*} καὶ λαμπροφορεῖται θεοφώτεινη, όλοκάθαρη καὶ παρθένα, ποὺ μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμοῦ δὲ βλέπεις ἐπάνω στ' ἀσπρογάλαζα τὰ χαλίκια ποὺ στρώνονται στὴν ἀκρογιαλιά· ἐκεὶ ποὺ στὰ πρῶτα του χρόνια ὁ γέρος μας ἔπαιξε μ' ἀνάλαφρη καρδιὰ καὶ μ' ἀξένοιαστο νοῦ, ἐκεὶ ξαναβρέθηκε τώρα, καταδαμασμένος ἀπὸ τοῦ χρόνου τ' ἀκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματιασμένος, βουλιασμένα τὰ μάτια του, τὰ χέρια τρεμάμενα. Παράμερη ἔξοχή, ποὺ τὸ καλοκαίρι μονάχα τῇ θυμοῦνται οἱ χωριανοὶ καὶ τὴ διαλέγουνε για τὰ ξεφαντώματά τους.

Τώρα ὅμως, ἄνοιξη ἀκόμα, ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης πλανιόταν όλομόναχος στὴ λησμονημένη ἐκείνη γωνιὰ τοῦ κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι ἀκατανόητα λόγια κάθε φορὰ ποὺ ἀγνάντευε βράχο ἢ χωράφι ἢ κορφοβούνι τριγύρω καὶ τοῦ θύμιζε τῆς νιότης τὰ χρόνια. Μιὰ πάνω στὴν ἄλλη μαζευότανε στὸν ἀναγαλλιασμένο του νοῦ οἱ παλιές οἱ ιστορίες, τὰ παλιὰ τὰ γλέντια, τὰ περασμένα τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράματα, ποὺ κάθε κύμα ἔλεγες καὶ τὰ τραγούδαγε μὲ τὸ γλυκό του μουρμουρητό, ἐκεὶ ποὺ πλαγιασμένος τώρα στὸν ἥλιο μισσάνοιγε κάθε λίγο τ' ἀδυνατισμένα του μάτια, νὰ τὶς δῆ ἄλλη μιὰ καὶ νὰ τὶς χύσῃ μὲς στὴν ψυχή του τὶς ἀνάλλαγες, τὶς ἀγέραστες ὁμορφίες τῆς πατρίδας του.

Θά λεγεις πώς ἀναστήθηκε μαζὶ μὲ τὸ νοῦ του καὶ τ' ἀποσταμένο κορμί του. Κι ὡστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους ἀπὸ τὴ βαριὰ τὴν ξενιτιὰ καὶ τώρα πάλι μ' ἄξαφνης καρδιᾶς καρδιοχτύπια συνταραγμένο χειροτέρευε ἀντὶ νὰ καλυτερέψῃ ἢ σὰν τὸ φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τὸ βράδυ βράδυ, σὰν ἄρχισε τὸ σκοτάδι καὶ πλάκωνε, κι αὐτὸς ἀκόμα λόγιαζε, μὲ τὰ μάτια ὄνειριασμένα, τ' ἀντικρινὰ τὰ βουνὰ ἐνὸς ἄλλου νησιοῦ, καταπόρφυρα μὲ τὴν ἀντιφεγγιὰ τοῦ βασιλεμένου τοῦ ἥλιου, μόλις τότε τὸ στοχάστηκε πώς, ὅταν ξεπήδησε ἀπὸ τὸ καίκι κι ἔσυρε κατὰ τὴν ἔξοχή, δὲ νοιάστηκε μήτε ἐνὸς μερόνυχτου ψωμὶ νὰ πάρῃ μαζὶ του.

—Κι ἂν μείνω καὶ νηστικὸς μιὰ νυχτιά, τί πειράζει! λέει τότες. Θὰ μὲ θρέψῃ τῆς πατρίδας τ' ἀγέρι ως τὸ ταχύ.

Κι ἀποκοιμήθηκε στὴν ἀκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τὸ νανούρισμα, μὲ τὸ νοῦ μαγεμένο ἀπὸ τὶς μύριες εἰκόνες, ποὺ τὶς ἀνιστοροῦσε ὅλες ἐκεῖνες τὶς ὥρες.

Δέν τὰ ξανάνοιξε πιὰ τὰ βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Πιὸ γνωστικὸ κι ἀπὸ τολλοὺς φίλους τὸ κύμα, ἐπάνω στὴ μεγαλύτερη τὴν καλοτυχιὰ τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τηνε νανούρισε μὲ τὸ μουρμουρητό του καὶ τὴν ἔστειλε μιὰ καὶ καλή στὸν αἰώνιο τὸν ὑπνο.

«Νησιώτικες ἴστορίες», 1912

Αργύρης Ἐφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΟΣ

Μισεύεις γιὰ τὴν ξενιτιὰ καὶ μένω μοναχή μου·
σύρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ σύρε στὴν εὐχή μου!
Τριανταφυλλένια ἡ στράτα σου, κρινοσταρμένοι οἱ δρόμοι,
γιὰ χάρη σου ν' ἀνθισθοῦν καὶ τὰ λιθάρια ἀκόμη·
τὰ δάκρυά μου νὰ γενοῦν διαμάντια σ' ὅ, τι ἀγγίστης
καὶ τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς ποτὲ νὰ μὴ στραγγίστης·
νὰ πίνης καὶ νὰ ξεδιψάς καὶ νά 'ναι αὐτὸν γεμάτο
σὰ νά 'ναι ἡ βρύση ἀπὸ ψηλὰ κι αὐτὸν νά 'ναι ἀπὸ κάτω.

'Εκεῖ, παιδί μου, ποὺ θὰ πᾶς, στὰ μακρινὰ τὰ ξένα,
δίχτυα πολλὰ κι ὀξύβεργες θὰ στήσουνε γιὰ σένα
ἡ ἐλπίδα μὲ τοὺς πόθους της, τὸ βιός μὲ τὰ παλάτια,
κι ἡ ξεγελάστρα ἡ ὁμορφιὰ μὲ τὰ γλυκὰ τὰ μάτια.
'Η ἐλπίδα ἡ ὄχαλίνωτη ξεχνᾶ τὰ περασμένα
καὶ θὰ ξεχάστης κάποτε μαζὶ μ' αὐτὰ κι ἐμένα·
τὸ βιός μὲς στὰ παλάτια του τὴν περηφάνια κρύβει·
καὶ θὰ ντραπῆς γιὰ τὸ φτωχὸ τὸ πατρικὸ καλύβι·
κι ἡ ξεγελάστρα ἡ ὁμορφιὰ μ' ἔνα φιλὶ στὸ στόμα
κάνει τὸ νιὸ ν' ἀπαρνηθῇ καὶ τὴν πατρίδα ἀκόμα.

Παιδί μου, ἀν τὴ μητέρα σου πάψῃς νὰ τὴ θυμᾶσαι,
μὲ δίχως βαρυγκόμηση συχωρεμένος νά 'σαι·
κι ἀν τὸ φτωχὸ καλύβι μας ντροπὴ σοῦ φέρνῃ ὥστόσο,
κοι πάλι θά 'μαι πρόθυμη συχώρεσῃ νὰ δύσω·
μ' ἀν τὴν πατρίδα ἀπαρνηθῆς, ποὺ τὴ λατρεύομε ὅλοι,
νά 'ναι ἡ ζωὴ σου, δῆτα κι ἀν πᾶς, ἀγκάθια καὶ τριβόλοι.

«Σπασμένα μάρμαρα», ἔκδ. Ε'

Ιωάννης Πολέμης

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νῦκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεὶ ποὺ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντὰ στὰ κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἓνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεὶ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπα ἐπάνω στὴν πλώρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμάτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὑπνον, τρεῖς σπιθαμές ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κῦμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικὸν φῶς — καυδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγῃ ἐκεὶ μακράν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνος, ἐπιπολῆς* εἰς τὸ κῦμα, καὶ νὰ στέκη ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ο Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαράς, ἦτο ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἀρκετὸν ἦτο ἥδη ὅπού ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεὶ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κότω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὀλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὅποιον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διατί; Κανεὶς δὲν ἥξευρε. "Η, ἀν ὑπῆρχον ὀλίγα γρατίδια «λαδικά», ἢ καὶ δύο τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιὰς ἴστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

"Ἐβλεπε, βραδιές τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμῃ καὶ νὰ φέγγῃ ἐκεὶ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῷ ἥξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεὶ κανεὶς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπειδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μὲ τὴν βάρκαν του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἵχνος ἐκεὶ τὴν ἡμέραν, τὸ ὅποιον νὰ ἔξηγῇ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νῦκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυκτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὑπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῇ τί είναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. "Οθεν ὁ Μάνος, ἐπειδὴ ἦτο ἀσθενής ἀνθρώπος, καθὼς εἴπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον καὶ τὸν

Γιαλήν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγήθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμη συντροφιάν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομήν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἤτο ἐννέα ἡμερῶν κι ἔμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ κείνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῷ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινεν ἥρεμα πρὸς δυσμᾶς κι ἔμελλε νὰ κρυφθῇ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. "Οσον ἔπλεαν αὐτοὶ μὲ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινηταὶ ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. "Εβαλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιά, «ἔξεπλατίσθηκαν», τὸ φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὀλονέν. Ἡτο ἄφθαστον. Τέλος ἔγινεν ἄφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των.

"Ο Μάνος, μαζὶ μὲ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντήλασαν ὀλίγας λέξεις.

—Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καίκι, ὅχι.

—Καὶ τί εἶναι;

—Εἶναι . . .

"Ο Γιαλής τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἴπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἡ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτήν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομήν. Πάντοτε ἔβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμψιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσον τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγίνετο ἄφαντον. Τί ἄρα ἦτο;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παραπρήσει τὰς ἐπανειλημένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μὲ τὴν βάρκαν. Ο Λίμπος ὁ Κόκογιας, ἀνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μὲ τὰ δλίγια κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὄμιλήσει μὲ πολλὰς γραίας σοφάς, αἵτινες ύπῆρχαν τὸ πάλαι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρὸς τὰ ἄστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο δλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του ὁ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπίτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιά καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἡτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φοράν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θήραμά των. Ό Λίμπος ὁ Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρου σκοῦφον καὶ ράσον μακρύ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἴκον, ἐπήδησε δύο τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἑκεὶ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εύρισκοντο οἱ δύο φίλοι.

—Γιὰ ποῦ, ἀν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώναξεν. Εἶναι βραδιὲς τῷρα ποὺ τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γιαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε* — καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἰδαμε. Μήπως σᾶς ὀνειρεψε καὶ σκάφτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρήτε τίποτε θησαυρό;

‘Ο Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκογιαν νὰ κατεβῇ παρακάτω καὶ νὰ ὅμιλῃ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῇ τὸ ὄραμά του.

‘Ο Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε:

—Αμ ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλήν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ ποὺ εἶδες, Μάνο, τὰ ἔβλεπαν ὅσοι ἥταν καθαροί, τῷρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροίσκιωτοι. ‘Εγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλής βλέπει αὐτὸ ποὺ λές πώς βλέπεις;

‘Ο Γιαλής ἡναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέραν τῆς ἡλικίας του νὰ ὅμοιογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὐ δύνατον, ἀλλ’ ἐπείθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

‘Ο Κόκογιας ἤρχισε τότε νὰ διηγῆται.

—Ακοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. ‘Εγώ ποὺ μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴν μανούν* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καὶ τὴ μάνα τῆς Γκαβαλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῆ πολλὰ πρωτινά, παλαιικὰ πράματα, καθὼς κι αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ τῷρα :

«Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, ποὺ λένε πώς εἶναι στοιχειωμένο ; ‘Εδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἐκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, δόποὺ τὴν εἶχαν δύνοματίσει γιὰ τὴν ἐμορφιά της — ἔλαμπε ὁ ἥλιος, ἔλαμπε κι αὐτὴ — μαζὶ μὲ τὸν πατέρα της τὸν γερο - Θεριά — Ἑλληνικὰ τὸν ἔλεγαν Θηρέα — ὅπου ἐκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχειά μὲ τὴν ἀσημένια σαγίτα καὶ τὰ φαρμακώμένα βέλη. ‘Ενα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ἔνα τὴν ἀγάπησε τὴν ὅμορφη Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του καὶ κίνησε νὰ πάη

στὸ σεφέρι* καὶ τῆς ἔταξε μὲ δρκον ὅτι, ἁμα νικήση τούς βαρβάρους, τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός, θὰ ἔλθη νὰ τὴν στεφανωθῇ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. Ἐμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κύμα, στὸν ἀερα στέλλοντας τούς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχὴν στὰ οὐράνια, νὰ βγῆ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικός της νὰ τὴν στεφανωθῇ.

Ἐφθασεν ἡ μέρα ποὺ ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία μὲ ἀστραπτερὸ πρόσωπο, χωρὶς πόνο, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσταργάνωσε μὲ χαρὰ καὶ τὸ βαλε στὸ παχνί, γιὰ νὰ τὸ κοιμίσῃ. Ἔνα βοϊδάκι κι ἑνα γαῖδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χνῶτα τους στὸ παχνὶ καὶ φυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ Θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θὰ ἀληθὴ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρη τὴν Λουλούδω!

Ἡλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μὲ μακριὰ ἀσπρα μαλλιά, μὲ τὶς μαγκοῦρες τους, ἔνα βοσκόπουλο μὲ τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπεσαν καὶ προσκύνησαν τὸ Θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ίδη τὸν ἄγγελον ἀστραπόμορφον, μὲ χρυσογάλαινα λευκὰ φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ὁγγελούδια ποὺ ἔψαλλαν: Δόξα ἐν ύψι στοις Θεῷ! Ἐμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικὰ μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνί, πολλὴν ὥρα, καὶ λάτρευσαν ὄχόρταγα τὸ θάμα τὸ οὐράνιο. Νά! τώρα θὰ ἀληθὴ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρη τὴν Λουλούδω!

Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλα στὶς καμῆλες τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, καὶ φοροῦσαν μακριές γοῦνες μὲ πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἀστεράκι, ἔνα λαμπτρὸ χρυσὸ ἀστέρι, ἔχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπὴ τῆς σπηλιᾶς κι ἔλαμπτε μὲ γλυκὸ οὐράνιο φῶς, ποὺ παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέζευσαν ἀπ' τὶς καμῆλες τους, ἐμβῆκαν στὸ σπήλαιο κι ἔπεσαν καὶ προσκύνησαν τὸ Παιδί. Ἀνοιξαν τὰ πλούσια τὰ δισάκια τους, καὶ πρόσφεραν δῶρα: χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

—Νά! τώρα θὰ ἀληθὴ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρη τὴν Λουλούδω!

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριο, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρη τὴν Λουλούδω! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβο τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσάτο* του εἶχε νικήσει στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μὲ ἀλα-

λαγμὸν τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμήξει μὲ ἀκράτητην ὅρμὴν ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βαρβάροι μὲ δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει!

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκραναν τὸ κύμα τ' ἀλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοί τῆς ἔδιαλύθηκαν στὸν ἀέρα κι ἡ προσευχὴ τῆς ἔπεισε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. "Ἐνα λουλουδάκι ὁρόστο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν "Ανθός τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνη σπίθα, φωτιὰ τοῦ πελάγους, γιὰς νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ως τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλούδω.

Μερικοὶ λένε πῶς τὸ "Ανθός τοῦ Γιαλοῦ ἔγινεν ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ σπίθα ἔκεινη, ἡ φωτιὰ τοῦ πελάγου ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλιωσε, σθήσθηκε στὰ σίδερα τῆς σκλαβιᾶς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἥταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι στὰ χρόνια μας".

"Α π ν τ α" Τόμ. Α'

'Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Καὶ καροσιφήν εὐτίτο Ηερούλων.

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

"Ο μέγας εὐεργέτης Ιωάννης Βαρβάκης ἐγεννήθη εἰς τὰ Ψαρὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Νεώτατος ἐγένετο πλοιάρχος καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ ίδιοκτήτου πλοίου του ἡρωικῶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καΐναρτζῆ (1774) κατώρθωσε μετὰ πολλὰς περιπετείας νὰ καταφύγῃ εἰς Ὀδησσόν, ὅπόθεν περδός διήνυσε τὴν τεραστίαν ἀπόστασιν μέχρι Πετρουπόλεως, διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν. 'Η Αἰκατερίνη Β' ἐβοήθησε τὸν Βαρβάκην διὰ χιλίων φλωρίων εἰς ἀνταμοιὴν τῶν μεγάλων πρὸς τὴν Ρωσίαν διηρευσιῶν του καὶ μὲ τὴν ἀδειαν τῆς ἀλυείας εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἐκεῖ ἐθριάμβευσε τὸ ἐπίγειρηματικὸν δυκινόν του καὶ ταχέως ἔγινε πλουσιώτατος ἀλλὰ καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν καὶ τῶν ἐντοπίων Ρώσων, ίδιως εἰς Ἀστραχάν καὶ Ταϊγάνιον, ὅπου τελικῶς ἐγκατεστάθη.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὕν τὸ Βαρβάκης, δὲν ἤδυνατο νὰ κατέληθη εἰς τὴν Ἐλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῆ σωματικῶς,

ούδ' ἐπὶ στιγμὴν ὅμως ἔπαυσε νὰ κινῇ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὔόδωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἔξωπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἄπαντας τοὺς εύρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταϊγανίου "Ἐλληνας" ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπειψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν "Ὑψηλάντην. Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν

"Ἐλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθεὶς ὅτι ἐν τοῖς Πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὐτὴ ὑπέρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπειψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἐκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς ἔξαγορὰν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπειπεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην "Ἐλλάδα καὶ φορτία ὄλοκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφὴν τοῦ ἀγῶνος" ἀπαξ δ' ἔπειψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἀλλ' ἀγών, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαῦτα σχών περιπτείας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ λάβῃ

καὶ ὄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μιᾷ τῶν περιπτειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἔξῆς περιστατικόν, ἐμφανίον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

'Αναγκαῖον ἐθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἀλλ' οἱ ναῦται ἐδήλωσαν ὅτι ἄνευ χρημάτων δὲν ἐκπλέουσι· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλὴν τῶν τοῦ Βαρβάκη παρά τινι συγγενεῖ του· οὗτος μέν, αἰτηθεὶς παρὰ τῆς δημογεροντίας, ἤρνηθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίασε τὸν οἶκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὗρε χρήματα· ὁ συγγενὴς παρεπονέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἔχητείτο τρόπον τινὰ ἱκανοποίησιν. Ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγνούς τὴν ἐπιστολήν, ἀντὶ παντὸς ὄλλου,

παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῆ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὔχαριστην καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Βαρβάκη εἰς τὴν δημογεροντίαν, δι' ἣν λαμβάνει πρόνοιαν πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ἄλλα δυστυχῶς αἱ ἑλπίδες τοῦ Βαρβάκη κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔματαιώθησαν. Ἐν Βιέννη δ' εὐρισκόμενος οὗτος ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν· τότε δὲ δὲν ἤκουσεν οὔτε τὰς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ θέσεως ἐπιβαλλομένας ἀξιώσεις, οὔτε τὴν ἐκ τῶν γηρατείων φυσικὴν ἀδυναμίαν· ὅλος αἴσθημα καὶ ὅλος καρδία γενόμενος, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς Τεργέστην ἐκεῖθεν δέ, φορτώσας πλοϊα ὁλόκληρα μὲν ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἔξεπλευσεν εἰς τὴν χώραν τῆς καταστροφῆς, ἵνα ἐπιχύσῃ τούλαχιστον ὅσον ἥδυνατο βάλσαμον εἰς τὰς ἐκ ταύτης προξενηθείσας οὐλάς· ὅλλα ποῦν' ἀποβιβασθῆ; Τὰ Ψαρά, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον μεταβληθῆ εἰς πραγματικὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνακτήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετεσχηματίσθησαν εἰς φρικώδη ἔρημον, ἀναπολοῦσαν μόνον ὅσον ἐνδόξους τόσον καὶ σπαραξικαρδίους σκηνάς.

Κατ' ὀνάγκην λοιπὸν τότε ἀπεβιβάσθη ὁ Βαρβάκης εἰς Μονεμβασίαν· ἐκεὶ δὲ οὔτε στιγμὴν ἀπώλεσε· τὴν χείρα ἀείποτε εἰς τὸ βαλλάντιον ἔχων, ἔσπευδε τινῶν μέν, καθ' ἐκατοντάδας, νὰ προμηθεύσῃ ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας νὰ οἰκονομήσῃ τροφάς ἢ ὑποδήματα ἢ ὅπλα ἢ πολεμοφόδια καί, ὡς εἰπεῖν, τῶν πάντων ἦτο ἡναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὅντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπαντεῖ οἱ ἐν Μονεμβασίᾳ τῶν πάντων εἶχον ὀνάγκην καὶ εἰς ἀπαντα ἐπέχυσαν ἰαματικὸν βάλσαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεραπεύσωσιν αὕται· ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφάς εἰς τοὺς ἀδελφούς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Ψαρά εἰς τοὺς Ψαριανούς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστόν, τὰ κήτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περισσεῖσαι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπήχθησαν εἰς αἷχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα· καὶ τὰ Ψαρά τελευταῖον εἶχον μετεσχηματισθῆ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητὴς Σολωμός:

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὄλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη
μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνη φορεῖ
γεναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
ποὺ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

’Αλλὰ τί ἡδύνατο νὰ πράξῃ ὁ Βαρβάκης κατ’ ἐναντὶ τοιούτων
καὶ τοσούτων συμφορῶν; Πλὴν ἀλλ’ ὅμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνόντων
ἐφείσθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὄλως φιλανθρω-
πικοῦ τούτου καθήκοντος, ἐσπευσεν εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη
εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσεν δτὶ καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς
Ρωσίας ἵκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν
ἐνὸς κεντρικοῦ σχολείου. “Απαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν
Βαρβάκην προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως
περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὅν,
νομίζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν
Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε
τὸν Βαρβάκην διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπερσχέθη
ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτιρίου καὶ περὶ
σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ’ οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἦτοι τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1824, ἐν
πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πα-
τριωτικὸν ἔγγραφον τῆς αἰώνιου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν
τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὅποια καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν
ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρώνωνται οἱ διδά-
σκαλοι εἰς τὸ ἐν “Ἀργεὶ κεντρικὸν σχολεῖον τῆς ἐλληνικῆς ἐπικρα-
τείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμῶν τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρ-
βάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ ἔθνους.

» Ολίγος ἕκτοτε παρῆλθε καιρός, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρω-
σίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσεν ἐκεī τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12ην Ἰανου-
αρίου 1824. Ἡ εἰδησις τῆς ἀποβιώσεώς του πανταχοῦ τῆς Ἐλλάδος
κατελύπησεν ἀπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει
τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου
Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλευμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον,

ίνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ ἔθνος, ὁ ὑπουργὸς τῆς Θρησκείας διορίστη ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἑκκλησίας νὰ ψάλλωσι μνημόσυνον ὑπέρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἑκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Θρησκείας διέταξε καὶ ἔγιναν τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἑκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραιφνής ἦτον ἡ πρὸς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρὸς δείκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. "Απασαν τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῆ Λύκειον, εἰς τὸ ὄποιον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ 'Ἐλληνόπαιδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἀξίαν δυσπραγγούντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπών δέκα χιλιάδας τάλιρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἥθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. 'Η ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην, ὥρισε διὰ ψηφίσματος, ὡστε τὴν 12ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίου, νὰ τελῆται ἐπ' ἑκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικῆς δαπάναις, ὑπέρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὡνόμασε καὶ ὅδὸν Βαρβάκη.

» Πολλαὶ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεών του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοί εἰσιν αἱ γενόμεναι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνθα ἀνήγειρεν ἑκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέθαλπε δυστυχεῖς καὶ ἔχορήγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομάς γεννατίας εἰς ἔκδοσιν συγγραμμάτων δι' ἀνάγιτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς ἐλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίει, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικήν ἐντολὴν μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομά του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ὥκοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὁ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκεῖνον τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπέρ τὰ δύο ἑκατομμύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν».

Σημείωσις. Η Πατρίς επέκμησεν έπαξίως τὸν Ἰωάννην Βαρβάκην. Εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ κήπου τοῦ Ζαππείου ἐστήθη μαρμάρινος ἀνδριάς αὐτοῦ, εἰς δὲ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Α' Νεκροταφείου Ἀθηνῶν ἀνηγέρθη καλλιμάρμαρος τάφος, εἰς τὸν ὅποιον ἔχουν ἐναποτεθῆ τὰ δυτικὰ του μεταφερθέντα τὸ 1934 ἐκ Ζακύνθου. Τὸ Βαρβάκειον Λύκειον ἔχει μετονομασθῆ εἰς Βαρβάκειον Πρότυπον Σχολήν.

Τὸ Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολὴ τελεῖ κατ' ἔτος τὴν 12ην Ἰανουαρίου μηνημόσυνον τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν.

«Βίοι παράλληλοι», τόμ. Γ'

Αναστάσιος Γούδας

6. ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΤΙΚΟ

Ἡ κόρη ἐνὸς θαλασσινοῦ κι ἐνὸς λιμνιώτη ἡ ἀδερφή,
 κι ἡ μοσκοθυγατέρα,
 τραγουδισμένη μὲ καπημούς μάνας, ποὺ στάθηκε κορφή
 στὴ νύχτα καὶ στὴ μέρα,
 τὶ μὲ τ' ἀστρὶ παράβγαινε καὶ θάμπωνε τὸν ἥλιο —
 τῆς κυρ'-Ἀννιδός ἡ Μπίλιω,
 πρώτη μου ἀγάπη, αύγερινός, μοῦ μήνυσ' ὡς ξανάρθα ἐδῶ,
 πρὶ φύγω πάλε πίσω,
 γιὰ τὴν ἐρμιὰ τὴν ξενιτιά, νὰ πάω μιὰ μέρα νὰ τὴ δῶ,
 νὰ δῆ ἢ θὰ τὴ γνωρίσω.

Χρόνια καὶ δὲν ξανάσανε στὸ κύκλῳ κόσμο τὸν ἐπάρ,
 δεξὰ καὶ κλειδοκράτα,
 ποὺ μήτε καὶ τὸ σπίτι της πῆρε χαρᾶς ποτὲ παπά,
 κι ἵδια της ἄλλῃ στράτᾳ,
 παρὰ τὸ δρόμο τὸ στρωτὸ ποὺ πάει στὸ κοιμητήρι,
 γιὰ μάνα καὶ γιὰ κύρη,
 τὸν ἀστρωτὸν ἀνήφορο τῆς ἔγνοιας καὶ τῆς συλλογῆς,

τῆς θύμησης ποὺ τρώει
πιότερο κι ἀπ' τὰ σερπετά σκουλήκια τῆς χλιμμένης γῆς
κι ἀπὸ τὸ μοιρολόϊ.

Χηράμενη τῆς ἐρωτιᾶς κι ἀπ' τὴν παλιὰ καταλαλιά,
στὸ πατρικὸ ρημάδι,
στὰ μαῦρα καὶ στὰ σκότεινα, σὰν τὴν κεραυνωμένη ἔλια,
τὴν ἥβρα τὸ ἄλλο βράδυ,
ποὺ καὶ στ' ἄχνό της πρόσωπο μαντεύονταν μονάχα,
θαμπά καὶ νυχτομάχα,
σημάδια τοῦ καλοῦ καιροῦ, τὰ μυγδαλάτα της τὰ δυό,
— ποὺ νὰ μποροῦσα νά 'σκυβα δροσιὰ τὴν πίκρα τους νὰ πιῶ! —
στὰ δάκρυα βουτηγμένα,
γιὰ κείνη καὶ γιὰ μένα. . .

« "Α παντα»

M. Μαλακάσης

7. Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΣΟΥ

Ω τί μεγάλη ἡ καλοσύνη σου!

Κακό δὲν κάνεις σὲ κανένα·

μὰ δ, τι κακὸ ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
τρέμεις μὴ γίνεται ἀπὸ σένα.

Κι ἂν τὸ κακὸ σ' ἐσένα γίνηκε,
νὰ συχωρέσης δὲ σοῦ φτάνει·
πᾶς καὶ ζητᾶς ἐσύ συχώρεση
γιὰ τὸ κακὸ ποὺ σοῦ 'χουν κάνει.

Σοῦ 'χει γεμίσει ἡ καλοσύνη σου
δροσιὰ τὰ χείλη, ἀνθοὺς τὰ χέρια,
τὰ μάτια φῶς· πέφτουν στὸ διάβα σου
λευκὰ φτερὰ ἀπὸ περιστέρια.

Σύννεφο ἀν ἵσκιωσε τὰ μάτια σου,
τὸ φῶς θὰ διώξῃ τὸ σκοτάδι·
τὰ χέρια σου μ' ὄργη ἄν ἀπλώθηκαν,
θ' ἀποτελειώσουν μ' ἔνα χάδι.

Πικρὰ τὰ χείλη σου ἀν ἀνοίχτηκαν,
— ὡς καλοσύνη σου μεγάλη —
γλυκὰ θὰ κλείσουν, καὶ στὸ διάβα σου
λευκὰ φτερὰ θὰ πέσουν πάλι.

«Κλειστὰ βλέφαρα»

Γεώργιος Δροσίνης

8. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

↓ Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετάν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τὴν νύχτα. Σπάνια νύχτα! πρώτη καὶ τελευταία, θαρρῶ, στὴν ζωὴν μου. Τί εἶχαμε φορτωμένο; Τί ἄλλο ἀπὸ σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε; Ποῦ ἀλλοῦ ἀπὸ τὸν Πειραιά. Πράματα καὶ τὰ δυὸ ποὺ τὰ ἔκαμα τὸ λιγότερο εἴκοσι φορές. Μὰ ἐκείνη τὴν βραδιὰν ἔνιωθα τέτοιο πλάκωμα στὴν ψυχή, ποὺ κινδύνευα νὰ λιποθυμήσω. Δὲν ξέρω τί μοῦ ἔφταιγε· θές ή γαληνεμένη θάλασσα, θές δ ἔστερος οὐρανός, θές τὸ τσουχτερὸ λιοπύρι· δὲν μπορῶ νὰ πῶ. Μὰ εἶχα τόσο βαριὰ τὴν ψυχή, πού, ἀν μὲ ἀρπαζε κανεὶς νὰ μὲ ρίξῃ στὸ νερό, «οχι!» δὲ θά λεγα.

‘Ο ἥλιος ἤταν τώρα βασιλεμένος. Τὰ χρυσοπόρφυρα συνυεφάκια ποὺ συντρόφευαν τὸ βασίλεμά του σκάλωσαν κάπου μαῦρα σὰ μεγάλες καπνιές. ‘Ο Ἀποσπερίτης ἔλαμψε κρυσταλλόχιονο μέσα στὰ σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλὰ οἱ ἀστερισμοὶ ἔνας ἔνας. Τὰ νερὰ κάτω πῆραν ἐκεῖνο τὸ λευκοσκότεινο χρῶμα, τὸ κρύο καὶ λαχταριστὸ τοῦ ἀτσαλιοῦ. Τὸ ναυτόπουλο ἄναψε τὰ φανάρια· δ καπετάνιος κατέβηκε νὰ κοιμηθῇ· δ Μπούλμπερης ἔκατσε στὸ τιμόνι. ‘Ο Μπραχάμης, δ σκύλος μας, κουλουριάστηκε στὴν ρίζα τοῦ ἀργάτη* νὰ ἡσυχάσῃ κι ἐκεῖνος.

‘Εγὼ οὔτε νὰ ἡσυχάσω μποροῦσα. Οὔτε ὑπνο οὔτε ξύπνο. Δοκίμασα νὰ πιάσω κουβέντα μὲ τὸν τιμονιέρη· μὰ εἶχε τόση ἀνοστιά, ποὺ ἔσβησε σὰ φωτιὰ ἀναμμένη σὲ χλωρόξυλα. Πῆγα νὰ παίξω μὲ τὸ Μπραχάμη· ἀλλὰ κι ἐκεῖνος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τὸ μουσούδι* στὰ πόδια του καὶ βαριεστισμένος γρίνιασε, σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε: —“Αφησέ με καὶ δὲν ἔχω τὴν ὅρεξή σου!

Τότε βαριεστισμένος κι ἔγω πῆγα καὶ ξαπλώθηκα μπρούμυτα καταμεσῆς κι ἕκλεισα στὴν χούφτα τὰ μάτια μου. Ἡθελα νὰ μὴ βλέπω τίποτα, νὰ μήν αἰσθάνωμαι πῶς ζῶ. Καὶ λίγο λίγο σχεδὸν τὸ κα-

τόρθωσα. Κάτι έλάχιστο, σὰ θαμπτὸ καντηλάκι, ἔνιωθα νὰ ζῇ μέσα μου καὶ γύρω τὸ κορμί μου νὰ σμίγῃ καὶ νὰ χωνεύῃ μέσα στ' ἀναίσθητα σανίδια τῆς κουβέρτας.

Πόσο ἔμεινα ἔτσι, δὲν ξέρω. Τί μοῦ ἥρθε στὸ νοῦ κι ἂν μοῦ ἥρθε τίποτα, δὲ θυμοῦμαι. "Εξαφνα ὅμως ἄρχισα ν' ἀνατριχιάζω· σάν κάποιος μαγνήτης νὰ ἐρέθισε τὰ νεῦρα μου, ὅπως ἡ ύγρασία ἀναγκάζει τὰ πουλιά στὸ φλυάρισμα. Κι εύθὺς πορφυρὸ κύμα χύθηκε ἐπάνω μου. Καὶ ὅπως δοκιμάμενος σὲ σκοτεινὸ δωμάτιο αὐτόματα δυπνᾶ στὸ λαμπτὸ φῶς τῆς ἡμέρας, κι ἐγὼ ἀνοιξα τὰ μάτια μου. Τ' ἀνοιξα ἦ τά 'κλεισα, δὲ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πώς ἔμεινα ἀκίνητος. Πρώτη μου σκέψη ἦταν πώς ξύπνησα στὸ στομάχι κάποιου ψαριοῦ ποὺ ρούφηξε τὸ καράβι μας. Καὶ ὅμως δὲν ἦταν στομάχι ψαριοῦ. Ἡταν δούρωνδς ψηλὰ καὶ κάτω ἡ θάλασσα. Μὰ δλα, ψηλὰ καὶ χαμηλά, στρωμένα ἦταν μὲ ροῦχο κατακόκκινο, κυματιστό, καὶ ἔβαφε μὲ ἀβρὸ φεγγοβόλημα ώς καὶ τὸ σωτρόπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στὰ πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊά τίναζε τὴ λαμπάδα της ψηλὰ κι ἔριχνε φοβερούς ἀπλοκαμούς πέρα δῶθε. Μὰ ποῦ τὸ κάμα καὶ ποῦ ἡ αἰθάλη της; Καὶ τὰ δυὸ ἔλειπαν.

Κάτω στὰ βάθη τοῦ βοριᾶ κάποιο μενεξεδένιο σύννεφο ἄπλωσε καὶ τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τὰ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τὸ πυκνὸ μαγνάδι* του. Καὶ παραπάνω τόξο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχυσε μεσούρανα ποτάμια σκοτεινὰ καὶ ποτάμια πράσινα, χρυσορόδινα καὶ γλαυκά, λέσ καὶ ἥθελε νὰ βάψῃ τὸ στερέωμα. Καὶ τὸ τόξο, κινητὸ σὰν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνοῦσε τὰ κρόσα ἐμπρός, ἄπλωνε τὶς ἀραχνούφαντες δαντέλες του καὶ πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα προβαίνει καὶ σκεπάζει μὲ ἀφρούς καὶ γλῶσσες τὴν ἀμμουδιά. Τ' ἀέρινα ποτάμια ἔτρεχαν γοργὰ καὶ φούσκωναν καὶ κυλοῦσαν πάντα σκοτεινὰ ἡ πράσινα, χρυσορόδινα ἡ γλαυκά, καὶ σκόρπιζαν ἀντιφεγγίσματα δλοῦθε. Ἡ θάλασσα ἀκίνητη ἀντανακλοῦσε τὰ τόσα χρώματα καὶ φαίνονταν δλα ξαφνισμένα μέσα στὴν τόση λάψη. Μὰ περισσότερο ξαφνισμένος ἤμουν ἐγώ. Δέν ἤξερα τί νὰ κάμω καὶ τί νὰ συλλογιστῶ. "Εφτασε, εἶπα, τοῦ κόσμου ἡ συντέλεια. Τέτοια ὅμως συντέλεια μποροῦσε νὰ εύχαριστήσῃ τὸν καθένα. Ἡ γῆ βούλεται νὰ πεθάνῃ μέσα στὰ ροδοκύματα!

"Εξαφνα ἀνατρόμαξα. Κάτω βαθιά, μέσ' ἀπὸ τὸ μενεξεδένιο σύννεφο, εἶδα νὰ προβαίνῃ ἵσκιος πελώριος. Ἡ χοντρὴ κορμοστασιά,

τὸ πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν ‘Αγιονόρος. Τὰ δυό του μάτια γύριζαν φωτεινούς κύκλους κι ἔβλεπαν περήφανα τὸν Κόσμο, πρὶν τὸν κλοτσήσουν στὴν καταστροφή. Νά τοι, εἶπα, δὲ θεόσταλτος ὄγγελος, ό χαλαστής καὶ σωτήρας! Τὸν ἔβλεπα κι εἴχα σύγκρου στὴν ψυχή. Ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ πρόσμενα νὰ πέσῃ τὸ φριχτὸ χτύπημα. Πάει τώρα ἡ γῆ μὲ τοὺς καρπούς, πάει κι ἡ θάλασσα μὲ τὰ ξύλα της! Οὔτε τραγούδια πλιό, οὔτε ταξίδια.

‘Αλλὰ δὲν ἄκουσα τὸ χτύπημα. Ὁ Ἰσκιος πρόβαινε στὰ νερὰ μὲ ἀλματα πύρινα. Κι ὅσο γρηγορώτερα πρόβαινε, τόσο μίκραινε ἡ κορμοστασιά του.

Καὶ ἔσφανα δὲ θεότρομος ὄγκος, χιλιόμορφη κόρη, στάθηκε ἀντίκρυ μου. Διαμαντοστόλιστη κορόνα φοροῦσε στὸ κεφάλι καὶ τὰ πλούσια μαλλιά γαλάζια χήτη* ἀπλωναν στὶς πλάτες ὡς κάτω στὰ κύματα.

Τὸ πλατύ μέτωπο, τ’ ἀμυγδαλωτὰ μάτια, τὰ χείλη της τὰ κοραλλένια ἔχυναν γύρω κάποια λάμψη ἀθανασίας καὶ κάποια πέρηφανία βασιλική. Ἀπὸ τὰ κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι ἔσφιγγε τὸ κορμὶ δλόχρυσος θώρακας λεπιδωτὸς καὶ πρόβαλλε στὸ ἀριστερὸ τὴν ἀσπίδα κι ἔπαιζε στὸ δεξὶ τὴν μακεδονικὴ σάρισσα.

Δὲν εἶχα συνέλθει ἀπὸ τὴν ἀπορία καὶ φωνὴ γλυκιά, ἥρεμη καὶ μαλακή ἄκουσα νὰ μοῦ λέη :

—Ναύτη - καλεναύτη, ζῆ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ;

‘Ο βασιλιάς Ἀλέξανδρος! ψιθύρισα μὲ περισσότερη ἀπορία. Πῶς εἰναι δυνατὸ νὰ ζῆ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος; Δὲν ἥξερα τί ρώτημα - ήταν ἐκεῖνο καὶ τί νὰ τῆς ἀποκριθῶ, ὅταν ἡ φωνὴ ξαναδευτέρωσε :

—Ναύτη - καλεναύτη, ζῆ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ;

—Τώρα, Κυρά μου, ἀπάντησα, χωρὶς νὰ σκεφτῶ. Τώρα βασιλιάς Ἀλέξανδρος! Οὔτε τὸ χῶμα του δὲ βρίσκεται στὴ γῆ.

‘Οιμέ! κακὸ ποὺ τὸ ’παθα! ‘Η χιλιόμορφη κόρη ἔγινε μεμιᾶς φοβερὸ σίχαμα. Κύκλωπας βγῆκε ἀπὸ τὸ κύμα κι ἔδειξε λεπιοντυμένο τὸ μισὸ κορμί. Ζωντανὰ φίδια τὰ μεταξόμαλλα σηκώθηκαν πέρα δῶθε, ἔβγαλαν γλῶσσες καὶ κεντριὰ φαρμακερὰ κι ἔχυσαν φοβεριστικὸ ὀνεμοφύσημα. Τὸ θωρακωτὸ στῆθος καὶ τὸ παρθενικὸ πρόσωπο ἀλλαξαν ὀμέσως. Τώρα καλογινώρισα μὲ ποιὸν εἶχα νὰ κάμω! Δὲν ἦταν δὲ Χάρος τῆς γῆς, ό χαλαστής καὶ σωτήρας ὄγγελος. Ἡταν ἡ Γοργόνα, τοῦ Ἀλέξανδρου ἡ ἀδερφή, ποὺ ἔκλεψε τὸ ἀθάνατο νερὸ

καὶ γύριζε ζωντανὴ καὶ παντοδύναμη. Ἡ Δόξα ἦταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορα, ἀγέραστη κι αἰώνια σὲ στεριὰ καὶ θάλασσα. Καὶ μόνο γιὰ Κείνης τὸν ἐρχομό ἔχυσε ὁ Πόλος τὸ Σέλας του, νὰ στρώσῃ τὸν ἀσέρα μὲ τῆς πορφύρας τὸ χρῶμα. Δὲ ρωτοῦσε βέβαια γιὰ τὸ φθαρτὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὴ μνήμη τοῦ ἀφέντη της. Καὶ τώρα στὴν ἄκριτὴ μου ἀπόκριση μανιασμένη ἔριξε τὸ χέρι, ἔνα δασοτριχωμένο καὶ βαρὺ χέρι, στὴν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τὴν οὐρά της κι ἔδειξε 'Ωκεανὸ τὸ μαλακὸ Πόντο.

— "Οχι, Κυρά, ψέματα! . . . τρανοφώναξα μὲ λυμένα γόνατα.

Ἐκείνη μὲ κοίταξε αὔστηρά καὶ μὲ φωνὴ τρεμάμενη ξαναρώτησε :

— Ναύτη - καλεναύτη, ζῆ ὁ βασιλίας Ἀλέξανδρος;

— Ζῆ καὶ βασιλεύει ἀπάντησα εύθύς. Ζῆ καὶ βασιλεύει καὶ τὸν κόσμο κυριεύει.

Τ "Ακουσε τὰ λόγια μου καλά. Σὰ νὰ χύθηκε ἀθάνατο νερὸ ἡ φωνή μου στὶς φλέβες της, ἀλλαξε ἀμέσως τὸ τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τὸ κρινάτο χέρι της ἀπὸ τὴν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλλα σκορπώντας ἀπὸ τὰ χείλη της. Καὶ ἔξαφνα στὸν δλοπόρφυρον ἀέρα χύθηκε τραγούδι πολεμικό, λέσ καὶ γύριζε τώρα δικαεδονικὸς στρατὸς ἀπὸ τὶς χῶρες τοῦ Γάγγη καὶ τοῦ Εύφρατη.

Σήκωσα τὰ μάτια ψηλὰ καὶ εἶδα τ' ἀέρινα ποτάμια, τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ πράσινα, τὰ χρυσορόδινα καὶ τὰ γλαυκά, νὰ σμίγουν στὸν ούρανὸ καὶ νὰ κάνουν στέμμα γιγάντιο. Ἡταν κάμωμα καιροῦ ἡ μήνη ἦταν ἀπόκριση στὸ ρώτημα τῆς ἀθάνατης; Ποιὸς ξέρει. Μὰ σιγά σιγά οἱ ἀκτίνες ἀρχισαν νὰ θαμπώνουν καὶ νὰ σβήνουν μιὰ μὲ τὴν ἀλλη, λέσ κι ἔπαιρνε τὰ κάλλη μαζί της ἡ Γοργόνα στὴν ἄβυσσο.

Τώρα οὔτε στέμμα οὔτε τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου κάπου σκόρπια σύννεφα ἔμεναν σταχτιὰ καὶ κάτωχρα καὶ μέσα στὴν ψυχή μου θαμπή καὶ ξέθωρη ἡ πορφύρα τῆς πατρίδας μου.

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετάν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἔκεινη τὴν νύχτα. *Ιαρ. Καρχαβίσας ησά ια διηρήθι. Θελούσα θανείς*
«Λόγια τῆς πλώρης» *ο μετ Ιων αχίλ. νοτ. Ανδρέας Καρχαβίτσας*

9. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΣΥΝΗ

*Εξω ἀπὸ τὸ χωριὸ Λιθιά, μιὰ γυναικά ποὺ ὁδηγοῦσε λίγα πρόβατα σάστισε ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καὶ

προσπαθώντας νὰ σώσῃ ὅλα μαζί τὰ ζῶα της, ποὺ καθένα τράβη-
ξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἔπεισε πάνω στὸ δεξὶ φτερὸ καὶ χτύπησε
γεφὰ τὸ γοφό της. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε καὶ τὴν ἀνα-
σηκώσαμε. Ἀλλὰ μόλις βεβαιώθηκε πώς τὰ πρόβατά της δὲν εἶχαν
πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καὶ μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε στὴ δουλειά
μας. Θελήσαμε νὰ τὴν γυρίσωμε στὸ χωριό της, νὰ τὴν περιποιηθοῦ-
με. Μὰ ἐκείνη φαινόταν γιὰ ἔνα μόνο πράμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς
στενοχωρήσῃ, καὶ μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων ποὺ ταξιδεύει μαζί μας ἀπορεῖ μὲ τὴν ἀγα-
θότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοὺς ἔξηγῶ πώς ἀπὸ τοὺς παλιοὺς
χρόνους γνώρισμα τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλοσύνη. Πέλαγος
αἰσθήματος εἰν' ἡ καρδιὰ τῶν Ἑλλήνων. "Αν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ προ-
τέρημα, θὰ ἤταν ἀνυπόφοροι τοὺς καιροὺς τῆς ἀναρχίας..."

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ "Ελληνες τὶς ἀνθρω-
ποθυσίες κι ὄρισαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζωνται βόδια. Μετὰ
τὴ θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότωντε τὸ ζῶο, ἔτρεχε νὰ
κρυφτῇ σπίτι του σὰν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πάγη ἔνας ιερωμένος νὰ
τὸν ἔξαγνίσῃ.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεε ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγό-
ρευαν καὶ στοὺς ἄλλους λαούς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν νὰ σκοτώ-
νουν παιδάκια στὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ Μολώχ*. "Οταν ὁ Γέλων τῶν Συρα-
κουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδονίους, ἔνας ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης
ποὺ τοὺς ἐπέβαλε ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη
συνήθεια. Τέλος τὸν «χρυσοῦν αἰῶνα» ἴδρυσαν τοὺς «ἀναιμάκτους βω-
μούς», γιὰ νὰ μὴ σφάζωνται οὕτε κὰν ζῶα, καὶ ψηφίστηκαν στὴν
'Αθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ
ἔνα μουλάρι τῆς Ἀκροπόλεως ποὺ στραβώθηκε, καὶ ἡ Βουλὴ διέταξε
νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο, ὅσο νὰ ψοφήσῃ.

Οἱ "Ελληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν οὔτε πουλοῦσαν ποτὲ τὰ βό-
δια τους, ἀμα γερνοῦσαν, ὅπως κάνουμ' ἐμεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκομοῦ-
σαν. "Ἐνα σκύλο ποὺ εἶχε μαζὶ του ὁ ναύαρχος Ξάνθιππος στὴ Σα-
λαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στὸ ἀκρωτήρι ποὺ λέγεται ὡς σή-
μερα Κυνόσουρα, καὶ στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι*
τῆς ναυμαχίας.

"Ο Λυσίας γράφει πώς μισοῦσαν τόσο τοὺς φονιάδες, ὥστε ἔναν
'Αγόρατο, πού χε σκοτώσει ἀνθρωπο, χωρὶς νὰ θέλη, ἔπαψαν νὰ τὸν

δέχωνται σπίτι τους καὶ «ώσπερ ἀλιτήριον οὐδεὶς διελέγετο», δόσο νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ξενιτευτῇ.

“Ετσι καὶ τὸν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τὸ Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν ἔκεινοῦ τὸ κώνειο, τὸν θεώρησαν μιασμένο καὶ τοῦ ἔκαμαν τὴ ζωὴ ἀβίωτη. Μιὰ μέρα ποὺ πῆγε στὰ δημόσια λουτρὰ νὰ πλυθῇ, ἔψυχαν ἐπιδεικτικὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι καὶ δὲν ξαναπῆκαν μέσα παρὰ ἀφοῦ οἱ ὑπηρέτες τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τὴ δεξαμενὴ κι ἄλλαξαν τὸ νερό.

“Οταν δὲ Ἀλκανδρος δοκίμασε νὰ δολοφονήσῃ τὸ Λυκοῦργο τῆς Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νὰ τοῦ τὸν παραδώσουν, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ὅπως ἥθελε. Πῆρε στὸ παλάτι τὸ δολοφόνο, τὸν παιδαγώγησε καὶ τὸν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του: «Ἄπὸ βίαιο, ἔλεγε, τὸν διόρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη».

Μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν δὲ Ξέρξης, ἀρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιὸ πολιτισμένου κράτους, μετὰ τὸ ἐλληνικό, ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καὶ τὸ τριγύριζε σ' ἐνα παλούκι. Ἡ ἡμερότητα τῶν Ἐλλήνων φάνηκε στὶς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καὶ κάποιος ζήτησε γιὰ ἑκδίκηση νὰ κάμουν τὸ ἕδιο. Ο βασιλιάς ὅμως τῆς Σπάρτης Πλαυσανίας, ἀνιψιὸς τοῦ Λεωνίδα, τὸ ἀπαγόρεψε κι ἔθαψε τὸν ἔχθρο μὲ μεγάλες τιμές.

“Οταν πολιορκώντας τὰ Ιεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ τοὺς δώσῃ ἐπτὰ μέρες ἀνακωχὴ νὰ γιορτάσουν τὴ σκηνοπηγία*, ὅχι μόνο δέχτηκε, ἀλλά, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπταν ταῦροι καὶ λιβανωτὰ γιὰ τὶς καθιερωμένες θυσίες, τὰ πῆγε μόνος του ὡς τὶς πύλες τῆς Ιερουσαλήμ καὶ τὰ παρέδωσε στὸν ἀρχιερέα.

‘Ο Θουκυδίδης γράφει πώς οἱ Κορίνθιοι πολεμώντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν «ἐκεχειρία», γιὰ νὰ τελέσουν τὰ Ισθμια, στὰ δόποια καλέσανε καὶ πῆγαν οἱ ἀθλητὲς τῶν Ἀθηνῶν.

“Αμα γινόταν σεισμός σὲ μιὰ πόλη, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καὶ τὴ βοηθοῦσαν, ἔχθρες καὶ φίλες. ”Ετσι, ὁ Πολύβιος, ἀναγράφει τὰ δύνοματα τῶν ἔχθρῶν τῆς Ρόδου, ὅσων στείλανε μετὰ τὸ σεισμὸ ποὺ τὴν κατάστρεψε καὶ τῆς γκρέμισε τὸν Κολοσσό, ποιὸς χρήματα, ποιὸς τροφές, ποιὸς σκεπτάσματα.

‘Η ἀγαθότητά τους φαίνεται καὶ στὸ ὠραῖο ἔθιμο τῆς «ίκεσίας». “Οταν δὲ νικημένος πρόφταινε νὰ πέσῃ στὰ γόνατα καὶ νὰ παρακαλέσῃ νὰ μὴν τὸν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος δὲ νικητὴς νὰ συχω-

ρέση τὸν ίκέτη· καὶ ὁ φιλόσοφος Βίας* ἐδίδαξε, πρὸ Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιλανθρωπίας, ποὺ ἔπρεπε νὰ περάσουν δυὸ χιλιάδες χρόνια, γιὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σὲ θάνατο καμιὰ γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζὶ μ' ὄλα τ' ἀθῶα παιδιά της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νὰ θανατωθῇ γυναίκα ἔγκυος, πρὶν γεννήσῃ. "Ορισαν νὰ τρέφωνται οἱ ἄνεργοι ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπτηροι νὰ γηροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτὲς τῶν Παναθηναίων ἄνοιγαν τὶς πόρτες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους, γιὰ νὰ διασκεδάσουν, καὶ οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στὸ κελί τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἐλλήνων ἀπλωνόταν ἐξίσου στοὺς σκλάβους. Δὲν ἐπέτρεπαν στὰ δικαιστήρια νὰ τοὺς δίνουν παρὰ λιγοστὲς ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νὰ κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στὸ καινούριο σπίτι καὶ τοὺς ἔραιναν μὲ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείριση ποὺ ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἐλληνες, ἵσως νὰ δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἑκείνων τῶν καιρῶν, γιατὶ ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ ποὺ ὄλοι πιθανὸν νὰ πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὔμαιος, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὁδυσσέα, δὲν ἦταν ἔνα νικημένο πριγκιπόπουλο τῆς Σύρου;

Μέσα στὸ αἷμα τοῦ Ἐλληνος ὑπάρχει πολλὴ εύαισθησία. Ἡ ἀνθρωπιὰ εἶναι τὸ κυριότερο γνώρισμά του καὶ ἂν ποτὲ ὁ ὑλισμὸς προχωρήσῃ τόσο στὸν ἄλλο κόσμο, ποὺ νὰ τὸν κάνῃ ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἀνθρωπισμό του, ὁ Ἐλλην δὲν θὰ τὸν χάσῃ ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς ποὺ διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχή.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μὰ τίποτα δὲν τοὺς ἔκανε τόση ἐντύπωση, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς.. .

«Τὸ περιβόλι τῶν θεῶν», 1944, σ. 176-181 Χρίστος Ζαλοκώστας

10. Ο ΤΑΧΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

Στὰ παιδικά μου χρόνια ό πιο μεγάλος
ξέάδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί,
στὰ πανηγύρια, ποὺ ἤτανε, παρ' ἄλλος
πρῶτος στὴν ὁμορφιὰ καὶ στὴν ὄρμή.

Τί ώραῖος! τὸν θυμοῦμα, ἀστροβούλοῦσε
καβάλα στὸ φαρὶ του, βυσσινιὰ
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἐφοροῦσε,
γιουρντάνια* ἀπὸ βενέτικα φλουριά.

Τοῦ καπετὰν Πασᾶ φόρας τὴν πάλα
καὶ τὸ χαρμπὶ* τοῦ Μπότσαρη, καὶ δυό,
στῆς σέλας του δεξιόζερβα τῇ σπάλα*,
πιστόλια ἀπὸ τ' Ἀλῆ τὸ θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόρας ζυγιασμένη
καὶ κάλτσες καὶ τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιὰ ἀπ' τὰ Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* πρεβεζιάνικα, ἀσημιά.

"Ετσι σιαγμένος, κι ἔχοντας στὸν ἄμο
τὸ καριοφίλι, χαίτη καὶ λουριά
στὸ χέρι του, ἐλαμπάδιαζε τὸ δρόμο,
χιμώντας ἀπ' τὴν πύλη τὴν πλαστιά.

Κι ἐγώ, λίγο ξοπίσω του, δόλο θάμπος,
στὸ γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
δυνόμουν νὰ τὸν φτάσω, κι ἤμουν σάμπως
νά 'χα φτερά, κορμάκι ἀερινό.

Κι ως τρέχαμε, θυμάμαι, τὰ κλεισμένα
στὸ τουνεζὶ* φεσάκι του σγουρά,
σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σὰν ἔνα
γνεφάκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωνιά.

Κι ώς πύρωνεν ἀκόμα στὴ φευγάλα,
τρικυμισμένος κι ὅλος μὲς στὸ φῶς,
χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλα
σὰν τὸν Ἀι-Γιώργη, λίγο πιὸ μικρός.

„Ω, τὸ λεβέντη τοῦ Μεσολογγιοῦ μας,
τὸν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς!
Καὶ νὰ μετρῶ, καὶ νὰ 'ναι ὁ Τάκη-Πλούμας
τριάντα τρία χρόνια μὲς στὴ γῆς. . .

«Συντρίμματα», 1898

Μιλτιάδης Μαλακάσης

11. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

('Απὸ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1921)

Συνοδεία χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὡδήγει πρὸς τὰς σκηνὰς μίαν ὄμάδα αἰχμαλώτων: ἔνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποὺ ἥρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἔνα ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντάροι μας, περιέργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιὰν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ὁ ὅποιος ἐγνώριζε τὰ τουρκικά, ἥρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾷ χειμαρρωδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἔξηγῃ τὰς ἀπαντήσεις τῶν εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὗτοι τὸν ἐτραβούσαν κάθε τόσον ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

—Τί λένε, συνάδελφε; Τί λένε; Ρώτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς ποὺ λακούσαν σὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο. . .

‘Ο λοχαγὸς ὡδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εῖσοδον καὶ ἔχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνήσυχον ὅμως νευρικότητα. Αὐτὸς δὲν ώμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρε-

πεῖς. Ἐφαίνετο ώσταν νὰ ἐπερίμενε ταπεινώσεις καὶ σκαιότητα προσ-
βλητικήν. Ἐρευνοῦσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματι-
κῶν, ποὺ εύρισκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου —
δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος, — διὰ νὰ μα-
τεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

—Καλῶς ὥρισες, γιούζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος,
κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιθώτιον ἐκστρατείας, ποὺ ἦτο εἰς τὸ βάθος
τῆς σκηνῆς. Ὁ Τούρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ' ἔκπληκτον
δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἔως τὸ κιθώτιον κι ἐκάθισεν εἰς
τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

‘Ο στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλώτων, ποὺ τοῦ
ἔτεινεν δ' ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπέθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας,
ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν
κομισθέντων καί, δταν δ' ἐνωμοτάρχης ἔχαιρετισε κι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν
σκηνὴν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τούρκον λοχαγόν :

—Ομιλεῖτε γαλλικά ; τὸν ἡρώτησε.

—Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ δύμιλῶ ὅχι καὶ τόσον καλά.

—Δὲν πειράζει. . . τὸ ἴδιο κι ἔγώ. Θὰ διψᾶτε βέβαια. Κάνει ζέστη
διαβολεμένη.

‘Ο Τούρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλάξ τοὺς ἀξιωματικούς.
Ἐσκυψεν ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφώνως :

—“Αν εἴχατε λίγο νερό. . .

“Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

‘Ο ἔνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Δευτέρου Γραφείου τὸν ἔθιξε
τότε ἐλαφρὰ εἰς τὸν ὕμον καὶ τοῦ εἶπε :

—Γιούζμπαση ἐφέντη, μὴ στενοχωρεῖσαι! . . . ‘Η τύχη τοῦ πολέμου
δὲν σοῦ ἦτο εύνοϊκή! Κάνει δύμως καθένας ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὴν πα-
τρίδα του. Είσαι μεταξύ συναδέλφων. Θὰ τρώγωμεν μαζί, δύον καιρὸν
μείνης ἔδω.

‘Ο αἰχμάλωτος λοχαγὸς ἀπεκάλυψε τὸ ὠχρὸν πρόσωπόν του.
Τὰ μάτια του ἤταν βουρκωμένα. Ἐν τῷ μεταξύ ἔνας στρατιώτης τοῦ
ἔφερε τὸ τούρι, τὸ ὅπιον ἥδη εἶχε παραγγείλει ὁ στρατονόμος δι'
αὐτόν. Ἐκείνος ἐπῆρε τὸ κύπελλον, τὸ ἀπέθεσε κατὰ γῆς καὶ εἶπε πρὸς
τοὺς ἀξιωματικούς μὲ χαμηλὴν κομμένην φωνὴν; εἰς ὅχι ἀπταιστον
ἄλλ' ἀρκετὰ εὔγλωττον γαλλικήν :

—Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριοι. Πρέπει νὰ σᾶς ἔξηγήσω ότι ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτόν μου... ὅχι τόσον διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ὃσον διότι μὲ διαψεύδετε ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μου ποὺ συνελήφθησαν μαζί μου. Τόσες φορές τοὺς εἶπα, ὅπως κάνουν καὶ ὅλοι οἱ συνάδελφοί μου, ότι οἱ "Ἐλληνες σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τοὺς βασανίσουν. Δὲν τὸ πολυπίστευα ὁ ἕδιος, ἀλλὰ τί νὰ κάμω; "Αν δὲν τοὺς ἐλέγαμε αὐτά, θὰ μᾶς ἔφευγαν... θ' αὐτομολοῦσαν ἀρκετοί... Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ τώρα ἐννοεῖτε ότι μὲ τὸν τρόπον σας, μὲ τὴν περιποίησίν σας, μοῦ ἐκάματε τὸ μεγαλύτερο κακό, χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε... Μὲ καθαιρεῖτε ἀπὸ τὸν βαθμόν μου καὶ τὴν ἐπιβολήν μου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἄνδρῶν μου. Γι' αὐτοὺς εἶμαι τώρα ἐγὼ ὁ ἔχθρος. "Αποδεικνύομαι ψεύστης. Καὶ ἥμουν ταγματαρχεύων...

Οἱ ἀκούοντες δὲν εἶχαν τί νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, διὰ νὰ τὸν παρηγορήσουν. Ἐκεῖνος ἔπιε τὸ τσάι του σιωπηλός, ἀπέθεσε πάλιν τὸ κενὸν κύπελλον κατὰ γῆς, ἐσηκώθη καὶ ἤρωτησε:

—Μοῦ ἐπιτρέπετε;

—Τί θέλετε;

—Νὰ βγῶ μιὰ στιγμὴ νὰ πῶ δυὸ λόγια στοὺς ἄνδρες μου, ποὺ περιμένουν ἑδῶ ἀπ' ἔξω.

Οἱ ἀξιωματικοὶ συνήνεσαν.

‘Ο αἰχμάλωτος ἐβγῆκεν. ‘Ο διερμηνεύς, ὁ ὄποιος ήτοίμαζε τὰ «φύλα ἀνακρίσεως αἰχμαλώτων», ἔξήγει βαθμηδὸν χαμηλοφώνως πρὸς τοὺς ἐντὸς τῆς σκηνῆς ὅσα ἐλεγεν ὁ Τούρκος λοχαγὸς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους:

—"Ακουσε, μπάς τσαούση κι ἔσεις ἀσκέρηδες. 'Ο 'Αλλάχ ἔγραψε νὰ πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς ἐλεγα κι ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ σας; Δὲν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιασούρηδες καὶ ψωμὶ σᾶς δίνουν καὶ κανεὶς δὲν θὰ σᾶς πειράξῃ. Κοιτάξετε ἐκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθυναλή. Δὲν τὸ ἔχουν κάψει. Βλέπετε τὶς γυναῖκες στ' ἀλώνια... Τώρα σκεφθῆτε καὶ τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου ἐμείναμε μεῖς... Τώρα σκεφθῆτε γιὰ ἐμὲ καὶ γιὰ τοὺς Γιουνάνηδες, ὅ,τι σᾶς φωτίση ὁ 'Αλλάχ..."

Τὸν ἥκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλός κι ἐκεῖνος ἔξαναμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καὶ ἀπαντοῦσεν ἔπειτα ἀφηρημένος εἰς τὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις τῆς ἔξετάσεώς του.

12. ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΑΞΙΔΙ

Καλὸ ταξίδι, ἀλαργινὸ καράβι μου, στοῦ ἀπείρου
καὶ στῆς νυχτὸς τὴν ἀγκαλιά, μὲ τὰ χρυσά σου φῶτα!
Νά' μουν στήν πλώρη σου ἡθελα, γιὰ νὰ κοιτάζω γύρου
σὲ λιτανεία νὰ περνοῦν τὰ δνέιρατα τὰ πρῶτα.

‘Η τρικυμία στὸ πέλαγος καὶ στὴ ζωὴ νὰ παύῃ,
μακριὰ μαζὶ σου φεύγοντας πέτρα νὰ ρίχνω πίσω,
νὰ μοῦ λικνίζης τὴν αἰώνια θλίψη μου, καράβι,
δίχως νὰ ξέρω ποῦ μὲ πᾶς καὶ δίχως νὰ γυρίσω!

«'Ελεγεῖται καὶ σάτιρος»

K. Γ. Καρυωτάκης

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ό γίλιος τὴ χρυσὴ κλωστὴ ἔπειτει
καὶ κεντάει ἐδῶ τὸ ρόδο, τὸ ἀγιόκλημα παρέκει,
καὶ τὶς ἀντηλιές ὑφαίνει μὲν ὑπομονὴ καὶ τάξη,
μὲν τὸ ἔφετι μιᾶς ἀχτίνας καὶ μὲν ρόδινο μετάξι.

Τὸ χειμώνα πιὰ δὲ βάζει οὕτε βελονιὰ στὰ κλώνια·
σπάζουν καὶ λυγοῦν στὰ φύλλα τὰ χρυσά του τὰ βελόνια,
καὶ ἔφετοῦν κι οἱ ἀντηλιές,
καὶ οἱ μαγικές του ἀχτίνες, τυλιγμένες στὰ κλωνάρια,
γίνονται χρυσὰ κουβάρια
στὶς πορτοκαλιές.

Tίμος Μωραΐτινης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Ἄπρίλης καὶ πασκαλόγιορτα καὶ μιὰ ἄνοιξη γλυκιὰ καὶ ψιλό-
βροχη, ποὺ δὲ θυμοῦμαι παρόμοια.

Εἶχαμε τὰ πρόβατα προσωρινὰ στὴν Ἀρακαντέλλα, μιὰ ὅμορφη
καὶ ψηλὴ ράχη ἀντίκρυ στὸ χωριό μου, καὶ περιμέναμε νὰ περάσουν
τὰ κοπάδια τοῦ Ντίνου Ραμούση, νὰ τὰ σμίξωμε καὶ νὰ τραβήξωμε
γιὰ τὰ ξεκαλοκαίρια τῆς Ροδόβολης.

Εἶχα πάει ἐνωρὶς στὸν ἀρμεγώνα καὶ περίμενα τὰ γαλάρια νὰ
τ' ἀρμέξωμε καὶ νὰ πάρω τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι, γιατὶ τὸ ἥθελε ἡ
μάνα μου, ἄλλο γιὰ βούτυρο καὶ ἄλλο γιὰ ξινόγαλο.

Τὰ γαλάρια βοσκοῦσαν ἀκόμα κάτω ἀπὸ τὰ Λύβια, ὡς τὴν
Παναγιά, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν, ἀν καὶ κόντευε ἡ ὥρα τοῦ
ἀρμεγοῦ.

Κάτω, μακριά, στὸ βάθος τῆς κοιλάδας, κυλοῦσε τὸν κατήφορο
τὰ γαλανὰ νερά του ό ποταμός τοῦ τόπου μας, ό Καλαμάς, κι ἔδι-
νε ζωὴ σ' ὅλη ἐκείνη τὴν πλούσια εἰκόνα ἀπὸ κάμπους καὶ βουνά,

ἀπὸ ράχες καὶ πλαγιές, ἀπὸ λόγγα καὶ χωριά, ἀπὸ κοπάδια καὶ λακκιές ποὺ στέκονταν γύρα γύρα.

‘Η ώρα περνοῦσε καὶ τὰ γαλάρια δὲ συμμαζεύονταν κι οἱ πιστίκοι δὲ φαίνονταν.

Σὲ λίγο φάνηκε ἔνας πιστικός ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τὴ λακκιά, πίσω ἀπὸ τὴν Ἀρακαντέλλα.

—Τί γενήκαταν στήμερα ; τοῦ φώναξα.

—Τί νὰ γένωμε, μοῦ ἀπολογήθηκε ξέκαρδα, χάσαμαν τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο !

Μοῦ φάνηκε πῶς μὲ χτύπησε ἀστραπή.

—Ο Σιοῦτο - Κάλεσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτὲ τὸ πρῶτο κριάρι ποὺ σέρνει πίσω του ὅλο τὸ κοπάδι, δεύτερος πιστικός του πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θὰ τὸν ἔκλεψε ! Κι ἂν τὸν ἔκλεψαν γιὰ ἔχος, θὰ τὸν ἔκλεψαν ἀπὸ μακριά, ἂν γιὰ φαγί, τώρα θὰ μαγειρεύεται. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐλπίδα νὰ ξαναβρεθῇ ὁ Σιοῦτο - Κάλεσιος.

Αὐτὰ ἔλεγα μέσα μου κι ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν καρδιά μου τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

Τὸν ἀγαποῦσα τόσο πολὺ τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο, ποὺ νόμισα ἐκείνη τὴ στιγμὴ ὅτι εἶχα χάσει δχι μονάχα αὐτόν, ἀλλὰ ὀλάκερο τὸ κοπάδι ! Γιατὶ ὁ Σιοῦτο - Κάλεσιος ἥταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τὸ καμάρι τὸ δικό μου κι ὅλων τῶν πιστικῶν μου.

Σὲ λίγο ἔφτασε ἀπάνω ὁ πιστικός περίλυπτος.

Χάθηκαν ἀπὸ τὰ μάτια μου ὅλα τ' ἀνοιξιάτικα κάλλη τοῦ Ἀπριλιοῦ κι ἄρχισε νὰ βασιλεύῃ μαύρος χειμώνας μέσα στὴν καρδιά μου.

—Τί λέσ, ὁρέ, τοῦ εἴπα, γιὰ τὸ Σιοῦτο μας ;

—Τί νὰ εἰπῶ ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νὰ εἰπῶ ; “Αλλο ποὺ μᾶς τὸν ἔκλεψαν ;

“Εριξα ἐκείνη τὴ στιγμὴ τὰ μάτια μου πρὸς τὸ κοπάδι, ποὺ βοσκοῦσε κάτω στὰ Λύβια, καὶ τὸ εἶδα ξεσκισμένο ἔδω κι ἐκεῖ, σὰ νὰ εἶχαν μπῆ σαράντα λύκοι καὶ τὸ σκόρπισαν.

Μὲ πῆραν τὰ δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νὰ κλαίω σὰ μικρὸ παιδί, ἀν καὶ ἥμουν δεκαεφτὰ χρονῶν παλικάρι τότε.

—Τί είν’ αὐτά ; μοῦ εἴπε ὁ πιστικός. Δὲν ντρέπεσαι ; Τί ; θὰ χαθοῦμε γιὰ ἔνα κριάρ’ ; Τὰ κοπάδια σου νά ’ν’ καλά.

—Τέτοιο κριάρ’ ! τοῦ εἴπα ἐγώ, ποὺ θὰ βροῦμε τέτοιο κριάρ’ ;

—Αχαούχαααα ! ξεφώνισε ὁ πιστικός, θέλοντας νὰ μὲ παρηγο-

ρήση. Γιατί ένα παλιοκρίαρο κάνεις έτος ; Τό μοναστήρι νά τον καλά και άπει καλοέρ ! Τό κοπάδι σου νά τον καλά! . . . Έσεις νά στε καλά, οι νοικοκυραῖοι, καὶ κριάρια καὶ τραγιά καὶ βιό δύο θέλεις !

‘Αλλ’ ό, τι κι ἀν μόλεγε ό πιστικός, δὲν μποροῦσε νὰ μοῦ πραΰη ή νὰ μοῦ μικρύνη τὸν πόνο μου καὶ τὴν ἐντύπωσή μου ἀπὸ τὸ χαμό τοῦ σημαδιακοῦ* κριαριοῦ μου, ποὺ στόλιζε τὰ κοπάδια μου σὰν τ’ ἄστρο τ’ οὐρανοῦ.

Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ φαίνωνται ἔνας ἔνας οἱ πιστικοί, κι ἄλλοι ἔμενων μὲ τὰ στέρφα καὶ μὲ τ’ ἀρνοζύγουρα*, κι ἄλλοι σύμμασαν τὰ γαλάρια καὶ τὰ καντάριασαν* γιὰ τὸν ἀρμεγώνα. Ἐνῶ πρὶν μὲ τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο ἔρχονταν τὰ γαλάρια τὸ πολὺ σ’ ἔνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀπὸ τὰ Λύθια στὸν ἀρμεγώνα, ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἔκαναν μιὰ ὥρα ἀκέρια. Αὔτὸ θὰ πῆ τι ἀξίζει νά τὴν χῆσ συρτάρι* στὸ κοπάδι σου καὶ μάλιστα σὰν τὸν καημένο τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο! Ἡταν ζωγραφισμένη ἡ λύπη στὸ πρόσωπο τῶν πιστικῶν καὶ τὸ κοπάδι φαινόταν σὰν ὅρφανό, ὅταν ἦρθαν κι αὐτοὶ κι αὐτὸ στὸν ἀρμεγώνα. Μοῦ φαινόταν ότι ὅλο ἐκείνο τὸ κοπάδι ποὺ ἀνέβηκε ἐκεῖ ἐπάνω μοῦ ζητοῦσε τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο. Μοῦ φαινόταν πώς ἄκουα νὰ μοῦ λέγῃ :

—Νὰ βρῆς τὸ Σιοῦτο μας !

Δὲν μποροῦσα πλιὰ νὰ βαστάξω καὶ ἔσπασα στὰ κλάματα, καὶ μοῦ ξανάειπε ό ἄρχιπιστικός :

—Τί εἰν’ αὐτὰ ἀπὸ σένα ; Ντροπή νὰ κάνεις έτος ! Δὲ χορταίν’ τὸ μάτ’ σου ἀπὸ τόσα πρόβατα ; Συλλογίσ’ ότ’ εἶναι τόσοι ἀνθρώποι ποὺ δὲν ἔχουν οὕτ’ ἔνα ζωντανό !

Τὰ λογικὰ τὰ λόγια τοῦ ἀρχιπιστικοῦ μου ἄρχισαν νὰ δουλεύουν μέσα μου σὰ δραστήριο γιατρικό.

Δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμα τ’ ἀρμεγμα, ὅταν εἶδα νά τὸ ρχεται ἔνα σύννεφο πέρα ἀπὸ τὴ Βαλαώρα* καταπάνω μας, σὰ φοβερὸς δράκοντας, καὶ μᾶς ἔκρυψε τὸν ἥλιο. Μιὰ δυνατὴ ἀστραπὴ ψηλὰ στὸ ραχοκέφαλο τῆς Βαλαώρας ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης ποὺ ἄρχισε ὀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς. “Αρχισαν νὰ πέφτουν ἀνάρια ἀνάρια χοντρὲς σταλαματιές, κι ἀν τύχαινε νὰ πέσῃ καμὶ ἀπάνω μας, αἰσθανόμασταν βαρὺ τὸ χτύπο της. Δεύτερη, τρίτη ἀστραπὴ κι ἡ βροχὴ ἄρχισε δυνατὴ ψηλὰ στὴ Βαλαώρα, μιάμιση ὥρα καὶ πλιότερο περίπου μακριὰ ἀπὸ μᾶς ὡς ἐκεῖ.

"Οταν τέλειωσε τ' ἄρμεγμα, εἶπε ὁ ἀρχιπιστικός :

—Βάρτε τὰ πρόβατα στὴν πλαγιὰ καὶ μὴ φοβᾶσαι τὴ βροχή, γιατὶ δὲ θὰ περάσῃ δῶθε ἀπὸ τὸν ποταμό.

'Εκεῖ ποὺ ἑτοιμάζαμε τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι, μὰ φωνὴ — ἀλλὰ τί φωνὴ ; φωνάρα! — σὰ νά 'βγαινε ἀπὸ στόμα σαραντάπηχο κατέβαινε ἀπὸ τὰ σύννεφα· κι ἔλεγε ἡ φωνὴ :

—Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει π' θενὰ δλόγυρα! οὕτε θὰ τοὺς πάγιον νοῦς πῶς εἴναι στὸ δικό μας τὸ κοπάδι! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε! "Ἄσ εἰν'" καλὰ δὲ Καλαμάς ποὺ μᾶς χωρίζει! Χαχαχαααά!

Κι ἡ φωνὴ ἔπαψε! Ξαφνίστηκα, κοίταξα καλὰ καλὰ τὸν οὐρανό. Ξαφνίστηκαν καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ ἀδειάζαν τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι. Μὲ κοίταζαν οἱ πιστικοὶ κι οἱ ὑπηρέτες καὶ τοὺς κοίταζα κι ἐγώ, χωρὶς νὰ ξέρωμε πῶς νὰ ἔξηγήσωμε τὴν ὅμιλα τὴ μεγαλόφωνη καὶ τὴν παράξενη ποὺ κατέβαινε ἀπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιπιστικὸς ὅμως, ποὺ ἦταν πολύπειρος σ' ὅλα κι εἶχε ἀσπρίσει ὅλα τὰ μαλλιά του ἀπάνω στὰ κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἥσυχα :

—Αὐτὸ εἴναι ἔνα θάμα ποὺ τὸ 'χω ἀκούσει μὲ τ' αὔτιά μου πολλές φορές. Μπορεῖς ν' ἀκούσης λόγια κι ὅμιλίες κι ἀπὸ δέκα ὥρες μακριά. Καμιὰ φορὰ τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκουμποῦν στὴ γῆ, ὅπως τώρα στὴ Βαλαώρα, ή καὶ χαμηλώνουν, παίρνουν τὴ φωνὴ καὶ τὴ στέλνουν ώς ἔκει ποὺ φτάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις, ἥμασταν τυχεροί... Τὸ κριάρ' μας βρέθηκε! Είναι στὸ κοπάδ' ποὺ βόσκει στὴ Βαλαώρα! Τί τὸ θέλ's ; Εἰν' ἄγιο βιό τὸ βιό σου καὶ δὲν τρώγεται εὔκολα.

—Καὶ τί πρέπει νὰ κάνωμε τώρα, τοῦ εἶπα, γιὰ νὰ βροῦμε τὸ Σιούτο - Κάλεσιό μας ;

—Τί νὰ κάνωμε ; μοῦ ἀπάντησε. Νὰ πάμε στὴ Βαλαώρα καὶ νὰ τὸν πάρωμε ἀπὸ τὸ κοπάδι ποὺ βόσκει ἔκει πέρα! Νὰ κινήσωμε ἀμέσως καὶ νὰ μὴ χάνωμε καιρό, ἀν καὶ δὲν ἐλπίζω νὰ τὸν χαλάσουν, γιατὶ τὸν πῆραν γιὰ ἔχος καὶ ὅχι γιὰ φαγί.

Κι ἀκούγοντας τὴ συμβουλὴ τοῦ ἀρχιπιστικοῦ, ξεκίνησα ἔγω μὲ δυὸ πιστικούς μου, περάσαμε τὸ ποτάμι στοῦ Ράικου τὸ γεφύρι, κι ἀπὸ κεῖ στὴ Βαλαώρα. Κάναμε μὲ τὸν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυὸ ὥρες καὶ πλιότερο. Χίμηξαν τὰ σκυλιὰ ἀπάνω μας, ἀμα μᾶς ὀσμίστηκαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοὶ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν καὶ μᾶς ρώτησαν τί' θέλουμε ἔκει.

—Τί θέλουμε; τούς είπα. Τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο γλήγορα ἢ θ' ἀρχίσουμε πόλεμο! Δὲ φεύγουμε ἀπὸ δῶ χωρὶς τὸ κριάρ' μας!

Στὴν ἀρχὴν θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν κι ὅτι δὲν ἔξεραν τίποτε, ἀλλὰ ἔγω τούς τὸ 'κοψα :

—Φέρτε γλήγορα τὸ κριάρ' καὶ μὴν κρύβετε τὴν κλεψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τὸ σύννεφο τῇ φωνῇ σας ποὺ λέγαταν : « Τέτοιο κριάρ' δὲν ἔχει π' θενά δόλογυρα. Οὔτε θὰ τοὺς πάη ὁ νοῦς ὅτι τὸ κριάρ' εἶν' ἔδῶ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε. "Ἄσ εἰν' καλὰ δὲ Καλαμὰς ποὺ μᾶς χωρίζει. Χαχαχαχασαά». Μᾶς τὴν ἔφεραν τὴν ὄμιλία σας τὰ σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου - Κάλεσιου κοιτάχτηκαν ὁ ἔνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἔξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

—Γλήγορα, τούς εἴπα, τὸ κριάρ' μας καὶ τὸ ποδοκόπι* μας! 'Αλλιώτικα πιάνομέστε ἀπ' ἄρματα στὴ στιγμή!

Πῆγε ἔνας τοὺς στὸ κοπάδι πόθοσκε λίγο παραπάνω καὶ μᾶς ἔφερε τὸ Σιοῦτο μας καὶ μᾶς παρακάλεσαν νὰ μὴν ἐπιμείνωμε γιὰ ποδοκόπι, ἄλλ' οἱ πιστικοί μου ἐπέμειναν νὰ μᾶς δώσουν ἔνα ἀρνὶ καλὸ γιὰ ποδοκόπι μας.

—Χώρ' τὸ ποδοκόπι' δὲν τὸ κουνοῦμε ἀπὸ δῶ, παλιοκλέφτες! τούς εἴπαν οἱ πιστικοί μου ἄγρια, τὸ ποδοκόπι γλήγορα!

Τὸ ποδοκόπι σὲ τέτοιες περιστάσεις είναι νόμος, κι ὁ νόμος είναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος ποὺ τὸ ζητάει ἔχῃ δύναμη. Κι ἐμεῖς είχαμε τὴ δύναμη ποὺ χρειαζόταν, τὸ πήραμε καὶ γυρίσαμε ἀπὸ τὸν ἵδιο δρόμο μὲ τὸ Σιοῦτο καὶ μ' ἔνα ἀρνὶ ποδοκόπι, ποὺ τὸ 'σφαξαν οἱ πιστικοί καὶ τὸ 'φαγαν.

« Διηγήματα τῆς στάνης »

Xρίστος Χριστοβασίλης

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ BYZANTIOΥ

'Απὸ τὴ Σπάρτη ἴσαμε τὸ Μιστράξ επευλίγεται ἔνας δρόμος καθαυτὸ χιμαιρικός : τεράστια πλατάνια, ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολύφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπαυτικὴ σκιὰ καὶ γαλήνη.

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγετος ἔρχεται πιὸ κοντά. Κυριαρχεῖ ἴσαμε τὰ μεσούρανα μὲ τὶς γαλάζιες του κορυφές, μὲ τὶς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, μὲ τοὺς μεγάλους σκούρους λεκέδες τῆς

δργιαστικής του βλαστήσεως. 'Η «Μαρμάρα», ή κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζά τοῦ Μιστρᾶ, είναι ό ἀκραῖος σταθμὸς τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

'Από κεὶ καὶ πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνηση ἀνάμεσα σ' ἐναν κόσμο θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφὴν μὲ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμὴν ποὺ θὰ δρασκελίσης τὸ κατώφλι τῆς Περιβλέπτου καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς βγαίνεις ἀπὸ τὶς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἐνὸς δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωση δὲν είναι μονάχα γοητευτική· είναι κάτι πολὺ περισσότερο: καταπληκτική. Σὲ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καθὼς αὐτές, δὲν είναι δυνατὸ νὰ δοθῇ οὕτε ἡ ίστορία, οὕτε ἡ τέχνη, οὕτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μιστρᾶ. Αὔτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία μὲ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸ τὸ βουνὸ ποὺ κράτησε πάνω του ἵσαμε τὴν τελευταία της στιγμὴν τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὴν παραδώσῃ ἀπείρωντα καὶ στὸ πεῖσμα κάθε ἐναντιότητας στοὺς μεταγενεστέρους, είναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα ποὺ δὲν ἔχαντο οὔτε στὸ πρῶτο οὔτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ ποὺ πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἔρευνσς, τὴν ἀγάπην τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴ νοσταλγία.

'Η ίστορία της γεμίζει μὲ πυκνὲς σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν πρώτη ἵσαμε τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἵσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς. 'Απὸ τὰ 1243, ποὺ ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔχτισε μὲ βυζαντινούς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μιστρᾶ, γιὰ νὰ πολεμήσῃ ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγούς τοῦ Ταῦγετου, ἵσαμε τὰ 1449, δὲ Μιστράς μένει τὸ τελευταῖο προπτύργιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἔσχατη ἀπόληξη τοῦ ἡπειρωτικοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἐναν τόπο ποὺ τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοση τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μιστρᾶς δὲν είναι μονάχα ἕνα τελευταῖο χαράκωμα: είναι πολὺ περισσότερο, ἕνα μεγάλο ἐθνικὸ κέντρο, ἕνα ἀντιστάθμισμα ποὺ ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ "Ἐθνους. 'Ο Μιστρᾶς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμὸ μὲ μιὰν ἀναγέννηση τοῦ "Ἐθνους, ποὺ συγκεντρώνει τὶς τελευταῖες δυνάμεις του στὴν ἀπρόσιτη

τούτη προέκταση τοῦ Ταῦγετου, κι ὅλο φρεσκάδα, πίστη καὶ πεποίθηση στ' ἀκατάλυτα πεπρωμένα τῆς φυλῆς δίνει μιὰ νέα περίλαμπρη μορφὴ στὴν ἀδιάκοπη πνευματική του καρποφορία. Εἶναι θαυμάσιο νὰ συλλογίεται κανεὶς πόση ζωντανὴ οὐσία, τί βαθύτατη ἐσωτερικὴ καλλιέργεια, πόση ἀνάταση καὶ πόση δόξα θυμίζουν οἱ σωροὶ τῶν ἐρειπίων, οἱ ἐκκλησιὲς καὶ τὰ μοναστήρια, τὰ παλάτια καὶ τὰ ἴδιωτικὰ μέγαρα τοῦ Μιστρᾶ. Οἱ Κατακουζηνοὶ κι οἱ, Παλαιολόγοι, πού, ὑστερὸς ἀπὸ τὴν νίκη τῆς Πελαγονίας καὶ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντεψαν τὸν τόπο τοῦτο, εἶναι τύποι κατ' ἔξοχὴν ἀντιπροσωπευτικοὶ καὶ τῆς ἀδιάκοπης προσπάθειας τῆς φυλῆς νὰ καλλύνῃ τὶς μέρες της μὲ τὴν ἐπιζήτηση τῶν πνευματικῶν ἥδιονῶν, μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης.

Ο Μιστράς δημιούργησε τὴν ύστεροβυζαντινὴν καὶ τὴν μετα-βυζαντινὴν παράδοσην. Διατήρησε τὴν περηφάνιαν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ "Ἐθνους". Ἐφερε τὴν ἔξαίσια ἀνταύγειαν τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς χλιδῆς στὶς ἀπλησίαστες παρυφές τοῦ Ταῦγετου καὶ μὲ τὰ κάστρα του, μὲ τὶς ἐκκλησιές του, διακοσμημένες ἀπὸ μιὰ ζωντανὴν καὶ παλλομένη τέχνην, μὲ τ' ἀριστοκρατικὰ μέγαρα του, ἔδωσε τὴν ψευδαίσθηση πώς ἡ καρδιὰ τῆς συντριμμένης αὐτοκρατορίας εἶχε κλειστῇ ἀνάμεσα στοὺς πολύτιμους θησαυρούς τῶν κτισμάτων του. "Οταν βρίσκεται κανεὶς μέσα στὴν ἀπέραντη ρημαγμένη αἰθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Παλαιολόγων, ὅταν στέκεται ἀντίκρυ στοὺς ἀγγέλους τῆς Περιβλέπτου, ὅταν αἰσθάνεται τὴν ψυχὴν του ν' ἀναλύεται σὲ κατανυκτικὴν προσευχὴν στὴν Παντάνασσα, ὅταν κατηφορίζει πρὸς τὴν Μητρόπολην μὲ τὴν ἀμάραντη αἴγλη της, στερεώνεται στὴν πεποίθηση πώς δὲ βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἓναν περασμένο κόσμο ποὺ τέλειωσε κεῖ δὲ πέρα τὶς θλιβερώτερες μέρες τοῦ ξεπεσμοῦ του, μὰ σ' ἓναν κόσμο δυνατό, περήφανο γιὰ τὸν ἔαυτό του, πλημμυρισμένον ἀπὸ γόνιμους σπόρους, ποὺ ἔνας ξαφνικὸς χαλασμὸς τὸν μαρμάρωσε γιὰ πάντα μέσα στὴν ἀκίνησία καὶ τὴν ἱερὴν σιωπήν.

Ανεξάντλητες εἶναι οἱ περιπτειες τοῦ μοναδικοῦ τούτου τόπου. Σήμερα, ὁ καυτερὸς ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ Ταῦγετος κι ἡ ἀτελεύτητη σιωπὴ παραστέκουν στὸ πλήθος τῶν ἀναμνήσεων ποὺ συνταράζουν τὸν προσκυνητή. Κάτω ἀπὸ τὶς καμάρες τῆς Παντάνασσας καὶ μέσα στὴν αύλὴ τοῦ 'Αι - Δημήτρη οἱ μέρες περνοῦν μὲ τὸ ρυθμό

τῆς αἰωνιότητας. Τὰ λιγοστὰ κυπαρίσσια ἀνατείνουν πρὸς τὰ ὑψη
τὸ καλογερίστικο παράστημά τους.

Καὶ στοὺς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισογκρεμισμένοι καὶ
καταφαγωμένοι ἀπὸ τοὺς καιρούς, ὁνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν πε-
ρασμένων, ὁ πράσινος κισσὸς ἔρχεται νὰ κρύψῃ μὲ τὴν ἀριστοκρατι-
κή του εὐγένεια καὶ μὲ τὴ συμπόνια του τὶς βαθιές θλιβερές πληγές.
Σήμερα δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ παράδοση κι ἡ τέχνη.

Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιὰ πλατιὰ ἐπισκόπηση τῆς καλλιτε-
χνικῆς σημασίας τοῦ Μιστρᾶ. Μά, δσο καὶ νὰ θέλῃ, δὲν μπορεῖ κανεὶς
νὰ προσπεράσῃ τὸ τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθῇ ἄλλη μιὰ
φορά, ἀν δχ! πουθενὰ ἀλλοῦ, τὸ λιγότερο μπροστὰ στὶς τοιχο-
γραφίες τῆς Περιβλέπτου μὲ τὸ θαυμάσιο νόημα ποὺ τὶς ἐμψυχώνει.
Ἡ κίνηση, ἡ δραματικότης τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἔξαίσιο χρῶμα, τὸ ὑπέ-
ροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιὰ μεγάλη κατάκτη-
ση τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στὰ βάθη τῆς
ἰστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιὰ μελλοντικὴ καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις ποὺ δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατοῦ οἱ τοι-
χογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα.
Μπορεῖς νά 'χης τούτη ἥ ἐκείνη τὴ γνώμη γιὰ τὸ Βυζάντιο, μὰ γιὰ
τὴν Περίβλεπτο δὲν μπορεῖς νά 'χης δεύτερη γνώμη!

«Μορφὲς τῆς ἐλληνικῆς γῆς» *I. M. Παναγιωτόπουλος*

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

‘Ο ἥλιος βασίλευε σὲ μιὰν ἀποθέωση χρυσοῦ καὶ πορφύρας καὶ
τὰ πηχτὰ λουλακιὰ νερὰ ἔπαιρναν κοκκινωπὲς ἀποχρώσεις. Κοντὰ
στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τὸ γιγάντιον ἵσκιο τους, ἦταν
σκοτεινά. ‘Ο ἀνεμος ποὺ ἔπνεε τοὺς ἔδινε ἀργοὺς καὶ πλατιοὺς κυμα-
τισμοὺς φιδιοῦ. ‘Απὸ τὸ κατάστρωμα τοῦ μικροῦ βαπτοριοῦ οἱ ἐπι-
βάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτή. Περνούσαμε ἐμπρὸς
στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, ποὺ ἡ κακή του φήμη τὸ κάνει πιὸ ζο-
φερὸ ἀπ’ ὅ,τι εἶναι πραγματικά. ‘Απὸ τὶς πιὸ μακρινὲς ἐποχὲς ὡς
τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ιστιοπλοίας, τὰ ἄγρια αὔτὰ παράλια, ποὺ
πέφτουν σχεδὸν κάθετα στὴ θάλασσα ἀπὸ ἔνα ἐντυπωσιακὸ ὕψος
καὶ τὴ γεμίζουν μ’ ἔναν ἵσκιο βαράθρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμονας τῶν

θαλασσοπόρων. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν πάντα : « Μαλέαν παρακάμψας ἐπίλαθου τῶν οἰκαδε. . . ». Εἶναι, ἀλήθεια, σπανιότατο νὰ στρίψῃ κανεὶς τὸ ἀκρωτήριο αὐτὸ μὲ ὅκρα μπουνάτσα*. Κι ὅταν ἀκόμα δ ἀνεμος δὲν εἴναι ὄρμητικός, τὰ νερά ἔχουν μιὰ μυστηριώδη ἀναταραχή. Δυνατὰ ρεύματα σηκώνουν ὅλο τὸ χρόνο ἄγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τὰ κύματα δέρνουν ἀνήλεα τὶς παρυφές τῶν βράχων μ' ἔνα κολασμένο βουητὸ καὶ κάνουν καὶ τὰ μεγάλα ἀκόμα σημειρινὰ πλοῖα νὰ δυσκολεύωνται νὰ περάσουν. Θά τ' λεγε κανεὶς ὅτι στὸ ἄξενο αὐτὸ ἀκρωτήριο κατοικεῖ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο γιγαντιαῖο καὶ τρομερὸ πνεῦμα, ποὺ οἱ Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τῆς ἐποχῆς τῶν ἀνακαλύψεων τὸ τοποθετοῦσαν στὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδος καὶ ποὺ τοῦ εἶχαν δώσει τὸ ὄνομα Ἀδαμάστωρ, — τὸ κακὸ ἐκεῖνο πνεῦμα πού, μόλις ἔβλεπε ἔνα καράβι, ἀνατάραζε τὰ νερά, γιὰ νὰ τὸ καταποντίσῃ. . .

“Οταν περάσαμε μεῖς, δ Μαλέας, σχετικὰ μὲ τὴ φήμη του, ἥταν ἥσυχος. Βλέπαμε νὰ ξετυλίγωνται τὰ βραχώδη του παράλια μὲ τὰ κοκκινωπὰ καὶ γκρίζα τους χρώματα καὶ μὲ τὰ βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, ὅπου δὲ φύτρωνε ἡ παραμικρότερη βλάστηση. Ἐξαφνα στὴν παρυφὴ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς βράχους μιὰ μικρὴ καὶ λευκὴ ὀπτασία συγκράτησε τὴ ματιά μας καὶ μᾶς συγκίνησε : ἥταν ἡ ἐκκλησούλα τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ὅπου ἀλλοτε οἱ Βενετοί εἶχαν ἔνα παρατηρητήριο, γιὰ νὰ κατοπτεύουν τὰ καράβια ποὺ περνοῦσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στὸ βράχο, τὸ ἑρημητήριο ὅπου ζοῦσε ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια ἔνας γέρος ἑρημίτης, γνωστὸς σ' ὅλους τοὺς ναυτικοὺς ποὺ παραπλέανε τὸ Μαλέα. Τὰ μεγάλα πλοῖα δὲν παρέλειπαν ποτὲ νὰ τὸν χαιρετίσουν μὲ τὴ σειρήνα τους, καὶ τὰ μικρὰ καίκια πλησίαζαν, κάθε φορὰ ποὺ τὸ ἐπέτρεπε ὁ καιρός, γιὰ νὰ τοῦ δώσουνε τρόφιμα, ποὺ δὲ ἑρημίτης τ' ἀνέβαζε ὡς τὸ βράχο του μ' ἔνα μικρὸ πανέρι δεμένο σ' ἔνα μακρὺ σχοινί. ‘Ο ἑρημίτης αὐτὸς ἥταν γνωστὸς σ' ὅλο τὸν κόσμο, γιατὶ ὅλοι οἱ ξένοι λυρικοὶ ταξιδιώτες ποὺ εἶχαν περάσει ἀπὸ τὸ Μαλέα, ἔγραψαν γιὰ τὴ γραφική του ὑπαρξη πάνω στὸ ἑρημό αὐτὸ ἀκρωτήριο. Τώρα δὲ ἑρημίτης ἔχει πεθάνει, κι ἡ ἔλλειψή του κάνει πιὸ ἑρημα καὶ πιὸ ἄγρια τὰ τρικυμισμένα αὔτὰ βράχια.

Στρίβοντας τὸ Μαλέα, παίρνουμε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. ‘Ο ἥλιος ἔχει βασιλέψει, καὶ τὸ μακρὺ θερινὸ σούρουπτο κρέμεται πάνω ἀπ' τὰ γαλήνια νερά καὶ τὶς ἀχνὲς βουνοσειρὲς τῆς Λακωνίας. Πλέο-

με πρὸς τὴν Μονεμβασιά. Πάνω στὸ κατάστρωμα ἔνας φωνογράφος, γελοῖος σὰν ἐγγαστρίμυθος, ταφάζει τὴν μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας. . .

’Απὸ παιδὶ ἔσερνα στὴν φαντασία μου μιὰ εἰκόνα τῆς Μονεμβασιᾶς γεμάτη ζωηρότητα μαζὶ καὶ ἀφέλεια. Τ’ ὄνομά της τὸ εἶχα ἀντικρίσει γιὰ πρώτη φορά, ἐνῷ γύριζα τὶς σελίδες ἐνὸς παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπὸ ἔνα σχέδιο, ποὺ τὴν παράσταινε μὲ τὸν τρόπο ποὺ οἱ μεσαιωνικοὶ χαρτογράφοι σχεδίαζαν τὶς παράλιες πολιτεῖες. ’Εβλεπτα ἔναν τεράστιο βράχο, γυμνὸν καὶ ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σὲ μιὰν ἀπ’ τὶς πλαγιές του, μιὰ μικρὴ πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπὸ τείχη, ἐπάλξεις καὶ πύργους. Γύρω ἀπὸ τὸ βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέραντη, σχεδιασμένη στὴν εἰκόνα μὲ μικρὲς καμπύλες, δύμοις καὶ παράλληλες. Μιὰ γέφυρα ἔνωνε αὐτὸν τὸ βράχο μὲ τὴν στεριά. ’Απὸ τότε φανταζόμουν τὴν Μονεμβασιὰ σὰν ἔνα βυζαντινὸν Γιβραλτάρ ποὺ ἐπιζοῦσε τῆς ἐποχῆς του σὰν τὸ ’Αγιον Ὀρος. Δὲν τὴν ἔβλεπτα, βέβαια, μὲ πολεμιστές, οὔτε φανταζόμουν πώς τὶς πύλες της τὶς ὑπεράσπιζαν σκοποὶ καὶ σηκωτὲς γέφυρες. Μὰ πίστευα ὅτι ἡ Μονεμβασιὰ εἶχε στερεωθῆ στὴν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ στιγμὴ τῆς ἀλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τὴν σπάνια τύχη νὰ τὴν ἀντικρίσω νύχτα μέσα στὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι ἡ ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἔκανε ἦταν ὀκόμη βαθύτερη ἀπὸ κείνην ποὺ περίμενα. ’Εβλεπτα, ἐνῷ τὸ πλοϊο πλησίαζε, ἔνα θεόφρατο βράχο ποὺ ἀνέβαινε σκοτεινὸς καὶ ἀπότομος μέσα ἀπὸ τὴν ἀσημένια θάλασσα, σὰ μιὰ ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυχτερινῶν ὁρίζοντων· ἀπὸ τὴν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τὴν θάλασσα μιὰ μικρὴ πολιτεία, κατάλευκη καὶ ἀχνὴ σὰν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — ποὺ ἦταν σὰ νὰ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ κατρακυλήσῃ καὶ νὰ χαθῇ στὰ νερά. Μόνη ἡ Ραγούζα, τὸ λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τὸ σφηνωμένο στὸ δαχτυλίδι ἐνὸς δαλματικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καὶ ἀπόκοσμη Ραγούζα μοῦ εἶχε δώσει ἄλλοτε μιὰ τέτοια συγκίνηση. Κοιτάζοντάς την θυμήθηκα τὸ λαϊκὸ δίστιχο ποὺ τὴν ἔχει τραγουδημένη:

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιᾶς
καὶ κάστρο τῆς Ἀθήνας. . .

ΤΗταν ἀληθινὰ σὰν ἔνα λουλούδι, σὰν ψυχρὴ κι ἀσπρη καμέλια,

ή μικρή πολιτεία, ή συμμαζεμένη κάτω ἀπ' τὸ φεγγάρι μέσα στὴ σκιὰ τῶν ψηλῶν τειχῶν της κι ή ποτισμένη ἀπ' τὸ θανατερό του φῶς. Γειρτὸς στὸ κατάστρωμα, τὴν ἀτένιζα σὰ μιὰ ὄπτασία, — τόσο ἀνάερη κι ἀπίθανη, ποὺ δὲ θὰ ξαφνιαζόμουν, ἀν σβήνοταν ξαφνικὰ ἀπὸ τὰ μάτια μου... .

’Απὸ τὴν πλευρὰ τῆς στεριᾶς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασίας φαίνεται ἔρημος. Στὰ πόδια του δὲν ὑπάρχει παρὰ τὸ φτωχικὸ ξενοδοχεῖο, ὅπου μείναμε. Παίρνοντας ὅμως κανεὶς τὸ δρόμο ποὺ εἶναι χαραγμένος στὸ βράχο, δὲν ἀργεῖ ν' ἀντικρίστη σὲ μιὰ καμπὴ τὴν πύλη ἐνὸς κάστρου καὶ τοὺς μαιάνδρους τειχῶν, ποὺ ἀνεβαίνουν ὡς τὴν κορυφὴ τοῦ βράχου στεφανώνοντάς την. Αύτὰ τὰ τείχη, ἃν καὶ εἶναι ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐρειπωμένα, διατηροῦν ὥστόσο ἀκόμα μιὰν ἀγέρωχη ἔκφραση. Κυριαρχῶντας πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα, ἀκολουθώντας ὅλες τὶς ἐσοχὲς καὶ προεξοχὲς τοῦ βράχου, κυκλώνοντας μὲ κύκλους λαβυρίνθου τὴν πανύψηλη κορυφὴ ποὺ μοιάζει μὲ τεράστια καρένα καραβιοῦ, ἔξακολουθοῦν νὰ δίνουν στὴ Μονεμβασίᾳ ἐναν πολεμικὸ χαρακτήρα, ἔκτακτως συγκινητικὸ μέσα στὴ θανατερὴ σιγὴ ποὺ τὴν τριγυρίζει.

”Οταν περάστη κανεὶς τὴ βαθιὰ καὶ χαμηλὴ καμάρα τῆς εἰσόδου, ποὺ ἔχει χαραγμένο στὴ μετόπη της τὸ βυζαντινὸ σταυρὸ μὲ τὰ γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στὴ Μονεμβασίᾳ σὰ σὲ προσάύλιο μοναστηριοῦ. ’Η σημερινὴ Μονεμβασία, μικρὸς συνοικισμὸς ἀπὸ τριακόσιες μόλις ψυχές, χτισμένος κάτω ἀπὸ τὴ σκιὰ τοῦ βράχου, πιάνει ἐναν τόπο τόσο περιορισμένο, ποὺ θυμίζει, σὲ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τὴν πόλη τοῦ Σπαλάτου στὴ Δαλματία, ποὺ εἶναι κλεισμένη δόλοκληρη μέσα στὸ φρουριακὸ ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σὰ μιὰ παρασιτικὴ βλάστηση μέσα στὴν παρυφὴ ἐνὸς βράχου. Τὰ λιγοστὰ σπίτια εἶναι κολλημένα τὸ ἐνα μὲ τ' ἄλλο, κι οἱ δρόμοι τόσο στενοί, ποὺ μόλις χωροῦν νὰ περάσουν δυὸ ἀνθρωποι.

”Ετσι ὅπως εἶναι ἡ σημερινὴ Μονεμβασία, δὲν ἀλλάζει σὲ τίποτα τὴν ψυχὴ τοῦ παρελθόντος. ’Απεναντίας, τὸ ἀσήμαντο καὶ ἡ ὀθλιότητά της ὑπογραμμίζουν πιὸ ἔντονα τὸ μεγαλεῖο τῶν μεγάλων ἀχρηστῶν τειχῶν ποὺ ἔξακολουθοῦν νὰ ζώνουν τὸ φάντασμα τῆς παλιᾶς Μονεμβασίας, ὅπου, ὅπως λέει ἐνα βυζαντινὸ χρυσόβουλο, ὑπῆρχαν « καὶ πλῆθος οἰκητόρων, καὶ πολυολβία*, καὶ πολιτείας εὐγένεια,

καὶ τεχνῶν ἀσκήσεις, καὶ ἀγορᾶς δαψίλεια*, καὶ ποὺ σήμερα δὲν εἶναι παρὰ νέκρα καὶ σκόνη. Μὲ τοὺς λιγοστοὺς φτωχοὺς κατοίκους της, ὅλους σχεδὸν παπούστηδες, καὶ μὲ τὰ σπιτάκια της, ποὺ δὲν ξεμυτίζουν ἀπὸ τὸν περιβόλο τῶν παλιῶν τειχῶν, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωσην ὅτι ἀνήκει στὴν ἐποχή μας, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μονεμβασία στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρασμοῦ καὶ τοῦ ξεπεσμοῦ της.

Πάνω στὸ κάστρο ποὺ στέφει τὸ βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιὸ ζωντανὸς ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς σημερινῆς Μονεμβασίας. Τὰ τείχη κι οἱ ἐπάλξεις ποὺ κατεβαίνουν ως τὴν ἄβυσσο τῆς θάλασσας τόσο ἀπότομα, ποὺ φέρνουν ἥλιγγο, ἐπιβάλλουν στὸ στοχασμὸ τὴν περασμένη ἑκείνη ἐποχή, ποὺ ἡ Μονεμβασία ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στὴν πολιορκία τῶν σταυροφόρων, καὶ ὅπου, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασι καὶ ποντικούς, δόμοίως καὶ γατία.

Τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχασι, μόνον ὁ εἰς τὸν ἄλλον. . .

"Ολα ἔκει πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καὶ πνιγμένοι μέσα στὰ χόρτα καὶ τοὺς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες* ξεκοιλιασμένες καὶ μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τὸν τροῦλο της πάνω ἀπ' τὸ πολεμικὸ αὔτὸ πεδίο, τὸ θερισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. "Ο, τι ὅμως διατηρεῖται ὄλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἔκφραση τοῦ κάστρου, ποὺ τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ ἀγριωπή ἡ ἀκινησία ποὺ τὴν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τὴν νιώθει κανεὶς σὰ μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μὲ τὴν τεράστια σκιά της, — συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ 'Αγίου Ὀρούς, ὅπου ἀγωνιαὶ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σὰ νὰ μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σὰ νὰ μὴν εἶχε συντελεστῇ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μονεμβασίας ἔξακολουθεῖ νὰ ζῆ πάνω στὸ φανταστικὸ της βράχο, — ξεχασμένη γιὰ πάντα στὴ μάταιη ἀτένιση τῶν θαλασσίων δριζόντων. . .

«Ταξίδια στὴν Ελλάδα» μετάνοια τοποθετεῖται στα Κώστας Οὐράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασία σεληνοφώτιστος νύξ. Ἀραιοὶ λάμπουν οἱ ἀστέρες καὶ ἡ Μεγάλη Ἀρκτος κλίνει ἦδη πρὸς τὴν δύσιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ τὸ νᾶμα,

διαφρεόντων ἡρέμα, ἐλαίου δίκην. Καὶ συμμείγνυται πρὸς τὴν μελωδίαν αὐτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἀρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνούφαντων ἀτμίδων, αἱ ὁποῖαι αἰωροῦνται ἀνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων* καὶ τῶν ροδοδαφνῶν τὸ ἄρωμα, βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπας* ἀνθέων.

Αφίνομεν πρὸς ἀριστερά τοῦ Φειδίου τὸ ἔργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὄλυμπίου, τὸ Ἡραῖον. Καὶ ἐνῷ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἔγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς "Αλτεως, ἀναπτηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαῦκες καὶ θρηνοῦν παρέκει μονότονοι τοῦ βύας αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθμοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμίων θώων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμάτων τῆς ἀπροσίτου τέχνης, ἐπὶ τῶν ὅποιων τὴν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὗτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμήρεις ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατήφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεές καὶ ὀδυσσώπητον, ὃσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς "Αλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζῆ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὄφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ ἐρμοῦ τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶντας καὶ τὴν ἴσχήν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημούντων τοὺς νικητάς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἱππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἀρματοδρομῶν τὸν ποδοβιολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐνυοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὥλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμὸν ἡ ἀπαύστως καταιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἡ ἔξανεμώσασα καὶ ἔξαφανίσασα τόσην ὑπέροχον ζωήν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὅποιοι διηγήθοιν ἀνωθεν τῶν ἐρειπίων τούτων.

*Ἀλλ' ἡδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακράν τῆς "Αλτεως καὶ ὁ ἥλιος, θερμὸς τοῦ Μαίου ἥλιος, φωτίζει φαιδρὰς καὶ εὐφροσύνους εἰκόνας.

Διαρκῶς βαίνομεν πάρα τὸν Ἀλφείον. Ἐπὶ πέντε περίπου ὥρας ἡ πορεία αὕτη εἶναι ἀτελεύτητον πανόραμα εἰκόνων θαυμασίων, διηνεκής πανήγυρις τῶν ὄφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

*Εδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλὴ καὶ ἡ παραποτάμιος ἀτραπὸς ἐγγυ-

τάτη πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἔρεικαι* μὲ τοὺς ροδοχρόους θυσάνους τῶν κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι τῶν λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προσηλώνουν τὴν προσοχὴν νησῖδες ἀνεκφράστου κάλλους ἐγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὅποιας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ἴδιοτροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἐλιγυμοί. Καὶ κατακαλύπτουν ταύτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα· καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικήν, τὴν ὑποτελῆ αὐτῶν ὑπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγοκλήματα καὶ παντὸς εἴδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησῖδες αὗται καὶ αἱ ὄχθαι, μὲ τὴν ἀσωτὸν, τὴν δαψιλῆ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρᾶ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ μὲ ὅλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουσαι, ὡς ἐὰν πάρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἀμφιτρίτης* τὴν ἀγκάλην πορείαν του.

Ἀλλαχοῦ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν ἀλιέων τῶν ποταμίων ἵθυμων ἡ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τειχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὄχεος μέχρι τῆς ὁσφύος ἀνασύρουν ὅρμιάς*, ἄλλοι συγκεντρώνουν τοὺς ἀσπαίροντας κεφάλους ἐπὶ νησῖδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυράς.

Καὶ ὅμοιος τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὅλον τὸ πέριξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὅλα ἐκ χώματος, τῶν πλέον ἰδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, μὲ χαράδρας ἀγρίας, ἐν αἷς λάλα καὶ θορυβώδη ροχθοῦν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ἰλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἢ τὸ χρυσίζον τῆς πίτυος, πανταχοῦ δαφίλεια βλαστήσεως σχεδὸν κουραστική, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀττικῶν ὄρέων, τῶν ἰοχρόων ἐκ τοῦ διηγηθισμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀττικοῦ ἥλιου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν ὀοιδῶν ἀτελεύτητος. Ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαίδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαίμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ἀρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἴδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὅποιού τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελεύτητος ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει

πρὸς ἐριστικὴν γραώδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὔρισκεν ὅτι πᾶσα φωνὴ τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἔν στονάρισμα*, μία διαρκής παραφωνία. 'Ἄλλ' ἔγώ ἐπέμενα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνίαι εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. 'Ἄλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἔκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἵππου ἡ ἡμιόνου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἥθελεν ἀπολεσθῆ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ἦτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς δίωρον διάστημα ἐντὸς ταπετσαρισμένων κασονίων, τὰ ὅποια ὀνομάζονται σιδηροδρομικὰ ὄχήματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμήρεις εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιαί, ὅτι θὰ παρενετίθετο μεταξὺ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὅποια κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἔξεμετ τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἡ τὸ αὐτοκίνητον, — διὰ νὰ μεταβαίνῃ τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. 'Άλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεύει ἐντυπώσεις, δοτις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῇ μετὰ τῆς ἀγροίκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις της, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριον.

«(Οδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις», 1920

Ἐμμ. Στυλ. Λυκούρης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὔγουστο. 'Ο Θεριστής ἔβαζε φωτιὰ στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, ποὺ καλλιεργοῦνται μὲ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο* τοπίο. Παντοῦ ἦταν ἀλώνια καὶ μέσα στ' ἀλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφιχτὰ μαντιλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στὸ ξυλένιο ἔλκηθρο τοῦ ἀλωνίσματος, χουγιάζοντας* καὶ καμουσίζοντας τ' ἄλογα ποὺ τὸ σερναν πάνω στὰ στάχυα. Αὐτὴ ἡ εἰκόνα

μὲ παρακολουθοῦσε σ' ὅλη τὴ διαδρομή. Μιὰ μορφὴ ἀρχαϊκὰ ὥραιά τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, ποὺ ἔχει στεφανωμένο τὸ μελαχρινό τῆς μέτωπο μὲ μιὰ χεροβολὶὰ χρυσὰ στάχυα. Ἀνέβηκα καὶ στὰ περίφημα βουνὰ τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερά καὶ τραγουδοῦν ρεματίες, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίται καὶ ἴδρωντ. Ἐκεῖ τὸ δάσος εἶναι πυκνὰ καὶ τὰ δέντρα ψηλὰ καὶ ἵσια, ψηλὰ ὡς τὸν οὐρανό, καὶ τρίζουν ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου ποὺ σηκώνουν στὶς κορυφές του. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλούσιοι τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τὸ καλοκαίρι τους καὶ οἱ ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς κατοχῆς. Τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκηνώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπὸ γιγάντια πεῦκα ποὺ σμίγουν τὴν κόμη τους. "Ολα αὐτὰ ἦταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστὰ εἶναι τὰ γιγάντια μῆλα καὶ τὰ ἀχλάδια ποὺ σᾶς πουλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπὸν κι ἐκεὶ ἐπάνω δὲν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἡταν τὸ δάσος τὸ σοβαρό, τὸ σκοῦρο, δ ἵσκιος δ βαθύς, σχεδὸν βαρύς. Ἐτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τὸ στοιχεῖο τῆς ὁμορφιᾶς της εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπική, ζῆ ἀκόμα τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στὴ γραμμὴ τῶν βουνῶν, ποὺ ἐπάνω στὴν κόψη τους σοῦ δείχνουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὴ χεριά ποὺ ἀποτύπωσε κεῖ ψηλὰ σὰν τ' ἄδραξε ὁ μυθικὸς γίγας.

Ἀνέβηκα στὸ Κάστρο τοῦ Ἀγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι χτισμένο πάνω στὶς πετρένιες μασέλες ἐνὸς κάθετου βουνοῦ, ποὺ ὁ ἀγριος βράχος του σηκώνει τὰ δόντια του μεσούρανα σὰν ἔνα μνημεῖο γοτθικό. Ἐκεῖ πάνω εἶναι χτισμένη ἡ ἀιτοφωλὶὰ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση ποὺ κάνει αὐτὸ τὸ δαιδαλῶδες κάστρο. Εἶναι ἔργο πολέμου φοβερό, ποὺ στέκεται ἐκεῖ ψηλὰ μὲ τὶς ἄπειρες στοῖς καὶ καμάρες καὶ πολεμίστρες του — « τὰ χίλια σπίτια τῆς βασίλισσας » τὸ λέει ὁ λαός. Καὶ εἶναι κεῖ ἔνα τοξωτὸ παράθυρο, « τὸ παράθυρο τῆς βασίλισσας », ἀπὸ ὅπου τὸ θέαμα τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας ποὺ σέρνεται στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ εἶναι ἔξαίσιο. Τὰ ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὴ μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων ποὺ τὰ γέμισαν. Στὶς τρύπες τῶν στοῶν, στὶς σκιερές γαλαρίες, στὶς φαρδιές ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κουρνιασμένες μαζὶ μὲ τσαμπιά νυχτερίδες ὄλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἦχοι ἀπὸ σάλπιγγες ἵπ-

ποτῶν, ἀπὸ τὰ κυνηγετικὰ κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζινιάν, ἀπὸ τὸ ἀλαλητὸ τῶν σκύλων καὶ τὸ φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σὰν ἀρχίζη νὰ βραδιάζῃ, ὅλα αὐτὰ τρίζουν ἐκεῖ στοὺς θόλους. Κάτι σὰν ἔλυτρα*, κάτι σὰ θρόισμα ἀπὸ φτεροῦγες ἢ μεταξωτὰ πολύχρωμα φλάμπουρα μὲ σταυρούς καὶ λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγὰ σιγὰ κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους, γιατὶ φοβᾶσαι μὴν ἀκούστης τὰ βήματά σου νὰ ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ύπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτὰ τὰ φαντάσματα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενὰ δὲ βρῆκα τὴν Ἱστορία νὰ πατᾶ τόσο καταθλιπτικὰ τὸ στῆθος ἐνὸς τόπου, ὅσο στὴν Κύπρο.

Αὔτὴ τὴν ἐντύπωση μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοτθικοὶ νασί της, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἐκκλησάκια καὶ τὰ κάστρα τῆς. Δὲν εἰναι αὐτὰ χαρωπά καὶ ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δὲν εἶναι γύρω στὶς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιὰ σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μὲ τὸ φεστόνι* τῆς πετρένιας νταντέλας τους φρεσκοσιδερωμένο. Είναι πύργοι βαριοί καὶ πένθιμοι, ποὺ κοιτάζουν τὰ κύματα καὶ τὰ μετρᾶν ἐπὶ αἰῶνες, καὶ περιμένουν νὰ ἀγναντέψουν στὸ φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καὶ τῶν Ἀράπηδων. Είναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ ὘θέλλου, ποὺ τὸ πιὸ μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γιόμισε μὲ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰώνια ζωή, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ ‘Ομήρου.

‘Η θάλασσα βογκᾶ στὰ ριζά του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στὰ φαρδιὰ μπεντένια του, σέρνει τὰ βήματά του ὁ Ἰάγος* πίσω ἀπὸ τὸ βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκιᾶς Δυσδαιμόνας*, ποὺ τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἡ μοίρα τὸ μέτωπο μὲ τὸ σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ μέτωπο τὰ ἀθώα ἀρνιὰ τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοτθικὲς ἐκκλησίες, ἀφημένες στὴ μοίρα τους ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ κατοχή, είναι πελώρια ἔργα πετρένια, ποὺ ὁ χρόνος καὶ οἱ πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγὰ σιγά. Μερικὰ ἀπ’ αὐτά, ὅπως τὸ Ἀβαεῖο τοῦ Μπέλαπταϊ, είναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καὶ σ’ αὐτὸ τὸ χάλι ποὺ βρίσκονται. “Ἀλλα πάλι — κι αὐτὰ είναι κεῖνα ποὺ οἱ Τούρκοι κρατοῦν ἀκόμα ως τζαμιά — διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στὴ στέγη καὶ στὶς ἐπάλξεις τῆς Ἀγια-Σοφιᾶς, στὴ Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ύπερυψηλούς μιναρέδες της. Κάτω, στὸ ἀπέραντο δάπεδό της, σκεπασμένο μὲ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοί, ναρκωμένοι ἀπὸ

τὴν νηστεία καὶ τὴν κούραση τοῦ ραμαζανιοῦ, ἥτανε ξαπλωμένοι σὰν δρρωστοι. Κι ἐκεῖ ψηλά, πάνω στὴ στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρένια κοσμήματα καὶ οἱ γρυπόμορφες ρουνιές*, καὶ ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στὶς γοητευτικὲς σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». «Ωρα μὲ τὴν ὥρα θά ἀπετείνει τὸ προβάλλοντας σὰ γεράκι τὴν μικρή, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντὶς γιὰ τὸν Κουασιμόδο, βγῆκε κάποτε ἔνας χότζας πάνω στὸν κυκλικὸν ἔξωστη τοῦ μιναρέ, ἔπιασε τὸ κιγκλίδωμα καὶ ἀπὸ κεῖ ψηλὰ κάλεσε τοὺς πιστούς στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ -Ἀλλάχ.

«Ἐνας ὁ Θεός καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης Αὔτοῦ.

Ἡ φωνὴ κατεβαίνει ψαλμούδιστή, μελαγχολική, πάνω στὴ μυρμηγκιὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στοὺς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, ποὺ ἔχασε τὸ Θεό του καὶ τούρκεψε.

«'Α π' τὴν 'Ελλάδα», 1954

Στράτης Μυριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ γράφτηκε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση (1945), δταν γιορτάστηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτηση τῶν Δωδεκανήσων στὴν Ελλάδα.

Πάλλευκα, εύτυχισμένα, ἀπλώνονται στὸν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στὴ χαρμόσυνη τούτη μέρα λησμονοῦν τὶς δοκιμασίες καὶ τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένα πιὰ στὸν ἔθνικὸ κορμὸ μὲ δεσμούς ἀκατάλυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θὰ ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τὸ δρόμο, εύτυχῃ ἢ δύστυχο, τὸ μεγάλο δρόμο τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοί προσκυνηταὶ θὰ μποῦμε αὔριο στὰ εἰρηνικὰ λιμάνια. Θὰ φέρουμε τὸ χαιρετισμὸ τοῦ "Εθνους. Θὰ τιμήσωμε τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίσθηκαν καὶ πόνεσαν. Θὰ μελετήσουμε ἔνα ἔνα τὰ παλικάρια ποὺ ἔπεσαν. Κι ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στὴν ψηλότερη κορυφὴ κι ἀπὸ κεῖ, ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα, θ' ἀγναντέψουμε τὰ πέλαγα. Εἶναι ἀκόμη θαμπὸ τὸ πρωινό, μὰ εὔκολα

θὰ μπορέσουμε νὰ ξεδιαλύνουμε τὶς μορφὲς τοῦ Χώρου καὶ τοῦ Χρόνου.

Θεοπέσιο θέαμα! Μάταια τὸ ἀνθρώπινο χέρι, θρασὺ καὶ ύπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τὸ ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἡ Πάτμος ἀδελφώνεται μὲ τὴ Νικαριὰ καὶ τὴ Σάμο, δένεται ἡ Ἀστυπάλαια μὲ τὶς Κυκλάδες κι ἡ Κάσος κάτω στρέφεται πρὸς τὴν Κρήτη. Καθένα νησὶ κι ἔνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας ποὺ δένει τὴν Ἀνατολὴν μὲ τὴ Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἔνωνονται. Θαρρεῖς κι ἀκοῦς μέσα στὴ γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωινοῦ τὸ ἀγκομαχητὸ τῶν Τιτάνων* καὶ τοὺς χτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, ποὺ κλειδώνουν τοὺς τεράστιους χαλκάδες.

Ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα. . . Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στὴν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα*. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα είναι ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ θεῖα, νά οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οἱ θυμοὶ τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μύθοι τοῦ ἀπολλωνείου φωτός, συνδέονται μὲ τὶς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νά ύστερα, ἀνάμεσα σὲ θεούς καὶ σὲ ἀνθρώπους, τὰ ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου* ποὺ πηγαίνουν στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας — πρῶτο καὶ τρανὸ σημάδι τῆς ἑθνικῆς ἐνότητας. Στὴν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη ἀναταραχὴ καὶ σάλος. Μὰ πάντα μαζὶ τὰ νησιά στὶς μεγάλες ὥρες τῶν ἑθνικῶν ἔξορμήσεων, μαζὶ καὶ στὰ σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νά καὶ τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ύστερόβουλες θωπεῖς.

Ἡ θάλασσα φέρνει καὶ παίρνει τὸν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπὸ τὰ ἔξωτικὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ ὑδρίες καὶ ληκύθους* — ἔξαισιας τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπὸ ζωὴ τὸ πολύβου Λιμάνι. Ὁ ναυτικὸς νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θάλασσας. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τὰ ἀκριβὰ προϊόντα, μὰ φέρνουν καὶ τὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τοὺς ἀβρούς τρόπους τῆς ζωῆς. Ἡ ἐπιστήμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητές σμιλεύουν κομψούς στίχους, ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες στήνουν ναούς καὶ θεοτήτων ὅμοιώματα.

Θαυμάζω τοὺς ἀρχαίους ναούς, αἰσθάνομαι δέος μπροστά στὴ μεγαλοσύνη τους. Χαίρομαι τὸ κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στὶς γραμμές τους, σκληρὲς ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τὴ θεία πνοή,

ποὺ ὁδήγησε τὸ χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στὰ ταπεινὰ ὅμως ἐκκλησάκια, ποὺ θωρεῖς ἔκει κάτω κάτασπρα, λησμονημένα στὴν ἑρημικὴν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τὴν ψυχὴ μου καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Ρωμιοσύνης. Νά τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου στὴν Πάτμο, ποὺ προίκισεν ἡ θερμὴ πίστη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκεῖ γράφηκε τὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως μὲ τὰ δαιμονικὰ τέρατα καὶ τὰ ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ ἀνθρωπότης, ἀδιάκοπα κυνηγημένη, ἀναζητεῖ τὶς μορφές τοῦ κακοῦ καὶ τὶς ἀφορμές τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἔκει κάτω τοὺς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, ποὺ κουβαλοῦν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ ξανθὸ σιτάρι. Θὰ θρέψουν τοὺς πολυτάραχους ὄχλους τῆς πρωτευούσης. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ νησιὰ μὲ τοὺς ἀσφαλεῖς ὄρμους καὶ τὰ ἐπίκαιρα ἀγκυροβόλια. Ντόπια παλικάρια πλουτίζουν τὰ πληρώματα τοῦ θέματος τῶν Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας*. “Υπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι* προστατεύουν τὶς κινήσεις τῶν στόλων. Μὰ οἱ θάλασσες εἶναι γεμάτες κινδύνους. Πειρατὲς καὶ κουρσάροι, Ἰσαυροί καὶ Πέρσες, Σαρακηνοὶ ἀπὸ τὴν Ταρσὸ καὶ ἀπὸ τὴν Τρίπολη, Ἀγαρηνοὶ ἀπὸ τὴν Δαμιέττα καὶ τὴν Κρήτη, Πισάτες, Γενοβέζοι, Βενετσιάνοι. . . Ἀδιάκοπα πατιοῦνται τὰ νησιά.

Νά καὶ οἱ σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ καινούριου, ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης τοὺς φέρνει στὶς ἀπόμακρες τοῦτες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στοὺς ἀμμους καὶ στὰ βράχια οἱ βαριὲς πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχὴ τους κάτω ἀπὸ τὸν παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς. Σγουρὸς* τοῦ Αἰγαίου, θρασὺς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλᾶς*, ἀποστάτης μ' Ἑλληνικὴ καρδιά.

“Υστεροὶ οἱ Ἰππότες τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καὶ οἱ θάλασσες τῶν νησιῶν τοὺς εἶδαν νὰ περιφέρουν τὶς ἀλλόκοτες ἀρματωσίες τους. Σκληροί, κερδαλέοι καὶ ὑβριστές, στρατιῶτες καὶ πειρατὲς γεμάτοι ἀποκοτιά, καυχήθηκαν νὰ στήσουν στὰ μακρινὰ πέλαγα τὸ μετερίζι* τῆς χριστιανοσύνης. Ἡταν ὡμοὶ καὶ ἀρπαγεῖς, μὰ μὲ συγκινοῦν οἱ βλάσφημοι αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θείου. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στὴν ἀνδρεία. Καὶ γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπὸ τὴν φήμη τῆς τραχιᾶς πολιορκίας τῆς Ρόδου, τὸ 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννίτες ἀπομακρύνονται γιὰ

νὰ ζητήσουν ἀσυλο στὴ Μάλτα, ἵνα ἔνα τὰ νησιὰ πέφτουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Νύχτα αἰώνων!

Σκύβω κοντὰ στὸ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τὶς ταπεινὲς καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸν ὄψψ τὸν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, τραβάει τὸ δικό του τὸ δρόμο. Θαυμάσιο τὸ φαινόμενο τοῦ ἐλληνισμοῦ! Ἀπὸ τοῦ Πόντου τὸν ὅχθο μέχρι τὰ Ἀκροκεραύνια, ἀπὸ τὴν Ἀγχίαλο μέχρι τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν Καππαδοκία μέχρι τὴν Κορσική, κομματιασμένος, χωρὶς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένος συχνὰ ἀπ’ τὸν κύριο κορμό του, σμιλεύει τὶς ἴδιες τυπικὲς μορφὲς τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. "Αν ὁ τραχὺς καὶ ἔξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τὸ γραπτό του δίκαιο, αὐτὴ, τραχιὰ στὴ γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τὸ δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. "Αν εἴσαι καραβοκύρης, ἀν εἴσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρά σου καὶ καμάρι σου τὸ καράβι.

Τὶ ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πτανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετάξι,
ἔχω καὶ καραβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια.

Μὰ σ' αὐτὸ τὸ Λύκιο πέλαγος ἀνεμικὲς καὶ μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τὴ θάλασσα.

Εἶδα τὸν οὔρανὸ θιολὸ καὶ τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴν μπόρα ποὺ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἔχάθη,
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἀν ὁ θάνατος σὲ βρῆ στοῦ καραβιοῦ τὴν πλώρη, ἡ στεριὰ θά 'ναι ὁ ποθεινὸς τάφος.

Βοθᾶτε με νὰ σηκωθῶ, βοθᾶτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε καὶ τὴ χάρτα μου καὶ τ' ἀργυρὸ κουμπάσο,
νὰ κομπασάρω* τὸν καιρὸ νὰ μποῦμε σὲ λιμιώνα.
Θωρεῖτε κεῖνο τὸ βουνὶ τὸ μαυραραχνιασμένο,

Ἐκεῖ νὰ πὰ ν' ἀράξετε, νὰ χώσετε κι ἐμένα.
Νὰ μὴ μὲ θάψετε ψηλά, μόνο στὸ περιγιάλι,
νὰ μὲ χτυπᾶ ἡ θάλασσα, νά χω χαρὰ μεγάλη.

Χαρά σου κι ἄν πεθάνης σ' ἐλεύθερο καράβι. Στὸν κοντινὸ λιμιδώνα
νὰ βρῆς τὴ στοργική ταφή. Μὰ είναι πικρὸς τῆς θάλασσας ὁ νόμος.
“Οσο καὶ νὰ βιγλίζουνε ἀποβραδίς καὶ μέρα οἱ γνωστικοὶ γέροι τοῦ
νησιοῦ, ἀσκέρι οἱ φοῦστες* πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. ‘Ο ἀνθὸς τῆς νιό-
της σέρνεται στὰ κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαριᾶς τίς αὐλές, στὸ Μισί-
ρι*, στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, « πολλὰ παραπονάροι »,
νοσταλγοῦν τὰ ἥρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου. Μέσα στ' ἀνή-
λια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι* κι οἱ μελάχιδες* τῶν Βενετσιάνων καὶ
τοῦ Καπουδάν πασᾶ οἱ σκλάβοι μένουν δεμένοι στὸ κουπτί.

‘Ο σκλάβος ἀναστέναξε καὶ τὸ καράβι ἔσταθη.

*Εξω, στὶς φτωχικὲς καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μανάδες :

“Ολες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
μὰ μιὰ μανούλα ἐνὸς παιδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.

Βάνει τὶς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸν κόρφο,
πετροβολάει τὴ θάλασσα καὶ τροχαλάει τὸ κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζουμαι. Παρθενικὸ χέρι ἀνάβει τὸ καντήλι
στὸ εἰκονοστάσι μπροστά. Τὸ δειλό του φῶς γεμίζει ἀπὸ γαλήνη τὸ
φτωχικό, γλυκαίνει τὶς αὔστηρες μορφὲς τῶν ἀγίων. Δὲν ἔχουν τίποτε
τὸ θεῖο, τίποτε τὸ ύπεράνθρωπο, οἱ αὔστηρες αὐτὲς μορφὲς ποὺ σὲ
κοιτάζουν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι. Στοργὴ καὶ καλοσύνη είναι γεμάτα
τὰ μάτια τους καὶ μοιάζουν σὰ νὰ παραστέκουν στὴ χαρὰ — τόσο
λιγοστή! — καὶ στὸν πόνο — τόσο συχνό! — τοῦ σπιτιοῦ. “Αν τὸ θεῖο
μποροῦσε νά χῃ ἐπιθυμίες, θὰ ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη μοίρα τῶν
ἀγίων πού στέκονται στὸ εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστὲς οἱ χαρές. Λιτὴ καὶ αὔστηρὴ ἡ γλώσσα τῆς ἀγάπης,
φειδωλὰ τοῦ πάθους τὰ ξεπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ
ροδίτικα Ἐκατόλογα* τραγουδοῦν ντροπαλὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν
πόθο. Αὔστηρὴ καὶ τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωση, κι οἱ χαροκόποι χαρὰ

δὲν ἔχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἀρμονικά, τολμηρὰ τὰ πηδήματα ἰστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τὸ τραγούδι μετουσιώνει τὶς μορφὲς τῆς ζωῆς: τραγούδι τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πόθου, τῆς ξενιτιᾶς καὶ τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλαισιώνουν οἱ μορφὲς τῶν ἥρωών, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παραλογῶν, τὰ ἴδαικά καὶ τὰ ὄνειρα. Ἀθάνατος ὁ Διγενής, ἀντρειωμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρειωμένους, ἀγκαλιάζει τὶς ἐποχὲς καὶ γίνεται τὸ σύμβολο τῆς Ρωμιοσύνης.

Ὑπερήφανη Ρωμιοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺν τὸν Ἰππότη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἰταλό, καρτερική, πεισματωμένη κι εὔστροφη, δημιουργεῖς, μὲ τοῦ Ἀκρίτα τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τὶς μορφὲς τῆς ζωῆς σου. Καὶ περιμένεις...

Δὲ θὰ περιμένης πιά. Ἐκεῖ κάτω, στὰ ἀνοιχτὰ πέλαγα, ὁ ἥλιος πάει νὰ βασιλέψῃ. Ἀπὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχὸς τῆς ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ἡ ζεστὴ ἀνάσα τῆς βρασμένης πίσσας. Βαριές σκοῦνες*, κομψὰ τρεχαντήρια* καρτεροῦν σὰν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξιδα. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στὶς ἔξωτικὲς πολιτεῖες, τὰ προσμένουν οἱ ἀνθρώποι. Τοὺς εἶναι οἰκεῖες οἱ ἀπαλές γραμμές τους, κι ἡ ἀνθρώπινη λαλὶα ποὺ ἀκούεται δὲν τοὺς εἶναι ἀνέγνωρη. Θὰ σμίξουν ἀνθρώποι μ' ἀνθρώπους (δὲ σμίγουν πιὰ σήμερα οἱ ἀνθρώποι!). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἀκριβή πραμάτεια — θὰ φέρουν καὶ θὰ πάρουν ἰδέες.

Εύτυχισμένα Δωδεκάνησα! Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, ποὺ ἔνωνται τὴν Ἀνατολὴν μὲ τὴ Δύση, μιὰ φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάσῃ γιὰ νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικὸν «Ἐλλογή», Αὔγουστος 1946

Διον. Α. Ζακυνθηρός

8. ΚΕΡΚΥΡΑ

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ ποὺ τὰ Ἑλληνικὰ νερὰ ἀδελφώνονται μὲ τὰ κύματα ποὺ τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἡ Κέρκυρα ύψωνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβάχ* Θαλασσινὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ὕδρεν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ὁ "Ομηρος, ὁ παράδοξος τυφλός, ὁ ὄποιος εἶδε τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ χίλια

μάτια, όταν έπλησσε τὸν ἡρωά τὸν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὔτης, ἡ σθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνη λυρικός. Καὶ ἔγινε θαυμάσιος, ὅπως ἡδύνατο καὶ ἥξευρε νὰ γίνεται διποιητής ἐκεῖνος, διόποιος κατώρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὴν ποίησιν ἐνὸς ὄλοκλήρου λαοῦ. Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ἄσμα τοῦ Ὁδυσσέως μὲ τόσην ἀβρὰν χάριν, ὡστε μόνη αὐτὴ ἡ περιγραφὴ θὰ ἥρκει νὰ ἀποδείξῃ θρῦλον τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἦτο τυφλὸς διθεῖος ζωγράφος. "Ισως εἶναι καὶ αὐτὸ μία ὑπερήφανος ὑπερβολὴ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δείξουν πόσην δύναμιν ἡμποροῦν νὰ προσλάβουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιον, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ἡπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν δόποιαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου, αἰωνίως χιονοσκεπῆ. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὠραίαν πρωίαν ἔξεκίνησαν οἱ πρῶτοι Ἑλληνες, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ θείαν ἔμπνευσιν, τὴν δόποιαν εύρισκομεν ἄλλην μίαν φορὰν ὀδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἡ δόποια φέρει τὸ δύνομα των.

"Ολα εἶναι ὀκόμα ἄγρια πρὸς τὰ δεξιά. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αἵματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἀνεμοί πνέουν ὄρμητικοί, τὸ κῦμα εἶναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τείχη μαντεύει κανεὶς ὅτι ζῇ φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφομένη μὲ ὄρμὴν καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν ἀπὸ τὴν ἄγριαν φύσιν.

'Απέναντι ἡ Κέρκυρα εἶναι ὅλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μία ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἡπειρωτικῆς ἀπειλῆς. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἶναι λεπτὸν τεχνικὸν ἔργον, ἐνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γολιάθ τῆς ξηρᾶς. Ἡ φύσις ἡ στάθμη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἐφάνη ἀδρὰ καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν Ἡπειρον, νὰ φιλοτεχνήσῃ κάτι κομψὸν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολή, ἡ ἀποσπάσσασα ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς γῆς, ἡθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ίκανὴ καὶ εἰς κομψότητας, ἀφοῦ ἦτο ίκανὴ εἰς μεγαλεῖον.

'Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ δόποιον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ξηράν. 'Ο Παντοκράτωρ νομίζει κανεὶς ὅτι δὲν εἶναι ὄρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἡ πειρωτικὸν καὶ ἀλβανικὸν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερ-

κυραϊκή φύσις κατώρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτῦς του ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἐλαία, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυστῖναι σκύβουν ἔως τὸ κῦμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη τῶν πνίγονται εἰς τὸν ἀφρόν.

Ἄπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὁποίαν συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν περιπτειῶδη δό οὐδοσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σώζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβιβάσθη δό παμπόνηρος "Ἐλλην ἀρχηγός, δὲν ἤμπορεῖ βέβαιῶς νὰ ἀναπάραστήσῃ κανεὶς τὴν σκηνὴν τῆς Ναυσικᾶς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου. Κέρκυραῖος φιλάρχαιος ὅμως διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβιβασίς ἔγινεν εἰς τὸ Κανόνι. "Αν τοῦτο εἴναι ἀληθές, ἵσως μόνον οἱ βάτραχοι, ποὺ κράζουν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἴναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ καραβοτσακισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς δλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὰ ἵχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐπάνω των, μολονότι μία τανία, καθαρῶς νεοελληνική, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἵχνη αὐτά, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν των μὲ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα δεσμόν.

"Η Κέρκυρα ὅμως εἴναι ἡ ἑλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἔξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν ἔξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἐτρώγετο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρύνον ἀπὸ τὴν ἐποχήν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. 'Ο ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα του εἰς τὴν νῆσον δὲν ἔιναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλει τοπικὴν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικήν.

"Ολοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὅποια νομίζει κανεὶς ὅτι θ' ἀφήσουν τὰς στέγας των ν' ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύνυεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνές των, ποὺ ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπάδες, οἱ ὅποιοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπάδες ἴδιοι μας καὶ καθολικοὶ καὶ Ἐβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκόσημα ποὺ στεφανώ-

νουν μερικάς θύρας, αἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὄνόματα, αἱ μεγάλαι στοιά, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετίαν καὶ εἰς τὸ Μιλάνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθύ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. “Οταν τὸ βράδυ βράδυ, ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ φέρνουν πρὸς τὴν Σπιανάδαν, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἴναι οἱ ἵπποται ποὺ ἐπεβιβάσθησαν ἐνα βράδυ εἰς τὰς τετρακοίας ὡγδοίκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους.

‘Η πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὄλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὅποιον κατέχει μίαν αἴθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ περίφημος Ἰόνιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ*, εἴναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὅποιον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Κέρκυρα.

“Ἐνας περίπατος εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἡ ὅποια ἀπολήγει εἰς τὰ παλαιὰ βενετικὰ τείχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δείξῃ ὄλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἴναι ύπερηφανοί διὰ τὴν Σπιανάδαν τῶν καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἴναι ύπερηφανοί. ‘Η θέα ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν δὲν εἴναι εὔρεῖα καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θέα ἀπὸ τὸ Ζάππειον. ‘Αλλ’ ἡ Σπιανάδα εἴναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὅποιον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ύπογραφάς των.

‘Απέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, βαρύ καὶ ὀγκώδες μεσαιωνικὸν κτίριον, τὸ ὅποιον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, ποὺ τὸ ἀπέσπα ἀπὸ τὴν ξηράν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ύγρασία ἐμαύρισαν τὰ τείχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσίς του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὄφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ τὸ φρούριον τῆς ησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖον του, τὰς φυλακάς του καὶ τὸ πρωὶ ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις του δ σαλπιγκτής ἔξυπνῷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιών ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτη Γεωργικὴ Σχολή.

Εἰς τὴν Σπιανάδαν τὰ μνημεῖα εἴναι δυσαναλόγως ἀφθονα. ‘Η Γαληνοτάτη Βενετικὴ Δημοκρατία ύψωσεν ἐνα εἰς τὸν περίφημον

ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζῶντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὄρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἔρχεται ὁ ἔχθρός. Ὁ Ἀγιος Σπυρίδων, ἐμφανισθεὶς καθ' ὑπνους, ὑπέδειξεν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τώρα περισσότερον τὸν Ἀγιον, τὸν ὅποιον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὅποιον ἔχει διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια της.

Ολίγον μακρύτερα ύψοῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναΐσκος ὀλόκληρος, ἴωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαίτλανδ, τοῦ Ἀγγλου διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ Ἰόνιον σύνταγμα καὶ μὲ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἑκουσίων ἔξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορδ δὲν εἶναι τόσον προσιτὸν εἰς τὴν θέαν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρύτανις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας παρίσταται ὄρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀπέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὅλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἵδου τὸ ἄγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὄρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασικὸν πλαστὸν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπιανάδαν ἡ μικρὴ ἐκκλησία τῆς Παλαιοπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἥτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονεύθῃ ἐδῶ τὸ τρισσέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὅποιον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλαι αἱ ἰδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἑκατέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποὺ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυραϊκὴ φύσις, κάτι διακρίνει μεταξὺ τῆς πρασινάδας ὁ περιπατητής. Εἴναι ἡ Παλαιόπολις, ναὸς ἐγκαταλειμμένος πλέον, τὸν ὅποιον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλεύρως, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκειῶν τὰ ὑλικὰ συνηρμολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, τὸν συμβολίζον τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, ποὺ τοῦ ἔδωκαν οἱ ἀνθρωποι.

Τῷ δοντὶ αἱ κορινθιακαὶ του στῆλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἔθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη, στολισμένη μὲ βυζαντινοὺς σταυρούς, πειθεῖ ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐλὴν σώζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἵσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νήσον, ἔψαλλαν τὸν ὑμνὸν τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ δοποίᾳ ἀντήχει εἰς τοὺς ὑμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὑρίσκεται σφηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἰσόδου.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιοπόλεως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθείσης τὸν χριστιανισμὸν καὶ καταδιωχθείσης ὑπὸ τοῦ πατρός της. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς δοποίας ἀναφέρει ὁ ιστορικὸς βαρῶνος Ἐμμανουὴλ Θεοτόκης*.

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἴδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ δοποῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶδα ὅμως εἰς τὴν ὥραίν πύλην τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἐνα «Χριστὸν πάσχοντα», τὸν δοποῖον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. «Ολον ὅμως τὸ μυστήριον, ποὺ ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσον ὑπερόχως τὸν μεγάλον μάρτυρα, ὥστε ὁ πίναξ αὐτὸς ἥλθε στιγμή, ποὺ μὲ ἐβύθισεν εἰς μυστικισμὸν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἐνας πράσινος ὥκεανός, τὸν δοποῖον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχίλλειον. Ἄσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἴναι ὁ δρόμος, θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἔνας πελώριος ὄφις γλιστρῶν μέσα εἰς τὴν πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπήν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκάρφαλωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἔξαφνα τὸ Ἀχίλλειον.

Ἐνας λευκὸς ὅγκος, δεσπόζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἡ κορυφὴ τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ νὰ εύρυνθῇ τὸ δροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμην ἐλαιῶν. Ὁπίσω οἱ «Ἄγιοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ ἐσπερινοῦ.

Αριστερά ὅλη ἡ πεδιάς, μὲν παραδόξους κυματισμούς τοῦ ἐδάφους, μὲ δῆλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἡ πόλις μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσιά της κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηράν σιλουέταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὅρη τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ τὰ ὄποια τὸν ἔχωρισε μία ἔξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

Ολὴ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ αἱ μυρωμέναι πνοαι καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρας φύσεως, ὅλα συνηθροίσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὡς διὰ νὰ δείξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εύνοουμένους της ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῷ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ ιάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του, προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μία βαρεῖα μεσαιωνίζουσα θύρα κυλίεται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς της καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς αὐτοκρατορίσσης.

Εἶναι ἄφραγε ἡ βαθύτατα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὅποια ἔξελεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ἔρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μία θεία ἔμπνευσις, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχὰς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θαυματεύοντα βασίλισσαν, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν της;

Ο θρῦλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινούπολεως διηγεῖται ὅτι ἔνας ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὅρια τῆς νέας πόλεως. ‘Υποπτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἐλισάβετ* ἀνερριχήθη εἰς τὸ Γαστούρι, ἔνας ἄγγελος πάλιν, ἵσως ὅχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἔνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξεν εἰς τὴν τηλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὄραιοτερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἔμπνευσιν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἴδαινικὸν νὰ τὸν διαπερᾶ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἀφθαστον ἀπὸ τὰς κακίας των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. ‘Ωρι-

σιμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην καὶ, ὅταν ἀκούεται ὁ κώδων τοῦ ἑσπερινοῦ τῶν Ἀγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἔνας ἄνθρωπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὅποιας τὸν ἐπερίμενεν ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὕτε ἐπαυλις ἀπλῆ τὸ «Ἀχιλλείον». Εἶναι μία ύψηλὴ προσφορὰ πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐκείναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἔνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. «Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθῶμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικήν, ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

Περ. «Ἐλληνικὴ δημιουργία», τεῦχος 111 Γεώργιος Τσοκόπονδος

9. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδὶ
στὴ γῆ ποὺ εἴν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγούδια ἥλιοχυμένη,
προτοῦ νὰ τὴ χαρᾶ στοῦ Κάλβου* τὴν ὁδήν,
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη*.

*Ἀπὸ ἔνα ψήλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
σὰ χώρα ἐπαγγελτὴ ἑαγνάντεψα τὴν ἐξοχή της,
τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
μόσχος τ' ἀγέρι της καὶ μόσχος καὶ ἡ πνοή της.

Καὶ μὲ νεραϊδοπῆρε ἡ χάρη ἡ θρυλικὴ
τῆς γῆς, καθὼς παιδὶ τὰ πάτητα τὰ χώματά της:
προτοῦ νὰ μὲ φιλήσῃ ἡ Μούσα ἡ λυρική,
μὲ πρωτοχάιδεψεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβοιλιά της.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἐμπρός μου ὅμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρωτοεῖδα,
στὸν ἀταξίδευτο, ἐσὺ τόπε ποθητέ,
τοῦ Φόσκολου* ἀκριβῆ, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

«Περάσματα καὶ χαιρετισμοὶ»

Κωστής Παλαμᾶς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'

Ωρες ώρες κάθομαι καὶ συλλογιέμαι : Πᾶς μπόρεσα τόσον καιρὸν καὶ ζῶ δίχως τὴ λεσβιακὴ θάλασσα. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου μὲ μαραζώνει σὰ μιὰ γλυκιὰ ἀρρώστια. Ἡ θάλασσα... Εἶναι τόσο καλοβαλμένο τὸ συναίσθημα μέσα στὴ λέξη. Ἡ θάλασσα... θάλασσα... Σφαλνῶ τὰ μάτια μου καὶ τὸ λέω ἔτσι ἀπανωτὰ μὲ πολλά «σ», τὸ λέω σιγανὰ καὶ τ' ἀφουγκράζομαι. Κι ἀκούγω τότες ὅλα τὰ κύματά της τὰ καλοκαιρινά, ποὺ ἔξερνονται σουσουριστὰ στὸ στρωτὸ ἀμμογιάλι. Ἀχεῖ καὶ τραγουδᾶ ἀκοίμητη μέσα στὴ λέξη. Κι ἡ λέξη εἶναι σὰν τὸ κοχύλι, πού, σὰ βάλης τ' αὐτή σου στὸ ἄνοιγμά του, ἀκοῦς τὶς φωνὲς τοῦ πελάγου, πού 'ναι γιὰ πάντα κλεισμένες μέσα στοὺς γύρους του, νά 'ρχωνται ἀπ' ἀλάργα σὰ νὰ μιλᾶ ἡ ψυχὴ τῆς θάλασσας.

Γυρίζω καὶ μετρῶ ἀπελπισμένα τὸ μονότονο ἡμισφαίριο τ' οὔρανοῦ, ποὺ κατεβαίνει ἔνα γύρω ὅλοῦθε κι ἀκουμπᾶ στέρεα κι ἀκίνητα πάνω στὸ χαμηλὸ κάμπτο. Θυμᾶμαι στὸ σκοιεὶδε ἔνα σπίνο ποὺ ἀσφυχτιοῦσε κάτου ἀπὸ μιὰ παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ καθηγητὴς τῆς ἀναρροφοῦσε λίγο λίγο τὸν ἀέρα μὲ μιὰν ἀεραντλία. "Ετσι νιώθω κι ἐγώ στενάχωρα τὴν ἀνεσαμιά μου.

Μὰ αὐτοῦ κάτου τίποτα δὲν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμές τῶν βουνῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νὰ σαλεύῃ, νὰ λουφάζῃ καὶ νὰ χιμάπῃ κι ὁ ἥλιος παίζει μ' ὅλα τὰ χρώματα. Ὁ ἀγέρας αὐτοῦ κάτου, κι αὐτὸς ἀκόμα, ἔχει τὴ γεύση του καὶ τὴ μυρωδιά του.

Ἐχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινὰ ἥλιοβασιλέματα, ποὺ ἡ θύμησή τους μοῦ ρίχνει ἀστραψιές, ρόδινο καὶ χρυσὸ φῶς μέσα στὴν ψυχή. Ὁ ἥλιος σέρνει πάνου στὰ νερὰ ἀτλαζένιες ρόμπες μὲ τριανταφυλλιές οὐρές. Φεύγει περπατώντας πά' στὰ κύματα μὲ χρυσὰ πασούμια.

Ο οὐρανὸς βρέχει κυκλάμινα. Τὰ βουνὰ γίνονται θαυμογάλαζα, μισοδιάφανα, σὰν τὰ βάζα τῶν μουσείων πού 'ναι ἀπὸ πρωτινὸ· γυαλί. Τὰ φύκια σειοῦνται σὲ πυκνὲς τοῦφες πάνω στὶς κορφὲς τῶν βράχων, πού 'ναι καθισμένοι πασάδικα στὸ ρηχὸ πιάτο τῆς θάλασσας, σὰ νὰ 'ναι τὰ λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καθούρια πάνου στὶς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἔνα ἔνα, γεμάτα ύποψία. Μοιάζουν μὲ μετάλλινες ταμπακερίτσες ποὺ τοὺς ἔβαλες ποδαράκια. Τὸ φῶς κάνει μαλαματένια τὰ καθούρια τους καὶ τὰ βρεγμένα ματάκια τους εἶναι ρουμπινιὲς χάντρες. Σταματᾶνε στὶς σκισμὲς τῶν βράχων, ὅπου ἡ θαλασσινὴ πρασινάδα καὶ τὸ βρύο εἶναι πιὸ παχιά, κι ἀρχίζουνε νὰ τρῶνε. Τρῶνε βιαστικὰ βιαστικὰ μὲ τὰ δυό τους πιρουνάκια, ἢ μὲ τὸν να, ἢ μὲ τὸν ἄλλο. Χτυπᾶς μιὰ τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγη, φύγη, ὅλα μαζωμένα στὶς τρύπες τους.

Τὰ βουνὰ τοῦ νησιοῦ στέκουνε ντυμένα τὴν ὄμορφιά τους καὶ θαυάζουνε τὸν ἴσκιο τους ποὺ πέφτει γιγάντιος βαθιά, ὡς κάτου μὲς στὴ θάλασσα. Σὰ νά ’ναι τὰ θεμέλια τους. “Ἐνας μαραγκὸς βαράει μὲ τὴ ματσόλα* μιὰ χοντρὴ ξυλόπροκα σ’ ἔνα γυριστὸ μαδέρι*. ‘Ο ἀχός πέφτει σὰ βιτσιὰ στὰ νερά. ‘Ο ταρσανὰς μοσκοβιόλᾳ πριονισμένο κυπαρίσσι καὶ βρασμένο κατράμι.

“Ἐνα δίχτυ εἶναι ριγμένο στὰ ρηχὰ κι οἱ φελλοί του στέκουνται ἀράδα ἀράδα πάνου στὸ νερὸ σὰν ἀποσιωπητικά. Δυὸ μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Τὸ ’να εἶναι μολυβὶ μὲ κόκκινη καρένα. Τ’ ἄλλο εἶναι καρυδί. Τὰ κατάρτια τους σηκώνονται πιὸ ψηλὰ κι ἀπ’ τὶς βουνοκορφές τῆς Ἀνατολῆς ποὺ ’ναι γαλάζιες στὸν ὄριζοντα. Πάνου στὴν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἔνας ναύτης τραγουδᾶ τραβώντας μ’ ἔναν πράσινο κάδο νερὸ ἀπ’ τὴ θάλασσα.

B'

‘Ο ἥλιος ὀλοένα γέρνει.

Μερικὰ τζάμια στὶς βίλες ἀνάβουν σὰν ἡλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου ἀπ’ τὴν Ἀμαλὴ ἔχουνε γύρω τριγύρω μιὰν οὐγια ἀπὸ φλογισμένη πορφύρα.

”Ἔχω τόσα ἡλιοβασιλέματα λεσβιακὰ κλεισμένα μέσα μου. Τὸ ὄραμα μιᾶς ἀκρογιαλιᾶς λεσβιακῆς, μὲ τὴν ἀδιάκοπη κίνησή της, μὲ τὸ ἀσυγκράτητο παιξιμὸ τῶν χρωμάτων, μὲ τὶς τράτες της καὶ μὲ τὸν ἥλιο, περπατᾶ πάνου στὰ νερά μὲ χρυσά πτασουμάκια.

« 'Η Ζωὴ ἐν τῷ φωτὶ »

Στράτης Μυριβήλης

11. [ΘΑΛΑΣΣΑ]

Νὰ σ' ἄγναντεύω, θάλασσα, νὰ μὴ χορταίνω,
ἀπ' τὸ βουνὸ ψηλὰ
στρωτὴν καὶ καταγάλανη καὶ μέσα νὰ πλουταίνω
ἀπ' τὰ μαλάματά σου τὰ πολλά.

Νὰ 'ναι χινοπαριάτικον ἀπομεσήμερ', ὅντας
μετ' ἄξαφνη νεροποντὴν
χιμάει μέσο' ἀπ' τὰ σύννεφα θαμπωτικὰ γελώντας
ῆλιος χωρὶς μαντύ.

Νὰ ταξιδεύουν στὸν ἄγέρα τὰ νησάκια, οἱ κάβοι,
τ' ἀκρόγιαλα σὰ μεταξένιοι ἄχνοι
καὶ μὲ τοὺς γλάρους συνοδειὰ κάπtot' ἐνα καράβι
ν' ἀνοίγουν νὰ τὸ παίρνουν οἱ ούρανοί.

Ξανανιωμένα ἀπ' τὸ λουτρὸν νὰ ροθολᾶνε κάτου
τὴν κόκκινη πλαγιὰ χόρευτικὰ
τὰ πεῦκα, τὰ χρυσόπευκα, κι ἀνθὸς τοῦ μαλαμάτου
νὰ στάζουν τὰ μαλλιά τους τὰ μυριστικά·

κι ἀντάμα τους νὰ σέρνουνε στὸ φωτεινὸ χορό τους
ῶς μέσα στὸ νερὸ
τὰ ἐρημικὰ χιονόσπιτα — κι αὐτὰ μὲς τ' ὄνειρό τους
νὰ τραγουδᾶνε, ἀξύπνητα καιρό.

"Ετσι νὰ στέκω, θάλασσα, παντοτινὲ ἔρωτά μου,
μὲ μάτια νὰ σὲ χαίρωμαι θολὰ
καὶ νὰ 'ναι τὰ μελλούμενα στὴν ἄπλα σου μπροστά μου,
πίσω κι ἀλάργα βάσανα πολλά.

'Ως νὰ μὲ πάρης κάποτε, μαργιόλα σύ,
στοὺς κόρφους σου ἀψηλὰ τοὺς ἀνθισμένους
καὶ νὰ μὲ πᾶς πολὺ μακριὰ ἀπ' τὴ μαύρη τούτη Κόλαση,
μακριὰ πολὺ κι ἀπὸ τοὺς μαύρους κολασμένους. . .

«Τὸ φῶς ποὺ καίει»

Κώστας Βάρναλης

12. ΤΑ ΚΑΡΑΒΙΑ

Πίσω ἀπὸ τὴν ράχη μας, τὴ γλώσσα τῆς στεριᾶς ποὺ μᾶς ἔδενε μὲ τὸν ὑπόλοιπον κόσμο, τὴν ἔφραζε τὸ πέτρινο θεριό. Ἀνατολικὰ πάλι, μιὰ κορδέλα ἡμερος κάμπος ἔτρεχε, καμπυλωνόταν γλυκά, ἔσφιγγε τὸ βράχινο καύκαλο καὶ στένευε λαστιχάροντας ἵσαμε τὸ γιαλό μας. (. .).

"Οποιος ἔρχεται στ' Ἀνάπλι ἔτσι τὸ πρωταντικήζει. Πρῶτα μακριά, μέσα στὴν πάσπαλη τοῦ ὄριζοντα, νὰ χάνεται σὲ θαμπωτικὴ ἀντιφεγγία πελάγου κι οὐρανοῦ, στὸ σύνορο δυὸ κόσμων. "Υστερα ὁ δίσκος πιάνει νὰ γυρίζῃ ἀπαλά, γλιστράει ἀνεπαίσθητα, ὅλο καὶ ξεφεύγει, καὶ οἱ ψηλές λεῦκες μὲ τοὺς τανυσμένους κορμούς περνᾶνε σύνταχα δίπλα, σὰν ἴσκιοι. Στὸν κάμπο τοῦ νεροῦ, ἀραγμένο ἀπὸ αἰῶνες, σκαρὶ πρωτόγονο, θὰ ἴδης τὸ Μπούρτζι. Καὶ στὰ πόδια τοῦ Παλαμηδιοῦ τὰ σπιτάκια, κατρακυλώντας ἀπὸ τὴν ἀρπάγη τοῦ "Ιτς Καλὲ στριμωχτά, σφιγμένα, πρόβατα ποὺ ροβολήσανε πρὸς τὸν κόρφο καὶ σκύβουν νὰ ποτιστοῦν.

'Ολάκερη ἡ μικρὴ πολιτεία κοιτάζει τὴ θάλασσα. Πίσωθε της, ἀγριωπή, ἡ πετρωμένη θύμηση τῶν περασμένων. Μπροστά της ἄλλος κόσμος τὸ γλυκὸ ὄνειρο τῆς θάλασσας, μαυλιστικὸ κάλεσμα φευγάλας, ἀπαλὴ ζάλη τοῦ ρεμβασμοῦ. Τὰ πρωιὰ τῆς ἄνοιξης ἡ τοῦ καλοκαριοῦ, τὴν ὥρα ποὺ ἡ μέρα μισανοίγει τὰ βλέφαρά της, καλοσύνη γλυκιά, χερουβικὴ ἔκσταση ἀπλώνεται πάνω σ' ὅλη τὴ φαρδιὰ ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀργολικοῦ. Μὲ πινελιές ἔχνινες, συρτές, γράφεται τὸ Παρθένιο ἀριστερά, τὰ πράσινα σύδεντρα τῶν Μύλων ἀντίκρυ, ὁ σπαθωτὸς κάμπος δεξιά. Καὶ τὸ νερό, δίδυμο στὸ χρῶμα μὲ τὸν οὐρανό, ἡσυχάζει δίχως ἀνάσσα. Χαμόγελο ἀπολησμονημένο, καθὼς στὸν ἀτάραχο ὑπνο παιδιοῦ, ροδίζει τὴν ἀντιφεγγία του.

Εἶχε τρία πρόσωπα ὁ γιαλός μας, καθένα μὲ τὸ δικό του χαρακτήρα. Πρῶτα, ἀριστερά, πέρα ποὺ στρίβει ὁ κάβος, τὸ πρωτόγονο κι ἀγριωπό. Τὸ ποδάρι τοῦ λιονταριοῦ τανυζόταν δεσποτικὰ μέσα στὸ κύμα καὶ χώριζε τὸ πέλαγο ἀπὸ τὸ λιμάνι. 'Εδῶ, στὴν ἔξωτερη ἄκρη τοῦ κόσμου μας, ὁ βράχος κατέβαινε κρεμαστὸς καὶ βουτοῦσε στὸ ἀνήσυχο νερό. Ἀγκωνάρια μαυριδερὰ κι ἀγκαθωτά, τιτανικὰ συντρίμμια, εἴχανε κυλιστῇ κάτω, σ' ἐποχὴς πανάρχαιες. 'Αγριεμένο

τὸ κύμα τοῦ μπουγαζιοῦ τὰ ἔδερνε ὀλημερίς, ἀφροκοπώντας καὶ μουγκρίζοντας μὲ μάνητα τυφλή. Κάθε ποὺ τὰ κύματα σπάζανε, μὲ ἴσχές, ἡ ἀφροβολὴ φούντωνε, ἄνθιζε καὶ τιναζόταν ψηλά, τρόπαιο. Ἐνάσεις ἄγριες, μουγκρητά μακρόσυρτα, στεναγμοί, δοντιῶν τριξίματα, σύσμιχτη βουή ἀπὸ τὸ μακρινὸν πελαγοδαρμό, ἔφτανε κουτρουβαλώντας μὲ τὸν ἄνεμο στ' αὐτιά σου. Κουρνιασμένη στὸ μαῦρο βράχο ἡ «Παναγίτσα» ἔκαιγε τὸ καντηλάκι της, φλόγα ἐλάχιστη καὶ τρυφερή, δέηση ἀσβηστη γιὰ τὶς ψυχὲς τῶν θαλασσινῶν ποὺ ταξιδεῦαν.

“Υστερα δὲ λιμενοβραχίονας σημάδευε τὸ σύνορο τοῦ πολιτισμοῦ. Δεξιὰ ἡ ἀνάπταψη τοῦ λιμανιοῦ, ζερβά δὲ ἀστίγαστος σάλαγος τῶν στοιχείων. Ἡταν ἀκατέργαστος τότε δὲ μόλος μας, μιὰ γλώσσα ἀπὸ στρογγυλὰ ἀσπρα βότσαλα, καὶ στήν πέρα ἄκρη, βράχοι χοντροί, ἀσουλούπωτοι. Ἡ ἀνάβαση, νὰ προχωρήσῃς πάνω τους ἵσαμε τὴν πέρα ἄκρη, ἥτανε μεγάλη κι ἀνατριχιαστικὴ περιπέτεια. Διαφορετικοὶ σὲ ὑψος, πελεκημένοι ἀπὸ τὴν φύση κοφτά, γλιστεροί, μαχαιρωτοί, στήνανε μύριες παγίδες στὸ κάθε βῆμα. Τοὺς ἀγκάλιαζες σφιχτὰ μὲ τὰ παιδικά σου μπράτσα καὶ τὸ ποδάρι σου πάσχιζε στὰ τυφλὰ νὰ βρῇ ἀντιστύλι. Τὸ μάγουλό σου, ἀκουμπώντας πάνω τους τὰ βράδια, τοὺς ἔνιωθε τραχιοὺς καὶ ζεστούς. Κρατούσανε τὴν ζωντάνια τοῦ ἥλιου ἀπὸ τὴν ἡμέρα, ἡ μυρωδιά τους ἥταν ἄχνα πικροῦ θαλασσινοῦ καὶ μελωτῆς λιακάδας. Τότε, τὸ κολλημένο μὲ τρόμο πάνω τους αὐτί σου ξεχώριζε στὰ ἔγκατά τους μιὰ μακρινὴ βουή, κάτι σὰ σκοτεινὸν λυγμὸν ἀγριμιῶν. Θαρροῦσες τὴν θάλασσα μακρύτερα, κι ὅμως ἀπορημένος ἔβλεπτες ξαφνικὰ λοῦμπτες ύγρες νὰ παιζογυαλίζουν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου. Τὸ νερό, γλιστρώντας ὑπουλα ἀνάμεσα στοὺς φοβεροὺς ἀρμούς, ἔτρωγε τὴν πέτρα, τὴν κοπανοῦσε μυετικά, τὴ σαράκωνε ἀνελέητα. Στ’ ἀπόσκια τοῦτα λακκάκια, ἔνας κόσμος δλάκερος βλάσταινε κι ἀναδευόταν βουβά, πεταλίδες ἀνθώτες, ἀχιβαδίτσες μὲ καύκαλο φιλντισένιο, καβούρια ποὺ σκαρφαλώνουν δῶθε κεῖθε, μεθυσμένα, τρεκλιστά.

Λοιπὸν ἡ δεύτερη ὄψη τοῦ λιμανιοῦ μας ἥταν ἡ προκυμαία. Ἐδῶ, τὸ σύνορο τῆς στεριᾶς, εὐθύγραμμο, ἀπλωνε ἔνα λιθόστρωτο φαρδύ, ἀπὸ καλοστρωμένες ἀσπρες πλάκες. Λιγοστές βάρκες, εὐγενικά χρωματισμένες, μὲ σχέδιο κομψό, σιγολικνίζονταν, φιλάρεσκα, δεμένες στοὺς χαλκάδες τῆς ἀποβάθρας. Τὰ καλοκαιρινά βράδια, κα-

νονικές φάλαγγες μπαίνανε στή γραμμή τὰ τραπεζάκια. Τότε ἔσθηνε ἡ θάλασσα κι ἄναβε ἡ στεριά. Κάτω ἀπὸ τὸ γαλατένιο φῶς τῶν γλόμπων ποὺ ἀνάβανε κρεμασμένοι ψηλά, ἐνας κόσμος κομψοντυμένος, μελισσολόι πρόσχαρο, ἐρχότανε νὰ ξεχυθῇ σ' ὅλο τὸ μάκρος τῆς προκυμαίας. Στοίχειωνε ξαφνικά ἡ νεκρὴ πολιτεία, ἀπὸ τὰ στενά της κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ ὀλάκερη πλάστη ὀνείρου. Κυράδες καμαρωτές, κορίτσια ἀνθισμένα, νέοι, ἄντρες, παιδιά καὶ γέροι. "Ολος τοῦτος ὁ κόσμος πήγαινε, ἐρχόταν, γελοῦσε, ἔσμιγε, χώριζε, καὶ ἡ βουή του ἀνέβαινε μέσα στὴν ἥσυχη νύχτα.

Ξαναβλέπω τὴ γριὰ δούλα μας νὰ γονατίζῃ μπροστά μου στὸ χαγιάτι τοῦ σπιτιοῦ καὶ νὰ σφίγγῃ στὰ σουφρωμένα χεῖλη της δυὸς τρεῖς καρφίτσες. Μοῦ σιάζει τὴν ἀσπρη ναυτική μπλούζα, μοῦ φρεσκάρει τὸ μαβί ἀφράτο κόμπο τῆς γραβάτας. "Υστερα παίρνει ἀπὸ τὴ διπλανὴ γλάστρα μερικὰ φούλια καὶ μοῦ τὰ καρφιτσώνει πάνω στὸ στήθος μου. «Ἐτσι! Νά 'σαι ὅμορφος, ποὺ θὰ πᾶς στὴν προκυμαία...». Τὸ μύρο τοῦτο, ποὺ πλανιέται στὸν ἀέρα, μύρο ἀπὸ φούλια καὶ θάλασσα, γεμίζει ὀλάκερη τὴν παιδικὴ ζωὴ μου.

'Εκεῖ λοιπόν, ἀργά, μέσα στὸ σκοτεινὸ μυστήριο τῆς θάλασσας ποὺ λούφαζε πιὸ πέρα, ἔβλεπες κάποια στιγμὴ νὰ γλιστρᾶνε στὸ σκοτάδι δυὸ στρογγυλὰ μάτια, ἔνα πράσινο, ἔνα κόκκινο, καὶ τὸ κατόπι τους πλήθος ἀλλα ἀσπρα καὶ σπιθωτά. Μούγκρισμα βαρύ, τρανταχτό, συντάραζε ξάφνου τὸν ἀέρα. 'Η βουή τῆς στεριᾶς ἀποκρινόταν, χαιρετιστήρια. 'Αντιλαλοῦσαν οἱ μαῦροι βράχοι. Οἱ βάρκες ἀβαράριζαν. Κι ὅλοι, μὲ ξάφνιασμα στερεότυπο ἀλλὰ πάντα νέο, ψιθύριζαν χαμογελαστοί :

—Τὸ βαπόρι! . . .

"Ἐτσι ἐρχότανε μέσα στὴ νύχτα, σὰ φαντασία δαιμονική, τὸ μήνυμα σ' ἐμᾶς τοῦ ὑπόλοιπου κόσμου. Τὸ στριγκό του ξεφωνητό, τὸ βαρύφωνο, σάλπιζε ἐγερτήριο στοὺς κοιμισμένους βράχους καὶ στὰ νεκρὰ κάστρα, στὰ μαδημένα σπίτια ποὺ ὀνειρεύονταν, στὴν πολιτεία τὴ γλαρωμένη γιὰ τὸν αἰώνιο ὑπνο. "Ητανε κάτι ταχτικὸ κι ὠστόσο ἀναπάντεχο, ἐνθουσιασμὸς μαζὶ καὶ τρόμος, καθὼς τὸ σκάσιμο τῆς κανονιᾶς. Στὸ τρέμισμα μέσα τῆς χαρᾶς ἔνιωθες νὰ σιγοσθήνουν καταποδιαστοὶ οἱ κυματεροὶ κύκλοι τῆς ἀνατριχίλας.

"Ομως ἤτανε καὶ τ' ἄλλο τὸ λιμάνι, τὸ μέσα, ἡ τρίτη ὄψη τοῦ γιαλοῦ μας. Δὲ φοροῦσες φούλια, γιὰ νὰ 'ρθης ἐδῶ, δὲν πάσχιζες νὰ γί-

νης ὄμορφος, ὅχι. Ἐδῶ ήτανε τὸ λιμάνι τοῦ ἰδρώτα καὶ τοῦ ἀγκομα-
χητοῦ, σκαμένα πρόσωπα καὶ βαριὰ ροζάρικα χέρια. Σὰν ἐρχόσουν
ἀπὸ τὴν προκυμαία, τὰ πρωινά, ξάνοιγες ἀντίκρυ σου στὸν ἀέρα
δάσος πυκνό, βελονωτό, ἀπὸ κατάρτια. Τὰ σκοινιά, σὰν ἀράχνες
κουρελιασμένες, κρεμούσαν ἀνάμεσα στ' ἀλμπουρα τὸ πλευράτι τους.
Μπόχα βαριά, πνιγερή, ἀπὸ ἀμπάρια καὶ φορτία, παστά καὶ λάδια,
τυριά, φρούτα, ἰδρώτα, θάλασσα ψόφια, φύκια πλαδαρά, πότιζε
τὸν ἀέρα. Καὶ ήτανε καράβια βαριά, τῆς ἀγγάρειας, καΐκια ξεγοφιά-
ρικα, σκοῦνες, τρεχαντήρια, μαοῦνες χοντροκάπουλες, μπρατούρες.
Τὸ νερό, λιπαρό, ναρκωμένο, σὰ νά χε δέσει, στεκόταν ἀσάλευτο,
δίχως ἀναστασμό. Σκουπίδια πλέανε πάνω του τυλιγμένα σὲ τουλού-
πεις ἀπὸ φύκια κιτρινωπά. Κάπου κάπου ἔνα ψοφίμι.

Ἄπὸ στενὲς τάβλες, ἀκουμπισμένες ἡ μιὰ ἄκρη στὸ καράβι ἡ
ἄλλη στὸ μουράγιο, ἔβλεπες νὰ περνᾶνε τσακισμένοι στὰ δυό, ζα-
λωμένοι τσουβάλια καργαριστά, οἱ χαμάληδες. Βογγούσανε πνιχτὰ
σὰν ξεφορτώναν, στυλώνανε γιὰ μιὰ στιγμὴ τὴ ραχοκοκαλιά τους,
σφουγγίζανε μὲ τ' ἀνάστροφο τὸ ἰδρωκοπημένο μέτωπό τους. "Υ-
στερα σκύβανε τὸ κεφάλι καὶ μὲ πόδι βαρύ γυρίζανε πίσω διπούθε
εἶχαν ἔρθει, γιὰ νὰ ξαναρχίσουν. Τὸ πήγαν' ἔλα τοῦτο, ὁ μουγκὸς
στεναγμός, ἡ ἄρμη τοῦ ἰδρώτα, ψυχώνανε πέρα ως πέρα τὸ κολα-
σμένο λιμάνι τῆς δουλειᾶς.

Καὶ τὰ καράβια ποὺ προσμέναν, τὰ καράβια ποὺ ἀδειάζαν ἔστι,
λίγο λίγο, ὅλα τους τὰ σωθικά, στέκονταν τετράγωνα μέσα στὸ νερό,
σὰ χτισμένα, λές καὶ δὲν ήτανε νὰ ξεκινήσουν ποτέ. Μὲ τὰ χοντρά τους
πταλαμάρια σὰν πλοκάμια ριγμένα στὴ στεριά, σφιχταγκάλιαζαν
τοὺς κοντόχοντρους στύλους. Στὶς πλῶρες τὶς δρεπανωτές, ἔβλεπες
καμιὰ φορὰ σκαλισμένα τέρατα τρομερά, κεφάλια ἀνθρώπινα μ' ἀ-
γριάδα θεριοῦ, καύκαλο μαλλιαρό, μάτια σὰν τῆς Μέδουσας, ποὺ σὲ
κοιτάζανε κι ἔλεγες θὰ μαρμαρώσης.

"Ομως ἡ ματιά σου, γλιστρώντας κάποτε ἀνάμεσα στ' ἀσάλευτα
καΐκια, ξέφευγε πέρα, κατὰ τ' ἀνοιχτὰ τοῦ λιμανιοῦ, κι ἔκει ξαπό-
σταινε. Στρωτή, τεζαρισμένη, ξάνοιγες ἔκει τὴ θάλασσα νὰ καθρε-
φτίζῃ μὲ λοῦσο μεταξένιο τὸ γαλάζιο τ' ούρανοῦ. "Ενα δυὸ τριγωνι-
κὰ πανάκια, ἀσπρα, ἀνάλαφρα γερμένα, καρφιτσώνονταν μὲ τὴν
κόχη στὸ ύγρο ἀτλάζι. Οἱ γλάροι, νωθροί, γράφανε μεγάλες ρά-
θυμες καμπύλες καὶ βουτούσανε, φτερακίζαν, πάλι φεύγανε ξυρίζον-

τας μὲ τὴν φτερούγα τὸ νερό. Γαλήνη μεγάλη, θεϊκιά, μύρο ἀνάερο,
τῆς ἀπεραντοσύνης, ἐρχόταν ἀπὸ κεῖθε. Κι ἔβλεπες πῶς ἡ ὥμη ζω-
γραφιὰ τοῦ πρώτου πλάνου, ἡ πηχτή, καὶ ἡ ἄλλη, ἡ εὐαίσθητη,
τοῦ βάθους, συνταιριάζονταν μὲ τρόπο ἀρμονικὸ κι ἀπρόσμενο.
Ἐβλεπες πῶς οἱ δυὸ τοῦτες ὅψεις τῆς ζωῆς ἔχουν ἀπὸ τὸ ἴδιο ὑλικὸ
πλαστῆ, καὶ πῶς δὲν εἶναι κόσμος ξένος τ' ὄνειρο, ὅχι, παρὰ πῶς
εἶναι τὸ ἀπλωμα τῆς στιγμῆς, ἡ προβολὴ σὲ ρέμβη, τ' ἀντικαθρέ-
φτισμα σὲ μιὰ πλάση λεύτερη ἀπὸ τὰ χοντρὰ δεσμὰ τοῦ τόπου καὶ
τοῦ χρόνου.

Τις νύχτες, ὅταν ἡ προκυμαία σβηνότανε καὶ σώπαινε, τὸ λιμάνι
τοῦτο δνειρεύόταν. Ἐχανε τὸ σύνορό του ὁ οὔρανός, ψήλωνε ὁ
κουμπές, ἔλιωνε μέσα στὸ σκοτάδι, καὶ ἡ ἀστροφεγγιὰ ἀπλωνε τὸ
δίχτυ της τὸ φωσφοριστό. Ἀραιὰ λυχνάρια τοῦ λαδιοῦ, σὰν καντη-
λάκια νεκρικά, ἀνάβανε ἐδῶ, ἔκει, στὰ καίκια. Γινότανε βαρὺ τὸ χνότο
τῆς θάλασσας, καθὼς ἀνασεμὰ ἀπὸ στῆθος ποὺ ἀπόστασε καὶ κυ-
λίστηκε στὸ μέγαν ὑπνο. Καὶ στὴ νύχτα μέσα, λιβανίζανε κάποια
τραγούδια ναυτικῶν, νυσταγμένα, μουρμουριστά, ποὺ κάνουν μου-
σικὴ τὸ γήτεμα τῆς θάλασσας, τὸν καθημὸ τοῦ γυρισμοῦ καὶ τὸ πικρὸ
προμάντεμα τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ ἀγύριστου, τοῦ αἰώνιου.

« Ἀ πρὶ λῃσ »

“Αγγελος Τερζάκης

13. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ἐνῷ εἰς τὰ ὑπόστεγα τῶν καλόκαρδων σπιτιῶν τὰ χελιδόνια
ἔχουν κτίσει τῆς πολυλογίας των τὴν ἐστίαν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν
καὶ εἰς τὰ σπιτάκια, τὰ ὅποια, πιστὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν,
τὴν ἀγκαλιάζουν, ἔκει φωλιάζουν τὰ ἀσπρόκοιλα πετροχελίδονα,
διακρινόμενα καὶ διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συμμετρίαν καὶ διὰ τὴν οἰκο-
δομικὴν τέχνην τῆς φωλεᾶς των.

Αὐτὰ δὲν συμβολίζουν μόνον ἀναγεννωμένας ἐλπίδας, ἀλλὰ συμ-
βολίζουν καὶ τὸν ἐκάστοτε χειμαζόμενον καὶ πάλιν ἐπανθοῦντα
ἀπ' αἰώνων ἐλληνισμόν.

Τὸ πετροχελίδονον, ποὺ ἔκτισεν ἄλλοτε τὴν φωλίτα του εἰς
κάποιαν ὑψηλὴν γλυφὴν τοῦ προνάου ἀρχαίου ναοῦ, τὸ ἴδιον τὴν
ἔκτισε κατόπιν εἰς τὴν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης τοῦ σταυροθολίου*,

εἰς τῆς βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησίτσας τὸν ἔξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποὺ ὁ ἐκκλησάρης τοῦ χαλνᾶ τὴν φωλίτσα του μ' ἔνα μακρὺ καλάμι, εύρισκει κάπου εἰς κανένα παλαιόν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποὺ ἐφώλιασε τὸ πετροχελίδονον, ἔτυχε νὰ εἴναι ἐντειχισμένον ἔνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μή τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρετέ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ημπορεῖ νὰ είχαν οἱ δικοί της καὶ χρυσόβουλον καὶ νὰ τὸ ἐκόλλησεν ἡ γριὰ εἰς τὸ σπασμένο τζάμι, ποὺ ἔμπαζε μέσα τὸν τρελοβοριά. *Απὸ ἑκεὶ ἔμπαινε καὶ ὁ χρυσὸς ἀιτός τοῦ παραμυθιοῦ της.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ ἀετός, καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὅλον του τὸ διπλὸν κεφάλι ποὺ ἐφύτρωσε κατόπιν, τὸν ἔδιωξε μιὰ φραγκόκοτα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἀρματολός καὶ πάει κι αὐτός.

Τὸ πετροχελίδονον ὄμως ποὺ φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸ μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν ἔως σήμερον τῆς Περσεφόνης τὸν μῆθον.

«Π α λ α ι α ι , Α θ η ν α ι»

Δημήτριος Καμπούρογλους

14. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ MANTILIOΥ

Στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθὴ κάθεται κόρη
κι ὥριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι*.

Τὴν θάλασσα κεντάει μὲ τὰ νησιά της ὅλα,
κεντάει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ λαμπρά του ἀστέρια,
τὴν γῆ μὲ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὡραῖα λουλούδια,
κεντάει κι ἔνα βουνὸ ψηλὸ ψηλὸ καὶ μέγα·
τὸ χάραμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
καὶ βάφεται ἡ κορφή καὶ τ' οὐρανοῦ ἡ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερά καθάρια κι ἀσημένια
τὰ διάπλατα πλευρὰ ξετρέχουν κι αὐλακώνουν

χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ίσκιωμένα όρμανια*,
κεντάει στές λαγκαδιές μὲ πράσινο μετάξι.

Στούς ὄχτους, στὰ ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
καὶ φαίνονται βοσκοὶ καὶ στ' ὅμορφο κεντίδι
φλογέρες λές κι ἀκοῦς, λές καὶ γρικᾶς τραγούδια,
βελάσματα βραχνὰ καὶ ἥχοὺς ἀπὸ τρουκάνια*.

Στὸ πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
μὲ καλαμιές χρυσές. "Ενας ψαράς στὴν ἄκρη
πεζόβολον* κρατεῖ καὶ δόλωμα ἔτοιμάζει.
Κάμπον πλατύν πλατύν μὲ σμαραγδένιο νῆμα
ὅλόγυρα κεντάει. Στὴν μέση ἀπὸ τὸν κάμπο
ποτάμι σιγαλὸ καὶ φιδωτὸ ξομπλιάζει
μὲ δάφνες, μὲ μυρτίες καὶ μὲ δασιὰ πλατάνια,
μὲ ἀηδόνια, μὲ φωλιές· καὶ στὸ πανώριο ξόμπλι*
τὸν φλοϊσθο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
τὸν μύρο, τῆς μυρτιᾶς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασσαίνεις,
πῶς τὸν κελοπδισμὸ τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
πῶς νιώθεις τὸ ἀπαλὸ τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
Στὴν ἀκροποταμιὰν ἀλάφι ζωγραφίζει
πού σκύφτει τὰ νερὰ νὰ πιῇ τὰ κρυσταλλένια
καὶ ζάφνου σαϊτὶα στὴν πλάτη τὸ λαβώνει.
στρέφεται αὐτό, κοιτάει μὲ πόνο τὴν πληγή του,
πάσχει ν' ἀπαλλαχτῆ, δὲν δύνεται τὸ μαῦρο,
κι ἀπὸ τὸν ούρανόν, ἀπὸ τὰ δέντρα γύρα
βοήθεια λές ζητάει.

'Ολόυρα ἀπὸ τὸν κάμπο
πλῆθος μικρὰ χωριὰ κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
μὲ ὀλόχρυσα σπαρτά, μὲ θημωνίες, μὲ ἀλώνια.
Πράσινα ἀμπέλια ἀλλοῦ μὲ κίτρινα σταφύλια
κίτρινα σὰν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
πού μπαίνουν μὲ πλεχτὰ καλάθια καὶ τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικὸ σ' ἔνα χωριὸ πλουμίζει
μὲ νύφην, μὲ γαμπρό, μὲ φλάμπουρα*, μὲ ψίκι*.
Δράκους ἀλλοῦ κεντάει καὶ λάμιες καὶ νεράιδες,

κεντάει κι ἔναν γιαλὸ μὲ ζαφειρένια πλάτια·
στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τὴν ἴδια τῇ θωριά της
όλοφαντη ἰστορεῖ ἀπὸ ἐμορφιὰν καὶ νιότη
καὶ πλοῦτον καὶ ἀρχοντιὰ καὶ στὰ λευκά της χέρια
τ' ἀργόχειρο κρατεῖ, τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
Ἄναρια τὸ κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγούδια.

«'Ο τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κρυστάλλης

15. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ᾧ λαμπερή φωτιὰ μὲς στὸ βουνὸ τὸ πέρα
ποὺ πότε πότε ἀνάβεται καὶ πότε πότε σβηέται;

Αὔτὴ τὴν ὥρα οἱ πιστικοὶ τὰ πρόβατα σκαρίζουν.
Βόσκουν αὔτὰ μὲ τὴ δροσιὰ καὶ μὲ τὸ κρύο τῆς νύχτας
σὲ γούπατον, σὲ λαγκαδιὰ καὶ σ' ὅχτους ἀπλωμένα.
Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τὰ κουδούνια.
Κάποτε δυνατοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκούζει,
κάποτε σκύλου βάρυσμα βαθιὰ βαθιὰ γρικιέται
μὲς στὴ μαυρίλα τὴν πυκνή. Κι ἀπὸ τές στάνες γύρα
οἱ πιστικοὶ συνάζονται, κόβουν κλαριὰ ἀπὸ κέδρους,
σταίνουν τετράψηλην φωτιά, στρώνονται ἀράδα ἀράδα,
καὶ μὲς στὴν πύρα τῆς φωτιᾶς, στὴ μυρουδιὰ τοῦ κέδρου
καθένας λέει τὰ λόγια του.

Κι ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
καὶ μολογάει πῶς ὁγαπάει ἀπὸ καιρὸν μιὰ κόρη...

"Άλλος γιὰ κοῦρσες μολογάει, γιὰ κλέφτες, γιὰ πρωτάτα,
γι' ἀρματωσές, γιὰ σκοτωμούς, καὶ κάπου κάπου ἀπλώνει
κι ἀναγυρίζει τὴ φωτιὰ καὶ παίρνει ἔνα τραγούδι,
τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τὸ τραγούδι.

"Άλλος γιὰ τὸ κυνήγι λέει στῆς νύχτας τὸ καρτέρι,
σίντας ξεβγαίνη τὸ καπρί, τὸ ἀρκούδι, τὸ πλατόνι.

"Άλλος πυξάρι πελεκάει καὶ ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.

"Άλλος γαλαροκούδουνα περνάει στὰ κόθρα μέσα.

”Αλλος ἀδράχτι σφοντυλάει καὶ κλώθει τ' ἀρνοπόκι.
 ”Αλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
 ”Αλλος γιὰ τράστον γιὰ ἀραγὸ μαδάει προβιὰν καινούρια.
 ”Αλλος ξανοίγει τὴ φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκια
 καὶ ψένει ἀπὸ ἡμερόδεντρον βαλάνια καὶ μοιράζει.
 ”Αλλος θυμᾶται τοὺς χορούς, ἄλλος ἀγάλια ἀγάλια
 μὲ τὴ βραχὴν τζαμάρα του τὸ «λάγιο ἀρνὶ» μαθαίνει.
 ”Αλλος τὸν ὅμορφο βοσκὸ καὶ τὴ βασιλοπούλα
 θυμᾶται τοῦ παραμυθιοῦ ποὺ τοῦ λεγε ἡ βαβά του
 κι ἀρχίζει καὶ τὸ μολογάει καὶ οἱ γύρα τὸν ὁκοῦνε.
 Κι ἔνας ἀπ' ὅλους πλιὸ τρανὸς κι ἀπ' ὅλους λογισμένος,
 ποὺ γέρνει ἀπάνου στὸ ραβδί, στερνὸς ἀπ' ὅλους λέει
 γιὰ τὴν τσοπάνικη ζωή, κι ὅλο τοὺς ὄρμηνεύει
 γιὰ τὴ βοσκή, γιὰ τ' ἀρμεγμα, γιὰ τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
 γιὰ τὸ μαντρί, γιὰ σάλαγον, γιὰ στάλισμα, γιὰ σκάρον,
 γιὰ γέννον καὶ γιὰ βύζαμα καὶ γιὰ τὸν ἔρμον κοῦρο.

„Ο τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης“, 1893

Κώστας Κρυστάλλης

16. Η ΠΑΡΑΓΚΟΥΛΑ

Πήρες Λευκή
 ἐκωλύειν εἰσελθεῖν,

Θαμπωτικὰ πράματα! Ὁρμηνεμένα ὅλα στὸ θάμπος!
 Διπλὰ περιμαντρώματα ἀπὸ δρῦ, καί, μέσα κεῖ
 τὸ καπνισμένο τζάκι μιᾶς παραγκούλας.

Η Ἀγάπη τὴν κατοίκησε ἀπαρχῆς κι ἡ ὅλη
 προαίρεση τῆς Ἀγαθότητας. Ἐκείνη
 αὐτοῦ τῆς ἔδωκε τὸ τζάκι τῆς λησμοσύνης:
 οἱ ἴδιες οἱ δρῦς τὸ θρέφουνε καὶ τὸ πυρώνουν.

Δὲν τὴν ἀγγίζει μέρας φῶς, παρὰ σὰν καταστάλαγμα
 καὶ τῆς νύχτας, τὸ δίνει ἐντός τῆς
 κιτρινισμένη λάμπα, μὲ τὶ ἥλιων ἀνταύγειες.
 Αν ἵσκιος ἔνας εἶναι ἀπλωμένος μέσα,
 εἶναι οἱ πλατιές φτεροῦγες τοῦ Ἀρχαγγέλου.

Δέν γνώρισε τὸ φυλλορρόματα· οὔτε καὶ ποὺ θὰ τῆς ἐρθῇ,
γιατὶ ἔχει τὸ θεμέλιο βαθύ, μὲ τοὺς πασσάλους
μπηγμένους μέτρα κάτου
σὲ γῆς ἀδόνητη καὶ στέρεη.

‘Η Καταιγίδα εἶναι γιὰ ἑκεῖ γιορτὴ ἀναστάσιμη·
κι ὁ Κεραυνός, ἀν πέσῃ κάπου,
—ῶ, μὴ δὲν ζῆ σὲ τούτου τὴν ἀναμονή,
σὰν σὲ δόξας κορύφωσῃ καὶ ζωντάνιας ;

‘Η Ἀγάπη τὴν κατοίκησε ἀπαρχῆς. Χέρι μὲ χέρι.
‘Ω, τί ἀφοσίωσῃ στὴ σιωπὴ. Λόγος δὲν πέφτει. Οὔτε ράβδος,
ἔξω ἀπὸ τὴ μεγάλη, γιὰ τὰ πρόβατα, τὴ δεσποτικιά.

‘Οξω τοῦ κόσμου, ὄξω τοῦ θανάτου, θεσπεσία ζωὴ
τῆς ἀρμονίας, μὲ τοῦ χρόνου τὰ χωρίσματα
κατεβασμένα. Ἀναμονὴ τοῦ ξημερώματος γιὰ χαρά,
ὅχι γιὰ κόπο. Λατρεία τοῦ πηγαδιοῦ γιὰ τὸ νεροκουβάλημα.

Γύρω γύρω φωλιάσαν πουλιὰ μύρια
ἀπὸ τὰ πιὸ καλοκελάηδητα. ‘Ενα Κανάρι ξεχωρίζει.
Πᾶς ζῆ σὲ τόπο μᾶλλον βορινό. Κι ἐνῶ
εἶναι βουνίσιο τὸ περιβάλλον, πᾶς ἕνα θάλπος σταθερὸ
κι αἰώνιο χαρίζει τὴν πιὸ μαγεύτραν Εύκρασία.
Σὰν ἔρθη (κι ἔρχεται συχνὰ) τὸ ἄσπρο τὸ χιόνι καὶ λευκαίνει
τὴν περιοχή, ἔ, τότες βάλνεται καὶ καπνίζει
πιότερο καλεστικὰ ὁ Φουγάρος· καὶ βρίσκει σκαμνί,
καὶ βρίσκει θέρμη ὁ ἀργοπορεμένος, ὁ ταλαιπωρημένος,
ὁ κάθε λογῆς διαβάτης,
σὲ μνήμη ἀνιστόρητη, ποὺ θὰ τοῦ μείνη.

‘Ετσι εἶναι ἑκεῖ ποὺ κατοικεῖ ἡ Ἀγάπη.

Μαῦρο σκυλὶ δὲν ἔχει εἴσοδο αὐτοῦ μέσα,
ποὺ κουλουριάζεται μονάχα μιὰ ὥριμη γάτα.
Κακός λόγος δὲν ἀκούγεται, οὔτε κάν
ὁ λόγος ἔχει ἐν γένει πέραση καμιά.

Τὰ πρόβατα, τά 'χουν μακριά. Μόνο γιὰ τὰ κουδούνια
ν' ἀπηχᾶνε, καὶ τὰ βελάσματα. Κάπου κάπου,
μὲ στάλες στήν κάπα βροχῆς, δροσιᾶς ἢ χιονιοῦ,
φτάνει καὶ κάποιος Τσοπάνος γιὰ ὄρμήνια. 'Η εἰσοδό του
είναι ἡ ἴδια μὲ τῆς μοναχικῆς Χαρᾶς, σὰ ρίχνεις
κούτσουρο καινούριο στὴ φωτιά, γερά ρετσινωμένο !

"Ετοι εἶναι ἔκει ποὺ κατοικεῖ ἡ 'Αγάπη.

« 'Εκ λογὴ » τ. Β'

T. K. Παπατσώνης

17. ΔΩΔΩΝΗ

'Απὸ τὰ Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὁδηγεῖ στὴν ἀρχαία Δωδώνη.
Στὴν κλειστὴ μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἵκανοποίηση, καθὼς
ἀντικρίζω σύννεφα βαριὰ ν' ἀρμενίζουν πρὸς τὸν ἀπότομο Τόμαρο,
τὸν Ὀλύτσικα. Καὶ προσεύχομαι πρὸς τὸν Δία τὸν ἀρχέγονο, τὸν
πελασγικό, νὰ συμμαζώξῃ τὴν καταχνιά του καὶ τὴ βαρυθυμιά του
πάνου σ' ἔκεινο τὸ κατατόπι, γιατὶ δὲν μπόρεσα ποτὲ νὰ τῇ συλλογι-
στῶ στὸ φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ σκληρὸ τὴ Δωδώνη. "Ετοι νυχτω-
μένη μέσα στὴν ἐρημιά της, μέσα στὸν προαιώνιο μύθο της, τὴ συλ-
λογίστηκα πάντα. Δυσχείμερη, καθὼς τὴν ὄνομάζει ὁ "Ομηρος, στὴν
'Ιλιάδα, στὸ Π.:

Ζεῦ ἄνα Δωδωναῖε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοὶ
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μὲ βλάστηση λιγοστὴ καὶ νὰ τὴν ζώνουν δλόγυρα
τὰ βουνὰ καὶ νά 'ναι ὁ χειμώνας βαρὺς κι ἡ ιαλοκαιρὶα συντομώτατη.

Περάσματα καταπονετικὰ ὁδηγοῦσαν ἀπὸ τὴ Δωδώνη στὸν
ἄλλο κόσμο. 'Ελλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοι του 'Ελλοὶ
ἢ Σελλοί. Οἱ πρῶτοι 'Ελληνες Ἰσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δὲν εἴναι
βέβαιοι. Μὰ εἶναι πράμα βαθὺ καὶ πολὺ πονεμένο νὰ συλλογίεται
κανείς, πώς ἀπὸ κείνη τὴν περίκλειστη χώρα τὴν ἐλάχιστη, τὴ δαρ-
μένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ποὺ ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τὰ βουνά,
ξεκίνησε τ' ὄνομα τὸ μεγάλο ποὺ γέμισε τὴν ἰστορία τῶν ἀνθρώπων
μὲ τὴν ἄφθαρτη δόξα του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανὸ στὶς πλαγιές τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινὴ Μανωλιάσσα καὶ στὰ σταχτιὰ ρημάδια ποὺ ἀπομένουν στὴ δωδωναία κοιλάδα.

‘Ο ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἔνας θεὸς μελαγχολικός, βαρύθυμος, ἔξουσιαστής τῆς συννεφιδῖς, τοῦ κεραυνοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἡταν μιὰ δύναμη ἀσύντριπτη, μιὰ πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τὶς ἄλλες, μιὰ παρουσία πελασγική*, χαμένη ὀλότελα στὸν ἴσκιο τοῦ μύθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἔνας ρωμαλέος λαός, ποὺ κυβερνοῦσε τὸν τόπο μὲ πεῖσμα κι ἀγάπη ἀντρίκεια καὶ τὸ βασάνιζε τὸ κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητὲς τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσῃ τὴν ἡδυπάθεια, γιὰ νὰ μετουσιώσῃ τὴ φθορά του σὲ ἀστραφτερὴ ἀθανασία. «Ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦνται» ἢ «γηλεχεῖς» καὶ «χαμαικοῖται». Ἀνθρωποι ἀρχαιότατοι, ποὺ δὲν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τὸ κορμί τους, γιὰ νὰ μὴν τὸ κάμη τρυφερὸ καὶ γυναικεῖο ἥ περιποίηση. Καὶ πλαγιάζανε χάμους· τὴν πέτρα τὴ σκληρὴ καὶ τὸ χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρῶμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οἱ παπάδες τοῦ Δία, οἱ ὑποφῆτες, κι οἱ γυναῖκες, οἱ ἱέρειες, ποὺ ὑπηρέτησαν ἀργότερα στὸ μαντεῖο τὸ διάσημο τῆς Δωδώνης καὶ ποὺ τὶς εἴπαν «πέλειες» ἢ «πελειάδες» (κι ὁ λόγος τοῦτος «ἀγριοπερίστερα» θέλει νὰ πῆ), οἱ γυναῖκες οἱ γριές τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζώξουν τοὺς χρησμοὺς κάτου ἀπὸ τὴν ἥμερη βελανιδιὰ τὴ μεγάλη, μεταγλωττίζοντας τὸ ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

Ἐτοι ἀπὸ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῆς Ἱερώτατης ἐκείνης «φηγοῦ» ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο ποὺ ἔκανε τὸ στεριώμένο στὴ ρίζα της χάλκινο λεβέτι*, καθὼς τὸ χτυποῦσε ἥ μάστιγα ποὺ εἶχαν προσφέρει στὸ Δία τὸ Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καὶ μὲ ἄλλους τρόπους παρόμοιους ἔπαιρναν οἱ πιστοὶ τὶς μυστικὲς ἀποκρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκείνος σὲ πολλὴ ὑπόληψη, χρόνια καὶ χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Καὶ δὲ ρωτοῦσαν μόνο πολιτεῖες καὶ χῶρες καὶ λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τὴ βιούληση τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν ἀνθρωποι ἀπλοϊκοὶ γιὰ τ' ἀπλοϊκὰ τῆς χαμοζωῆς τὰ τόσο ἀνθρώπινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ἐρωτήματα ποὺ ἔφθασαν ἵσαμε τὰ χέρια μας, δὲν μποροῦμε νὰ μὴ συλλογιστοῦμε πώς ὁ ἀνθρωπος ἀπὸ τὶς

ἴδιες ἔγνοιες καὶ τοὺς ἴδιους καημούς βασανίζεται πάντα. 'Ο ἐνας ρωτάει γιὰ τὴ δουλειά ποὺ ἔχει στὸ νοῦ του νὰ κάμη, ό δἄλλος γιὰ τὰ πρόβατά του, ό τρίτος ἀν θά 'ναι σωστότερο νὰ κατοικήσῃ στὸ σπίτι του ἢ νὰ τὸ δώσῃ μὲ νοίκι. 'Απάνου σὲ πλακίτσες καμωμένες ἀπὸ μοιλύβι ἥταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιὰ δὲ τι μπορεῖ νὰ βάλῃ ό νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ρωτοῦσαν τὸ Δία.

'Ο Ἡρόδοτος ἀναφέρει πῶς ἀπὸ τὶς Θῆβες* τὶς ἑκατόμπυλες ξεκίνησαν κάποτε δυὸ περιστέρια· τὸ ἐνα ἀπάγκιασε* στὴ λιθυκὴ ἐρημιά, τὸ δεύτερο στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου. Καὶ τὸ δεύτερο τοῦτο κατέβηκε στὴ δωδωναία κοιλάδα καὶ στάθηκε πάνου στὸ ψηλὸ « ἡμερόδεντρο » καὶ πρόσταξε τοὺς χωριάτες μὲ φωνὴ ἀνθρώπινη νὰ ἰδρύσουν « χρηστήριο » καὶ νὰ τιμήσουν τὸ Δία. Ἀμμωνας Δίας στὴ Λιβύη. Δίας Νάιος στὴ Δωδώνη. 'Η λέξη θέλει νὰ δηλώσῃ τὸ νερὸ ποὺ καρπίζει τὴ γῆ. Γιὰ τοῦτο ἀργότερα σιμὰ στὸ Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη, ἡ γυναίκα, ἡ γῆ ποὺ καρπίζεται. Κι ἔγιναν ἐνα ἡ Διώνη μὲ τὴν Ἀφροδίτη τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Ἀστάρτη. Καὶ πλάι στοὺς ὑποφῆτες ἥρθαν νὰ προστεθοῦν οἱ « πελειάδες ».

Μοῦ ἀρέσει νὰ θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθὼς διαβαίνω συλλογισμένος καὶ συγκινημένος πολὺ τὴ δωδωναία κοιλάδα. Νιώθω μιὰ δύναμη μυστικὴ νὰ μὲ φέρνῃ πολὺ μακριά, στὰ πεπρωμένα τ' ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στὶς ρίζες τὶς πρῶτες. 'Εκεῖ, στὴ μοναξιὰ τὴν περίκλειστη, καθὼς ἡ φαρέτρα τῶν ὅμηρικῶν ἥρωών. Τὸ μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στὸν ἄνεμο ἥταν ἡ φωνὴ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τ' ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καὶ τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τὸν ἥχο τὸ μαγικό, τὸν πρωτόγονο ἥχο, ποὺ φυτεύει τὸ δέος στὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τὸ τραγούδι τὸ σιγαλὸ ἥταν δ ἀντίλαλος ἀπ' ὅλες τὶς θάλασσες, ἀπ' ὅλα τὰ νερὰ ποὺ περιζώνουν τὶς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεινα. Τὸ νερὸ καὶ τὸ δέντρο καὶ τὸ χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης — ἡ δύναμη ποὺ ὑπάρχει στὴ φύση νὰ μιλῇ καὶ νὰ χρησιμοδοτῇ καὶ νὰ ξεσκεπάζῃ τὰ μυστικά της! Κι δ Ἅιας δ ἀτάραχος ἀπάνου στὸν Τόμαρο νὰ διαφεντεύῃ τὶς χειμωνιές μὲ τὴ ματιὰ ἀνερμήνευτη κάτου ἀπὸ τὰ δασιά του, τὰ κατάμαυρα φρύδια! Κι ὅλόγυρα δ λαὸς ποὺ θρεφόταν μὲ βελανίδια, ποὺ πλάγιαζε χάμου, ποὺ ἀπόμενε ἀπεριποίητος, καθὼς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα κι ἐκεῖνος, νὰ μαντεύῃ τὸ Δία χαμένον στὴν αἰώνια συννεφιά του, νὰ κοιτάζῃ

τὰ πάντα μὲ μάτια παιδιοῦ καὶ νὰ φρικιάζῃ ἀπὸ σύγκρυο τρόμου καὶ ν' ἀπορῇ καθὼς ἀποροῦμε καὶ σῆμερα, γιὰ τὰ πάντα!

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νὰ ξαναβρίσκουν τὴν ματιὰ καὶ τὴν ἄλλη αἰσθήση τοῦ παιδιοῦ! Νὰ γεννιοῦνται τὴν πάσα στιγμὴ σ' ἔναν κόσμο καινούριο! Νὰ 'ναι χλωρή ἡ καρδιά τους κι ἡ ψυχή τους χλωρή. Νὰ κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τὴν συνείδηση τῆς ὥρας τῆς πρώτης!

«Νέα 'Εστία», τ. 50, 1951

'I. M., Παναγιωτόπουλος

18. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρή καὶ δύσκολη αὔτὴ σκάλα εἶναι ἡ μοναδικὴ στὸ "Ορος. Ἐδῶ ὀράζει τὸ πλοῖο, ὃν τὸ ἀφήσῃ ὁ νοτιὰς νὰ σταθῇ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νὰ κάμουν μὲ βάρκα τὸ γύρο τοῦ "Ορους, γιὰ νὰ φτάσουν σύντομα στὰ δυτικὰ μοναστήρια, κινδυνεύουν ὅμως νὰ κομματιαστοῦν στοὺς κάβους καὶ ξαναγυρίζουν στὴ Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπὸν νὰ διώξουν τὸν ξένο ἀπὸ τὸ ἔρημητήριο τοῦτο, ἡ θάλασσα, μὲ τὶς ἀπότομες ὀλλαγές της, μὲ τὶς σπιλάδες* της, μὲ τὰ ρεύματα, ὥραια γιὰ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπ' τὸν κόσμο.

Μόνο ἔπειτα ἀπὸ τρικυμισμένο νυχτερινὸ ταξίδι νιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος ποὺ τοῦ προσφέρει τὸ μοναδικὸ πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μὲ τοὺς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος κοιτάζει, μέσ' ἀπὸ τ' ἀνθισμένα κλαδιά μᾶς ριδοδάφνης, τὸ θυμωμένο πέλαγος, ἐνῶ σαλεύει ἀπάνω του κάποια βάρκα μὲ καλογέρους. Ἔτσι ὁ ξένος ἔγινε ὁ είκοστὸς πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιὰ ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτὸ τὸ τέταρτο περνοῦν ἐμπρός του ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφητής, ὁ ἀτμοπλοϊκὸς πράκτωρ, ὁ τελώνης, ὁ καφετζῆς — ποὺ εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη τελείωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ "Ορους, ἀπλὸς καὶ σύντομος. Οἱ καλόγεροι ἔκεινοι ποὺ κάθονται μαζί σου στοὺς ξυλένιους μπάγκους, χωρὶς νὰ σὲ προσέχουν, μ' ἓνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τὰ χέρια στὶς φουσκωμένες ὁμπρέλες, οἱ τραχιές γενειάδες, τὸ κυλιν-

δρικό καλημαύχι, τὸ χοντρὸ ράσο, ἡ βαριὰ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Ἀγιορέίτη ποὺ στήνουν ἐμπρός σου, σὲ εἰδοποιοῦν πώς πάτησες βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ μπῆκες στὸ παρελθόν.

Τὸ θεῖο φυτὸ τῆς τέχνης ποὺ συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπὸ τὴ Δάφνη γιὰ τὸ Ὄρος, μᾶς ἔξηγεῖ τὸ ὄνομά της. Μὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ Δάφνη ποὺ φυτρώνει στὰ πρόβουντα τοῦ Ἀθω. Περνοῦμε μέσ’ ἀπὸ ἀφθονία καὶ ποικιλία θάμνων. Ἐλλάδα θὰ πηθῇ θάμνος. Σ’ αὐτὴ τὴ χαμηλὴ φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουρναριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριᾶς, αὐτές οἱ κηλίδες, χυμένες σὲ μιὰ πλαγιὰ πλημμυρισμένη ἀπὸ ἥλιο, μᾶς δίνουν κατ’ ἔξοχὴν τὸ ἐλληνικὸ τοπίο. Κολλημένοι σφιχτὰ στὴ γαλάζια καὶ στὴ ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μὲ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τὸ τραγικὸ μαζὶ καὶ τὸ γραφικό, ποὺ θὰ ἤταν ἀνύπαρκτο ἀν μεγάλωναν.

Τὸ τελευταῖο αὔτὸ ἔγινε στὸ Ὄρος! Γιὰ λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὅποιοι ἀπαγορεύουν τὰ θηλυκὰ ζῶα κι ἐπομένως τὴν ποιμνιοβοσκή, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δέντρα καὶ σκέπτασαν τὸν Ἀθω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τὸ πυκνὸ καὶ ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, ποὺ βυθίζει τὸ Ὄρος σ’ ἔνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικὸ ὅσο καὶ μονότονο. Δασικὸς πλοῦτος κι αἰσθητικὸ δυστύχημα. Μιὰ τόση ἀφθονία σὲ πνίγει. Δὲν εἶναι ἑλληνική.

“Οταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπῃ νὰ χάνωνται ἔξαφνα τὰ ἄτομα — ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σκίνος, — γιὰ νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ γίνουν σὲ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μὲ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πώς κάτι γνώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθὼς ἀνεβαίνει πρὸς τὶς Καρυές, δὲ βλέπει ὅλο παρὰ δασωμένες χαράδρες, πηχτὲς φυτείες, ἀχνούς ὅγκους νὰ ξεδιπλώνωνται γύρω στὴ γυμνὴ καὶ σπαθωτὴ κορυφὴ τοῦ Ἀθω. Ο τόπος αὔτός, ὅπου κάθε κλαρὶ θὰ γεράσῃ καὶ θὰ βαρεθῇ νὰ ζῆ, εἶναι σπάνιο δασικὸ φαινόμενο. Ἡ φυτεία του ἔχει τὴ μελαγχολία τῆς τέλειας εύτυχίας καὶ τῆς ἀπράξιας!

“Ἄγιον Ὄρος”

Zaxaqias Papantwanoi

19. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

Από τὰ ύψωματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τὴν κορυφὴ τοῦ Ἀθω νὰ πετιέται πρὸς τὸν οὔρανὸν καὶ νὰ τρυπᾶ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη ποὺ φρουρεῖ τὸ μυστικισμό, ἐνῶ ζεκινᾶ ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἀπλώνεται γύρω μὲ βελουδένια μαλακότητα ὅλος δὲ σμαραγδένιος Ἀθως τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακὰ ἔκεινα κύματα γῆς, ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνό, κατεβάζουν ὡς τὸ ἀκρογιάλι τὶς δασωμένες βαθύτατες χαράδρες τους. Ἀκηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸς σμάραγδο. Μακριά, — σκιοὶ γαλανοί, — ἡ Θάσος, ἡ Ἰμβρος, ἡ Λῆμνος.

Ταξιδεύομε γιὰ τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὄλα σκεπασμένα. Κανένα ζέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενὰ πεδιάδα. Δέντρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πνιγμένοι, ζητοῦν διάστημα, γιὰ νὰ σαλέψουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτὲς κολόνες, ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιὰ φύλλα τους στὸν ἀέρα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα, κάτω ἀπὸ τὰ ὄποια περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστά μας καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἀθω. Ὁρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τὴν καστανιά, τὸ ρείκι, τὴ βελανιδιά, τὴν ὁξιά, τὴν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἔκει, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλάζει γιὰ τὸν ὄδοιπόρο. Τὸ κτίριο τῆς πάντοτε μεγάλο, μὲ σταυρούς, χρονολογίες καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρημίτης μολαταῦτα ποὺ πέρασε ἀπὸ κεῖ, ἔβρεξε τὴ γλώσσα του. Μέτρησε καλὰ τὶς λίγες στιγμές ποὺ τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ζεκουραστῇ μέσα στὴν πελώρια αὐτὴν καὶ σκοτεινὴ στοὰ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πώς οἱ καλές στιγμὲς γίνονται πολλὲς — πολυτέλεια —, φορτώνεται πάλι τὶς σαράντα δικάδες τοῦ σάκου του μὲ τὰ ψώνια, καὶ μὲ τὰ πατημένα του παπούτσια ζεκινᾶ. Κάθε βρύση θὰ ζεκουράζῃ καὶ μιὰν ἀπὸ τὶς μαῦρες αὐτὲς σκιές. Δὲν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ τὸ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾶ, ὁ δρόμος εἶναι μακρύς, καὶ πρέπει νὰ φύγουν ἀμέσως. Χαιρετώντας τὸ διαβάτη μ' ἔνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

“Οσο πηγαίνομε, ὁ Ἀθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινα στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους του κυματισμοὺς — τὰ κελιά. Είναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινό, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνηφοριές,

φωλιάζουν στὶς λαγκάδες, κατέβαίνουν στὴ θάλασσα. Εἶναι μοναστηράκια μὲ μορφὴ ἀγροτικῶν σπιτιῶν. Μέσα κατοικοῦν δυὸς καλόγεροι μὲ τὸ γέροντά τους, νοικούρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀρχηγὸς τῆς πένθιμης αὐτῆς οἰκογένειας. Τὴν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τὶς φουντουκιές τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τὰ ξύλα τους, βάζουν τὸ κρασί τους.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα χώνονται μέσα στὴν μικρὴ ἐκκλησία τοῦ κελιοῦ, ποὺ ὑψώνει τὸ ἔλαφρὸ τύμπανό της μὲ τὸν τροῦλο ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπίτια, καὶ ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τὸ πρωΐ. Αὔτη εἶναι ἡ δουλειά τους. Τὰ κελιὰ δὲν εἶναι ποτὲ στὸ δρόμο. Ὁ διαβάτης τὰ βλέπει ἀπὸ μακριά. Τίποτε ἀπὸ τὴν χαρὰ ἢ τὴν ἀνία τους δὲν ἔννοεῖ. "Οπως συνήθως, ὁ διαβάτης σκέπτεται μὲ τὰ μάτια του. Βλέπει στὰ κελιὰ χαρωπὰ χρώματα, τὸ κόκκινο τῆς στέγης, τὸ γαλάζιο ἢ τὸ ἀσπρό τοῦ θόλου, λαμπρὲς κηλίδες ποὺ ξεκουράζουν ἀπ' τὴν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τὰ δάση τοῦ "Ορούς εἶναι καταπράσινα ἀπὸ τέτοια μοναστηράκια καὶ οἱ « κελιῶτες » ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς μοναστηριῶτες μὲ τὴν ἄγρια γενειάδα τους, τὸ χοντρό τους ράσο καὶ τὸ τραχὺ ἀγροτικό τους ὑφος. Σὲ ὅλο μας τὸ δρόμο τὰ κελιὰ ποὺ ἀσπρίζουν καὶ κοκκινίζουν, εἶναι τὰ μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. "Αλλο ἐπεισόδιο δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νὰ ἐμφανίσῃ μπροστά μας τὸ κεχριμπάρι του κανένας κότουφας, ποὺ χάνεται στὴν ρεματιά, καὶ συχνὰ σαλεύουν στὸν ἀέρα μὲ τὰ γοργὰ φτερά τους ἀσπρες, κίτρινες καὶ μαῦρες πεταλοῦδες.

Σὲ μιὰ καμπὴ τοῦ δρόμου εἴδαμε ἔξαφνα τὴν τραγικὴ τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας. "Ενας Ρῶσος ἀσκητής, μὲ τὶς παντοῦφλες του, τὸ μεγάλο του ραβδί, τὸ σκοινί του γιὰ ζώνη στὸ σταχτὶ τριμένο ράσο του, στάθηκε καὶ μᾶς χαιρέτισε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. "Ηταν μεγαλοπρεπής σὰν πατριάρχης.

"Η Ρωσία τοῦ τσάρου ἔπεσε, τὰ πλούσια μοναστήρια της ἐπεινασαν κι αὐτὸς πήγαινε σὲ μακρινὴ σκήτη νὰ δουλέψη, γιὰ νὰ φάγη. "Οταν ὁ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἔνα δίδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὅλη του τὴν πατριαρχικὴ μεγαλοπρέπεια, χίμηξε νὰ τοῦ φιλήση τὸ χέρι. "Ο σύντροφός μου τὸν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νὰ μήν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τὴ Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν!

"Η πορεία εἶναι στὸ τέλος της. Μέσ' ἀπὸ τὶς καστανιές λάμπει

ἡ θάλασσα. Ἀκοῦμε τὸ ἡρεμό φύσημά της. Στὴν ἀμμουδιὰ ἐνὸς μακάριου μυχοῦ ζωγραφίζεται τὸ τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της καὶ στὴν ἄκρη τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνὸ δάσος ἀπὸ θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριά — τὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

« "Α γιον "Ο ρος »

Zachagia Papantoniou

20. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

‘Ο ποιητὴς περιγράφοντας τὸ πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τὴν Μακεδονία, γιὰ νὰ πάγι στὴν Ἀθήνα νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγιὰ τὴν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νὰ περιγράψῃ τὴν πλούσια ἑλληνικὴ χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ’ ὅλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τὴν χώρα, ποὺ εἶναι τὸ Πάγγαιο τὸ λογάρι* της κι εῖν’ ἡ Θεσσαλονίκη βασίλισσά της, κι ἡ Ἐδεσσα μάνα της, βρυσομάνα, κι εἶναι τοῦ Σλάβου τ’ ὄνειρο καὶ τοῦ Ρωμιοῦ ἡ λαχτάρα. ‘Απλώνεται καὶ ὅργωνεται κι ὀνθίζει καὶ πατιέται στὴ μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ, ποὺ πάντα ποτάμια ντεληπόταμα*, Βαρδάρι* καὶ Βιστρίσα* δὲ στέκουν, ὅλο ξεχειλᾶν κι ἀγριεύουνε καὶ τρέχουν, καὶ τὴ φυλάγουν καὶ τὴ ζοῦν τὴν χώρα, μὰ τοῦ κάκου, γιατὶ νεροσυρμὲς λαῶν κι ἔθνῶν καταποτῆρες κυλᾶνε πάντα ἀπάνου της καὶ τηνε πλημμυρίζουν, πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιές καινούριες φάρες*, καὶ τιποτένιοι καὶ ἀκουστοὶ γοργὰ καὶ ἀργὰ διαβαίνουν, ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν, σὰ νὰ ζητᾶν ὅλοι νὰ βροῦν κάπου στὰ χώματά της τὸ γιγαντένιο τ’ ἄγαλμα, χρυσοπελεκημένο, ποὺ κάποτε στυλῶνονταν καὶ θάμπωνε τὰ μάτια στὸ Σλατοβρέκι* τὸ βουνό, σὲ μιὰ κορφὴ του ἀπάνου· καὶ πολεμᾶνε τ’ ἄγαλμα νὰ βροῦν, καὶ δὲν τὸ βρίσκουν, καὶ τοὺς θαμπώνει τὸ ὄραμα, κι ἡ χώρα κι ἡ ἴδια στέκει σὰν ὄραμα θαμπωτικὸ τὴ φαντασία χτυπῶντας. Κι ἀπάνου ἀπ’ ὅλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στὴν χώρα καὶ διαβατάρα ἀπὸ παντοῦ, σπιτώθηκ’ ἐδῶ, καὶ ἥρθε,

κι ἡ δόξα του, γεράκι, ἀιτός, γρύπτας, λιοκόρνο* πάντα,
κι ἡ δόξα του ἔγινε τσουκνιάς*, ἔγινε ψαροπούλι
κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τῇ βουργάρᾳ.

«ΠΙ ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟῦ ΒΑΣΙΛΙΩΣ»

Κωστής Παλαμᾶς

21. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

‘Η ροή μου ἀρχίζει μέσ’ ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδόπης. Μερικές ἀφρισμένες νεροσυρμέται ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν τὴν ἀρχή μου. ‘Η μιὰ ἀνταμώνεται μὲ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τὸ κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸν καὶ ρυθμόν. Εἶναι τὸ τραγούδι μου, τὸ τραγούδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μὲ λέγαν Βόμβο, μὰ ὁ πνιγμὸς στὰ ρέματά μου μέσα τοῦ “Εβρου, γιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιά τῆς Θράκης, ἐδωσε στὰ νερά μου τὸ ὄνομά μου τοῦτο. “Ἐνας ποιητὴς Ρωμαῖος μὲ καλοῦσε Οἰάγριο, ἀντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα τοῦ ’Ορφέα. ‘Ο ’Αλκατίος μὲ ὄνόμαζε « κάλλιστον » καὶ δὲ Εύριπίδης « ἀργυρορύτην ».

Στὶς μαρμαρυγές* τῆς ροῆς μου ὁ ’Ορέστης, ὁ γιὸς τοῦ ’Αγαμέμνονος, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τὶς ’Ερινύες, λούστηκε, ἐκεὶ ὅπου ἀνταμώνονται στὰ ρεύματά μου οἱ ροὲς τοῦ Τόντζου καὶ τοῦ ’Αρτισκοῦ. ”Ετοι βρῆκε γιατρεὶα καὶ ἔξαγγιση, ποὺ γιὰ θύμησή της ἔχτισε τὴν ’Ορεστιάδα στὰ τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στὶς ὄχθες μου νά ἡ βοτάνη, ποὺ οἱ Θράκες, κουρεύοντάς την κατίγαν μετὰ τὰ δεῖπνα, γιὰ νὰ ζαλιστοῦν μὲ τούς καπνούς καὶ νὰ πέσουν σὲ ὑπνον βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαίμονων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα » μὲ καλοῦσαν οἱ παλιοί. Στὸ κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμπάλαιη ἀντικρίζω νὰ ὀνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφη Εὔμολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὑστερνὰ τοῦ Φιλίππου πόλη. Κείθε καὶ κάτω γίνομαι πλωτὸς καὶ αὐλακώνουν τὰ νερά μου τρεχαντήρια ώς τὴν ’Ορεστιάδα. ’Αλλοῦ πλαστύνω κι ἀλλοῦ στενεύω, ὥσπου νὰ φθάσω στὸ τρίκλωνο τοῦτο ποὺ γίνεται μ’ ἐμένα, τὸν Τόντζο καὶ τὸν ’Αρτισκό.

Στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων εἶδα πολλὲς νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνωνται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς καὶ μαλακούς. Οἱ πολυάνθρωποι Θράκες μεῖναν ὁ λαὸς ποὺ δὲν ξε-

κόλλησε ποτὲ ἀπὸ κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καὶ πάει μέσα στοὺς αἰῶνες σ' ἀγῶνες φυλετικούς. "Ετσι, διαλεχτὴ φυλή, στάθηκε πλάγι μου νὰ ιστορῇ τ' ἀνθρώπινα ἡ ἐλληνικὴ φυλή, ποὺ ἡμέρεψε τοὺς Θράκες, τοὺς δίδαξε θρησκεία καὶ τοὺς μετάδωκε ἥθη κι ἔθιμα καὶ γλώσσα ἐλληνική. Τὴ γλώσσα τούτη τῶν θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλῶσσες βάρβαρες καὶ ταπεινές, κακόηχες καὶ τραχιές.

Οἱ ίτιές, μὲ τὰ κλωνάρια τους τὰ χαμόζηλα, δασύσκιωτες καὶ ἴσκιερες πυκνώνουν τὶς ὅχθες μου. "Οταν ὁ βοριὰς τσουχτερὸς χιμῆξη ἦ ἢ η νοτιὰ φυσήξη, τὸ πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καὶ χαμένοι ἥχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπὸ τῆς Στράντζας τὰ δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένος φτάνει κέφι καὶ χαρά, κρατώντας τὸ ἀσκί, κρασὶ μαῦρο γιομάτο. Τὸν ἀκολουθεῖ τὸ κατάργυρο γέρικο φεγγάρι καὶ τὸν ξεσκεπάζει. Τὸν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καὶ Μανάδες. Καὶ στὴ ροή μου πάνω, μέσα στὶς ίτιές τὶς χαμοκλαδοῦσες, στήνουν ξωτικὸ χορό. Κι ἀναζοῦν τ' ἀναστενάρια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Δημήτρια. 'Ο Διόνυσος καλεῖ τοὺς πάντας στὸ μεθύσι. Καὶ χορεύουν στὶς φωτιές καὶ τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου
στὰ σεῖστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τὸ πόδι ἀργὸ ἀργὸ νὰ σύρω
στῇ φωτιά πάνω κι ἄχ καὶ ίχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλη φωτιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου νὰ ρυθμίσω.

Πιάσε τὸ νάμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μὲ χέρι δῶσ' νὰ πιοῦμε
τὴν τσότρα τὴ θρακιώτικη, ὥσπου νὰ μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καὶ ρυθμικοὶ πατοῦν στὶς φωτιές καὶ χορεύουν στὴ θρακιά πιασμένοι ἀπὸ τὴ μανία καὶ τὴν ἔκσταση οἱ Βάκχοι καὶ οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Μανάδες.

‘Ο τρύγος άκόμα κρατᾶ. Οι ληνοί πηγαινούνται. Τὸ σταφύλι συνάζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στὶς τῆνες. Ό μουστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλιοῦ καὶ χύνεται μιὰ ζάλη. Μεθᾶς καὶ παίζεις. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορός. Στοῦ καντηλιοῦ τ’ ἀχνὸ φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα ξωτικὰ τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι κι ὁ Διόνυσος τοὺς οἰστρηλατεῖ καὶ τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγῆτρες γίνονται Μαινάδες καὶ πηδώντας τρελὰ φωνάζουν ρυθμικά : “Ἄχ, ἵχ, ἔχ ! Στοὺς τοίχους βλέπεις τοὺς ἴσκιους μιᾶς ζάλης χορευτικῆς.” “Ἄχ, ἵχ, ἔχ ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ Παρθενῶνος. Εἶναι τὸ ἀκολούθημα τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ πότου ὑστερα ἀπὸ τὸ μάζεμα τοῦ σταφυλιοῦ, τὸ ρίξιμό του στοὺς ληνούς, τὸ μάζεμα τοῦ μούστου, τὸ κουβάλημα τῶν τσούπρων στὶς τῆνες.

“Ολ’ αὐτὰ σὰν ζωφόρες* φειδιακές ξετυλίγονται μέσα στοὺς κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, ποὺ τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλὰ ποτάμια — ποὺ ὅλο χύνονται νὰ φουσκώνουν τὴ ροή μου στὸ δρόμο της. Καὶ ἡ ροή μου κατεβαίνει προσπερνώντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιώμενα μὲ κορμιὰ ἀνθρώπινα. Προσπερνὼ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὀρεστιάδος, τὴ Μακρογέφυρα — ξωτικὸ τὸ παμπάλαιο πολύτοχο γιοφύρι — ποὺ μὲ καβαλικεύει στεριωμένη στὸ κύμα μου μὲ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὥρια τὴ γυναίκα. Μακριὰ στὸ κατέβασμά μου τὸ πηχτὸ ἀγναντεύω τ’ ἀκρογιάλια καὶ τὰ περιγιάλια τοῦ Αίγαίου. Εἶναι τὸ πέλαγο τὸ γαλανό, ποὺ τὸ ἡμερεύουν τ’ ἀμέτρητα νησιὰ τὰ Κυκλαδίτικα. Καὶ νά, τὸ τέρμα τοῦ ταξιδίοῦ μου. ‘Η ροή μου γίνεται διχάλα ἐδῶ καὶ σχηματίζεται τὸ δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκά μου βουνίσια νερά, τὰ κατάπηχτα καὶ τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ’ ὀνειρεύμένο μου ταξίδι. ‘Αρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ’ ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σὲ στενές κι ἀπλόχωρες κοῖτες τραγουδώντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχῶν ἐποχῶν : « Εἴμαι ὁ “Ἐβρος, τοῦ Εύριπίδου ὁ «ἀργυρορρύτης», ὁ «κάλλιστος» τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ «λιπαντῆς» καὶ ὁ «ύδροδότης», ποὺ ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους κάμπους, βυθίζομαι — στοῦ ταξιδίοῦ τὸ τέρμα — στοῦ Αίγαίου τὰ πε-

ριγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολύζωος καὶ δυνατός. Μὲ γεννᾶ
ἡ Ροδόπη καὶ τὸ Σκόμιο, μὲ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἀρδίσκος
κι ὁ περίφημος Ἐργίνης καὶ μὲ θεριεύουν οἱ ἔξι δεκάδες τῶν ποταμῶν
τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς
ἔλληνικῆς».

«Νέα 'Εστία», τ. 38, 1945

Πολύδωρος Παπαζηστοδούλου

22

Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Ο πατέρας μου — μύρο τὸ κύμα ποὺ τὸν τύλιξε — δὲν εἶχε σκοπό
νὰ μέ κάμη ναυτικό.

— Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ' ἄτιμο στοιχεῖο ! Δὲν
ἔχει πίστη, δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τὸ
σκοπό της. Μήν κοιτᾶς ποὺ χαμογελᾷ, ποὺ σοῦ τάζει θησαυρούς.
Ἄργα γρήγορα θὰ σοῦ σκάψῃ τὸ λάκκο ἥ θὰ σὲ ρίξῃ πετσί καὶ κό-
καλο, ἄχρηστο στὸν κόσμο.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἀνθρωπος, ποὺ ἔφαγε τὴ ζωὴ του στὸ καράβι·
ποὺ ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς
ξεψύχησαν στὸ παλαμάρι*. Μὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλὰ
κι οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων* τώρα,
καὶ οἱ νεώτεροι, ποὺ εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κά-
θιζαν στὸν καφενὲ νὰ ρουφήσουν τὸ ναργιλέ, κουνοῦσαν τὸ κεφάλι
καὶ στενάζοντας ἔλεγαν:

— Ή θάλασσᾶ δὲν ἔχει πιὰ ψωμί. "Ας εἶχα ἔνα κλῆμα στὴ στεριά
καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

Ή ἀλήθεια εἶναι πώς πολλοί τους ὅχι κλῆμα, ἀλλὰ νησὶ ὀλάκερο
μποροῦσαν ν' ἀποκτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους. Μὰ ὅλα τὰ ἔριχναν
στὴ θάλασσα. Παράβγαιναν ποιὸς νὰ χτίσῃ μεγαλύτερο καράβι·
ποιὸς νὰ πρωτογίνη καπετάνιος. Κι ἐγώ, ποὺ ἀκουα συχνὰ τὰ λόγια
τους καὶ τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τους, δὲν μποροῦσα
νὰ λύσω τὸ μυστήριο. Κάτι, ἔλεγα, θείκο ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖ-
νεῖς τὶς ψυχὲς καὶ τὶς γκρέμιζε ἀβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελο-
βοριάς τὰ στειρολίθαρα*.

Ο 'Αλλά τὸ ἴδιο κάτι μ' ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἔκει. 'Απὸ μικρὸς τὴν
ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα βήματά μου, νὰ εἰπῆς, στὸ νερὸ

τὰ ἔκαμα. Τὸ πρῶτο μου παιγνίδι ἦταν ἕνα κουτὶ ἀπὸ λουμίνι μ' ἕνα ξυλάκι ὁρθὸ στὴ μέση γιὰ κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστές γιὰ παλαμάρια*, ἕνα φύλλο χαρτὶ γιὰ πανάκι καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου ποὺ τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούβερτο*. Πῆγα καὶ τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. "Αν θέλης, ήμουν κι ἐγὼ ἔκει μέσα. Μόλις ὅμως τὸ ἀπίθωσα, καὶ βούλιαξε στὸν πάτο. Μὰ δὲν ἄργησα νὰ κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ σανίδια. 'Ο ταρσανᾶς* γιὰ τοῦτο ἦταν στὸ λιμανάκι τοῦ 'Αι-Νικόλα. Τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα καὶ τ' ἀκολούθησα κολυμπώντας ὡς τὴν ἐμπατὴ τοῦ λιμανιοῦ, ποὺ τὸ πῆρε τὸ ρέμα μακριά. 'Αργότερα ἔγινα πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος· τὰ λέπια μοῦ ἔλειπαν.

—Μωρὲ γειά σου, κι ἐσύ θὰ μᾶς ντροπιάσης ὅλους! ἔλεγαν οἱ γεροναῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ τσαλαβουτῶ σὰ δέλφινας.

'Εγὼ καμάρωνα καὶ πίστευα νὰ δείξω προφητικὰ τὰ λόγια τους. Τὰ βιβλία — πήγαινα στὸ Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι — τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Τίποτα δὲν ἔβρισκα μέσα νὰ συμφωνῇ μὲ τὸν πόθῳ μου. 'Ενῶ ἔκεινα ποὺ εἶχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἥλιοκαμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερὰ ροῦχα· οἱ γέροντες μὲ τὰ διηγήματά τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ χτυπητὴ κορμοστασιά, οἱ λυγερὲς μὲ τὰ τραγούδια τους:

"Ομορφος πούν 'ναι ὁ γεμιτζῆς* ὅταν βραχῆ κι ἀλλάξῃ
καὶ βάλη τ' ἄσπρα ροῦχα του καὶ στὸ τιμόνι κάτση.

Τὸ ἄκουα ἀπὸ τὴν κούνια μου κι ἔλεγα πώς ἦταν φωνὴ τοῦ νησιοῦ μας, ποὺ παρακινοῦσε τοὺς ἄντρες στὴ θαλασσινὴ ζωὴ. "Ἐλεγα πότε κι ἐγὼ νὰ γίνω γεμιτζῆς* καὶ νὰ κάτσω θαλασσοβρεμένος στὸ τιμόνι. Θὰ γινόμουν ὁμορφος τότε, παλίκαρος σωστός· θὰ μὲ καμάρωνε τὸ νησί! Ναΐ· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα νὰ ἀπλώνεται ἀπὸ τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σὰ ζαφειρένια πλάκα στρωτή, βουβή καὶ πάσχιζα νὰ μάθω τὸ μυστικό της. Τὴν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνη μὲ ἀφρούς τ' ἀκρογιάλι, νὰ καβαλικεύῃ τὰ χάλαρα*, νὰ σκαλώνῃ στὶς σπηλιές, νὰ βροντᾶ καὶ νὰ ἡχάνῃ, λέσ καὶ ζητοῦσε νὰ φθάση στὴν καρδιὰ τῆς γῆς, γιὰ νὰ σβήσῃ τὶς φωτιές της. Κι ἔτρεχα μεθυσμένος νὰ παίξω παζί της, νὰ τὴ θυμώσω, νὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ μὲ

κυνηγήση, νὰ νιώσω τὸν ἀφρό της ἐπάνω μου, ὅπως πειράζομε ἀλυ-
σοδεμένα τ' ἄγριμια. Καὶ ὅταν ἔβλεπτο καράβι νὰ σηκωνή τὴν ἄγκυρα,
νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀρμενίζῃ στ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τὶς
φωνὲς τῶν ναυτῶν ποὺ γύριζαν τὸν ἀργάτη*, καὶ τὰ κατευοδώματα
τῶν γυναικῶν, ἡ ψυχὴ μου πετοῦσε θλιβερὸ πουλάκι ἐπάνω του. Τὰ
σταχτόμαυρα πανιά, τὰ ὀλοφούσκωτα σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα,
τὰ πόμολα*, ποὺ ἀφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' ἔκραζαν νὰ πάω
μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλούτη,
χαρές. Καὶ νυχτόμερα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νὰ μὴν
ἔχῃ παρὰ τὸ ταξίδι. Ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα ποὺ ἐρχόταν πικρὸ χαμ-
πέρι* στὸ νησὶ καὶ ὁ πνιγμὸς πλάκωντες τὶς ψυχὲς ὄλων καὶ χυνόταν
βουβὴ ἡ θλίψη ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἀψυχα λιθάρια τῆς
ἄκρογιαλιᾶς· ὅταν ἔβλεπτα τὰ ὀρφανοπαίδια στοὺς δρόμους καὶ τὶς
γυναικες μαυροφόρες· ὅταν ἄκουα νὰ διηγοῦνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύ-
ριο τους, πεῖσμα μ' ἐπιανε ποὺ δὲν ἥμουν κι ἐγὼ μέσα· πεῖσμα καὶ
σύγκρυ μαζί.

Δέν κρατήθηκα περισσότερο. "Ελειπε ὁ πατέρας μὲ τὴ σκούνα*
στὸ ταξίδι. Μίσευε κι ὁ καπετὰν Καλιγέρης ὁ θεῖος μου γιὰ τὴ Μαύρη
Θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπὸ
φόρο μὴν ἀρρωστήσω· μὲ πῆρε μαζί του.

— Θά σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης· τὸ καράβι θέλει δουλειά.
Δὲν είναι ψαρότρατα νά 'χτης φαῖ καὶ ὑπνο.

Τὸν φοβόμουνα πάντα τὸ θεῖο μου. "Ηταν ἄγριος καὶ κακὸς σ'
έμένα, ὅπως καὶ στοὺς ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι —
πάρα μὲ τὸν Καλιγέρη, ἔλεγαν, γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀπονίᾳ του.
Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πήγαιναν στὴ
δουλεψή του. Μὰ ὁ μαγνήτης ποὺ ἔσερνε τὴν ψυχὴ μου, ἔκαμε νὰ τὰ
λησμονήσω ὄλα. Νὰ πατήσω μιὰ στὴν κουβέρτα*, ἔλεγα, καὶ δουλειά
ὅστι θές.

— Αληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειὰ μὲ τὰ μοῦτρα. "Έκαμα παιγνίδι
τὶς ἀνεμόσκαλες. "Οσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγώ.
Μπορεῖ ὁ θεῖος μου νὰ ἥθελε νὰ παιδευτῶ ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ
μετανιωσω. Ἀπὸ τὴν πλύση τῆς κουβέρτας στὸ ξύσιμο· ἀπὸ τὸ
ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σκοινιῶν τὸ πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν
ἀρμένων στὸ δέσιμο. Τώρα στὴν τρόμπα*· τώρα στὸν ἀργάτη*· φόρ-
τωμα, ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα, πρῶτος ἐγώ. Πρῶ-

τος ; Πρώτος τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφτανε πώς ἀνέβαινα ψηλά στὴ σταύρωση* κι ἔβλεπα κάτω τὴ θάλασσα νὰ σκίζεται καὶ νὰ πισωδρούμῃ ὑποτακτική μου. Τὸν ἄλλον κόσμο, τοὺς στεριανούς, μὲ θλίψη τοὺς ἔβλεπα.

—Ψε! . . . ἔλεγα μὲ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι! . . .

«Λόγια τῆς πλώσης» (ἀπόσπασμα)

Αινδρέας Καρκαβίτσας

23. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος είναι τὸ σκουμπρί. Σκόμβρος είναι ὅμως καὶ ὁ τσίρος, δηλαδὴ τὸ ἀπεξηραμένο, τὸ ἀφυδατωμένο σκουμπρί. Θὰ τὰ βάλουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο μαζί, δηλαδὴ θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὸ σκουμπρί, ὅταν θὰ φθάσουμε στὸν τσίρο. Τώρα θὰ ποῦμε δυὸ λόγια γιὰ τὴν οἰκογένεια.

Είναι μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες οἰκογένειες τοῦ βυθοῦ. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σκουμπρὶ καὶ καταλήγει στὸν τόνο. Σκουμπρί, κολιός, τορίκι, παλαμίδα, τονίνα, τόνος. "Όλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, ἀφρόψαρα, διαφόρων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμότατα. Μᾶς ἐπισκέπτονται κάθε ἄνοιξη σὲ ἀτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μὲ πολλούς καὶ διαφόρους τρόπους.

* * *

‘Η παλαμίδα. ‘Η παλαμίδα ἔχει σῶμα ἄλλὰ καὶ ὅνομα χορταστικό . . . Παλαμίδα! Τὸ λέσ καὶ γεμίζει τὸ στόμα σου. ”Ἐπειτα τὴν κοιτᾶς καὶ χορταίνει τὸ μάτι σου. Πλαχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τὴν ψήνεις στὸ κεραμίδι καὶ βαριέσσαι νὰ τρῶς. Κρέας ἀφθονο. Καὶ λέπι οὔτε τόσο δά. ’Ο Θεὸς τὴν ἐτοίμασε κατευθεῖαν γιὰ τὴ σχάρα. . . Σχίζεις τὴν κοιλιά της, πετᾶς τὰ ἐντόσθια, τὴν ἀλατίζεις καὶ τὴ ρίχνεις στὴ φωτιά. ”Ἐπειτα. . . βουλιάζεις, μαζὶ μὲ τὸ πιρούνι σου, μέσα στὸ ψαχνό.

’Αφθονία παρουσιάζεται καὶ στὸν ἀριθμό. ’Αναρίθμητο είναι κάθε κοπάδι. ”Οπου πέσῃ ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρογιαλιές, τὰ δίχτυα, τὰ πορτοφόλια, τὰ στομάχια. ’Εμεῖς ὅμως γιὰ τὸ «έύχαριστῶ» τὴν κατηγορούμε. «Οὕφ! είναι ψάρι βαρύ. Καὶ μυρίζει ἀσχημα!». Μυρίζει; Χμ! Ζήτημα μύτης. ’Αλλὰ καὶ μαγειρικῆς. Ξέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει; Γιατὶ είναι μπόλικη καὶ

φθηνή. Γιά ἂς ήτανε λιγοστή καὶ ἀκριβή καὶ τὰ λέγαμε. Τότε θὰ κάνωμε μαζί της κόρτε ἀπὸ μακριά, ὅπως κάνουμε μὲ τὴν τσιπούρα. Καὶ ἡ μυρουδιά της θὰ μᾶς ητανε πολὺ δρεκτική.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόψαρο ποὺ μᾶς ἔρχεται κοπαδιαστὸ ἀπὸ μακριά. "Ἐνας στρατός, ποὺ ταξιδεύει χοροπηδώντας καὶ . . . τρώγοντας. Πλέει καὶ παίζει, πλέει καὶ τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπὸ τὴ χώρα ποὺ διασχίζει. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ παλαμίδα. Πλέει καὶ καταβροχθίζει ὅ, τι βρῆ στὸ δρόμο της. Τρώει ταξιδεύοντας. Φυσικά, ὅσο βρίσκει φαΐ, δὲν τσιμπάει στ' ἀγκίστρι. Κι οἱ ψαράδες σκάζουν! Νὰ τὶς βλέπης νὰ πηδοῦν μπροστά σου καὶ νὰ μήν τσιμποῦν! Δὲν θὰ πιάσουν τὰ κρύα; λέει ὁ ψαράς. Θὰ σκορπίσῃ δὲ γαύρος, θὰ χαθῇ τὸ «ψιλὸ» καὶ τότε τὰ λέμε. Ποὺ θὰ μοῦ πᾶς; Θὰ χτυπήσῃς καὶ στὴ συρτὴ τὴ δική μου.

Αὐτά, ἐννοεῖται, τὰ λένε οἱ ἑρασιτέχνες. Γιατὶ οἱ συστηματικοὶ ψαράδες μεταχειρίζονται ἄλλα συστήματα. Μέθοδο ἐπιθετική. Μόλις ἀντικρίσουν τὸ κοπάδι, τὸ ζώνουν μὲ τὰ δίχτυα. Φυσικὰ οἱ παλαμίδες ἔχουν μάτια, καὶ τὶς περισσότερες φορὲς γλιστρᾶν. Φεύγουν ἐγκαίρως μακριὰ κι ἄντε κυνήγα τες! "Οταν ὅμως τὶς μπλοκάρουν μέσα σὲ μέρος στενό, δὲν τούς ξεφεύγει οὔτε μιά.

'Ωραῖο, θεαματικὸ πολύ, εἶναι αὐτὸ τὸ κυνήγι. Τὸ καίκι, μὲ τὴ μηχανὴ καὶ μὲ τὰ δίχτυα, ὀργώνει τὴ θάλασσα περήφανα. Ντούπ, ντούπ, ντούπ! . . . "Ἐνας ψαρὰς εἶναι ἀνεβασμένος στὸ κατάρτι. "Ορθιος ἔκει ψηλά, ἐπισκοπεῖ τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἡ πλώρη σχίζει τὰ νερά! . . . Ντούπ, ντούπ, ντούπ! Τὸ μάτι πέρα, τὸ μάτι γύρω, παντοῦ. Καὶ νά οἱ παλαμίδες! Παιζουν ἐπάνω στὸν ἀφρό! Οἱ μαύρες ράχες τους φαίνονται καὶ χάνονται. Παιζουν καὶ κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τὰ μικρόψαρα. Ἀπὸ ψηλὰ οἱ γλάροι τοῦ κρατᾶν συνοδεία. Τὶς ἀκολουθοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αύτοὶ γιὰ τὸ ψητό. . . Κλώθουν, σθουρίζουν στὸν ἀέρα καὶ σέρνονται πέρα, σὰν ἔνα μάτσο ἀσπρὰ χαρτιὰ ποὺ τὰ σήκωσε καὶ τὰ πῆρε δὲ ἀνεμος. 'Αλίμονο στὰ φτωχὰ μικρόψαρα! "Αν γλιτώσουν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς παλαμίδας, θὰ πέσουν στὴ μύτη τοῦ γλάρου. Ἀπὸ τὴ Σκύλλα στὴ Χάρυβδη.

'Ωστόσο τὸ καίκι προχωρεῖ στὸ κοπάδι καὶ τὸ ζώνει μὲ τὰ δίχτυα. Καὶ τότε νὰ δῆς τί γίνεται στ' ἀνέβασμα! Τὸ δίχτυ πάει νὰ σπάσῃ ἀπὸ τὸ βάρος, κι ἡ πλώρη σὲ λιγάκι γεμίζει ἀπὸ ἀστραφτερὰ ψάρια ποὺ χτυπᾶνε στὸ κατάστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τὰ πλευρὰ καὶ κοκκινίζουνε τὰ σπάραχνα. Λένε πῶς ἡ παλαμίδα ἔχει τὸ πιὸ κόκκινο σπάραχνο τοῦ κόσμου. "Ισως, ἀλλὰ ἔστις νὰ μὴ βασίζεστε ἀπόλυτα σ' αὐτὴν τὴν κοκκινάδα καὶ νὰ μὴν τὴ θεωρῆτε ἀψευδές σημεῖον τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαριοῦ. Γιατὶ ύπάρχει καὶ κόκκινη... βαφὴ καὶ τὸ σπάραχνο βάφεται πολὺ εὔκολα. Λένε ἐπίσης ὅτι ἡ παλαμίδα ἀντέχει στὸ δυναμίτη. Πλέει ἔχοντας κλειστὰ τ' αὐτιά, καὶ τὰ ἀέρια τῆς ἐκρήξεως δὲν τὴν πειράζουν.

Οἱ παλαμίδες πιάνονται καὶ σὲ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει ὅμως τὸ μάτι τοῦ διχτυοῦ νὰ εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο, γιὰ νὰ χωράῃ κάπως μέσα τὸ κεφάλι τῆς παλαμίδας. "Αν τὸ μάτι εἶναι ψιλότερο, ἡ παλαμίδα δὲν πιάνεται ἀλλὰ οὔτε καὶ φεύγει. 'Επιμένει νὰ ξεπεράσῃ τὸ δίχτυ καί, στὸ τέλος, σκάζει ἀπὸ τὸ κακό της καὶ βουλιάζει ἐπὶ τόπου!... Πιὸ πεισματάρικο ψάρι δὲ γίνεται.

* * *

'Ο κολιός καὶ τὰ χούγια του. 'Ο κολιὸς τῆς θάλασσας δὲ μοιάζει μὲ τὸν κολιὸ τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιατὶ οἱ κολιοὶ στὴ θάλασσα δὲν εἶναι ὄλοι « ἀπὸ ἔνα βαρέλι », δὲν ἔχουν δηλαδὴ « μιὰ κόψη ὄλοι ». Καὶ ἔπειτα γιατὶ δὲν περιμένουν τὸν Αὔγουστο γιὰ νὰ 'ναι « στὸν καιρό τους ». Καιρός τους εἶναι καὶ ἡ ἀνοιξη κι ὄλο τὸ καλοκαίρι. Πιάνονται ὄλο τὸν καιρό. Λαμπρά, ἀλλὰ πῶς πιάνονται; Γιατὶ ἔδω βέβαια δὲν πρόκειται νὰ ἀνακατευτῇ ἡ τράτα. "Οταν μιλᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ, μιλᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ κι ὄχι γιὰ λαϊκὸ παζάρι, γιὰ ὅ,τι τύχη κι ὅ,τι περάση. 'Εδῶ πᾶς γιὰ κολιό, ρίχνεις γιὰ κολιό! 'Η τράτα εἶναι ἀλλη ὑπόθεση. Μιὰ σκούπα ποὺ σαρώνει τὸ βυθὸ κι ἀρπάζει ὅ,τι λάχη. Δίκαιοι μετὰ ἀδίκων, ὄλοι στὸ σάκο! Βέβαια εἶναι καὶ τὸ γρὶ γρί. Τὸ κυκλικὸ δίχτυ ποὺ ζώνει ὄρισμένα ψάρια καὶ φυσικὰ καὶ κολιούς. Μ' ἂν θέλησης εἰδικὰ κολιούς, πρέπει νὰ πᾶς μὲ τὴ συρτή.

'Αλλὰ ἔδω πλέον, ἀντὶ νὰ καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολώνουν περισσότερο. Γιατὶ συρτὴ εἶναι μιὰ κουβέντα. Τὶ συρτὴ ὅμως χρειάζεται; Καὶ πρὸ παντός ποιὰ ὥρα πρέπει νὰ ψαρεύης, σὲ τί νερὰ καὶ μὲ τὶ δόλωμα;

—'Αποβραδίς, σοῦ λέει ὁ ἔνας, ψηλὰ στ' ἀφρόνερα, μὲ δόλωμα ἃσπρο.

—Κουρουφέξαλα, ἀπαντάει ὁ ἄλλος. 'Η ὥρα ἔξαρτᾶται ἀπὸ τὴν

έποχή. Στήν καθαυτὸ ἐποχή του, δηλαδὴ τὸν Αὔγουστο, ὁ κολιὸς πρέπει νὰ ψαρεύεται πρωὶ πρωὶ, γύρω ἀπὸ τὸ σκάσιμο τοῦ ἥλιου. Δολώνεις φτερὸ γλάρου καὶ πᾶς γιαλὸ γιαλό.

—Γιαλὸ ἀνοιχτά, δὲ θὰ πῆ τίποτα, ἐπεμβαίνει ὁ τρίτος. Ἐδῶ ὅλο τὸ πᾶν εἶναι νά ’ναι τὰ νερὰ ζεστά. Ζεστὰ καὶ ἀλμυρά. Κι ὅσο γιὰ τὸ φτερὸ τοῦ γλάρου, αὐτὸ χρειάζεται, ὡσπου νὰ πιάσης τὸ πρῶτο ψάρι. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα κόβεις λουρίδες καὶ δολώνεις.

Ποιὸς ἔχει δίκιο; Καὶ οἱ τρεῖς! Γιατὶ ὁ κολιὸς πιάνεται μ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς τρόπους καὶ μὲ κάμποσους ἄλλους ἀκόμα.

—Πρωὶ μὲ θέλετε; λέει στοὺς ψαράδες. Ἐδῶ είμαι! Βράδυ μὲ ζητάτε; Ἀπίκου βρίσκομαι! Μὰ εἶναι κρύα τὰ νερά; Δὲν πειράζει. Κατεβαίνω ἔνα δυὸ μέτρα πιὸ βαθιά. Καί... κατεβῆτε κι ἐσεῖς.

Μὲ μιὰ λέξη ὁ κολιὸς δὲ χαλάει κανενὸς χατίρι. Πιάνεται ἀκόμα καὶ στὴ συρτὴ τοῦ ἀτζαμῆ. Μὰ τοὺς πολλοὺς κολιούς θὰ τοὺς πιάση μόνο ὁ τεχνίτης. Ἀκόμα περισσότερους θὰ πιάση βέβαια ἡ τράτα. Αὐτὴ πέφτει στὸ κοπάδι, δηλαδὴ τὸ κοπάδι πέφτει ἐπάνω της. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια περισσότερα γιὰ τὸ κοπάδι αὐτό.

Οἱ κολιοὶ εἶναι ψάρια μεταναστευτικὰ καὶ κοπαδιάρικα. Κάθε ἀνοιξη μᾶς ἔρχονται ἀπὸ ἄγνωστη διεύθυνση μαζὶ μὲ τὶς παλαιμίδες καὶ τὰ σαβρίδια. Ὁ τόπος τῆς προελεύσεως τους εἶναι ἀμφίβολος. Ἄλλοι λένε τὴ Μαύρη θάλασσα. Ἄλλοι μιλοῦν γιὰ τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Μιὰ φορά, τὴν ἀνοιξη μᾶς ἐπισκέπτονται τακτικὰ καὶ δίχως ἄλλο, πάντοτε μέσα στὴν προθεσμία. Οὔτε μέρες δὲ λαθεύον· Τὸ καραβάνι τους εἶναι τὸ πολυπληθέστερο ἀπ' ὅλα. Μυριάδες μυριάδων οἱ ταξιδιαραῖοι, ἔνα κοπάδι ὅλοι! Μέγα στράτευμα. Δυστυχῶς τὸ στράτευμα αὐτό, μέχρις ὥρας, ἀκολουθεῖ πορεία ἄγνωστη καὶ ἀνεξιχνίαστη. Κανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ ποῦ περνάει καὶ ποῦ κατασταλάζει. Καλά, θὰ πῆτε, καὶ οἱ κολιοὶ ποὺ πιάνουμε; Ἀπὸ ποῦ πέφτουν; Ἀπὸ τὸν οὐρανό; Ὁχι, τὸν κοπαδιοῦ εἶναι κι αὐτοί, ἀλλὰ εἴναι λιποτάκτες. Γιὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, (ἐνάντια ρεύματα, ἀναζήτηση τροφῆς, κυνηγητὸ ἀπὸ μεγάλα ψάρια), ξεκάβουν ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ ξεπέφτουν στὰ παράλια μας. Κοπαδιαστοὶ παρουσιάζονται κι αὐτοί. Μὰ τὰ κοπάδια αὐτὰ εἶναι ώς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὲς ὁμάδες. Μὲ δύναμη λόχου τὸ πολύ.

Αύτούς λοιπὸν τοὺς συγυρίζουνε οἱ τράτες καὶ τὰ γρὶ γρῖ, καὶ περισσεύει κι ἔνας ἀριθμὸς γιὰ τ' ἀγριόφαρα καὶ γιὰ τὶς συρτές. Καμιὰ φορὰ ὅμως ἡ τράτα πετυχαίνει δλόκληρη. . . διλοχία ἢ καὶ . . . μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτό, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ὁ σάκος τίγκα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τραβηχτῇ. Εἶναι ἡ τυχερὴ καλάδα. Ψάρι νὰ δῆ τὸ μάτι σου! Γεμίζει κι ἀσημολογάει ἡ ἀμμουδιά! Κι ὁ κόσμος ἀπὸ γύρω μαζεύεται περίεργος, γιὰ ν' ἀπολαύσῃ τὸ . . . φαινόμενο. Καὶ τότε. . . βρέχει ψάρια. Εἶναι οἱ κολιοὶ ποὺ πετάνε οἱ τρατάρηδες μ' ἀπλοχεριά στὴ γαλαρία. . .

* * *

‘Ο τσίρος. ‘Ο Ιανός, ὁ ἀρχαῖος θεὸς ποὺ ἔδωκε τὸ ὄνομά του στὸ μήνα Ιανουάριο, εἶχε δυὸ μορφές. Ἀλλες δύο μορφές ἔχει καὶ τὸ σκουμπρί. Ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχή, εἶναι τετράπταχο ἢ ἀδύνατο. Κι ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχή, πουλιέται ὡς σκουμπρὶ ἢ ὡς τσίρος. Τὸ ὄνομά του δηλαδὴ εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸ πάχος του. Ὅσα ἀρχίσουμε ὅμως τὴν ἱστορία του ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ γίνουμε περισσότερο καταληπτοί.

Κάθε ἄνοιξη, ἡ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ γεμίζει ἀπὸ χρυσοπράσινους ἴριδισμούς. Εἶναι τὰ σκουμπριά, ποὺ κατεβαίνουν ἀπὸ τὴ Μαύρη θάλασσα στὴ Μεσόγειο, γιὰ νὰ παραθερίσουν. Ὅσα πιαστοῦν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, εἶναι δλόπταχα. Εἶναι αὐτὰ ποὺ τρῶμε φρέσκα ἢ παστὰ ἢ καπνιστά. Κατόπιν ὀδυνατίζουν — μὲ τὴ γέννα. Ἀδύνατα σὲ σημεῖο ἀπελπιστικό, σχεδὸν ἀγνώριστα, ξαναπαίρουν τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιὰ τὰ μαυροθαλασσίτικα λημέρια τους. Ὅσα πιάνονται στὴν περίοδο αὐτή, εἶναι γιὰ πέταμα. Καὶ πραγματικὰ στὴν ἀρχὴ οἱ ψαράδες τὰ πετοῦσαν. Ἐπειτα ὅμως σκεφθήκανε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ πηγαίνῃ τόσο ψάρι χαμένο. Τὰ κρατήσανε λοιπὸν καὶ τὰ χρησιμοποιήσανε διαφορετικά. Τὰ κάμανε τσίρους.

“Οποιος ἔχει γνωρίσει σκουμπρὶ ζωντανό, ἐπάνω στὴν ἀκμή του καὶ στὴ λάμψη του, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ μελαγχολήσῃ στὸ θέαμα, στὸ ἀντίκρισμα τοῦ τσίρου. Τί κατάντημα! Παραλλήλως ὅμως θὰ θαυμάσῃ καὶ τὸ πρακτικὸ μυαλὸ τῶν ψαράδων ποὺ καταφέρανε νὰ ἀξιοποιήσουν τὸ ξερακιανὸ σκουμπρὶ ξεραίνοντάς το περισσότερο! Μέσα ὅμως ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἱστορία ἀναπηδᾶ καὶ ἔνα ἄλλο νόημα, πιὸ βαθύ: ὅτι ύπάρχει πάντοτε περιθώριο γιὰ τοὺς ξεπεσμένους· ὅτι,

ὅταν κανεὶς φθάσῃ στὸ « μὴ περαιτέρω », ἀρχίζει νὰ παίρνη ἐπάνω του ἀπὸ ἄλλη μεριά. Τὸ ξεπεσμένο σκουμπρὶ γίνεται τοίρος, ὁ ἀποτυχημένος δικηγόρος γίνεται ὑπουργός, καὶ ὁ σαχλὸς λογογράφος κριτικὸς περιωπῆς ή... μορφωτικὸς σύμβουλος.

Τὸ σκουμπρὶ εἶναι ἔνα ἀπὸ τὰ γονιμότερα ψάρια. Γεννάει πεντακόσιες χιλιάδες αὐγά. Ἀφθονία καὶ εὐλογία. Τρῶνε τὰ ψάρια, τρῶνε οἱ ἄνθρωποι, καὶ πάλι περισσεύει πράγμα. Μὴ φαντασθῆτε δὲ δτὶ, ἐπειδὴ εἶναι ἄφθονο, δὲν εἶναι νόστιμο. Εἶναι νοστιμότερο ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ψάρια, ὁμόφυλα καὶ ἀλλόφυλα. Καὶ εἶναι ψάρι ἄβλαβο. Μπορεῖς νὰ φᾶς, ὅσο θέλεις· ὑπὸ ἔναν ὅρον: νὰ εἶναι φρέσκο. Γιατί, ὅσο ἄβλαβο εἶναι φρέσκο, τόσο ἐπικίνδυνο εἶναι, ὅταν μπαγιατέψῃ.

Μία ἀπὸ τὶς πιὸ περίεργες συνήθειες τοῦ σκουμπριοῦ εἶναι ἡ παρακολούθηση τῆς ρέγγας. « Όπου βρῇ ρέγγες, τὶς παίρνει ἀπὸ πίσω. Τὶς παρακολουθεῖ κατὰ πόδας. Γιὰ ποιὸ λόγο νομίζετε; Γιὰ νὰ ίδῃ ποῦ θὰ γεννήσουν, καὶ νὰ πάη κατόπιν — δηλαδὴ ἀμέσως — νὰ φάη τ’ αὐγά... ». Τὸ αὐγὸ εἶναι ἡ ἀγαπημένη τροφή του, κυρίως τὸ αὐγὸ ἀπὸ ρέγγα. « Ή μισὴ αὐγοπαραγωγὴ τῆς ρέγγας καταστρέφεται ἀπὸ τὰ σκουμπριά. Τὴν ίδια δουλειὰ κάνει καὶ ἡ ἀθερίνα. » Ας τὴ βλέπετε μικρὴ καὶ ἀθώα. Καταστρέφει χιλιάδες αὐγά. Αὐτὴ μάλιστα ρημάζει τ’ αὐγὰ ὅλων τῶν ψαριῶν ἀδιακρίτως.

« Ε δῶ β υ θ ὲ ε »

Θέμος Ποταμιάνος

24. ΔΕΙΠΝΟΣ

Στὸ δῶμα, ἀπάνω στὸ βουνόν, ἔτοιμος εἰν’ ὁ δεῖπνος.

Γλυκὸ εἶναι τοῦ λαδιοῦ τὸ φῶς σὰν τὸ γλυκὸ καρπό του, θροφὴ στὰ μάτια, μὲ γλαυκὴ στὸ χάλκωμα τὴ ρίζα...

Σὰ γαληνὸς ἀστερισμὸς στὸ σπίτι ὁ λυχνοστάτης.

Καὶ τὸ τραπέζι μὲ λινὸν εύωδιασμένο ἐστρώθη, ἀπάνω του οἱ χλωροὶ καρποί, ἀπάνω κι ἡ κερήθρα, κι ἡ ἐλιὰ γλυκιὰ στὰ στόματα, καθὼς τὸ φῶς στὰ μάτια.

Καὶ ἡ ἀνυφάντρα ἐδείπναγε, καὶ ἡ νιὰ μοιρολογήτρα, γυναῖκες γλυκομέτωπες, ἡ Λυγιά δίπλα ἐδείπνα, ποὺ τὴ φλοιγέρα ἀπίθωσε στὸν ἀργαλειὸν ἀπάνω, καὶ ἡ Γλαύκη, μεγαλόφωτη γυναίκα, ἀναπαμένα

στὸ μέτωπό της τὰ μαλλιά πού 'χε σὲ δυὸ φτεροῦγες
χρυσές, καὶ πό φεγγε ἥσυχα τὸ μέγα μέτωπό της.

Κι ἥσυχη ἐσπέρα ἐφώταγε μὲς στὰ βαθιά μας φρένα,
στὰ παραθύρια τ' ἀνοιχτὰ βαθιάν Ὀλύμπια νύχτα,
μὲ τὰ βουνὰ σὰν τὸν ἄχνὸν ἀπ' τὸ λειψὸν φεγγάρι,
μὲ τ' ἄστρα πόπιναν τὸ φῶς στῆς ἥρεμίας τὸ λάδι.

Θροφὴ στὰ μάτια, σὰν ἡ ἐλιὰ στὸ στόμα, ὁ λυχνοστάτης
βαθιά 'φεγγε τὰ φρένα μας μὲ τὴν Ὀλύμπια νύχτα.

Τὸ λάδι ἔφεγγε μέσα μας, βαθιά, τὴν καλοσύνη,
κι ἡ νύχτα τὴν ἀγέρωχη γαλήνη καὶ τὴ σκέψη.

Πίσω ἀπ' τ' ἀλαργινὸν βουνό, ποὺ ἐδιάφεγγε σὰν ἄχνα,
κατέβαινε κι ὁ πόνος μας μαζὶ μὲ τὸ φεγγάρι,
ποὺ ἐπύρωνε, ως βασίλευε, τὴ σιωπηλὴ ἀγωνία.

«Λυρικὸς βίος» = Ν'

“Αγγελος Σικελιανός

25. ΝΥΧΤΑ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑΣ

Ἄποσπεροῦ στὸ σπίτι μας κανεὶς δὲν ἔκοιμήθη,
κι ἀν γύρναγε στὸ στρῶμα του μὲ στεναγμούς γλυκούς,
ἀνάλαφρα τὰ μάτια μας, κι δλόδροσος, τὴ λήθη
τῶν ὅμορφων ἡμερινῶν δὲν ἔβρισκεν ὁ νοῦς.

Ἄναερα σὰ νὰ πλέαμε 'πὰ στ' ἄχαρα κρεβάτια
καὶ νά 'χε μείνει ἡ θύμηση σὰ ρόδο μὲς στὰ ρόδα,
ὅ ύπνος, ποὺ κλείνει μοναχὰ τὰ βαρυμένα μάτια,
τὴ μυρωμένην ἔννοια μας — ἀλὶ — δὲν ἐπροβόδα.

Οσο ποὺ ἀργὰ στὸ χάραμα μὲ μιὰ γλυκιὰ καρδιά,
σὰν ἑκατόφυλλο ἀνοιχτή, τὰ μάτια σιγοκλειοῦμε·
ὅμως τοῦ κάκου δλάγρυπνο τὸ νοῦ δὲν ξεγελοῦμε,
κι ἡ γαληνὴ λαχτάρα μας δὲν ἔχει τελειωμό,
καὶ λέμε μὲ χαρούμενο καὶ ποθερὸ κατημό :
πρώτη φορὰν ἐνιώσαμε τὴν ἔννοια ως εὔωδιά,
πρώτη φορὰ ἡ ἀγρύπνια μας ἤτανε σὰν τραγούδι
κι ἡ ἀγωνία μας ἀπαλὴ πνοὴ ποὺ 'γγίζει χνούδι. . .

« Απαντά »

Ρόμος Φιλύρας

26. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

Δίπλα μας, πάνω στὸ ἄρμα του, ταξίδευε ὁ Ἡνίοχος.
'Ακολουθούσαν πίσω μας οἱ Φαιδριάδες.

'Αντίλαλοι παράξενοι γύριζαν μὲς στὴ νύχτα,
μιὰ νύχτα ποὺ δὲν ἔμοιαζε ὅπως τὶς ἄλλες νύχτες
τοῦ κόσμου· τόσο πού, μπρός της, παραμερίσαν
άκομα κι οἱ βαστικές νύχτες τῶν παιδικῶν μου χρόνων.

"Ήτανε τόσο διάφεγγα ὄλα καὶ ξεχωρίζαν
τὰ βουνὰ τόσο φωτεινά, ποὺ ἔμοιαζε σάμπτως κάποιος
συμπαντικὸς λαμπαδηφόρος, τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος
'Αποσταλμένος, τρέχοντας στὰ ὑψη, νὰ μᾶς συνόδευε
φωτίζοντας μ' ἐναν πυρσὸ πάνω μας τὸν ὄριζοντα.

Πάνω ἀπ' τὰ ἐλάτια τοῦ βουνοῦ, ὀλόχρυσο, παιχνιδίζοντας,
ἔτρεχε ἀνάλαφρο μαζί μας τὸ δρεπάνι τοῦ φεγγαριοῦ,
σὰν ἀλαφάκι, ὡσπου ἔδυσε τέλος κι ὁ κόσμος ἄλλαξε
σάμπτως νὰ γύρισε ὁ Θεὸς σελίδα. Σάμπτως νὰ 'γινε
πάνω μας μιὰ παράξενη ἀνοιξη, ὁ οὐρανὸς
ἔμοιαζε μὲ κλαδὶ ἀνθισμένο. "Ορθιος ὁ Ἡνίοχος
στὸ πλάι μας πάντα, λάσκαρε κάθε τόσο τὰ γκέμια,
κοίταζε πάνω του τὸ σύμπαν καὶ χαμογελοῦσε.

Βλέπαμε ὁ ἔνας μας τὸν ἄλλο παραξενεμένοι.
Δὲν ξέραμε ἂν ἤτανε νύχτα στὴ γῆ ἢ μέρα,
κάπου, σὲ κάποιον κόσμον ἄλλο. Καὶ δὲν ξέραμε
τί εἶχε συμβῇ πάνω στὴ γῆ. Νιώθαμε τὴν ψυχὴ μας
θησαυρισμένη μουσική. Φεύγαμε κι οἱ καρδιές μας
χτυποῦσαν ὅπως τὸ πρωὶ οἱ καμπάνες. Θὰ τελειώσῃ;
Μέσα μας ζούσαμε ἔνα φόβο. Τοῦτο τὸ ταξίδι
μπορεῖ σὲ λίγο νὰ τελειώσῃ : Θεέ μου, θὰ τελειώσῃ ;
Καὶ τί θὰ γίνη αύτὸ τὸ φῶς ὅλο ποὺ ἀναδιπλώνεται
καὶ ξεχειλίζει καὶ κυλάει παντοῦ, σὲ μιὰν ἀδιάκοπη
ἄμπωτη, σὰ νὰ μὴ χωράῃ ; Τὰ πάντα ἔλαμπαν σάμπτως
νὰ βγήκανε ὅλες οἱ ἀνοιξες τῶν αἰώνων στὸ στερέωμα
καὶ βάδιζαν σιγὰ σιγά, βαστάζοντας ἀστέρια
καὶ λουλούδια στὰ χέρια τους.

(Καὶ γιὰ πρώτη φορὰ
νιώθαμε πώς ύπάρχουνε στὸν κόσμο αὐτὸν
ῶρες ποὺ είν' ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο. Ποὺ δὲν ξέρεις
πόσο διαρκοῦνε. Μῆνες; Χρόνια; Αἰῶνες;
Ποὺ ισοζυγιάζουν ὅλη μας τὴ ζωή).
"Ας μὴν τελειώσῃ!

Χωρὶς κουβέντα, χωρὶς ψίθυρο, σὰ νά 'χαν
οι λέξεις ὅλες εἰπωθῆ, σὰ νὰ μὴν ἔκανε,
σὰ νὰ μὴν ξέραμε καμιὰ γλώσσα, ὅπως τ' ἀστέρια
καὶ τὰ ἔλατα τοῦ Παρνασσοῦ, σιωπούσαμε. "Ενα δάκρυ
εἶναι μιὰ γλώσσα ποὺ μιλεῖ μ' ἀναρίθμητες λέξεις,
κάτω ἀπ' τὴν ἀγιοσύνη τοῦ στερεώματος,
ὅταν γυρνᾶς ἀπ' τοὺς Δελφούς, μὲ μόλις
συγκρατημένους τοὺς λυγμούς. Νομίζαμε
πώς κάτι ἀκούονταν ἀπαλά, σάμπως πάνω ἀπ' τ' ἀστέρι της
νά 'παιζεν ἡ Σαπφώ τὴ λύρα της· ἐνῶ, ὅλα σιωπούσανε
κι ἐμεῖς, καὶ τ' ἄστρα, κι οἱ ποιητὲς τῶν αἰώνων, καὶ τ' ἀγέρι
τὸ κοιμισμένο στὶς ἐλιές πάνω καὶ δὲν ἀκούγονταν
παρὰ μόνον οἱ ἀντίλαλοι τῶν Φαιδριάδων,
ποὺ βούιζαν κι ἀντιβούιζαν μέσα σὲ ὅλη τὴ νύχτα,
τὴ νύχτα αύτὴ τὴν πιὸ ὅμορφη τῆς ζωῆς μας ποὺ ποτὲ
δὲν θὰ ξανάρθῃ, ἀντίλαλοι ποὺ ἔμοιαζαν σάμπως κάποιος
πρωτάγγελος μὲς στὴ σιωπή, δρθιος, νὰ ἐπαναλάβαινε :

«Ω, μά τὸν Λία! Τί χρειάζονται οἱ λέξεις στὴν ἀγάπη;».

Πέφτουν σὰν κρίνα οἱ διάττοντες, οἱ ἀντίλαλοι σαλεύουν
τὶς γιασεμιές τῶν ούρανῶν. Δὲν εἶχε μείνει πόρτα
κλειστή. Λουλούδι ἀνάνθιστο. "Αστρο σιθηστό. Χαμήλωνε
ντυμένη ὅλες τὶς χάρες της ἡ παντοδυναμία!
Καὶ καθὼς ταξιδεύαμε, νιώθαμε ὡς νὰ μὴν ἥταν
δρόμος κάτω ἀπ' τὰ πόδια μας καὶ γῆς. Σὰ νὰ μᾶς πήγαινε
λικνίζοντάς μας πάνω του ἔνα τρελὸ ποτάμι!

Ξέχειλη θάλασσα, καρδιά, ὅπου θέλεις πήγαινέ μας!

«'(Ο δοιπορία»

Νικηφόρος Βρεττάκος

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

‘Ο καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείτεται, βογκάει,
με τὸ Χάρο πολεμάει·

“Ηταν σύριγχος ο δόλιος,
τί γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιᾶς κι ἀγάπης ζέστη
τὸ γιατρὸν νὰ προσκαλέσῃ.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν’ τὰ ἔξοδα τρομάζει !

“Ἐνας φίλος του ἀστεῖος,
μὲ σκοπὸν νὰ χωρατέψῃ,
τοῦ εἶπε μήπως ἔξοδέψῃ

πλιὸν παράνω στὴ θανή του,
ἄν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμπορος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸν ἐκαταζαλίστη·
παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει : θὰ πεθάνη !

Καὶ οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
μή ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβε ώστόσο

μὲ δλίγα τὴν ύγεια του.

Μόν' γι' αὐτή τῇ συμφορά του

ἔκαμε ὅρκον, ὅσο ζήσῃ,

νὰ δειπνάῃ μόν' τὸ βράδυ

μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

“Α π ρ ν τ ς”

Ιωάννης Βηλαζᾶς

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

‘Ο κυριευόμενος ἀπὸ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἔσαυτοῦ του, καὶ σπρώχνεται ἀπὸ ἀκαταμάχητην ὥθηση νὰ γνωρίσῃ τὰ μὴ ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεύεσαι μιὰ δέσμη ; ἔνα τὶ κλεισμένο καὶ σφραγισμένο ; Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τί εἶναι μέσα. Τὸ μαλάζει ἀπ’ ἔξωθε, τὸ ψαχουλεύει μὲ τὰ δάχτυλά του, τὸ κοιτάζει, τὸ ξετάζει, προσπαθεῖ νὰ μαντέψῃ... Καὶ ὅσο τὸ ψαχουλεύει καὶ τὸ μαλάζει, τόσον γίνεται διακαάστερος ὁ πόθος του διὰ νὰ ἴδῃ, νὰ γνωρίσῃ, νὰ μάθῃ τί τὸ περιεχόμενο. Εἶσαι δὲ πολὺ τυχερὸς ἀν ἡμπορέσῃ ν' ἀνθέξῃ στὴν ὥθηση τῆς ἐπιθυμίας του καὶ νὰ μὴ σοῦ τὸ ἀνοίξῃ.

Τῇλθε σήμερα ἔνας ξένος εἰς τὸ σπίτι τοῦ γειτόνου. «Ποιός νά ’ναι ἐκεῖνος ὁ ξένος ; καὶ ποῦθεν ἔρχεται ; καὶ διατί ἐπῆγε ἔκει ; καὶ τί νὰ θέλῃ ; ’Απὸ τὴν ὑπηρέτριά του ἡμποροῦμε νὰ μάθωμε. Νὰ βάλωμε τὴ δική μας νὰ τὴν ξετάξῃ ».

“Αν ὁ περίεργος εύρισκεται σὲ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδονότρυπα νὰ ἴδῃ ποιὸς εἶναι στὴν κοντακιανὴ κάμαρα καὶ τί κάνει· καὶ στέκει μὲ τ' αὐτὶὰ τεντωμένα ν' ἀκούσῃ τί λένε. Θέλει νὰ ξέρῃ τί τρώει ὁ δείνα καὶ ὁ δείνα· καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν ἀγορὰ καὶ κοιτάζει νὰ ἴδῃ τί ψωνίζουνε· καὶ ἀν κάνουνε σύβαση ἢ ἀν δίνουνε ὅσο τοὺς γυρέψουνε· κι ἀν παίρνουν ἀπὸ τὸ ἀκριβότερο ἢ ἀπὸ τὸ φθηνότερο· ἀν τὸ πληρώνουνε ἀπὸ τὰ ἔτοιμα ἢ ἀν τὸ παίρνουν ἐν πίστει... Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περίεργος καὶ τὰ σημειώνει καὶ βαστάει λογαριασμό. Πηγάίνει πάντα ζητώντας νὰ μάθῃ τές δουλειές τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτὸς δὲν λέγει τές ἴδικές του.

Περιφέρεται καὶ ξετάζει τίνος μαγερειὸν καπνίζει καὶ τίνος ὅχι· παρατηρεῖ τί φορεῖ δὲ καθένας· τί φορεῖ ἡ γυναίκα του· τί φοροῦν τὰ παιδιά του. Τοῦ μετράει πόσα ξιδεύει καὶ τὰ παραβάλλει μὲ τὰ ἔσοδά του· καὶ κρίνει καὶ προλέγει τὸ τέλος του.

Οὐ μικροπρεπής τοῦτος περιέργος γίνεται ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσοι γνωρίζουν τὸν χαρακτήρα του καὶ ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτὸν. Εἶναι δὲ ἡθικῶς ἐλεεινὸς καὶ ἀξιοκαταφρόνητος.

“Ιδού δὲ ἡ νηφωποια

Αινδρέας Λασκαράτος

3. ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ο φιλόπονος εύρισκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τὸν βαραίνει ἡ ἀκαμασία* περισσότερο παρ' ὅτι ἡ δουλειὰ βαραίνει τὸν ἀκαμάτη*. Ἡ ὀκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴν ζωή του. “Αν εἰς τὸν τόπο του δὲν εύρισκη δουλειά, καὶ δουλειὰ πού νὰ εύχαριστῇ τὴν δραστηριότητά του καὶ τὴν κλίση του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς καὶ πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἡ προστρέχει στὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητώντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

“Αν ξενιτευθῇ, τραβᾶ σχεδὸν πάντοτε ἀνατολικά, στὲς Ἡγεμονίες*, στὴν Ρωσία, στὴν Αίγυπτο κλπ. Ἀρχίζει εύθύς νὰ δουλεύῃ· καὶ δὲν ἀργεῖ ν' ἀρχίσῃ νὰ στέλνῃ χρηματικές βοήθειες στὸ σπίτι του.

Τὸ ἐπιτήδευμά του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴν γνωρίσιν κι ἐπιτηδειότητα τοῦ ἔργου του· καί, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχείρησή του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἔργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειες του. Καὶ σὲ λίγους χρόνους εύρισκεται κύριος πλούτου, ὅστις τὸν ἀναβιβάζει μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γνῶσεις ἔπειτα καὶ ἡ ίκανότητα ποὺ ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου του, τὸν ίκανώνουν, ὥστε νὰ μὴν κάνῃ κακὴν παρρησίαν μεταξὺ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

“Αν πάλε μείνη στὸν τόπο του καὶ βάλῃ τὴν φιλοπόνια του στὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴν χώρα, ἀν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὔτελη φτωχικὰ δωμάτια. Ὅποχρεώνεται νὰ θρέφεται μὲ στενοχω-

ρίαν· καὶ, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικὴν ὑπαρξιν. Ἀλλ' ἐν ταύτῃ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μὲ ὅλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ « ἡ τὰν ἡ ἐπὶ τᾶς » τῆς προκοπῆς.

Ὑποφέρει συχνὰ ἡ ὑγεία του ἀπὸ τὴν σκληραγωγία καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους· μὰ τοῦτο εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητῆς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δὲν ἀργεῖ νὰ φανῇ ἄξιος προγυμναστῆς τῶν συμμαθητῶν του καὶ μετέπειτα καθηγητῆς ἄξιος. Ἀλλὰ τότε τὸν εύρισκο μεν ἀναβιβασμένον καὶ τοῦτον εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, μεταξὺ τῶν κυρίων, καὶ θεωροῦμεν τιμὴ μας νὰ ἔχωμε τὴν σχέση του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν δκνηρῶν νέων. Καὶ ἐνῶ ὁ δκνηρός, ἀν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέρων κοινωνικὴν θέσιν, ὅπού τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καὶ τὴν τιμᾶ, βανόμενος αὐτὸς ἀντιτα* ἔκεινου.

Ἐτσι, τὰ παιδιὰ τῶν χυδαίων, φαίνονται προορισμένα νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μὲ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἐδικήν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοπονία εἶναι τὸ πρώτιστο καὶ μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δὲ ἡ μόνη χορηγήτρια τῶν ἀπάντων.

« Ἡ δούλη ὁ ἔνθρωπος »

Ἀιδοῦς Λασκαράπος

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

‘Ο δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴν φύση τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχῃ μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ διὰ τὲς γνώσεις του. ‘Ο δὲ τοιοῦτος καὶ ζῆ μεγάλος μὲ τὴ φαντασία του, ἔως ὅτου οἱ περίστασες τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε...’

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ἰδέαν του καὶ συνθηισμένος νὰ μιλῇ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα ποὺ κάπως ἐννοεῖ, ξεθαρρεύει ἀγάλι ἀγάλι καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρῇ μὲ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἔχει διόλου γνώριση.

‘Οτι δὲ ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῷ τῷ λόγῳ τονε φέρνει στὴ φλυαρία, εύκόλως ἡμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ ἐπειδή, ἀφοῦ ἔφθασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτόν του ὅτι εἶναι κάτοχος μᾶς σπανίας νοημοσύνης, μᾶς σωστότητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνὸς πνεύματος ὃποὺ ἀπὸ λίγο

έννοει πολύ... ἀπὸ τότε δὲν ἀμφιβάλλει πλέον ὅτι τὸν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μὲ τὸν Ἀραγκό*, διὰ νὰ μπορῇ νὰ ἔξηγῃ τὴς περιοδεῖς τῶν κομητῶν νὰ ἔχαιρετήθηκε μὲ τὸν Βίσμαρκ*, διὰ νὰ ἀποφθέγγεται στὰ πολιτικά· νὰ ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἔξευγενίσθηκε· νὰ εἶδε τὴ Σμύρνη, διὰ νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἀσία· ὅτι ἔχει γνῶσεις ἀνώτερες ἀπὸ τοὺς ἄλλους· ὅτι ἀκολούθως εἶναι ἀνθρωπος μὲ βάρος· καὶ ἔτσι, ἐκεῖ κοντὰ σοφὸς καὶ ἀλάνθαστος νὰ νομίζῃ ὅτι μπορεῖ νὰ μιλῇ ἀπὸ καθέδρας γιὰ κάθε πράγμα.

Εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησιοφίας του, ἀπαντᾶ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὅποια καὶ αὐτή του ἡ οἴηση πρέπει νὰ σταματήσῃ. Φιλονικώντας τότε μὲ ἄλλους, καὶ ἀντιπαθώντας νὰ δύολογήσῃ ὀμάθειαν, ριψοκινδυνεύει νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τὸ ὅποιον ἐνδέχεται καὶ νὰ πέσῃ μέσα.

—Ναί, κύριε Χ., σεῖς βέβαια θὰ γνωρίζετε μὲ πόσην ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμεῖ αὐτά, τὰ ὅποια πρεσβεύετε . . .

—”Α, τὸν Δνεῖπερ ἐγὼ τὸν ἐδιάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

—”Ἐχετε ύπομονήν, κύριε Χ., ἀλλὰ ὁ Δνεῖπερ δὲν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμὸς εἰς τὴν Ρωσίαν!

Καὶ ἴδού ὁ δοκησίσοφος εἰς τὴν ξυλόγατα*! . . .

“Τὸ δέντρο τὸν θρόνο πούει”

Αἰδηψός Λασκαράτος

- 5. Ο ΑΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἄρρωστος. Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια. Ἀπὸ τί; Δυστυχῶς... ἀπὸ τίποτε. ”Αν ἦταν πραγματικῶς, θὰ εἶχε θεραπευθῆ. Τώρα ὅμως τὸν παραδέρνουν ὄλες οἱ ἄρρωστιες, ὅσες ἀκούει ἡ διαβάζει. Τις περνάει ὅμως στὸ πόδι. Δὲν εὔκαιρει νὰ πέσῃ στὸ κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδὴ ἀδιακόπως διὰ γιατρούς, φάρμακα, ἀναλύσεις, ἡλεκτρισμούς, μασάζ, ιατρικὰ συμβούλια, μεταλλικὰ νερά, κινίνα, σιναπισμούς, βεντούζες, τιμόλ, μεντόλ! . . .

”Ολη του ἡ ζωὴ συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικὸν ἀγώνα: πᾶς νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ Χάρου. Καὶ ὁ ἀχρεῖος αὐτὸς οὔτε κὰν τὸν ἐπρόσεξε καλὰ καλὰ ἀκόμη. ”Εξακολουθεῖ μόνον νὰ ὀστείζεται σκληρῶς μαζί του, ἐπισείων τὸ φοβερόν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξύ τρώγει, χωνεύει, πεινᾶ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονας. Κοντέυει νὰ τοὺς ξεκάνη ὄλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὀλονέν. Ὁ νοῦς του ἔκει πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὑπουλὸν ἔχθρόν ! .

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικὰ τὴν γλῶσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετρᾶ διὰ τῆς μιᾶς χειρός τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φορὰν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθῇ ἀν τὸν ἀδυνάτισε ἡ τελευταία φανταστική προσβολή. Κατοπτεύει ἀνήσυχος τὸν δρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἄθρων συννεφάκι. Συμβουλεύεται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρῃ ἄραγε : μπαστούνι ἢ ὁμπρέλα ; Τὶς προάλλες – διαβολικὴ συνεργείας ἀστείων φίλων – εἶχε πάθει ἀποπληξίαν – ὅχι αὐτός, μπά ! Θεός φυλάξοι ! – τὸ θερμόμετρόν του, σταματήσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμούς. "Ω, δυστυχία ! Ὁ πυρετός τῆς γρίπης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δῶσ' του κινίνο ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ! " Άλλα ἐπρόλαβαν εύτυχῶς καὶ τοῦ τὸ ἄλλαξαν. Καὶ ἔτσι... τὴ γλίτωσε φθηνά.

"Επληροφορήθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὀργανισμός, διὰ νὰ ἀντέχῃ, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμὸν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὅπότε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾶ. Εἰς τὸ σπίτι δὲν τὸν προφθάνουν. "Άλλα προτιμᾶ νὰ συμπληρώνη τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

"Εσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὄλοι στὸ σπίτι : ἡ γυναίκα του, τὰ παιδιά του, ἡ κουνιάδα του. "Ω, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; "Αν κολλήσῃ κι αὐτός ; Ποιὸς θὰ τὸν κοιτάξῃ τότε ; Ποιὸς θὰ τὸν περιποιηθῇ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἀν ἔξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνῃ... ὄλους γύρω του !

Καὶ τί θὰ γίνη ἔπειτα αὐτός, μόνος, κατάμονος, εἰς τὸν τρισάθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως είναι ; . . .

« Χρονογραφήματα »

Κωνσταντίνος Σκόκος

6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν : τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς "Ελληνας. Κάθε ἀνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιπτὸν ἔπιπλον, τὸ ὄνομαζόμενον βιβλιοθήκη, είναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, έὰν εἶχα κάποτε μερικὰ βιβλία καὶ έὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὄφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισά μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ, τι ἥσαν. Τὰ ἄλλα μισά μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνῶσται φίλοι.

—Μοῦ δανείζεις, καημένε, κανένα βιβλίο, νὰ περνάω τὴν ὥρα μου;

—Ποιὸς εὔχαριστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις;

—“Ο, τι καὶ νὰ είναι! Μοῦ είναι ἀδιάφορον.

‘Ο “Ελλην φιλαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἔξ ἵσου ὅλα τὰ βιβλία. Πᾶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἑρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἡρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὁδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία ποὺ ἔδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιὰ φορά: μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὅποια ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. ‘Αλλὰ ταξίδι είναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο; ‘Υπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια.

‘Ωμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχά μου βιβλία δὲν ἔγύρισαν ποτέ... Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὡκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους τού, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἔξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει! Καὶ ὁ Ροβινσών* εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἔθεωροῦσαν χαμένον. “Εξαφνά ἔνα εὐσπλαχνικὸν κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. ‘Αλλὰ μήπως ὁ ‘Οδυσσεύς; Πόσους ἐνιαυτούς τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη; ‘Εξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἔγὼ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῆ κάποτε τοὺς ‘Οδυσσεῖς της;

‘Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα ἔκει ποὺ δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβερὰν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. “Ολοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγῳδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. ‘Απὸ τὸν ἔνα λείπει τὸ ἔξωφυλλον. ‘Απὸ τὸν ἄλλον τὰ μισά του φύλλα. ‘Άλλος είναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρέον. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς

καπνιές καὶ τὴν στεατίνην, ποὺ εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σθήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερματόσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὅποιοι εἶχεν ἀποσπασθῆ. 'Ο τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἔθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίο. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἐβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικό στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματόσέτο.

'Εννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, ποὺ μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. 'Υπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζωμαι κι ἐγώ. 'Εξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἔπιπλον εἰς τὴν κουζίναν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιατοθήκη.

Τὸ συμπέρασμα είναι ὅτι ὅποιος ἄγαπτῷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. 'Αποτελοῦν ἔνα διαρκῆ πόνον ψυχῆς.

« Χρονιγραφήματα »

Παῦλος Νικβάρας

7. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

'Η διδασκαλία τῶν κλασικῶν κειμένων στὰ σχολεῖα ἔναν ἔχει κυριότατο σκοπό : τὴν γνώση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ἀπὸ τὶς πηγές. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ ξεχνᾶμε. Κι οἱ πηγὲς αὐτὲς είναι οἱ θαυμασιότερες πνευματικὲς κι αἰσθητικὲς πηγὲς τῆς ἀνθρωπότητας. Κι δὲ πολιτισμὸς ἐκεῖνος στάθηκε ἀξεπέραστος στὰ ούσιαστικότερά του στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς πολιτισμοὺς ὅλων τῶν λαῶν κι ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ποτὲς ἡ ἀνθρώπινη σκέψη δὲν πῆγε σὲ τόσο βάθος καὶ ποτὲς ἡ τέχνη δὲν ξεπετάχθηκε σὲ τόσον ὑψος. Καὶ ποτὲς τὸ στοιχεῖο τῆς ἀρμονίας δὲν ἔφτασε σὲ τόσην τελειότητα σ' ὅλες τὶς περιοχές τοῦ καλοῦ ἀπὸ τὶς τέχνες τοῦ λόγου ὡς τὶς τέχνες τοῦ χώρου κι ἀπὸ τὰ τοιὸ μικρὰ πραματάκια, ὡς τὰ πῖο μνημειώδη.

Γι' αὐτὸ δῆλοι ἀναγνωρίσανε τὴ μεγάλη μορφωτική ἀξία τῶν κλασικῶν κειμένων — καὶ κυρίως τῶν Ἑλληνικῶν — καὶ σ' αὐτὰ ἀπάνου

θεμελιώνουν τη σοβαρή πνευματική κι αίσθητική καλλιέργεια τῶν νέων. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβῃ καλὰ τὸ νεώτερο πολιτισμό, ἀν δὲν ξέρη ἀπὸ ποῦ αὐτὸς ξεκίνησε, για νὰ φτάσῃ ἐδῶ ποὺ βρίσκεται. Γιατὶ τοῦ νεώτερου πολιτισμοῦ τ' ἀξιολογώτερα φανερώματα ἔχουν τὴν καταγωγή τους στὸν ἀρχαῖο πολιτισμό. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ τὸν ξέρουν αὐτὸν τὸν πολιτισμὸν ὃσοι θέλουν νὰ λέγωνται ἄρτια μορφωμένοι ἀνθρώποι καὶ πολὺ περισσότερο ὃσοι πρόκειται ἀργότερα νὰ παιξουν ἐναν δημιουργικό ρόλο στὴν ἐπιστήμη καὶ στὴν τέχνη.

'Αλλ' ἐμεῖς οἱ νεώτεροι "Ελλῆνες ἔχουμε κι ἔνα λόγο παραπάνου νὰ ξέρουμε τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἱστορία τῶν προγόνων. Κανένας σοβαρὸς ἀνθρώπος ἐδῶ στὴν 'Ελλάδα, ὃσο μπορῶ νά ξέρω, δὲν ἀρνήθηκε αὐτὴν τὴν ἀλήθεια. Οὔτε λογιότατος οὔτε δημοτικής. Οἱ πρωτοπαλίκαροι τοῦ δημοτικισμοῦ θέλανε νὰ γίν' ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ ὅργανο τῆς παιδείας μας καὶ γι' ἄλλους βέβαια λόγους, ἀλλὰ καὶ γιατὶ μονάχα μὲ τὴ ζωντανή γλώσσα μποροῦμε νὰ νιώσουμε καλύτερα κι ἀμεσότερα τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. 'Η διαφορὰ μεταξὺ λογιότατων καὶ δημοτικιστῶν δὲν ἥτανε διαφορὰ ἀρχῆς, ἀλλὰ διαφορὰ μέσων καὶ κυρίως σκοποῦ. Οἱ λογιότατοί πολλὰ χρόνια εἶχανε βάλει σκοπὸ τῆς κλασσικῆς μόρφωσης τὸν «έξευγενισμὸ» τῆς γλώσσας· οἱ δημοτικιστὲς θέσανε σκοπὸ τὴ γνώση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ σὰν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν κατανόηση τῆς σύγχρονης πραγματικότητας. 'Εκεινῶνε τὸ ἰδανικὸ ἥτανε μιμητικό, αὐτοὺνῶνε δημιουργικό.

Καὶ τώρα τίθεται τὸ ζήτημα τῆς μετάφρασης τῶν ἀρχαίων κειμένων. Οἱ λογοτεχνικὲς μεταφράσεις εἰναι ἀπαραίτητες στὴ διδασκαλία κατὰ τὸ λεγόμενο στάδιον τῆς ἐφαρμογῆς, γιὰ νὰ νιώση ὁ μαθητὴς ζωντανότερα τὴ λογοτεχνικὴ ἀξία τοῦ νεκροῦ κειμένου μετουσιουμένη στὴ νέα γλώσσα. "Οταν ὁ καθηγητὴς διδάξῃ ἔνα κομμάτι ἀπὸ τὴν 'Ιλιάδα τοῦ 'Ομήρου, στὸ τέλος θὰ διαβάσῃ τὸ ἴδιο κομμάτι ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ Πάλλη. "Οση ἀπόσταση κι ἀν ὑπάρχη ἀνάμεσα στὸ πρωτότυπο καὶ στὸ ξανάπλασμά του, τὸ κέρδος τοῦ μαθητῆ θὰ είναι μεγάλο.

«Λίσθητικά - κριτικά»

Κώστας Βάρηαλης

8. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

‘Ο πόλεμος μᾶς ἀφήρπασε ἔνα ἔξοχον ποιητήν, ἔνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἔνα λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ό Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὅποιος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἱματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἡπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρειάς, μία ἀλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του καὶ μὲ δλην τὴν αἱμορραγίαν, ὁ γεννατος πολεμιστὴς ἔξεκίνησε μόνος διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβαλδη, ὁ ὅποιος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώναξε, διὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ :

—’Εβίβα, Μαβίλη ! ’Εβίβα !

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἤμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχήσῃ, κατώρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : «Ἐπερίμενα δλας τὰς τιμάς, ἀλλ’ ὅχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν’ ἀποθάνω μαχόμενος ύπερ τῆς πατρίδος μου ! ». Δὲν ἥξεύρω ἂν ἡ φράσις είναι ἀκριβῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἀλλοῦ τὴν εἰδία διαφορετικήν. ‘Αλλ’ ὅπως καὶ ἂν τὴν διετύπωσεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εύδαιμονίαν ποὺ τοῦ ἐπροξενοῦσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῆ ὡραιότερον ὁ ποιητής, ὁ ὅποιος ἦτο συγχρόνως καὶ ἥρως ! ’Ελαβε μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἐθελοντῆς ἐρυθροχίτων. ‘Αλλ’ αἱ ἔχθρικαὶ σφαῖραι τοῦ εἰχον τότε φεισθῆ. Καὶ ἐνῷ ἐζοῦσε τὴν ἥσυχον καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζων ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἐδίδετο πλέον ἡ εύκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα, — ἦτο καὶ προχωρημένης ἡλικίας ἄνθρωπος, μὲ ἀσημένια πλέον μαλλιὰ — ἴδού ἔξαφνα ὁ ἀπρόσπιτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μεγάλος, ὁ λαμπρός, ὁ νικηφόρος. ‘Ανελπίστως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἤμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῇ τὴν ἀγαπημένην του στολὴν καὶ ἡγύρησε ν’ ἀποθάνη μαχόμενος καὶ νικῶν. Δι’ αὐτὸ εἶπεν ὅτι δὲν ἐπερίμενεν ποτὲ τόσον μεγάλην τιμὴν καὶ εὔτυχίαν. ‘Η ὡραία ζωὴ του ἐλαβε τὸ ὡραῖον τέλος, τὸ ὅποιον δὲν ἐτολμοῦσε πλέον νὰ δύνειρεύεται. Καὶ ἤμπόρεσε νὰ γράψῃ μὲ τὸν θάνατόν του τὸ ὡραιότερόν του ποίημα.

‘Αλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητάς, τῶν ὅποιών καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἔνα ποίημα. ‘Ωραῖος ἄνθρωπος, ἀπὸ τοὺς ὡραιότερους ποὺ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῃ, εὐγενής, δυνατός,

γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυής, ἔζουσεν, ὅπως οἱ εὐπατρίδαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιεργῶν ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα.⁷ Ήτο τύπος Κερκυραίου ἄρχοντος, ἀπὸ ἑκείνους ποὺ δόλονεν ἐκλείπουν. Καὶ ἦτο ἀκόμη τύπος Ἐπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἑκείνους ποὺ δόλονεν γίνονται σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθύς εἰς τὰς μελέτας του, — ἀληθινὸς φιλόσοφος — καὶ εἰλικρινής, εὔσυνειδητος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν.⁸ Ολίγα ἔγραψε — κυρίως σονέτα — ἀλλ’ ἀριστουργήματα. ⁹ Ενας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποιητὰς τῆς Ἐπτανησιακῆς Σχολῆς, ἀπὸ τοὺς καλυτέρους μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Ή δὲ μετριοφροσύνη του ἔφθανε μέχρις ἐλαττώματος. Τὸν ἐγνώρισα ἐδῶ, ὅταν ἡλθεν ὡς βουλευτὴς Κερκύρας εἰς τὴν Διπλῆν Βουλὴν, — τότε ποὺ ἔκαμε καὶ τὴν θαυμασίαν ἑκείνην ἀγόρευσιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὴν δόποιαν μὲ τὴν αὐτὴν προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν ἥκουσαν καὶ δημοτικοσταὶ καὶ καθαρευουσιάνοι. Κάποτε — δὲν θὰ τὸ λησμονήσω — εὐρέθημεν μαζὶ εἰς μίαν φιλολογικὴν ἑσπερίδα, ὅπου μία κυρία καλλιτέχνις ἀπήγγειλεν ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ποιήματά του, τὴν «Λήθην». Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος ἀπὸ τὴν ἐντροπήν του, σὰν μαθήτρια, ζαρωμένος, ἐκάθητο ὅπισω ἀπὸ τοὺς ὄρθίους ἀκροατάς, διὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔπειτα εἶπε σιγὰ πρὸς τὴν καλλιτέχνιδα:

— Ἀπαγγείλατε τόσον ἔμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, ποὺ κατήντησε τώρα νὰ μοῦ ἀρέσῃ κι ἐμένα.

Τί μετριοφροσύνη! Καὶ τί διαφορὰ ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους ποὺ ἀπαγγέλλουν οἱ ᾱδιοι ἀτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες, γαυριῶντες καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον ἐλάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ! . . .

Περιμή, «Διάχρισις τῶν πατέρων»

Γρηγόριος Ξερόπουλος

9 ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μέσα στὰ τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ ὀνείρου καὶ τοῦ θανάτου, ὅπου τὸ στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σὲ κίνηση δαιμονική καὶ τὰ ὅποια, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τὸ διεθνῆ ὄρο μπαλάντα ἥ μὲ τὴν ἐλληνικὴ λέξη «παραλογή», ἔξαιρετική

θέση ᔁχει τὸ Ἑλληνικὸν «Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ», ὁ «Βουρκόλακας».

Πρῶτος στὴν Εὐρώπη τὸ δημοσίεψε ὁ Φωριέλ* μὲ τὸν τίτλο «Νυκτερινὴ περπατησία» στὰ 1825, μέσα στὴ φωτιὰ τοῦ ρομαντισμοῦ. Δὲν μποροῦσε νὰ βρεθῇ εύνοϊκότερη ὥρα γιὰ τέτοιο ἀκράτητο τόλμημα τῆς φαντασίας. 'Ο ρομαντισμὸς θεωροῦσε ὡς τὸ τραγικότερο καὶ ὠραιότερο ἔργο τοῦ εἰδούς αὐτοῦ τὴν περίφημη μπαλάντα τῆς Λεονώρας τοῦ Μπύργκερ*, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτύτερα. Τώρα λοιπὸν γνωρίστηκε μὲ παρόμοιο ἔργο ἐνὸς νέου λαοῦ, τὴν ὥρα ποὺ ὁ λαὸς αὐτὸς ἔβγαινε ἀπὸ τὸν τάφο. "Αν, γενικά, τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν 'Ελλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν, κατὰ τὴν φράση ἐνὸς ιστορικοῦ «σεισμὸς γιὰ τὶς φαντασίες», μαντεύομε ὅλοι τὸν κλονισμὸ τοῦ ρομαντισμοῦ ἀπὸ ἑνα τέτοιο ποίημα, τὸ ὄποιον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐκλαμπρη τέχνη του, εἶχε ἀκόμα καὶ τὸ ἀκαταμάχητο θέλγητρο τῆς ἀνωνυμίας.

Τὸ τραγούδι αὐτὸν καὶ σήμερα, ἐκατὸ χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ πρωτάκουστο. Εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Συναντᾶται βέβαια μὲ τὶς μπαλάντες* ἀλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σὲ μερικὰ χαρακτηριστικὰ κοινὰ σ' αὐτοῦ τοῦ εἰδούς τὰ ἔργα. Οἱ ὅμοιοι θρύλοι καὶ οἱ ἐμπνευσμένες ἀπ' αὐτοὺς μπαλάντες ἔχουν πάντα τὴν ἀρπαγὴ κόρης ἀπὸ πεθαμένο καβαλάρη, τὴν ὄρμητικὴ νυχτερινὴ ἴππηλασία, τὸ φρικιαστικό. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μένει ἐντελῶς δικό του είναι ἡ τέχνη του κι ἡ Ἑλληνική του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογή του στὶς ἡθικὲς εὐαισθησίες τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὸ ψυχικὸ δράμα τῆς στοργῆς, τῆς ἀδυναμίας ποὺ τὸν παρακολουθεῖ στὶς πιὸ μεγάλες μεταναστευτικές του τόλμες.

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ είναι ὁ χωρισμὸς — καίριο θέμα γιὰ μετανάστη λαό, αἰώνιο δράμα τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας — καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης, ποὺ κινεῖ ὅλο τὸν ἡθικὸ κόσμο τῶν 'Ελλήνων γύρω σ' αὐτὴν τὴν ἐναντιότητα. "Οταν ἤρθε ἡ ὥρα νὰ παντρέψουν στὰ ξένα τὴν Ἀρετή, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καὶ ἡ μάνα ἔκλαιγε καὶ δερνόταν γιὰ τὸ χωρισμό, ὁ μικρότερος γιός της, ὁ Κωσταντίνης, τῆς ὄρκιστηκε πάσι μιὰ μέρα θὰ φέρῃ τὴν ἀδερφή του ἀπὸ τὴν ξενιτιὰ πίσω στὸ σπίτι της, γιὰ νὰ τὴν ἰδῇ. Στὸ μεταξὺ ὁ Κωσταντίνης πέθανε. Τὸν ὄρκο ὅμως ποὺ ἔδωσε πρὸς τὴν μάνα του, τὸν φύλαξε καὶ νεκρός. Βγῆκε ἀπ' τὸν τάφο του καὶ τῆς ἔφερε τὴν Ἀρετή.

Αύτό είναι μὲ λίγες λέξεις τὸ ποίημα. Ἡ ἔξαίσια τεχνικὴ τῶν ὄγδοντα δυό του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του, τὸ κάνουν ἀριστούργημα μέσα στὰ δημοτικὰ μᾶς τραγούδια καὶ μέσα στὴν ποίηση κάθε λαοῦ. Είναι ἔργο τελειότερο ἀπὸ ὅλες τὶς μπαλάντες, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες μεγάλοι ποιητὲς ἔχουν βάλει τὶς ὑπογραφές των — καὶ τὴ γνώμη τοῦ Τομαζέο*, πώς ἡ περίφημη «Λεονώρα» τοῦ Μπύργκερ είναι κατώτερή του, ὅποιος συγκρίνη τὰ δυὸ ἔργα θὰ τὴ βρῇ πολὺ λογική.

Μένει τώρα νὰ ίδουμε τὴ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὰ ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

“Ολοὶ σχεδὸν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ· Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀλβανοί, Ἐλληνες. Είναι, θὰ ἔλεγε κανείς, ἔνα πνευματικὸ ἀγώνισμα τῶν λαῶν στὸν Αἶμο. “Οσο βέβαια κι ἀν ἀποφύγωμε τὸ σοβινισμὸ* σὲ τέτοιο λεπτό ζήτημα, εἴναι ἀδύνατο νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια είναι πώς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ τραγικὴ μουσικὴ τῶν ἡχηρῶν του δεκαπεντασυλλάβων καὶ ἡ ἰλιγγιώδης φυγὴ τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στὴ συντομία τοῦ ποιήματος μᾶς παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλὴ μὲ καλλιτεχνικὴ ἀνωτερότητα, ἡ δποία διετύπωσε μὲ ἔξαιρετικὴ δύναμη τὶς ἡθικές της λεπτότητες.

Είναι ἀλήθεια πώς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τὴ γνώμη κι ἐπεισαν καὶ ἄλλους πώς αὐτὸ τὸ ἔργο είναι μίμηση τοῦ σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τὸ αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθῆ τὰ πολὺ κατώτερά του. Αύτὸ ἔλεγαν. Ἐνῶ τὸ φυσικότερο είναι νὰ πιστεύσωμε πώς τὰ κατώτερα ἐπήγασαν ἀπὸ τὸ ὥραϊο, τοῦ ὅποιού ἔμειναν ἀτελῆ ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στὸν ἔνα ἢ στὸν ἄλλον ἔθνικὸ χαρακτήρα.

Μία ἀπὸ τὶς καλύτερες ὑπηρεσίες τοῦ Ν. Πολίτη* στὴν ἐπιστήμη καὶ στὸν τόπο μᾶς είναι πώς μὲ τὴ μελέτη του στὰ 1885 ἐγκρέμισε, κατὰ τρόπον ὁριστικό, τὴ γνώμη τοῦ Βόλνερ καθὼς καὶ τοῦ Ψυχάρη (1884) πώς τὸ πρωτότυπο είναι τὸ σερβικό. Ὁ Πολίτης ἔγραψε ὅτι τὸ σερβικὸ είναι μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ὅτι καὶ τὰ δυὸ είναι μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ «Ἐλληνες δὲν ἐπῆραν ποτὲ ἀπὸ τὴ σλαβικὴ φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καὶ κυρίως δὲν ἐπῆραν ποτὲ δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει στοὺς

Σλάβους: «Τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια, προσθέτει, εἰναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνῶν ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμήσει Ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ Ἰ' ἴδιᾳ αἰῶνος καὶ μετέπειτα "Ἑλληνας ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεῖς, λειτουργικὰ καὶ ἀσκητικὰ βιβλία καὶ πληθὺν ἄλλων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς Βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσοι καὶ Σέρβοι". Τὸ συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἰναι πῶς μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν ἔργων, ποὺ μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι, εἰναι καὶ τὸ μεσαιωνικό μας ἐπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μὲ τὸ δόποιο συνδέεται στενότατα τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διὰ μέσου τοῦ ἀκριτικοῦ ἐπους τὸ τραγούδι ἐπῆγε στοὺς Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στοὺς Σέρβους. "Αν τὸ τραγούδι ἀνήκῃ στὸν ἀκριτικὸ λεγόμενο κύκλῳ — καὶ αὐτό, τὸ δόποιο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας* καὶ ὁ Λεγκράν*, τὸ θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγουδιοῦ καὶ ἀκριτικοῦ ἐπους — τότε δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πῶς τὸ πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἰναι τὸ Ἑλληνικὸ καὶ πῶς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἴμου τὸ ἐμιμήθηκαν διὰ μέσου τοῦ ἀκριτικοῦ μας ἐπους.

*Ἀπὸ τὸ 1885 ποὺ γράφηκαν αὐτά, ὡς σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουσθῆ. Ἀπεναντίας. Ὁ Βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφὸς ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σοβινισμό, στὴν πολύτιμη μελέτη του γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μὲ τὴν ὅποιαν ἀνατρέχει σὲ όλες τὶς ἀρχικὲς πηγές καὶ ἔξετάζει όλες του τὶς βαλκανικὲς μορφές, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καὶ ἀποφαίνεται πῶς τὸ Ἑλληνικὸ τραγούδι εἰναι τὸ πρωτότυπο καὶ τὰ ἄλλα παραλλαγές ἦ ἀντίγραφα.

Δὲν μένει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ σύγκριση τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μὲ τὸ Ἑλληνικό. Ἀναφέρομε ἔδω τὶς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἰναι πολλὲς καὶ ὀλοφάνερες.

Τὶ γίνεται στὸ Ἑλληνικὸ τραγούδι; Οἱ ὀκτὼ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης. Ὁ Κωσταντῆς συμβουλεύει τὸν ξενιτεμὸ καὶ δίνει τὸν ὄρκο στὴ μάνα πῶς θὰ τῆς φέρη μιὰ μέρα τὴν Ἀρετή. Στὸ μεταξὺ ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἐννιὰ ἀδερφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στὸν τάφο τοῦ Κωνσταντῆ καὶ τοῦ θυμίζει τὸ

τάμα του. 'Ο Κωνσταντής, ἀκούοντας τὴ φωνή της, σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφο, παίρνει τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πηγαίνει στὴ μάνα της.

Τὸ ποίημα ἔχει καθαρὰ λογικὴ καὶ ἡθικὴ ἐνότητα, ὥστη καὶ εὐ-γένεια. Μάταια ὅμως θὰ ζητήσωμε τὶς ἀρετὲς αὐτὲς στὰ βαλκανικὰ τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καὶ τοῦτο θὰ φανῇ μόλις ἐδῶ ση-μειώσωμε τὶς ἔξης ἀτέλειες των ἦ ἀσυνέπειες :

Στὸ σερβικὸ ἡ μάνα δὲν παίζει κανένα ρόλο. Δὲν εἶναι ὁ πόνος τῆς μάνας, ποὺ κινεῖ τὸ τραγούδι. 'Η μάνα δὲν ἔζητησε νὰ τῆς φέρουν τὴν κόρη της, οὔτε ὁ Κωνσταντῆς ἀνασταίνεται γι' αὐτήν. 'Η ὑπό-σχεση ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸ μικρότερο ἀδερφὸ ὅχι στὴ μάνα, ἀλλὰ στὴν ἀδερφή, στὴν ὅποια ὑπόσχεται (χωρὶς νὰ ὄρκιζεται) πῶς μιὰ βδο-μάδα τὸ χρόνο θὰ πηγαίνουν τ' ἀδέρφια της νὰ τὴ βλέπουν ἐκεῖ ποὺ εἶναι παντρεμένη. 'Ο ἀδερφός, ποὺ πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τὴν ἀδερφή του, γιὰ νὰ τὴν ὁδηγήσῃ στὰ παντρεμένα ἀδέρ-φια της. Καὶ ὅμως ἡ ἀδερφή, ἀφοῦ ἔξαφανίστηκε τὸ φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάνας της. Κι ἐνῶ ἡ μάνα δὲν εἶχε παίξει κα-νένα ρόλο στὸ τραγούδι, οὔτε εἶχε παραπονεθῆ γιὰ τὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης της, οὔτε εἶχε ζητήσει τὸ γυρισμό, οὔτε τῆς τὸν εἶχε ὑποσχεθῆ κανένας, ἐμφανίζεται στὴ μέση τοῦ τραγουδιοῦ, γιὰ νὰ ὑποδειχθῆ τὴν κόρη της καὶ νὰ πεθάνη. Μὲ τέτοιες ἀσυνέπειες καὶ τέτοια κενὰ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ τὸ σερβικὸ τραγούδι στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἐλ-ληνικοῦ.

"Αλλὴ ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καὶ τοῦ βουλ-γαρικοῦ : Δὲν εἶναι ὁ δοσμένος ὄρκος ποὺ κάνει τὸ νεκρὸ ἀδερφὸ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο, ἀλλὰ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. 'Ο Θεός, ἀκούοντας τὴν ἀδερφή νὰ κλαίγεται, ποὺ δὲν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοὶ τὸ τάμα των — νὰ πᾶνε νὰ τὴν ἰδοῦν — τὴ λυπᾶται καὶ στέλνει ἄγγελο νὰ ξυπνήσῃ τὸν ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ μνῆμα του. "Ετσι φαίνεται πῶς δὲν τὸν ἀναγκάζει νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο του ἢ ὑποχρέωση τοῦ ὄρκου ὅπως στὸ ἐλλη-νικό, ἀλλὰ μόνο ἔνα θαῦμα.

"Οσο γιὰ τὰ καθαρῶς ποιητικὰ ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτὰ εἶναι ἀκόμη φανερώτερα. 'Αντίθετα πρὸς τὴν κλα-σικὴ λιτότητα τοῦ ἐλληνικοῦ, γεννιοῦνται στὴν πορείᾳ τοῦ μύθου των λεπτομέρειες πολλές καὶ ἀντισθητικές, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάνουν ψωμὶ γιὰ τὸν ἀναστημένο ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ δῶρα ἀπὸ τὸ σάβανό του. 'Η λεπτὴ καλαισθησία τοῦ ἐλληνικοῦ

λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. Ό μύθος πηγαίνει ἵστα στὸ σκοπό του, ἀνάμεσα ἀπὸ εἰκόνες καὶ πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὅποιες μπορεῖ νὰ προκαλοῦν τρόμο, ἀπὸ σκειαὶ ὁμως ποτὲ.

Τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι (πρώτη παραλλαγὴ) ἔχει ἔναν ἀπίστευτο παραλογισμό, ποὺ ἀποτελεῖ καταδίκη γιὰ δόλοκληρο τὸ ἔργο: οἱ ὄκτω ἀδερφοὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν κατάρα τῆς μάνας. Ἐπειδὴ πάντρεψαν τὴν ἀδερφή των στὰ ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πῶς θὰ τὴν φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τοὺς καταράστηκε νὰ σαρωθοῦν ἀπὸ τὴν πανούκλα καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιά τους καὶ ἡ κατάρα τῆς ἔπιασε.

Σὲ μιὰν ἄλλη βουλγαρικὴ παραλλαγὴ ὁ ἄνδρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιὰς καὶ ληστής, τῆς φέρνει στὸ δισάκι κομμένο τὸ κεφάλι ἐνὸς ἀπὸ τ' ἀδέρφια της. Είναι ἀπίστευτο πῶς ἔνας λαὸς πέφτει σὲ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τὴ φαντασία του νὰ τρέχῃ ἀρρύθμιστη καὶ ἀσυγκράτητη ἀπὸ τὴν ἡθικὴ εὐγένεια, πράγμα ποὺ δὲν γίνεται στὸ Ἑλληνικὸ τραγούδι. Μελαταῦτα, ἡ δεύτερη παραλλαγὴ τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτές τις ἀγριότητες. Πράγματι, σ' αὐτὸ τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι ἔχει ἐνότητα καὶ εὐγένεια, μιὰν ἀναλαμπὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ, τοῦ ὅποιου — κατὰ τὸν Βούλγαρο λαογράφο Σισμάνωφ — είναι ὁμοιόγραφο.

“Ἄσ προσθέσωμε ὅτι σὲ μιὰ βλαχικὴ παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθὼς αὐτή: ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν τάφο, πῆγε καὶ βρῆκε τὴν ἀδερφή του πιασμένη στὸ χορό. Γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὶς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τὰ σκορπᾶ καταγῆς.

Στὶς εἰκοσι ἑλληνικὲς παραλλαγὲς ποὺ δημοσίευσε ὁ Πολίτης, δὲν βλέπομε πουθενὰ τὸ τραγούδι νὰ χαμηλώνῃ σὲ τέτοιες χοντροκοπίες. Ἐξακολουθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τὸ πέταγμά του μὲ πλατιὰ φτερὰ σὲ τραγικὸ ούρανό, σὰν πουλὶ ποὺ σκίζει τὴ θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ δὲν φανερώνει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν πλαστικὴ δύναμή του.

“Ο ὁρκιός τοῦ πελμάνου” Ζαζαρίας Ηπαπτορίου

*Αύτοι σημάνει το τοπικό μετόνυμο προφτάνειν,
να μη στραφτεί την πλευρά στην οποία έχει τοποθετηθεί το σπίτι.*

TOY NEKROU ADERFOU

ΠΟΛΙΑΣ ΕΤ.

Μόνα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιούς καὶ μὲ τὴ μιὰ σου κόρη,
τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυσαγαπημένη,
τὴν εἰχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε!
Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τὴ χτενίζει,
στ' ἄστρι καὶ στὸν αὔγερινὸ ἔπλεκε τὰ μαλλιά της. 5
Προξενητάδες ἥρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα,
νὰ πάρουνε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.

Οἱ ὁχτὼ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντίνος θέλει.
«Μάνα μου, κι ἂς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
στὰ ξένα κεῖ ποὺ περπατῶ, στὰ ξένα ποὺ πηγαίνω, 10
ἄν πᾶν’ ἔμεις στὴν ξενιτιά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε».
«Φρόνιμος εἴσαι, Κωσταντή, μ’ ἄσκημ’ ἀπιλογήθης.
Κι ἂ μόρτη, γιέ μου, θάνατος, κι ἂ μόρτη, γιέ μου, ἀρρώστια,
κι ἄν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ποιὸς πάει νὰ μοῦ τὴ φέρη?».
«Βάλλω τὸν ούρανὸ κριτή καὶ τοὺς ἀγιούς μαρτύρους, 15
ἄν τύχη κι ἔρτη θάνατος, ἄν τύχη κι ἔρτη ἀρρώστια,
ἄν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ἐγώ νὰ σοῦ τὴ φέρω».

Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
καὶ μπῆκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὄργισμένοι,
κι ἔπεσε τὸ θανατικὸ κι οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ πεθάναν, 20
βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
Σ’ ὅλα τὰ μῆματα ἔκλαιγε, σ’ ὅλα μοιρολογιόταν
στοῦ Κωσταντίνου τὸ μημειὸ ἀνέσπα* τὰ μαλλιά της.
«Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,
ὅπου μοῦ τὴν ἔξοριζες τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα! 25
Τὸ τάξιμο ποὺ μοῦ ταξεῖς πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης;
Τὸν ούρανό βαλεῖς κριτή καὶ τοὺς ἀγιούς μαρτύρους,
ἄν τύχη πίκρα γὴ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρης».
‘Απὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαριὰ κατάρα,
ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντής ἐβγῆκε. 30
Κάνει τὸ σύγνεφο ἀλογο καὶ τ’ ἄστρο χαλινάρι,
καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιὰ καὶ πάει νὰ τῆς τὴ φέρη.
Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.

Βρίσκει την καὶ χτενίζουνταν ὄξω στὸ φεγγαράκι.

Ἄπο μακριὰ τῇ χαιρετᾶ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει :

35

«Ἄιντε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στὴ μάνα μας νὰ πᾶμε».

«Ἀλίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα;

«Ἄν ἵσως κι εἶναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ νά ’ρθω,
κι ἀν εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νά ’ρθω».

«Ἐλα, Ἀρετή, στὸ σπίτι μας, κι ἀς εἶσαι ὅπως κι ἀν εῖσαι».

40

Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.

Στὴ στράτα ποὺ διαβαίνανε πουλάκια κιλαηδοῦσαν,

δὲν κιλαηδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,

μόν' κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ ὁμιλία :

«Ποιὸς εἶδε κόρην ὅμορφη νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος!».

45

«Ἀκουσει, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια;».

«Πουλάκια είναι κι ἀς κιλαηδοῦν, πουλάκια είναι κι ἀς λένε».

Καὶ παρεκεῖ ποὺ πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :

«Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,

νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους!».

50

«Ἀκουσει, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,

πώς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους;».

«Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάτης καὶ φωλεύουν».

«Φοβοῦμαι σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιές μυρίζεις».

«Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν Ἄι-Γιάννη

55

καὶ θύμιασέ μας ὁ παπάς μὲ περισσὸ λιβάνι».

Καὶ παρεμπρὸς ποὺ πήγανε, κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :

«Γιά ἴδες θάμα κι ἀντίθαμα ποὺ γίνεται στὸν κόσμο,

τέτοια πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος!».

Τ' ἄκουσε πάλι ἡ Ἀρετή καὶ ράγισε ἡ καρδιά της.

60

«Ἀκουσει, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;».

«Ἀφησ', Ἀρέτω, τὰ πουλιά, κι ὅ, τι κι ἀς θέλ' ἀς λέγουν».

«Πές μου, ποὺ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποὺ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,

καὶ τὸ ξανθά σου τὰ μαλλιά καὶ τ' ὅμορφο μουστάκι ;».

«Ἐχω καιρὸ π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου ».

65

Αύτοῦ σιμά, αύτοῦ κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.

Βαριά χτυπᾶ τ' ἀλόγου του κι ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.

Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾶ, τὸ χῶμα καὶ βοῆζει.

Κινάει καὶ πάει ἡ Ἀρετὴ στὸ σπίτι μοναχή της.

Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνούς, τὰ δέντρα μαραμένα, 70

βλέπει τὸν μπάλσαμο ξερό, τὸ καρυοφύλλι μαῦρο,

βλέπει μπροστὰ στὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.

Βρίσκει τὴν πόρτα σφαλιστὴ καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα, καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.

Χτυπᾶ τὴν πόρτα δυνατά, τὰ παραθύρια τρίζουν. 75

«Ἄν εἰσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἰσαι ἔχτρος μου, φύγε, κι ἂν εἰσαι ὁ πικροχάροντας, ἄλλα παιδιά δὲν ἔχω,

κι ἡ δόλια ἡ Ἀρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα».

«Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιά μου μάνα».

«Ποιός εἶν' αὐτὸς ποὺ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάνα;».

«Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε κι ἐγώ είμαι ἡ Ἀρετὴ σου».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

Ν. Γ. Πολίτου, «Ἐκλογὴν ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ»

Λημοτικὸν

11. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ

Δέ με μέλει τώρα νὰ πεθάνω! Μὲ φτάνει ἡ ζωὴ, ἀφοῦ είδα τὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ γεννήθηκε ὁ κόσμος. Ἐδῶ καὶ στὴ Ρώμη μορφώθηκε ἡ Εύρωπη. Μικρὸς τόπος καὶ γέμισε τὴ γῆς. Ἀπὸ δῶ μᾶς ἥρθαν καὶ νοῦς καὶ σκέψη κι ἰδέες. Αὔτὴ μᾶς ἔκαμε ἀθρώπους. Ἀθήνα τὴ λὲν καὶ ποτὲς ὄνομα στὸν κόσμο, μὲ τόσο λίγες συλλαβές, δὲ σήμανε τόσα. Φτάνει τ' ὄνομά της νὰ πῆσι καὶ τὰ λέσ σόλα. Μὲ σέβας τὸ χῶμα της νὰ πατήσης, ἐσὺ ποὺ ἔρχεσαι σὲ τέτοια χώρα: τὸν οὐρανὸ ποὺ βλέπεις, τὸν ἔβλεπαν καὶ τότες οἱ μεγάλοι τὸν ὄριζοντα ποὺ κοιτάζεις μὲ τόση χαρά, τὸν κοίταζαν τὰ μάτια τους κάθε μέρα. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμοσφαίρα γεννιοῦνταν οἱ φωτερὲς ἰδέες, ἔβγαιναν ποίηση καὶ φιλοσοφία. «Όταν ἀνέβαιναν οἱ γενναῖοι στὴν Ἀκρόπολη ἀπάνω, τὴν ἴδια θάλασσα θωροῦσαν ποὺ θωρεῖς τώρα κι ἐσύ.

Μὲ πόση χάρη, μὲ πόση νοστιμάδα ἀράδιασε ἡ φύση τοὺς λόφους καὶ τὰ βουνάκια πού βλέπεις γύρω γύρω στὴν Ἀθήνα. Τί ὥραία, τί χαρευτικὴ μορφὴ κατόρθωσε νὰ τοὺς δώσῃ! Μὲ τί γλύκα, μὲ πόση ἀγάπη τζουγράφισε κάθε γραμμή. Μὲ πόσο ρυθμὸ καὶ μέτρο, μὲ πόση ἀρμονία ἔγλυψε τὴ γῆς, ἔστρωσε τὰ περιγιάλια καὶ στρογγύλωσε τοὺς γιαλούς! Στόλισε τὴν Ἀθήνα μὲ τὶς πιὸ χαριτωμένες, μὲ τὶς πιὸ ἀπαλές της ὄμορφιές. Τὴν ἔκαμε μὲ πόθο καὶ χαρά, τὴ συγύρισε σὰν παιδί της. Τὰ 'χει ὅλα ταιριασμένα· ἐδῶ τ' ἀριστουργήματα τῆς τέχνης φαίνουνται σὰ νὰ βγῆκαν ἀπὸ τὸ χῶμα, σὰ νὰ εἶναι τοῦ τόπου γεννήματα, ἀφοῦ καὶ τὰ πλάσματα τῆς φύσης ἔχουν τόση φαιδρότητα καὶ τέχνη.

Αἰώνια χώρα θὰ μείνης — καὶ μὴ σὲ μέλη! Μπορεῖ νὰ σὲ καταπατήσουν οἱ βαρβάροι, μπορεῖ τὰ σκυλιὰ στὸν Παρθενώνα σου νὰ χυθοῦν. "Ησυχη νὰ εἶσαι! Θὰ καταστραφοῦν τὰ σκυλιὰ καὶ θὰ χαθοῦν οἱ βαρβάροι· μιὰ μέρα θὰ δέρνουνται καὶ θὰ κλαίν τὴν τόση τους τόλμη. 'Εσύ πάντα θὰ βασιλεύῃς· ἐσύ θὰ στέκεσαι παντοτινά, γιατὶ ἐσένα πάντα σὲ κοιτάζει ἡ γλαυκομάτα μεγάλη θεά, γιατὶ ἐσένα πάντα σὲ προσέχει τὸ πελώριο μάτι τοῦ Δία!

"Εδῶ ζοῦσε λαός μοναδικὸς στὴν ἱστορία. "Αλλος δὲ θὰ βρεθῇ ποὺ νὰ τοῦ μοιάξῃ· μποροῦμε νὰ τὸ 'χουμε καύκημα καὶ δόξα, μολονότι κι ἐμεῖς δὲ θὰ τοῦ μοιάζουμε ποτές. 'Ο πιὸ πρόστυχος ἀθρωπὸς ἐνιωθεί μέσα του τί θὰ πῆ τέχνη καὶ ποίηση, ἥξερε, χωρὶς νὰ τοῦ τὸ μάθη κανείς, ποιὸ εἶναι τὸ καλὸ καὶ τ' ὥρατο. Δὲν εἶχε δάσκαλο παρὰ τὴ φύση. Γιὰ νὰ γίνοιν ἔργα μεγάλα, δὲ φτάνει ἔνας μόνο νὰ τὰ κάμη· χρειάζεται ἡ συνέργεια δλωνῶν· πρέπει νὰ τὰ καταλάβουν ὅλοι κι ὅλοι νὰ τ' ἀρέσουν. Καλλιτέχνης ἦταν ὁ λαὸς ὅλος. Σὲ κάθε πέτρα χάραξε τὴν ἰδέα του· ὁ νοῦς του μπῆκε σὰ βούλα μέσα σὲ κάθε μάρμαρο, σὲ κάθε στίχο. Στοὺς ναοὺς καὶ στὰ βιβλία, στοῦ Παρθενώνα τὸ μέτωπο καὶ τὶς κολόνες, μᾶς ἀφῆσε τὴν καλύτερή του διδαχή. Μᾶς ἔμαθε τί θὰ πῆ εἰλικρίνεια καὶ τέχνη. Ψευτίες ἐδῶ δὲν ἔχει· δὲν ἔχει πολύπλοκες τεχνουργίες· βάλε μιὰ πέτρα ἀπάνω στὴν ἄλλη καὶ βγῆκε ὁ Παρθενώνας. Πιὸ ἀπλὰ μέσα, πιὸ ἀπονήρευτοι τρόποι δὲ γίνουνται. 'Ο Ἀθηναῖος δὲ γύρευε νὰ θαμπώσῃ τὸν κόσμο, νὰ μᾶς γελάσῃ μὲ τέχνες, μὲ σοφίες καὶ μὲ γύρους. Δὲν ἦταν ὁ σκοπός τους νὰ φαντάζουν. "Ενα μόνο κυνηγοῦσαν, πῶς νὰ ποῦν τὴν ἰδέα τους, πῶς νὰ τὴν παραστήσουν ἀπλὰ καὶ φυσικά, γιὰ νὰ τὴν καταλάβῃ ὁ καθένας·

δὲν τοὺς ἔμελε γιὰ τίποτις ἄλλο, κι ἵσια ἵσια, γιατὶ δὲν εἶχαν ἄλλο σκοπό, κατόρθωσαν κι εἴχαν τόση τέχνη.

Τὴν Ἀκρόπολη τὴν εἶδα ὅπως βέβαια δὲν τὴν εἶδε κανένας ξένος· γιὰ τοῦτο σᾶς μιλῶ μὲ τόση ζωηρότητα. Νὰ μάθετε τί τρέχει ἵσως δὲν τ' ἀποδείχνω, μὰ πολὺ μ' ἀρέσουν οἱ ἀρχαῖοι. (. . .).

"Αμα ὁδειάσω λίγη ὥρα τὸ χειμώνα, — ὅταν πέφτουν ὄξω τὰ χιόνια πηχτὰ πηχτὰ καὶ κάθουμαι ἥσυχα κοντὰ στὴ φωτιά μου, — πολὺ μ' ἀρέσει νὰ κουβεντιάζω μὲ τοὺς ἀρχαῖους! Πιάνω ἔνα βιβλίο καὶ τὰ λέμε. Πόσα γέλια κάμνουμε μαζί! Πόση χαρὰ μὲ περεχύνουν τὰ λόγια τους! Πόσο θυμώνω, ἄμα θυμώσουν· πόσο κλαίω, ἄμα δακρύσουν· πόσο μὲ διασκεδάζουν τὰ παραμύθια τους καὶ πόσο μὲ γλυκαίνει τὴν ψυχή ἡ καλή τους, ἡ ψηλή τους φιλοσοφία καὶ ποίηση. Τὰ χουμερού καλὰ μαζί. Δὲν κάμνουν τὸν περήφανο· φτάνει νὰ τοὺς ἀγαπᾶς μὲ τὴν καρδιά σου, νὰ μὴν τοὺς ἔχῃς γιὰ σοφολογιότατους καὶ μὲ πολλὴ καλοσύνη σὲ ξεσκεπάζουν τὶς ιδέες τους, σὲ φανερώνουν τὶς όμορφιές τους καὶ πιάνουν τὰ λόγια. Πολὺ μ' ἀρέσουν οἱ ἀρχαῖοι! "Ολο πιθυμοῦσα ν' ἀνταμωθοῦμε καμιὰ μέρα.

Τ' ἀξιώθηκα κι αὐτό, ὅ τι πάτησα στὴν Ἀθήνα. Κόντευε μεσημέρι· γρήγορα γρήγορα ἔτρεχε ὁ καθένας ἀπὸ τὴ ζέστη νὰ χωθῇ μέσα στὰ κελάρια. "Ετσι κρύφτηκαν ὅλοι καὶ στοὺς δρόμους δὲ φάνουνταν πιὰ ψυχή. 'Ο ἥλιος φωτοβολοῦσε, ποὺ σὲ θάμπωνε τὰ μάτια. "Ολα τὰ βλεπεις κάτασπρα, ἡ Ἀθήνα γυαλίζε σάν τὴ ζάχαρη· ἔλεγες ποὺ εἶχε χλωμιάσει κι ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν ἀντηλιά. Ήσυχία δὲν ἔχω στὸ ταξίδι· πρέπει νὰ εἰμαι πάντα στὸ ποδάρι. Σηκώθηκα λοιπὸ νὰ πάω στὴν Ἀκρόπολη. Προτοῦ ν' ἀνεβῶ, στάθηκα κάτω μιὰ στιγμὴ καὶ κοίταξα ἀπάνω, νὰ διῶ. Τὶ βλέπω; ὅλους τοὺς ἀρχαῖους μαζωμένους στὴν Ἀκρόπολη, ξιπόλητους κι ἀσπροντυμένους, μὲ τοὺς μακριοὺς χιτῶνες. Τὰ πρόσωπά τους ἦταν κάπως χλωμά, μὰ πάντοτες ὥρατα. Προχώρησα καὶ τοὺς εἶδα ἀπὸ πιὸ κοντά. Περπατοῦσαν καὶ μιλοῦσαν ἀναμεταξύ τους. (. . .). "Αλλοι πάλε ἔρχουνταν ἵσια μὲ κάτω, στοῦ Διόνυσου τὸ θέατρο, καθούνταν γύρω γύρω στὰ σκαμνιὰ καὶ πρόσμεναν — ποιὸς ξέρει τί; ἵσως καμιὰ παράσταση ποὺ δὲ θὰ γίνη ποτές. "Αλλοι ἦταν καθισμένοι μὲ τὴν ἀράδα στὰ σκαλοπάτια τοῦ Παρθενώνα, κοίταζαν τὸ χόρτο ποὺ εἶχε φυτρώσει στὶς πέτρες ἡ θωροῦσαν τὴ θάλασσα μπροστά τους. Είχαν όμιλίες κι ἔσκυφτε ὁ ἔνας νὰ πῆ κάτι τ' ἄλλουνοῦ. 'Ο Σωκράτης ἔτριβε

τὰ γόνατά του· θυμοῦνταν ποὺ τρίβοντας τὰ γόνατά του εἶχε πεθᾶνει καὶ γλυκὰ χαμογελοῦσε. Τί καλὸς ἐκεῖνος ὁ Σωκράτης! Χαίρουνταν ὅλοι τους νὰ τὸν ἀκοῦν. Ἡταν ἔνα γλέντι γιὰ τὸν κόσμο. Ἐπρεπε νὰ διῆς τὸν ἥσυχο τὸ γέρο, ὅταν εἶχε στὸ νοῦ του νὰ πῆ καμιὰ νοστιμάδα ἢ νὰ κάμη κανένα χωρατό· τότες ἡταν ποὺ ἔβγαζε ἀπὸ τὸ στόμα του λόγια γεμάτα ἰδέες μεγάλες καὶ πανάγιες ἀλήθειες. Παιζούντας καὶ σὰ νὰ μὴν προσέχῃ ἔλεγε τὰ πιὸ σοθαρὰ πράματα. Σὲ τέτοιες ὥρες εἶχε μάλιστα τὸ συνήθειο νὰ κατεβάζῃ τὰ φρύδια καὶ νὰ πετᾶ στραβά μιὰ ματιά, τάχατις σὰ νὰ 'καμνε τὸ σπουδαῖο ἢ τὸ θυμωμένο. Ὁ Πλάτωνας τὸν πείραζε λέγοντας πῶς μοιάζει ταῦρος.

‘Ο ‘Ηρόδοτος, μὲ χάρη μοναδική, διγοῦνταν παρέκει κάτι ιστορίες ποὺ τελειωμὸ δὲν εἶχαν. Κάθουνταν τὰ Ἐλληνόπαιδα τριγύρω καὶ τὸν ἄκουγαν ὅλοι σὰν παππού τους. Σκυθρωπὸς σὰν τὸ λιοντάρι, ὁ Θουκυδίδης μελετοῦσε. Γύρευε θεμέλια, γιὰ νὰ στυλώσῃ τὴν ἀλήθεια. Μάζωνε πληροφορίες ἔδω κι ἐκεῖ, ρωτοῦσε τοὺς στρατιῶτες, μιλοῦσε

τοὺς γέρους, πολεμοῦσε νὰ διαβάσῃ τὶς ἐπιγραφές καὶ τὰ μνημεῖα. Κάποτες χαμογελοῦσε τὸ λιοντάρι· ἔβλεπε ποὺ τὸ ἔργο του εἶχε μείνει στοὺς αἰῶνες καὶ ποὺ μοναχός του, πρὶν ἀκόμη μάθη ὁ κόσμος τί θὰ πῆ ἐπιστήμη καὶ κριτικὴ τέχνη, εἶχε δείξει τὴν ἀληθινή, τὴ μόνη μέθοδο τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ιστορίας.

Ἐνας γέρος, μὲ τὰ μαλλιά σὰν τὸ χιόνι, ἥμερα καὶ γλυκὰ τραγουδοῦσε κάπου κάπου τῆς ἀνοιξῆς τὴν καλοσύνη, τοῦ ἀηδονιοῦ τὴ λαλιά, τοῦ Κολωνοῦ τὴν ὡραιότητα καὶ τὴν ἀσπράδα. Ἡταν ὁ Σοφοκλῆς, ὁ μεγαλύτερος ἀπ’ ὅλους, ὁ Σοφοκλῆς ποὺ ἀναφτε ἡ καρδιά του καὶ ποὺ ἔβγαζαν οἱ στίχοι του φωτιά, κάθε φορὰ ποὺ μιλοῦσε γιὰ τὴν οὐράνια Δίκη, γιὰ τὶς Ἐρινύες ποὺ τοὺς φονιάδες φονεύουν· κρύφτουνται οἱ Ἐρινύες μέσα στὰ λαγκάδια καὶ στοὺς βράχους — κι οἱ βράχοι θὰ καταντήσουν τρομάρα γιὰ ὅσους δὲν εἶδαν ποὺ πίσω ἀπὸ τοὺς βράχους εἶναι κρυμμένες οἱ χαλκόποδες θεές. Ὁ καλὸς ὁ Αἰσχύλος μονολογοῦσε· πότε τὸν ἔβλεπες σὰν ἱερέας νὰ λειτουργᾶ, πότε νὰ πολεμᾶ σὰ στρατιώτης. Συνήθιζε ποὺ καὶ ποὺ νὰ βάζῃ στὶς τραγωδίες του μέσα καὶ δυὸ τρεῖς ξένες λέξεις· τὶς εἶχε μάθει στοὺς περσικοὺς πολέμους. Ἀπὸ μακριά, ὁ Εύριπίδης τοὺς κοίταζε καὶ τοὺς δυσό. Γελοῦσε σὰν τὸ μαριόλο. “Οταν ἔκλαιγε, ἔκλαιγε σατυρικά. Κανεὶς ὄμως δὲν εἶχε τὴ φωνή του, κανεὶς δὲν εἶχε τὸ πάθος του, ἀμα ἔψαλνε τὴν ἀγάπη. ”Εγραφε κείνη τὴν ὥρα μιὰ στροφὴ κι ἀντιστρο-

φή γιατί μιά του τραγωδία· μολοντοῦτο δὲν ἔμοιαζε λυπημένος. Ἡταν ὅλος χαρὰ καὶ μὲ φάνηκε πώς τὰ ἔξυπνά του τὰ μάτια μιλοῦσαν κι ἔλεγαν κρυφά κρυφά· — «Στάσου, νὰ τοὺς πιάσουμε τοὺς Ἀθηναίους μὲ τοὺς δωρισμοὺς ποὺ ὄλο γυρεύουν. Κανένα χορὸν νὰ τοὺς φτιάξω, ποὺ τίποτις νὰ μὴν καταλάβουν οὕτε κεῖνοι οὕτε οἱ σοφοὶ Εύρωπαιοι κατόπι». Ο Ἀριστοφάνης δὲν τοῦ τὰ μασοῦσε· τὸν ἔκαμνε κουρέλι. Τά λεγε χοντρὰ κι ὡστόσο πάντα μὲ χάρη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔσκαναν ἀπὸ τὰ γέλια.

Ο Περικλῆς, ὁ ἀληθινὸς πατέρας τῆς δημηγορικῆς τέχνης, μ' ἓνα του λόγῳ κόρωνε τὸ λαὸν ἥ τὸν ἡσύχαζε πάλε· γίνουνταν ἀστραπῆ καὶ βροντή, ἀναποδογύριζε τὴν Ἑλλάδα — κι ἔμοιαζε θεός. Ο Δημοσθένης, ἄλλο θεριό. "Αχ! τί φωνὴ ἦταν ἐκείνη! Σὰν τὶς φλόγες πετοῦσαν τὰ λόγια του κι ἀναφταν τὶς καρδιές· ἦταν πυρκαϊά. (. . .).

Ο φίλος ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε ὄλλες φροντίδες. Κοίταζε πῶς νὰ πλουτίσῃ τὸν ἀθρώπινο νοῦν, πῶς νὰ χωρέσῃ τὸ κεφάλι τοῦ ἀθρώπου πιότερη μάθηση, πιότερες γνῶσεις, πῶς νὰ καταλογήσῃ ὅσα ξέρει, πῶς νὰ κάμη τὴν ἐπιστήμη νὰ προδέψῃ· στάθηκε ὁ πρῶτος δάσκαλος τῆς Εὐρώπης. Περπατοῦσε μὲ τοὺς μαθητάδες του κι ἔλεγε λόγια ποὺ μποροῦσε κι ὁ Πλάτωνας νὰ τ' ἀκούσῃ. Τὰ σημείωναν οἱ μαθητάδες γρήγορα γρήγορα καὶ στὰ πεταχτά· ἔτσι σώθηκαν πολλὰ τοῦ Ἀριστοτέλη. "Οταν τὰ βλέπουμε τυπωμένα, μᾶς ἔρχουνται κάπως ξερά καὶ ψυχρούτσικα· μὰ τώρα ποὺ τὸν ἄκουγα, ποὺ τὸν εἶχα μπροστά μου, ἔνιωθα τὴν καλοσύνη του ὄλη, τὴν τρυφερή του ψυχή, τῆς καρδιᾶς του τὴ γλυκύτητα καὶ τὴ χάρη. Ποιὸς μπόρεσε ποτὲς καὶ ποιὸς θὰ μπορέσῃ νὰ μιλήσῃ μὲ τόση ἀγάπη καὶ μὲ τόσο ὑψος γιὰ τὸ Θεό; Ποιανοῦ μάτια εἶδαν τόσο καθαρὰ καὶ χάρηκαν τόσο πολὺ νὰ διοῦν τὴ Δικιοσύνη; Τὴν ὄψη της, λέει, μήτε ὁ ἑσπερινὸς τὴν ἀξίζει μήτε ὁ αὐγερινός· ἡ φύση τόσο ὡραία δὲν εἶναι! Ποιὸς ἐννόησε καλύτερα ποὺ ἡ ἐνέργεια εἶναι ὁ γενικὸς νόμος τοῦ κόσμου; Κι ὅταν κλαῖς κι ὅταν ἔχης κανέναν καημὸν καὶ λυπᾶσαι, ἔλεγε τὴν ὡρα ποὺ τὸν ἄκουγα στὴν Ἀκρόπολη, μπορεῖ μολοντοῦτο νὰ μὴν εἶσαι δυστυχισμένος, ἀφοῦ μέσα σου νιώθεις τὴν ψυχή σου κι ἐνεργά. Κανένας καρδιογνώστης δὲν ἀνάλυσε μὲ τέτοια δύναμη κι ἀλήθεια κάθε πάθος τῆς καρδιᾶς μας. Δὲ βρέθηκε ὄλλος σὰν τὸ Σταγειρίτη, γιὰ νὰ ξεδιαλύνη τὰ μυστικά τῆς ἀθρωπότητας καὶ τῆς ζωῆς. Κανεὶς δὲν εἶχε κρίση πιὸ σωστὴ καὶ νοῦν πιὸ γενναῖο. Τόσο λαμπρὰ δὲ μίλησε κανεὶς γιὰ τὴ

φιλία; ποὺ δὲν ἀρέσει τὴ μοιναξιὰ καὶ ποὺ χαίρεται περισσότερο μὲ τὴν ἀγάπη ποὺ χαρίζει παρὰ μὲ τὴν ἀγάπη ποὺ παίρνει. "Ανοιγε ἡ καρδιά μου νὰ τὸν ἀκούω. Μ' ἔρχουνταν ὅλο νὰ πάω νὰ τοῦ φιλήσω τὸ χέρι.

'Ο Ξενοφώντας κι ὁ Πλάτωνας φιλοτιμοῦνταν ποιὸς θὰ μιλήσῃ πιὸ καλὰ γιὰ τὸ Σωκράτη. 'Ο Ξενοφώντας τὰ ἔλεγε στρατιώτικα κι ἀπλά. 'Ο Πλάτωνας ἔβαζε καὶ τὸν Πλάτωνα μέσα. Φαιδράιονταν ἡ ψυχὴ μὲ τὴ μιλιά του. "Όλα του τὰ λόγια ἦταν ἐνα χαμογέλιο. Δὲν κοίταζαν τὰ μάτια του καταγῆς· ἔλεγες μάλιστα πῶς μόλις πατοῦσε τὸ χῶμα. Κοίταζε ψηλὰ ψηλὰ στὸν οὐρανό, σὰ νὰ γέμιζε φῶς ὁ μεγάλος του νοῦς. Σὲ φαίνουνταν ποὺ θωροῦσε, μέσα μέσα στὰ γαλάζια· τ' οὐρανοῦ, δλωνῶν τῶν πραμάτων τὴ μορφὴ καὶ τὶς ἰδέες, καὶ τὸν περεχοῦσε ἑξαίσια χαρὰ ποὺ τέλος ξεσκεπάζουνταν μπροστά του ἡ ἀλήθεια.

Πίσω στὸν Παρθενώνα ἦταν ἵσκιος καὶ στὸν ἵσκιο μέσα κάθουνταν οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ὁ Παρμενίδης ὁ Ἐλεάτης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Ξενοφάνης. Λίγο λίγο προχωροῦσαν· ὁ ἥλιος ὅξω εἶχε τόση δύναμη, τόσο φῶς, ποὺ τὸ μέρος ἐκεῖνο φαίνουνταν ἀκόμη πιὸ μαῦρο· ἔμοιαζε σὰ νὰ ἦταν κανένα βαθὺ βαθὺ σκοτάδι· ἔλεγες πῶς ἔβγαιναν οἱ φιλοσόφοι μέσα ἀπὸ κανένα χάος καὶ πῶς πίσω τους εἴχανε νύχτα καὶ καταχνιά. "Οσο πρόβαιναν ὄμως, τόσο πιότερο ἔλαμπε, τόσο πιότερο γέμιζε ἀχτίδες τὸ πρόσωπό τους. 'Ο Ἡράκλειτος μιλοῦσε γιὰ τὰ ποτάμια ποὺ τρέχουν καὶ γιὰ τὸν κόσμο ποὺ σὰν ποτάμι περνᾶ. 'Ο Δημόκριτος βαστοῦσε στὰ δάχτυλά του κάτι ἄτομα μικρὰ μικρά, γύρευες νὰ τὰ κόψῃ καὶ δίδασκε πῶς δλα ξαναγεννιοῦνται. Γιὰ τοῦτο χαίρουνταν καὶ γελοῦσε. 'Ο Ἀναξαγόρας τοὺς κοίταζε κι ἔλεγε πῶς χρειάζεται Νοῦς, γιὰ νὰ στρώσῃ τὸν κόσμο, γιὰ νὰ συγυρίσῃ τὴ φύση, γιὰ νὰ ξεχωρίσῃ τ' ἄτομα καὶ νὰ ζωντανέψῃ τὴν ὑλη. Μὲ πόση διάνοια, μὲ πόση κρίση καὶ γνώση, πρῶτοι τους ἐκεῖνοι, ὅταν ἀκόμη σώπαιναν οἱ γλῶσσες καὶ τὰ κεφάλια, κατάλαβαν τὴν ὑπαρξη καὶ τὴ φύση, εἶδαν πῶς μιὰ καὶ μόνη ἀρχή, ἔνας γενικὸς νόμος κυβερνᾷ τὸν κόσμο, πῶς δὲ οὐρανὸς κι ἡ γῆς, πῶς δλα τὰ φαινόμενα ποὺ βλέπεις είναι τὸ ἴδιο πράμα καὶ μέσα τους ἔχουν ἐνα σύστημα μοναδικὸ ποὺ ἐνώνει τὸ καθετίς τὸ ἔνα μὲ τ' ἄλλο. Πολὺ πιὸ σοφοί, πολὺ πιὸ μεγάλοι στάθηκαν ἐκεῖνοι κι ἀπὸ τὸ Σωκράτη κι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Κουβέντιαζαν κρυφὰ κρυφὰ ἀναμεταξύ τους καὶ δὲν μποροῦσες ν'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

άκούστης τί έλεγαν. Κοντά στους φιλοσόφους καὶ λίγο πιὸ πίσω, γιατὶ ἔμοιαζαν ἀκόμη πιὸ παλιοί, στέκουνταν ἔνα σωρὸ τραγουδιστάδες. 'Ανέβαιναν κι ἐκεῖνοι στὴν Ἀκρόπολη. "Ερχουνταν ἀπὸ τὴν Αἰολίδα κι εἶχαν περάσει κάμποσα χρόνια στὴν Ιωνία. Διγοῦνταν παραμύθια τοῦ λαοῦ κι ἀθάνατες ἴστορίες. Εἶχαν ὅλοι τους στὸ μέτωπο γραμμένο τὸ ἴδιο ὄνομα, "Ομηρος. "Ενας ὅμως ποὺ ἔμοιαζε σὰ λοχαγός, περπατοῦσε μπροστά, ἔκρυψε τοὺς ἄλλους μὲ τὴ μεγάλη του ράχη, μὲ τ' ὠραῖο του τὸ κεφάλι καὶ τοὺς περιμάζωνε πίσω του μὲ τρόπο ποὺ δὲν τοὺς ἔβλεπες πιὰ καὶ ποὺ φαίνονταν ὁ μόνος "Ομηρος ἐκεῖνος νὰ εἴναι. Οἱ φιλοσόφοι κι οἱ τραγουδιστάδες εἶχαν ὅμιλίες. "Ελεγαν οἱ φιλοσόφοι" — «Ο νοῦς τοῦ ἀθρώπου ἦταν κοιμισμένος· πρῶτοι τοῦ δώσαμε ζωή. Φιλοσοφία δὲν ἤξερε καὶ τοῦ μάθαμε φιλοσοφία». — "Ελεγαν οἱ τραγουδιστάδες" — «Ἡ φαντασία τοῦ ἀθρώπου ἦταν κοιμισμένη· πρῶτοι τῆς δώσαμε ζωή. Ποίηση δὲν ἤξερε καὶ τοῦ μάθαμε ποίηση». 'Αθάνατα λόγια! 'Αθάνατος ὁ λαὸς ποὺ μπόρεσε μιὰ μέρα νὰ τὰ πῆ!

Τί νὰ σᾶς τὰ πολυλογῶ; Τί νὰ περάσω ἔναν ἔναν ὄσους ἀπάντησα στὴν Ἀκρόπολη; "Ολες οἱ δόξεις τῆς Ἑλλάδας βρίσκουνταν ἐκεῖ πέρα . . .

«Τὸ εἰδικὸν»

Γιάννης Ψυχάρης

12. Η ΡΩΜΑΙ·ΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ, Η ΚΑΤΑΦΡΟΝΕΜΕΝΗ

'Εδω στὴν Ἀνατολὴ καὶ πρὸ πάντων στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουνε πλῆθος λαϊκοὶ τεχνίτες ποὺ ζήσανε στὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰώνα καὶ ποὺ 'ναι ὀλότελα ἄγνωστοι στοὺς ἀνθρώπους τῆς τέχνης. Κανένα φωτισμένο μάτι δὲν ἔπεσε ποτὲ ἀπάνω στ' ἀριστουργήματά τους. 'Ο ἀρχαιολόγος ἔφταξε ἵσαμε τὴν ἀλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἥ λίγο παραπέρα καὶ σταμάτησε, ξοφλώντας μὲ τὰ λόγια «παρακμὴ καὶ θάνατος».

Μεγάλη πλάνη νά 'χῃ κανένας τὴν ἰδέα πώς ἡ τέχνη ἀνθίζει ὅσο ἀνθίζει κι ἔνα κράτος καὶ πώς πέφτει μαζὶ μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ παρακμή του. Στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ὑπάρχει ἀκμὴ τῆς ζωγραφικῆς στὴν ἀνατολικὴ χριστιανοσύνη. Οἱ ράτσες ποὺ βρεθήκανε κάτ' ἀπὸ τὸν Τούρκο, χριστιανοὶ ὅλοι τους, δὲν πά-

ψωνε νὰ κάνουνε τέχνη ἵσαμε τὸν ΙΘ' αἰώνα, δηλαδὴ ἵσαμε τὶς μέρες μας.

Σὲ τοῦτα τὰ χρόνια τῆς λεγόμενης «παρακμῆς», ἀγράμματοι καλογέροι καὶ λαϊκοὶ φτιάξανε «εἰκονογραφικούς τύπους», ὅπως τοὺς λένε, πολὺ σπουδαίους καὶ σύμβολα πιὸ βαθιὰ ἀπὸ πολλὰ πού 'χανε δημιουργηθῆ πρωτύτερα. Γιὰ παράδειγμα φέρνω τὸν ἄγιο Γιάννη Πρόδρομο, ποὺ τὸν παρασταίνουνε σὰν ἔχωτικὸ δρυνίο, μαῦρο καὶ μὲ φιλὰ ποδάρια, μὲ κεφάλι ἀναμαλλιασμένο, σὰ ληστὴ ἢ ἀρματολό, μὲ κάτι φοβερὲς φτεροῦγες. Στέκεται ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἄγριες ράχες ἀπὸ στουρναρόπετρα, ἔχοντας γερμένο τὸ κορμί του κατὰ μπρός. Μὲ τὸ 'να χέρι του ἀνασηκωμένο ψηλά, μιλάει στὸν Χριστό, ποὺ προβάλλει μέσ' ἀπὸ τὸν οὐρανό. Στὰ ποδάρια του, μέσα σὲ μιὰ λεκάνη, είναι τὸ κομμένο κεφάλι του· κι ἐκεῖνο δείχνοντας τοῦ Χριστοῦ, τοῦ λέγει τὸ παράπονό του, γραμμένο σ' ἓνα χαρτὶ ποὺ κρατάει ἀπὸ τ' ἄλλο χέρι: «Βλέπεις, Γιὲ τοῦ Θεοῦ, τί παθαίνουνε ὅσοι ἐλέγχουνε τὰ σφάλματα ἐκεινῶν ποὺ δὲν παραδέχουνται τὰ λάθη τους! Κοίταξε τὸ κεφάλι μου, δ 'Ηρώδης μοῦ τὸ 'κοψε γιὰ σένα!». Αὔτὸ τὸ παράξενο φτερωτὸ πλάσμα σὲ καρφώνει στὸν τόπο. Κατὰ τὴν ἴδεα μου, σπάνια δ ἄνθρωπος φτιάνει δημιουργήματα μὲ τέτοιο βάθος.

Στὴν Ἰδια βασανισμένη ἐποχὴ ποὺ εἶπα, βλέπει κανεὶς κι ἄλλα τέτοια λαϊκὰ ἔργα, γιομάτα πάθος, ὅπως είναι ὁ ἀβάς Σισώης, ποὺ στέκεται ἐκστατικὸς μπροστὰ στὸν τάφο λέγοντας: «Βλέποντάς σε, τάφε, ἀνατριχιάζω! Μηδὲ ὁ Μεγ' -'Αλέξαντρος δὲ γλίτωσε ἀπὸ σένα!». Πλῆθος ἄλλα τέτοια ἀριστουργήματα γινήκανε τὰ τελευταῖα χρόνια, ποὺ θὰ τὰ γράψω σὲ ἴδιαίτερο βιβλίο.

Στὴν ἐποχὴ τῆς σκλαβιᾶς σχηματίστηκε ἔνα παράξενο πνεῦμα, βαθὺ καὶ πολὺ λεπτό, τὸ ρωμαίικο, «ρούμ» τούρκικα. Οἱ χριστιανοὶ ποὺ βρεθήκανε κάτ' ἀπὸ τὸν Τούρκο εἴχανε αὐτὸ τὸ πνεῦμα. Οἱ ζωγραφιὲς μέσα στὶς ἐκκλησὶες είναι γιομάτες πάθος καὶ παλικαριά. Τὸ λαϊκὸ πνεῦμα ποὺ βασιλεύει μέσα σὲ τούτη τὴ βάρβαρη ἐποχή, τοὺς δίνει βάθος καὶ ἐσωτερικότητα.

Τότες είναι ποὺ οἱ λιγνές φιγοῦρες, ὅποὺ φανερώνουνται σὰ φαντάσματα ἀπάνω στοὺς τοίχους τῆς σκοτεινῆς ἐκκλησιᾶς, παίρνουνε μιὰ ζωηρὴ .κίνηση, οἱ πολεμῖστες ξαφνιασμένοι περπατῶνται μὲ τὰ ποδάρια ἀνοιχτὰ καὶ κινούμενα σὰν σὲ μάχη, μὲ τ' ἄρματα καὶ τὰ

ροῦχα ἀνεμίζοντας στὸν ἄγέρα, μὲ τὸ σπαθὶ δξ' ἀπὸ τὸ θηκάρι. Οἱ προφῆτες στὸ θόλο, γύρω στὸν Παντοκράτορα, δὲ στέκουνται ἀκίνητοι ὅπως στ' ἀρχαιότερα χρόνια, παρὰ τρέχουνε φτεροπόδαροι, μ' ἀνοιχτὰ σκέλια, γύρω ἀπὸ τὸν κύκλο ποὺ ἀπὸ μέσα του προβάλλει ὁ Χριστός, δείχνοντάς τον μὲ τὸ 'να χέρι ἀνασηκωμένο καὶ κοιτάζοντας συχνὰ πρὸς τὰ πίσω, ἀπαράλλαχτα ὅπως ἐκεῖνες οἱ φτεροπόδαρες φιγοῦρες στ' ἀρχαῖα ἀγγεῖα.

Τότε είναι ποὺ οἱ καβαλάρηδες πολεμάρχοι "Ἄγιος Γιώργις κι "Άγιος Δημήτρης, ἀπάνω στ' ἄτια τους πού 'χουνε τὰ φουσκωμένα στήθια, τὰ στρογγυλὰ καπούλια καὶ τὴν οὐρὰ δεμένη κόμπο, περπατῶντας ἀντάμα ἀγκαλιασμένοι μέσα σὲ ντερβένια, σκεπασμένοι κι οἱ ἕδιοι καὶ τὰ φαριά τους μ' ἔνα σωρὸ βάρβαρα στολίδια, φοῦντες καὶ χάμουρα.

Τότε πρωτοφαίνεται ὁ μελαγχολικὸς καὶ γλυκὸς τύπος τοῦ παλικαριοῦ μὲ τὸ σεμνὸ μουστάκι στριμμένο ἀλαφρά, ποὺ τὸν βλέπει κανένας ύστερότερα, στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης, μὲ τὰ μακριὰ μαλλιά, μὲ τὸ βαθὺ θλιμμένο βλέμμα, ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Γκούρας, ὁ Φωτούμαρας, ὁ Διάκος, οἱ Μαυρομιχαλαῖοι κλπ., αὐτὸ τὸ παράξενο σουλούπι, ἀρχαῖος καὶ μαζὶ βάρβαρος, φερμένος ἀπὸ τὴν Ἀσία κι ἀδερφωμένος μὲ τὸ ντόπιο αἷμα, ἀπόγονος «τῶν ἀντρειωμένων ἀρχαίων Ἑλλήνων».

'Ο «ἀρχαῖος Ἑλληνας» είναι πάντα μέσα στὴ φαντασία τοῦ λαϊκοῦ μάστορα, καὶ τὸν ζωγραφίζει μ' ἔναν τρόπο φοβερό. Περικεφαλαῖες μὲ φανταστικὰ σκέδια, πού 'χουνε ἀπάνω τους φτερὰ σὰ φλόγες, θώρακες γιομάτοι πλουμίδια, μὲ μέδουσες στοὺς ὄμοις καὶ στὸν ἀφαλό, μὲ φουστανέλεις φαρδιές καὶ πετούμενες, μὲ χαντζάρια γυριστά, μὲ τουζλούκια* κεντημένα. Τ' ἀνοιχτὰ ποδάρια τους είναι καλὰ στεριωμένα στὴ γῆ, περπατῶντας μαζὶ καὶ σταματημένα, μ' ἀνοιχτές πατοῦσες, ἀνθρῶποι σὰν ἀληθινοί, μὲ μιὰν ἀπερίγραφτη ζωντάνια.

Μεγάλοι μαστόροι, δυνατεῖς κι ἐμορφες ψυχές!

«"Ε φ γ α" τ. I'

Φώτης Κόντογλου

ΣΤ. BYZANTINA — METABYZANTINA

1. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἀ πόσπασμα)

Τὸ «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» ἀποτελεῖται ἀπὸ 118 ἀνομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβούς στίχους καὶ ἐκφράζει τὸν πόνον τοῦ ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴ μεγάλη ἔθνικῇ συμφορᾷ, τὴν ἄλωσην.

Θρῆνος, κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμός, καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη,
θλῖψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ρωμαίοις !
ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν Πόλιν τὴν ἄγια,
τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχήν τους.
Τίς τὸ 'πεν ; τίς τὸ μήνυσε ; πότε 'λθεν τὸ μαντάτο ; 5
Καράβιν ἐκατέβασε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
καὶ κάτεργον* τὸ ὑπάντησε, στέκει καὶ ἀναρωτᾶ το·
«καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν κατεβαίνεις ; ».
— «Ἐρκομαι ἀκ' τ' ἀνάθεμα κι ἔκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
ἀκ τὴν ἀστραποχάλαζην, ἀκ τὴν ἀνεμοζάλην,
ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.
'Εγώ γομάριν* δὲ βαστῶ, ἀμὲ μαντάτα φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς χριστιανούς, πικρὰ καὶ δολωμένα·
οἱ Τούρκοι ὅτε ἥρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανούς ἔκει καὶ πανταχόθεν». 10

Μὴ τὸ 'πομένης, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξης,
ἥλιε σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσης ! 87

Εἴπω καὶ τίποτε μικρὸν ὀλληγορίας λόγον·
ἥλιον τάξει νοητὸν τὸν Μέγαν Κωνσταντίνο,
σελήνην ἐπονόμασε τὴν νέαν του τὴν Πόλιν. 90

Μὴ σοῦ φανῆ παράξενο τοῦτον ἀπού σοῦ λέγω·
κόσμο μέγαν τὸν ἄνθρωπον Θεὸς ἐπονομάζειν,
ὅν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον, τὴν πᾶσα κτίσιν.
Αὔτὸς λοιπὸν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντίνος
τὴν Πόλιν τὴν ἔξακουστην, ἦν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν·
όμοιώς Ούστινιανὸς ἐκόσμησε μεγάλα,

- εἴκτισε τὴν Ἀγιάν Σοφιά, τὸ θέαμαν τὸ μέγα,
παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς παναγίας. 100
 ἐκεῖνοι ἥσαν ἥλιος κι ἡ Πόλη 'ν' ἡ σελήνη.
 (Χωρὶς ἥλιον πούπτωτε σελήνη οὐδὲν λάμπει).
 'Εκεῖνοι γάρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὔσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
ἔλαμπον, ἔφωτίζασιν τὴν παναγίαν Πόλιν,
τὴν Δύσιν, τὴν Ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην. 105
 "Οταν εὶς νοῦν ἀθυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
στενάζω καὶ δύνρωμαι καὶ τύπτω εὶς τὸ στῆθος,
κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μεθ' οἰμωδῆς* καὶ μόχθου.
 'Ο κόσμος τῆς Ἀγιᾶς Σοφιᾶς, τὰ πιέπλα τῆς τραπέζας 110
 τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς τὰ καθιερωμένα,
τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντῆσαν.
 "Αρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένος,
ὅστις καὶ ἔταξεν ποτὲ τοῦ πάλαι νεανίσκου*;
 Εἶπεν γάρ· «οὐκ ἔξερχομαι, ἔως ὅτου νὰ ἔλθης».
 'Ο νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν· 115
 οὐχὶ ἐκεῖνος δὲ ποτὲ παίδας τῶν ἐκτιτόρων,
 ἀλλ' ὅλλος παίδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
 καὶ ἄγγελοι καὶ ἄγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

("Εκδοση 'E. Κριαρᾶ, 1956)

'Αγνώστου

2. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ»

'Ακριται ὡνομάζομένοιν οἱ ἐπίλεκτοι ἄνδρες, οἱ ὄποιοι ἐπὶ 'Ηρακλείου (610-641) ὡργανώθησαν εἰς εἰδικὸν σῶμα διὰ τὴν φρούρησιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. 'Ωνομάζομένοιν δὲ ἀκριτοῖς, διότι ἐφύλαττον τὰ ἄκρα (τὰ σύνορα). Διετηρήθησαν μέχρι τοῦ Μιχαήλ Ηλαυολόγου. (Οἱ ἡρωικοὶ ἀγῶνες των κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καὶ τὰ προσωπικὰ κατορθώματα ποιλῶν ἐξ αὐτῶν ἐξύψωσαν τοὺς ἀκριτας εἰς τὴν συνέδησιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὄποιος δικαίως τοὺς ἀνήγαγεν εἰς περιωπήν ἐθνικῶν ἡρώων. 'Ανώτερος δὲλων ἐθεωρήθη ὁ Διγενῆς: ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐξημνήθησαν ὑπὸ τῆς λατικῆς μούσης ('Ανδρόνικος, 'Αρμούρης, Βάρδας, Κωσταντάς, Θεοφύλακτος, Πορφύριος, τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο κ.ά.).

Τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια ἀποτελοῦν ὄλοκληρον κύκλον. 'Ο Ν.Γ. Πολιτίτης τὰ ὑπελόγισεν εἰς 1350. Μεγαλυτέραν διάδοσιν είχον εἰς

τὸν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικά μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

«'Απὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ιονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Εὔξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ἥδονται μέχρι τοῦ νῦν ἄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἀθλους καὶ τὰς περιπτείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνούς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ᾧ συνδέεται τὸ δόνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαίνισσα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπήρτισε τὸν ἴδεώδη τύπον ἥρωας νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. 'Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἰπεῖν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἴδεώδη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἀληκτος πάλη τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον»¹.

Τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἕνα πλήθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων, τὰ ὅποια προϋπῆρχον. Ἡ ύπόθεσίς του εἶναι ἡ ἔξῆς: 'Ο Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρός της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. 'Εκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὄποιος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρουσίασεν ἡράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστῶν) εἶναι ὑπερφυσικά. 'Ανδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εύδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορό του παρὰ τὸν Εύφρατην καὶ συνεχίζει τὰ ἡρωικὰ κατορθώματά του, τὰ ὅποια τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἔθνικὸν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. 'Αποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἑτῶν. 'Ο Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατόρων Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου, «Περὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων 'Ἑλλήνων»

Μερικοί μελετηταί προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενὴ μὲ ίστορικά πρόσωπα.

"Εχομεν ἔξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὅποιων ἐν εύρεθεν εἰς τὴν νῆσον "Ανδρον εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσα του εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰώνος ἀνάμεικτος μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογίαν γλῶσσαν.

I. ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Η ΑΡΙΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Τὸ θέμα τῆς ἐπανόδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακαλήσεως τοῦ νέου γάμου, δν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἡ σύζυγός του, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ὀποιουμπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μηνστήρος, εἶναι κοινότατον εἰς ἔπαιδα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ὄμηρικου μύθου περὶ Ὁδυσσέως καὶ τῶν μηνστήρων τῆς Πηγελόπης κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προστρημόσθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταῦτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὸν πάμπολλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου (Ν. Γ. Πολίτης).

Ως ἔτρωγα κι ὡς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
δι μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθί μου ἐράη,
κι ἐμένα δι νοῦς μου τὸ βαλε, παντρεύουν τὴν καλή μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκείνη δὲν τὸν θέλει,

παντρευαρραβωνιάζουν την κι ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε. X
Περιῶ καὶ πάω στοὺς μαύρους μου, τοὺς ἑβδομήντα πέντε.
«Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιὸς εἰν' ἀψύς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καβαλικέψω,
ν' ἀστράψη στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῇ στὴ δύση;». X

10 Oι μαῦροι μου δσοι τ' ἄκουσαν οῦλοι βουβοὶ ἀπομεῖναν,
κι δσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔριξαν* τὰ πουλάρια
κι ἔνας γρίβας* παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
κείνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει:

«Ἐγώ είμαι ἀψύς καὶ γλήγορος νὰ πάω ὅθε κι ἄν είναι.

15 'Οπού είναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιὰ μουλάρια,
ὅπού είναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.

'Ἐγώ είμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δὲ μοῦ πρέπουν,

- μὰ γιὰ χατίρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,
όποὺ μ' ἀκριβοτάγιζε στὸ γύρο τῆς ποδιᾶς της.
- 20 κι ὅποὺ μ' ἀκριβοπότιζε στὴ χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντίλια,
καὶ σφίξε τὴ μεσούλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζουνάρια,
νὰ μὴ σὲ φάῃ ἡ βουὴ καὶ ντραλιστῆς* καὶ πέσης.
Καὶ μὴ σὲ πάρη κουρτεσιὰ* καὶ βάλης φτερνιστήρι,
- 25 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,
καὶ σπείρω τὰ μυαλούδια σου σ' ἐννιὰ μοδιῶ* χωράφι ». X

χ Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλικεύει.

- Δίνει βιτσιὰ* τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
- 30 Στὴ στράταν ὅποὺ πήγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
«Θέ μου, νὰ βρῶ τὸν κύρη μου στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύῃ».
Σὰ χριστιανὸς ποὺ τὸ 'λεγε, σὰν ἄγιος ἔξακούστη,
κι ἀπάντησε τὸν κύρη του ποὺ κλάδευε στ' ἀμπέλι.
«Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἰν' τ' ἀμπέλι ;
- 35 —Τῆς ἑρημῖᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
ἐψὲς ἐπῆραν τὰ προικιὰ καὶ σήμερα τὴ νύφη.
—Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσης,
τάχα θὰ φτάσω στὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ στὸ γάμο ;
- 40 —“Αν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
κι ἀν εἰν' ὄκνὸς ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις».

- Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
- Στὴ στράταν ὅποὺ πήγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
- 45 «Θέ μου, νὰ βρῶ τὴ μάνα μου στὸν κῆπο νὰ ποτίζῃ».
Σὰ χριστιανὸς ποὺ τὸ 'λεγε, σὰν ἄγιος ἔξακούστη,
κι εύρηκε τὴ μανούλα του ποὺ πότιζε τὸν κῆπο.
«Ωρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνος εἰν' ὁ κῆπος;
- Τῆς ἑρημῖᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
50 ποὺ σήμερα ἡ γυναίκα του θὰ πάρῃ νἄλλον ἄντρα,
ἐψὲς ἐπῆραν τὰ προικιὰ καὶ σήμερα τὴ νύφη.

—Πέις μου νὰ ζῆς, γερόντισσα, φτάνω κι ἔγώ στὸ γάμο;
—”Αν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
κι ἂν εἰν’ ὀκνός ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησὶα τοὺς βρίσκεις».

55 ΧΔίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στὴ χώρα κατεβαίνει. X

Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντὰ στὸ σπίτι του νὰ φτάσῃ,
ὅ μαῦρος του χλιμίντρισε κι ἡ κόρη ἀναστενάζει.

«Τί ἔχεις, κόρη μ’, καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάζεις,
τὰ ροῦχα σου δὲν εἰν’ καλά, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα;

60 —Φωτιὰ νὰ κάψῃ τὰ ροῦχα σου καὶ λάβρα τὰ φλωριά σου,
τὶ ὁ μαῦρος ποὺ χλιμίντρισε σὰν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.

—”Αν εἰν’ ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νὰ βγῶ νὰ τὸν σκοτώσω.

—Δὲν εἰν’ ὁ πρῶτος ἄντρας μου, νὰ βγῆς νὰ τὸν σκοτώσης,
μόν’ εἰν’ ὁ πρῶτος μου ἀδερφὸς ποὺ φέρνει τὰ προικιά μου.

65 —”Αν εἰν’ ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νὰ τὸν κεράσης».

Χρυσὸ ποτήριν ἄρπαξε νὰ βγῇ νὰ τὸν κεράση.

«Δεξιά μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη».

Τὸ μαῦρο του χαμήλωσε κι ἡ κόρη ἀπάνω εὑρέθη.

Βγάλει καὶ τὸ χρυσὸ σπαθὶ καὶ τ’ ἀργυρὸ μαχαίρι,

70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιὰ καὶ πῆρε χίλια μίλια,
μηδὲ τὸ μαῦρον εἴδανε, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

‘Οπού είχε μαῦρο γλήγορον, εἶδε τὸν κορνιαχτό του,
κι ὅπού είχε μαῦρο κι εἰν’ ὀκνός, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

2. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

‘Ο Ν. Γ. Πολίτης συνέλεξεν 72 παραλλαγὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν Ήδ-
νατὸν τοῦ Διγενῆ. Ἐκ τούτων παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν ακλυτέρων, ἐν
τῶν ὅποιων ἡ πρώτη ἐκ Κρήτης καὶ ἡ δευτέρα ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Εὐ-
λαζδοῦ.

1

‘Ο Διγενής ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τονε τρομάσσει!

Βροντᾶ κι ἀστράφτει ὁ ούρανὸς καὶ σειέτ’ ὁ ἀπάνω κόσμος
κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιαῖ πῶς θὰ τονε σκεπάσῃ,

5 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀιτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο! //

- Σπίτι δέν τὸν ἐσκέπαζε, σπιήλιο δέν τὸν ἔχωρει,
 τὰ ὅρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
 χαράκια* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ ξεκούνειε.
 Στὸ βίτσιμά* πιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 10 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια*.
 Ζηλεύει ὁ Χάρος, μὲ χωσιά*, μακρὰ τονε βιγλίζει,
 κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιὰ καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πῆρε.

2

- Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενής καὶ Τρίτη θὰ πεθάνη.
 Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους,
 νά ’ρθη ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλής, νά ’ρθη κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου
 νά ’ρθη κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
 5 Καὶ πῆγαν καὶ τὸν ηὔρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 –«Σὰν τί νὰ σ’ ὑπρε, Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης?».
 –Φίλοι, καλῶς δρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κι ἐγώ σᾶς ἀφηγιέμαι.
 10 Τῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 ποὺ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατὸ καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 ἐγώ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος,
 μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
 15 Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα*, βουνὰ καὶ καταράχια,
 συχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, συχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια πού ’ζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἰδα ἔναν ξιπόλητο καὶ λαμπροφορεμένο,
 20 πού ’χει τοῦ ρήσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυό, νὰ παίρνη τὴν ψυχὴ του».

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψωνε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει·
 25 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο* κάνει.

II. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (ΤΟ ΕΠΟΣ)

(Α πόσπασμα)

‘Ο Διγενής φονεύει τὸν δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι, που ἐπιβούλευενται τὴν ζωὴν τῆς γυναικός του, καὶ νικᾷ τριακοσίους ἀπελάτας, που ἡθέλησαν νὰ τὴν ἀπαγάγουν. Κατόπιν ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάται καὶ τοῦ προτείνουν νὰ μονομαχήσῃ μὲ δποιον θέλῃ ἀπ’ αὐτούς.

(στίχοι 3122 - 3244)

- 3122 «Ὑπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἔνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνεσθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγώ τυγχάνω,
3125 ἀν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν». Τοῦτο εἶπάν τοι καὶ ἀναστάς, λαμβάνω τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκούταριον*, ἐκεī γάρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὄλίγον ἔξελθων εἶπον αὐτοῖς μεγάλα·
«Ἄρχοντες, ως προστάζετε, ἔτοιμος γάρ τυγχάνω».
3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν: «Ως λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἐλθεῖν οἱ τρεῖς εἰς ἔνα». Εκεῖνοι ἐθάρρουν πώς νικοῦν καθένας χιλιάδας.
«Ἐγώ γάρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, διποὺ ἀκούεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, καὶ Κίνναμος ὁ τρίτος,
3135 [Ἰωαννίκιος γάρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος] λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἔνα,
ἄλλα διάλεξον ἀφ' ἡμῶν ὅποιον σὺ προστάζεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν».
3140 Εὔθυς δὲ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθίν του ἐστήκωσεν ὅμοῦ καὶ τὸ σκούταριν*
μεγάλως ἥλθεν πρὸς ἐμὲ νομίζων νὰ μὲ φοβήσῃ,
ώς λέων δὲ ἐφώναζεν, ώς δράκοντας συρίζων·
εἶχεν καὶ γάρ ώς ἀληθῶς ὄρμήν ἀνδρειοτάτην.
3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκούταριν,
τοῦ σκούταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμεινεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἀντικρυς βλέποντάς μας·
«Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γεροντικὴν τοῦ δῶσε». Εκεῖνος τότε ἡθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθί του,

- 3150 ἐγώ δπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
μὲ τὸ ραβδὶ τὸν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν ἀπάνω,
καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπτε διόλου τὸ σκουτάριν,
κόκαλον δὲ ἀπόμενεν γερὸν ἀπάνω εἰς αὔτην·
ὅμως δὲ γέρων ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μεγάλως,
3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἤπλωθη.
Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἥσαν ὅπλισμένοι,
μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὄρμησαν πρὸς ἐμένα,
καὶ μηδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρώην ἐκαυχῶντο.
Τούτων ὡς εἶδον τὴν ὁρμήν, ἀρπάζω τὸ σκουτάριν
3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι
ἀπὸ τὴν πεῖναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὡσὰν ἀγρίοι,
διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὄποιύ εὕρουν.
3165 'Οπίσω δὲ δὲ ὁ Κίνναμος νὰ μὲ πλανέσῃ ἐζήτει·
νὰ κρούῃ καὶ νὰ δέχεται ἥτον ἀνδρειωμένος.
'Ιωαννίκιον εὗρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
Τὴν κόρην τότ' ἐφώνησα πρεπόντως ταύτη οὕτως·
3170 «Οὗτοι εἴναι ποὺ θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν».
'Εβλεπον 'Ιωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώση
ἐκεῖνος, δὲν ἐδύνετον ποσᾶς νὰ μοῦ σιμώσῃ
τις ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
'Οπόταν ἐγώ ἔριψον τὴν ἴδικήν μου ράβδον,
3175 ἔφυγον ὡσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
καὶ αὐθὶς πάλιν ἥρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες.
'Εφ' οὕτως δὲ ἐγένετο, καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν
ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἵστατο μακρόθεν,
ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμὲ τὸν πόλεμον νὰ βλέπῃ.
3180 'Ως εἶδε ὄποιύ μὲ κύκλωσαν τρίγυρα ὡς οἱ κύνες,
λόγον ἐμοὶ ὑπάκουουν μοῦ ἔριξεν ἡ κόρη·
«'Ανδρίζου, ὡς παμφίλτατε». Εὔθυς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
εύθυς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλτάτης,
τὸν 'Ιωάννην ἔκρουσσα ἄνωθεν τοῦ ἀγκῶνος,
3185 εν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην·

- τὰ κόκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χειρὶς ἡπλώθη,
ὅλιγον δέ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα,
ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἡκούμβησεν εἰς πέτραν.
- 3190 Τοῦτον ἴδων ὁ Κίνναμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,
καὶ μετὰ πάσης τῆς ὄργῆς ἐπάνω μου κατῆλθε,
τὴν χεῖρα του ἐστήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρας*
καὶ μὲ τὸν καβαλάρην της ἔπεσεν ἔμπροσθέν μου.
- 3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα: «Μὴ πίπτης, ἀλλ’ ἐγείρου,
δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σὲ πολεμήσω,
ἀλλὰ περιπορεύθητι, ἀν θέλης πάλιν ἔρχου».
Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾶ, καβαλικεύει,
ἐπῆρε τὸ κοντάρι του, τρανῶς ἐπεγυρίσθη.
- 3200 σύντομα κεῖνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
καὶ σύσσελον τὸν ἔριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
ἀγκῶνας του ἐσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὥσταν τὸ ἄλας.
‘Ως εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιούτοις,
3205 ἐκεῖνος εἶπε πρὸς ἐμέ: «Νεώτερε, καλέ μου,
τὸν πόλεμον κατάλειψον καὶ ποίησον ἀγάπην,
μᾶλλον, ἀν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλήν μου,
καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὅλων τῶν ἀπελάτων,
ἔνθα κελεύεις ἀπαντάς τοὺς σούς καλούς ἱκέτας».
- 3210 Τοὺς λόγους τούτους ἥκουσα καὶ ὅφησά τους ὄλους,
τὸν Κίνναμον ἡλέησα, δόμοῦ καὶ Ἰωάννην,
νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
κι ἐγὼ γελώντας πρὸς αὐτὸν εἶπον τοιοῦτον λόγον:
«Φιλόπαππε, ἔξυπνησες καὶ δνειρά μοὶ λέγεις·
3215 ἐπειδὴ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
ἀνάστα, λάβε τους σύν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμούς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων,
καὶ οὓς ζητεῖτε πίστευσον, λείψουσι γάρ ἀπάρτι*.
Ἐχαλασθήκετε ἐσεῖς κακῶς ἀπὸ τ’ ἐμένα.
- 3220 Ἀρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἴμαι μόνος,
ἐπείπερ καὶ μονογενῆς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,

- νύμιν γάρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθῆσθε ἀλλήλοις,
ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρση*.
καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
3225 ἔξελθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
ποὺ δὲν οἴδασι τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·
ὅσοι γάρ μὲ προσέκρουσσαν, ἐμὲ οὐ θεωροῦσιν.
'Ἐγώ ύμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω».
'Ἐχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξάμενος τὴν λύσιν,
3230 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνύων.
('Ο Διγενής ἔχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
οὐδένας αὐτῶν ἥλπιζε ζωῆς ἀξιωθῆναι,
ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας).
'Ως ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
3235 τοὺς δύο ἔβαλεν ὅμοι νὰ φύγωσιν ταχέως.
Τότε εὐχαριστούσασι μεγάλως τὸν Ἀκρίτην.
«"Ἐγνομεν ούτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν Ἀκρίτην,
ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
τὰ ἔργα του είναι εύπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εύσπλαχνίᾳ,
3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ώς πρὸς αὐτὸν ἀνδρεῖος,
καὶ ἀντιδῷη σοι δὲ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὁπόχεις,
μείζονα τὰ χαρίσματα, ζωὴν μετὰ τῆς κόρης.
'Ανδρείαν ἔχεις περισσήν καὶ δύναμιν μεγάλην,
καὶ κόρην ἔχεις λαμπερὰν σὰν τὸ λαμπρὸν φεγγάριν».

("Βεδουσιες Ἀντ. Μηλιαράκη, κατὰ τὸ ἐν "Ανδρεψ ἀνευρεθὲν χειρόγραφων")

3. ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Κατὰ τὸν ΠΓ' καὶ Δ' αἰῶνα φραγκικὴ ἐπίδρασις ἔφερεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ περιπετειώδη ἱπποτικὰ μυθιστορήματα τῆς Δύσεως. Βιζαντινοὶ λόγιοι ἐστιχούργησαν ἐπὶ τῇ βάσει δυτικῶν προτύπων μακρότατα ἔμμετρα μυθιστορήματα, εἰς τὰ ὅποια ἡμῶς κάπου κάπου συναντᾷ κανεὶς καὶ δροσερὰς ἀπηγήσεις δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων αὐτῶν είναι γνωστοὶ μὲ τὰ δύναματα τῶν ἡρώων τῆς μυθιστορίας: 'Ι μ πέριος καὶ Μαργαρώνα, Φλώριος καὶ Πλατζιαφλώρα. Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρή, Λύβιστρος καὶ Ροδάμη, Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα. Ἀπὸ τὸ τελευταῖον αὐτὸ ποιήμα παραθέτομεν ἀποσπάσματα:

Ο ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΦΕΥΓΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

Δυνάστης ἥτον βασιλεύς Ροδόφιλος ὄκατις¹,
(τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν), χωρῶν ὑπεραπείρων.

25

Τυραννικῶς αὐθέντευν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
καὶ τοὺς ἔκεīσε γύρωθεν ἐδέσποζε τοπάρχας.
Εἶχε καὶ παῖδας εὐειδεῖς, ἡγαπημένους δύο.

‘Ο πρῶτος ὀνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων,
Βέλθανδρος δὲ ὁ δεύτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,
παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχῆς δεξιώτης²,
εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν³ μέγας τε καὶ ἀνδρεῖος,
ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εύόφθαλμος καὶ ὡραῖος·
ἀσπρον ἥτον τὸ στῆθος του μάρμαρον ὥσπερ κρύον,
καὶ εἰς ἀρμελοτόπλασιν⁴, ἐν ἥσαν καὶ οἱ δύο.

30

Ἐπεὶ δὲ — τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας! —
ὑπὸ πατρὸς ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονᾶτον,
καὶ τότε γοῦν ἡθέλησε εἰς τὸν ἀποδημήσῃ,
μακρά που νὰ ξενιτευθῇ, ὅπου τὸν πάρ’ ἡ τύχη,
ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῷ βασιλεῖ του.

35

Ἐπέζευσε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδόπουλά του.

‘Ητον ἡ νύκτα ὀλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,
καὶ βρύση καταδεύουσα χλωρὸ λιβαδοτόπι·
καὶ θέτει τὴν κατούνα⁵ του μόνος ἔκεī καὶ πίπτει·
καὶ μουσικὴν⁶ καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζέν την·
καὶ μοιριολόγιν ἔλεγε στεναγμογεμισμένον :
«Ορη καὶ κάμποι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁶
κάμεν νῦν συνθρηνήσατε τὸν κακομοιριασμένον. . .».

40

125

130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἀφ’ τὴν θλῖψιν τὴν πολλήν ἀναίσθητος ἐγίνη,
σύρριζον τὴν καρδίαν της ἀνέσπασεν ἡ λύπη,

1. ὄκατις : κάποιος (ὄκατι : κάτι). 2. δεξιώτης : τοξότης.—3. σύνεσις : σωματικὴ διάπλασις.—4. ἀρμελοτόπλασις : ἡ ἀρμονία τῶν μελῶν.—5. μουσικὴ : μούσικὸν δργανον.—6. νάπη : δασώδης καιλάς.

καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν τῆς ἡ Χρυσάντζα, 1155
 ἥρξατο κλαίειν κλάματα, ἔλεγε μοιριολόγιν :
 «Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχή μου καὶ καρδιά μου,
 νεκρὸν καὶ πᾶς σὲ θεωρῶ, ἀπνουν καὶ πᾶς σὲ βλέπω ! 1160
 'Αντι στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης,
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἵς ἔδει σὲ σκεπτάζειν,
 κεῖσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὔτως γεγυμνωμένος !
 Ποῦ τοῦ πατρός σου δὲ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ; 1165
 οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδες σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ;
 Καὶ ποῦ ὁ ρῆξ¹ καὶ ρήγαινα, πατήρ ἐμὸς καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 Καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἴδικῶν μου ;
 'Απὸ τοὺς δλους συγγενοὺς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη, 1170
 ἡ δυστυχής, ἡ ἐλεεινὴ καὶ κακομοιριασμένη !
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἡ ἔνη ;
 καὶ ποία στράτα, ποίαν δόδον, ποῦ πορευθῶ, ἡ ἀθλία ;
 "Εδε ὅπού παθα κακόν, μυστήριον ποὺ μ' ἐγίνην !
 ὁ θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω ;
 Πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχάριτάς σου, 1175
 παράξενέ μου Βέλθανδρε, ἐρωτικέ μου αὐθέντα;».

("Ἐκδοσις Ἐ. Κριαρᾶ)

4. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ βυζαντινὸ ποίημα «Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη» εἶναι σομαντικὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντα- σύλλαχθισ στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ὄδιο κύκλο ὅπως καὶ τὰ ἄλλα μεσαιωνικὰ Ἑλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. «Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρόη» καὶ «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα». Τὸ πόθεση σχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος καὶ βαλάρης, ξεκινᾷ μὲ φίλους του πρὸς τὸ μακρινὸ Ἀργυρόκαστρο, τὴν πόλην ὅπου γνώρισε καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνην.

'Απὸ τὸ ποίημα παρατίθενται ἔδω οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ποὺ ἔλαμψε σὸν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν ποὺ εἶχαν τοποθετηθῆ γύρω στὸν πύργο τοῦ κάστρου.

1. ὁ ρῆξ (λατιν. rex), τοῦ ρῆγος : ὁ ρήγας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

‘Ο Λυβιστρος ύστερα ἀπὸ πολλὲς περιπέτειες ἔρχεται μὲ τοὺς ἐκατὸ ἑφίππους συντρόφους του στὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης, τὸ «Ἀργυρὸν» ἢ «Ἀργυρόκαστρον».

‘Οκάποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης,
ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδιν,
εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου,
ποῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
Βραδὺν ἦτο ὅταν ἥλθαμεν, φίλε μου, εἰς τὸ λιβάδιν,
καὶ εὐθὺς ἐκατούνευσαμεν* νὰ περιαναπαυθοῦμεν.

“Ἐδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον,
ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρνασι τὸ κάστρον,
καὶ ἄλλες ἐκτίνες ἐδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρου.
ἥθελες ἴδει, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδης πάλε,
τὸ κάστρον ἐσυνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν.

Εἰ μὲν εὶς ἥλιον ἥθελες πολλάκις ἐντρανίζης*,
ἐδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὔγην τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρου,
καὶ ἐβλεπεις ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία*,
ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὔγην ἀπέσω ἀπὲ τὸ κάστρον.
ἄν δὲ εὶς ἀσήμιν ἥθελες πολλάκις ἐντρανίσης,
ἐβλεπεις τὰ λιθάρια τοῦ κάστρου ὅτι λάμπουν
ώς ἔν’ τὸ ἀσήμιν τὸ ἄδολον ὄλολογαριασμένον,
καὶ ἥθελες ἴδει ἐριδαν τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἥλιου,
νὰ ἔνι ώς κάλλιος ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίου λιθάριν.

”Ἐδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὔγην, ἐξύπνωσέ μας ὅλους,
ἐβγαίνω ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυς τοῦ κάστρου,
λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου :
«Βλέπετε τὸ Ἀργυρόκαστρον! ἥδη ἐσώσαμέν το!».

Παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκεν μας ἡ θλῖψις.

ΑΓΑΛΑΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ὄνομαζόταν Ἀργυρὸν ἢ Ἀργυρόκαστρον.
Δὲν εἶχε μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιότητα νὰ είναι ὡραιότατον καὶ
νὰ λάμπῃ ώς ἀργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρω στὶς πλευρές του ἀνάγλυφα τῶν
δώδεκα ἀρετῶν ἥσαν δ' αὗται ἡ Φρόνησις, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ

Σύνεσις, ή Δικαιοσύνη, ή Σωφροσύνη, ή Ταπεινοφροσύνη, ή Ἀγάπη, ή Προσευχή, ή Μακροθυμία, ή Ἐλπίς καὶ ή Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτὸς τῶν δώδεκα ἀρετῶν, τὶς ὁποῖες τὸ βιβλαντινὸν τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἡσαν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηγῶν. Ἀπὸ τοὺς δώδεκα τούτους μῆνας λαμβάνομεν τὴν σχετικὴν περιγραφὴν γιὰ τους τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοίξεως.

Εἶδες τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι τὰ νῦρηκα, φίλε, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ Κάστρου· καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει, τοὺς δώδεκα καὶ ἵστανται μῆνας λατομημένους*, χαρτία καὶ ἑκείνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων. Ὁ Μάρτης ἥτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα, ἀπάνω κάτω νά ’λεγες ὅλος σιδερωμένος, ζωσμένος ἥτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸ ἔναν του τὸ χέριν ἐβάσταζεν σπαθίν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτίν μετὰ γραμμάτων: «Πρόβιοδος* εἶμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου, καὶ ἀπάρτι μὴ καθέζεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἔχθρούς σας». Ὁ Ἀπρίλιος, ἥτον ἀπ’ αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν, ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἀτσαλοῖς* εἰς τὴν πλάσιν, νὰ ἔχῃ ἐμπρός του πρόβατα νὰ βόσκῃ ὡς ποιμένας, τὸ ἔναν του χέριν νὰ κρατῇ ποιμενικὸν καλάμιν, καὶ τὸ ἄλλον χέρι νὰ κρατῇ χαρτὶ μετὰ γραμμάτων: «Διώχνω πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας, καὶ τῶν ἀρνῶν τοὺς σκιρτασούς* ἔχω το εἰς χαράν μου». Τὸν Μάιον τῆρα ἀπ’ αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος, καὶ εἰς τὴν κοπήν ἥτον καλὸς μᾶλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμαν, φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νά ’χῃ στεφάνι ἀπ’ ἄνθη, στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζῃ καὶ στὸ ἄλλον του εἶχεν τὸ χαρτὶν καὶ ἡσαν οἱ λόγοι οὕτοι: «Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλό, πᾶς ἄνθρωπος εὔγνωμων, μὴ παραδράμῃς τὰ καλά, χάρησε, σκίρτησέ* τα».

(Ἐκδοσις J. A. Lambert)

ΔΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Α

- Αγοράκητος, ὁ
- ἀγόμι, τὸ
- ἀδιαφόρετος
- Ακαδημία τοῦ Γκίλφροδ
- ἀκαμασιά, ἡ
- ἀκαμάτης, ὁ
- ἀκωκή, ἡ
- ἀλιβάνιστος, ὁ
- ἄλμπονορ, τὸ
- ἄλφιτον, τὸ
- ἄμαδολογῶ
- Αμίδες, οἱ
- ἀμφιλύκη
- Αμφιτοίη
- ἀνάγκη, ἡ
- ἀνασπῆ
- ἄντιται
- ἀντλητήριον, τὸ
- ἄντραντζω
- ἀπαγκιάζω
- ἀπάρτι
- Απέργης
- Αραγακό Αρμένικος
- ἀργάτης, ὁ
- ἀργίφρητος
- ἀρμενα, τὰ
- ἀροεζήγονα, τὰ
- ἀρώματα
- ἀσκωμα, τὸ
- ἀσπαζόω
- ἀστόμωτος
- ἄτσαλος
- ἄφλαστον, τὸ
- "Ιελλήνη γλώπτης ἐκ Πάρου, ἀκμάσας κατά τὰ μέσην τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνος
- ἡ ἀγρία σιξ, ὁ αἴγαχρος, κάθε ἄγριον ζῶον
- αὐτὸς ὁ ὄποιος δὲν ἔχει προσδεύσει, ἀνωφελής
- 'Ανώτατον ἐκπαιδευτήριων, ίδρυθεν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος λάρδου Γκίλφροδ καὶ διατηρηθὲν μέχρι τῆς ἐνώσεως τῶν 'Επτανήσων μετὰ τῆς Τολλάδος (1863)
- ἡ ὀκνηρία
- ὀκνηρός
- ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρα
- ὁ μὴ λιβανισθείς, ὁ μὴ καπνισθείς διὰ λιβανωτοῦ
- ὁ ιστός τοῦ πλοίου
- τὸ χονδροκοπανισμένον κριθάρι, τὸ βλευρόν, ὁ ψρός
- παίζω τὴν ἀμάδα (τὸν δίσκον)
- κατοικού τῆς πόλεως "Αμιδα, εύρισκομένης εἰς τὸ τουρκικὸν Κοιράδιστάν
- τὸ λυκόφως
- Νηρής, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως, μήτηρ τοῦ Τρίτωνος
- ἡ ταραχή
- σύρω πρὸς τὰ ζνω, τραβῶ
- ἀντὶ
- ὁ πρὸς ἀντλησιν καδίσκος
- σκοτίζω, ἐνοχλῶ
- καταφεύγω εἰς ὑπήνεμον μέρος
- κατὰ μέρος
- σύγχρονος γλώπτης
- Γάλλος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικός (1786-1853)
- βαρούσλον τοῦ πλοίου
- ἀναρίθμητος, ἀπειράριθμος
- οἱ ιστοί καὶ τὰ ιστία τοῦ πλοίου
- τὰ ἀρνιά καὶ τὰ πρόβατα ἡλικίας δύο ἐτῶν
- ἀντλῶ, λαμβάνω
- δερμάτιον τιθέμενον παρὰ τὸν σκαλμὸν πρὸς εὔκολον κίνησιν τῆς κάψης
- σπαράζω
- κοπτερός, ἀγόρταστος
- ἀπρόσεκτος, «ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν», χονδροκομένος εἰς τὴν κατασκευὴν
- ἡ καμπύλη πρόμνη τοῦ πλοίου μετὰ τῶν κοσμημάτων τῆς

άριστο
'Αχερονοία, ἡ

- αἰφνῆς
- λίμνη τῆς Ἡπείρου, τὴν ὅποίνα σι ἀρχαῖοι ἐθεώρουν εἰσόδου τοῦ "Αδού"

B

Βαλαύρα, ἡ
βαλμάς, ὁ
βάνδα, ἡ
Βαρδάρι, τὸ ἢ Βαρδάρης, ὁ
βασιλιάς

Βενιαμίν ἐκ Τουσδέλας
βελονωτός

βερέμης
βετεράνος
Βίας

βήγλα, ἡ
Βίσμαρκ "Οθων
Βιστρίτσα, ἡ
βιτσιά, ἡ
βιτσιμα, τὸ
βούκινο, τὸ
βρόσμα, τὸ
βίνας, ὁ

- δύομασία τόπου. Χωρίον τῆς Εύρυτανίας
- ὁ βοσκός ἵππων
- γένος φυτῶν καλλωπιστικῶν
- ὁ ποταμὸς Ἀξός
- ὁ σουλτάνος
- Ἰουδαῖος περιηγητής τοῦ ΙΙ^{ου} μ.Χ. αἰῶνος
- βελονωτὰ ὄπλα ἐλέγοντα οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τυφεκίων, ποὺ ὁ ἐπικρουστήρ των (κοινὸς κόκκορας) ἔφερε μικράν βελόνην
- γκρινιάρης, καχεκτικὸς
- ὁ παλαίμαχος, ὁ ἐμπειροβλέμος
- εἰς τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καταγόμενος ἐκ Πριήνης (625-540 π.Χ.)
- ἡ φρουρά, ἡ σκοπιά
- ἐπιφράνης Γερμανὸς πολιτικὸς (1817-1898)
- ὁ ποταμὸς Ἀλιάκμων
- τὸ κτύπημα τῆς βίτσας (βέργας)
- τὸ τίναγμα τοῦ σώματος
- τὸ πολεμικὸν κέρας
- φαγητὸν
- τὸ πτηνὸν μπούφος

Γ

Γαβαλᾶς Λέων

γαντζούνδι
Γέλων

γεμιτζῆς, ὁ
γιαλείνω
γιουρογάτη

γκράς, ὁ

γλάκιο, τὸ
γομάριν, τὸ
γρίβας, ὁ

- Καίσαρ καὶ αὐθέντης τῶν Κυκλαδῶν καὶ κύριος τῆς Ρόδου κατὰ τὸν ΙΙ^{ου} αἰῶνα
- ἡ πόρπη, ἡ καρφίτσα γενικῶς: κοσμήματα μὲ πόρπαχς
- τύραννος τῶν Σιρακουσῶν ἀπὸ τοῦ 484 μέχρι τοῦ 478 π.Χ. κυριαρχήσας ἐφ' ὀλοκλήρῳ συγέδον τῆς Σικελίας
- ναυτικός, θαλασσινὸς (λέξις τουρκική)
- πλησιάζω τὸν (αἱ)γιαλόν, ψαρεύω πλησίον τῆς ἀκτῆς
- περιδέραιον ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀλυσίδας καὶ γρυσᾶς ἢ ἀργυροῦ νομίσματα
- διπλούγεμές τυφέκιον, ἐν χρήσει παλαιότερον εἰς τὸν ἔλληνικὸν στρατὸν
- τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγάνων δρόμοι
- τὸ φορτίον
- ὁ ἵππος μὲ φαιδὸν γρῶμα

ΔΕΣΜΟΙ ΟΙΚΟΥ

Λάρδολος
δαφίλεια, ἡ
δρουγγάριος
Δισδαιμόνια

- Δόγης Βενετός
- ἡ ἀφθονία
- νυκταρχος ἡ ἀντιναύαρχος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου
- ἡρωὶς ἔργου τοῦ Σατέπηρ, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὀθέλλου

Ε

ἐγκρουματῶ
ἔδα
ἔδειρα
ἔθνικοι
εἰδίλλιοι, τὸ

- ἀποκρύπτω τὸ στράτευμα
- (κρητικὸν) τώρα
- (μεταφορικῶς) ἐπέρασα ἐπανειλημμένως
- εἰδωλολάτραι
- ποίημα μὲ θέμα ἐκ τοῦ θουκολικοῦ ἡ τοῦ ἀγροτικοῦ βίου

Ἐσατόλογια
Ἐλισάβετ, ἡ
ἔλυτρον
ἐνθύμησις

- δημᾶδες Ροδιακὸν ποίημα τοῦ ΙΙ^{ου} αιῶνος
- αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἡ ὥποια ἔκτισε τὸ Ἀγάλειον εἰς τὴν Κέρκυραν (1837-1898)
- περικάλυμμα ἀσπίδος ἡ τόξον ἀπὸ δέρμα ἡ ὑφασμα
- ἐποι ἐπεκράτησε νὰ δονομάζωνται τὰ σύντομα χρονογραφικά σημειώματα, τὰ ὅποια συναντῶμεν εἰς παλαιά χειρόγραφα. Τὰ ἔγραφαν συνήθως ἔνθρωποι ἀπλοίκοι καὶ δλιγογράμματοι, σημειώνοντες προγείως — συχνά καὶ εἰς τὰ παράφυλλα βιβλίων — τὰ κατὰ τὴν γνώμην των ἀξιόλογων ἡ τραγικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς των, «εἰς ἐνθύμησιν» τῶν μεταγνενεστέρων. Ποιλά τοιαῦτα σημειώματα ἀποτελοῦν σημαντικὴν πηγὴν ἀγνώστων ιστορικῶν λεπτομερειῶν. Η χρονολόγησις — μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἀκόμη αἰώνων τῆς τουρκοκρατίας — γίνεται ἦχι ἀπὸ Χριστοῦ. Άλλα κατὰ τὸ βυζαντινὸν σύστημα, ἀπὸ «ακτίσεως ακόσμου», ἢτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 5508 π.Χ. Οὕτω διπλὶ τοῦ 1453 ἔγραφον ἔτος ἀπὸ κτίσεως ακόσμου 6961 (ἴτοι 5508 + 1453 = 6961)

ἐνούσιος
ἐνστατος πάλεμος
ἐπιτραπέζω
ἐπιπολῆς
ἐρείκη
ἔργιζων τὰ ποντιά
ενώχια

- ὑπάρχων, πραγματικὸς
- ὁ πεισματώδης πόλεμος
- παρατηρῶ ἐπιμόνως
- ἐπιπολάτως, εἰς τὴν ἐπιφύνειαν
- θαυμαδεῖς φρυγανοειδὲς φυτόν
- ἀπέβαλον
- πλωύσιον γεῦμα, εὐθυμία, φαιδρότης

Ζ

ζω(ο)φόρος

- τὸ μεταξὺ ἐπιστυλίου καὶ γείσου τοῦ ιωνικοῦ ναοῦ ταῦτα, κοσμούμενον μὲ γλυπτὰς παραπτάσεις

H

'Ηγεμονίες, οἱ

— ή Βλαχία καὶ ή Μολδαβία

(Theta)

'Θεοτόκης 'Εμμανουὴλ
θεωρία, ἡ

- πολιτικὸς καὶ λόγιος ἐκ Κερκύρας (1777-1837)
- τὸ νὰ εἰναι κανεὶς θεατής εἰς ἀγῶνας ἢ θεατρικάς παραστάσεις
- ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Αἰγαίου ἐπὶ τοῦ Νείλου, κέντρον λατρείας τοῦ θεοῦ "Αμμωνος"
- ὁ θυμός
- τσακάλι

I

'Ιάγος

- ἐν τῶν κυρίων προσώπων τῆς τραγῳδίας τοῦ Σκιξ-πηροῦ "Ο Θέλλοις". Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καὶ καταχθονίου συνοφάντου
- ἀκρωτήριον τῆς Ἰταλίας
- οἱ κάτοικοι τῆς παρὰ τὸν Καύκασον Ἰβηρίας
- μία τῶν μεγαλυτέρων μονῶν τοῦ Ἀγίου Όρους

K

καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν
καλαφάτισμα, τὸ

- ἐφ' ὅσην ἐφώτιζεν ἡ ἡμέρα
- τὸ κλείσιμον τῶν ἀνοιγμάτων τοῦ σκάφους ἢ τοῦ βαρελίου

Κάλβος 'Ανδρέας
καλπονζανιά, ἡ
κανίσκι, τὸ
κανταριάζω
κασόλι, τὸ
καστέλλιον, τὸ
κατεργάζοντος

- διαπρεπής ποιητής ἐκ Ζακύνθου (1792-1867)
- ἡ πονηρὰ πρᾶξις
- τὸ δῶρον
- περιορίζω
- τὸ κράνος
- τὸ φρούριον
- σκλάβος προσδεδεμένος ὡς κωπηλάτης εἰς κάτεργον (= πλοῖον)

κάτεργον, τὸ
κατούνα, ἡ

- εἰδος μεσαιωνικοῦ πλοιού κωπηλάτου καὶ ιστιοφόρου
- σκηνὴ, τέντα, καταυλισμός, συνοικισμός. Ὁμώνυμος κωμόπολις τῆς Ἀκαρνανίας

κατοννεύω
κεντηνάριον, τὸ
κεσάτι, τὸ
Κιβύρια

- καταυλίζω, κατασκηνώνω
- μονάς βάρους σημαίνουσα ποσὸν 100 λιτρῶν χρυσοῦ
- ἡ ἔλλειψις ἐργασίας τῶν ἐμπόρων

κλειδοκράτα, ἡ
κνώδαλον, τὸ

- τὸ θέμα τῶν Κιβύραιων τῆς Καραβησίανων, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκειν ἡ Ρόδος. Ἡτο μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ναυτικὰς διοικήσεις τοῦ Βυζαντίου
- ἡ καλὴ νοικουρά
- ἄγριον ἢ ἐπικίνδυνον ζῷον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς καὶ σῆμαρον, ἔχρησιμο ποιεῖτο ὡς ὄνειδισμός ἢ ὕβρις ἀνθρώπων

κολοράτο, τὸ
κομπασάρω

κότσι, τὸ
κοσμητής, ὁ
κονθέρτα, ἡ
κονθικούλαρίος, ὁ

κονηπέες, ὁ
κονιδσεύω
κονῆσος, τὸ
κονιτεσιά, ἡ

- ἀργυροῦν ἵσπουνικὸν νόμισμα ἀξίας ἐνὸς ταλάρου
- κρατῶ τὸ κομπάρσο (= γεωμετρικὸν ὅργανον, πυξίς) καὶ ἔξετάζω τὸν καιρὸν
- τὸ μεταξὺ τῶν σφυρῶν δστάριον
- πολιτικὸν δῖωμα
- τὸ κατάστρωμα τοῦ πλοίου
- ὁ ὑπέρετῶν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν βασιλέων, ἀνάτατος δῖωματοῦχος
- τροῦνος, θόλος
- λεηλατῶ, ληστεύω
- ἡ λεηλασία, ἡ ληστεία
- ἡ φύλοτυμία

Δ

λάγιο ἀρνί, τὸ
λαγνεία, ἡ
λακίζω
Λασκαρῆς Θεόδωρος Α'
λατομημένος

λεβέτη, τὸ
Λεγχών Λιμύλιος

λήγνοθος, ἡ
λιοκόρο, τὸ
λογάρι, τὸ
λόγος, ἡ ὅ

- μὲ μαῦρον τρίχωμα
- ἐπιλίωξις σωματικὸν ἀπολαύσεων
- τρέχω γρήγορα, φεύγω
- ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τῆς Νικαίας (1204-11)
(λατομεῖον). Ἔνταῦθα, ὁ γλυπτός, ὁ δι' ἐπεξεργασίας τῆς πέτρας κατασκευασθείς
- μέγας λέβης, καζάνι
- Γάλλος νεοελληνιστής (1841-1903) γράψας πολυπληθεῖς ἐργασίας διὰ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Ἐξέδωκε πολλὰ κείμενα βιβλιογραφίαν
- ξρυχίον ἀγγεῖον
- μιθολογικὸν ζῷον, ὅφις μὲ ἓνα κέρατον
- ὁ θησαυρὸς
- λυγαρία

Μ

μαγνάδι, τὸ
μαρού, ἡ
μαρμαριγῆ
Μαρτυρόπολις

ματσόλα
μελάχιδες

μετεργίζει
Μισίοι, τὸ
μισοκάραλα
Μοάβ

- λεπτὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, πέπλος
- γυαγιά
- λάμψις, ἀκτινοβολία
- πόλις τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὴν Νόμφιον, παραπόταμον τοῦ Τίγρητος
- ξύλινο σφυρὶ
- ναυτικοὶ ποὺ ἐστρατολογοῦντο ἀναγκαστικὰ διὰ τὰ πλοῖα τοῦ βενετικοῦ καὶ τουρκικοῦ στόλου
- ὄχυρωμα, πρόχωμα
- ἡ Λίγνηπτος
- εἰς τὸ μέσον τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ
- τμῆμα τῆς Ἱπεριορδανίας, ἀνατολικῶς τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, μὲ βραχύδηρον

- μόδι,* τὸ μέτερον γυναικείητος καρπῶν (8 αιών.)
Μολὼν θεὸς τὸν Ἀμμωνιτῶν, εἰς τὸν ὄποιον προσέφερον πρὸς ἔξιλέωσιν βρέφη
- μοναράγιο,* τὸ τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιον, ἐπὶ τοῦ ὄποιού σπάζουν τὰ κύματα
- μονσούδι* ρύγχος ζῷου
- μοντστρωμα* ζάλη ἀπὸ μοστου, μέθη
- μπαλάντα* εἶδος ἀφηγηματικοῦ ποιήματος μὲν λυρικὰ καὶ δραματικὰ στοιχεῖα
- μπάρκο* τρικούρβερτο μέγα ἵστιοφόρον μὲν σταυρωτὰς κεραίας καὶ μὲ τρία καταπερόματα
- μπονγάζι,* τὸ στενὸς πορθμὸς
- μπουνάτσα,* ἡ ή γαλήνη
- Μπύργκερ* περιφρόμιος Γερμανὸς πουητὴς (1747-1794), "Εγραψε ποιήματα διακρινόμενα διὰ τὸ αἰσθημα καὶ τὴν δραματικότητά των

Ν

- ναισκε* ναῖ, μάλιστα
- ναπολεόνιον,* τὸ τὸ γαλλικὸν χρυσοῦν εἰκοσίφραγκον
- νεανίσκος,* ὁ Σφύρεται βυζαντινὴ παράδοσις ὅτι ἄγγελος φυλάσσει τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, μέχρις ὅτου ἐπανέλθῃ ὁ νίδε τοῦ πρωτομάστορά της, τὸν ὄποιον ἔστειλε νὰ φέρῃ τὸν πατέρο του καὶ τοὺς ἑργάτας, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον. Οἱ Ιουστινιανὸς πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός ἀπειλάρυνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νέον, διὰ νὰ παραμείνῃ φύλακ ἦν τοῦ ναοῦ ὁ ἄγγελος, ἀναμένον τὴν ἐπάνοδόν του
- νευρέα,* ἡ τὸ κύρτωμα
- ντεληπόταμο,* τὸ τὸ δρμητικὸν ποτάμι
- ντέροι,* τὸ ἡ λύπη, ὁ πόνος
- ντραλίζομαι* ζαλίζομαι
- Νήμφιος ποταμὸς* παραπόταμος τοῦ Τίγρητος

Ξ

- ξόμιπλι,* τὸ ὑπόδειγμα, πράτυπον, σχεδίασμα
ξιλόγυατα φάκα, μαλγρά

()

- Οθέλλος* ἥρως τῆς ὄμωνύμου τραγῳδίας τοῦ Σαλεῖηρ, πρωτωποιήσις τῆς ζηλοτιμίας
- οὐηση* ἀλαζονεία, ὑπερηφάνεια
- όρμια* λεπτὸν νῆμα, διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν ἀγκίστρων
- όρμάνι,* τὸ δάσος, δρυμὸς (λέγεται καὶ βουβάνι!)

II

- πάκτα, ἡ — ή εἰρήνη
 παλαιάρι, τὸ — χονδρὸν σχιουίνον τῶν πλοίων, διὰ τοῦ ὥποίου δένονται εἰς τὴν ξηρὰν
 παραλήξ, ὁ — ὁ ἔχων πολλοὺς παράδεις, πλούσιος
 παραταγή, ἡ — ἡ προσταγὴ
 παραφοσσεύω — περιβάλλω διὰ τάφρου
 παρεθεῖς τὰ δεξιὰ μέρη — ὑποστάς παράλισιν τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ σώματός του
 πάσπαλη, ἡ — σκόνη
 πεζόβολο, τὸ — εἰδος ἀλιευτικοῦ δικτύου, φιττόμενον καὶ ἀνασυρόμενον ἀπὸ τῆς ξηρᾶς
 πεντάφραδος — πολὺ πλατύς, ἐκτεταμένος
 περιδινῶ — περιστρέφω, στριφογυρῶ
 πετρότηξ, ὁ — εἴδος λέρακος
 πίνων — παχὺς, εὔφορος
 πλωνιά, τὰ — πουκίματα, στολίδια
 ποδοκόπι, τὸ — ὁ κόπος διὰ τὴν ὅδοιπορίαν
 πολισμάρος — ἀστυνομικός, ἀστυφύλακς
 Πολίτης Νικόλαος — σοφὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1852-1921) συγγράψας πλήθος λαογραφικῶν μελετῶν, πατήρ τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας
 πολυολβία, ἡ — ὁ μέγα πλοῦτος
 πόμια, τὸ — τὸ ποτὸν
 πόμολια, τὰ — τὰ ὄφειγάλκινα ἔξαρτήματα τοῦ πλοίου
 ποταπή — πόσσον μεγάλη
 ποτόκια, τὰ — τὰ μέρη ὅπου κασταλάζουν οἱ ύποστάθμαι (μοῦργες) τοῦ ἔλαχίου
 πυρόβοδος, ὁ — ὁ ὁδηγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβοδος τοῦ καιροῦ», αὐτὸς ποὺ μᾶς φέρνει τὸ καλοκαίρι, ὅπως ὄντως εἶναι ὁ μήν Μάρτιος
 πυροπηλακίζω — ἐπιχρίω μὲ πηλόν, προσβάλλω
 πυρψινήσια, τὰ — τὰ σχοινία, διὰ τῶν ὥποιων δένεται ἡ ἄγκυρα εἴτε τὸ πλοῖον εἰς τὴν ξηρὰν
 πυροφανίζω — ἀνάπτω πυροφάνη, φανὸν ἀστευλίνης διὰ τὴν προσέλκυσιν ἰχθύων κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἀλιείαν

P

- φέγκω,
 φικνός
 φῆσος ὁ
 Ροβινσόν, ὁ — ροχαλίζω
 — κατέξηρος, ζαρωμένος
 — ὁ λύγξ (ζῶν ἐπιθετικὸν)
 — ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ ὥμωνίμου περιπετειώδους μυθιστορήματος, ἔργου τοῦ Ἀγγλου συγγραφέως Δανιὴλ Ντεφός, τὸ ὥποιον ἐδημοσιεύθη τὸ 1719

- ρωνιά* — ίδρορρεόη
ρωπία, ἡ — νομισματική μονάς τῶν Ἰνδίων καὶ ἄλλων ἀσιατικῶν χωρῶν
- ρούφουλας, ὁ* — ἀπότομον στριφογύρισμα τοῦ ἀνέμου (ἀνεμοστρόβιλος) ἢ τοῦ ὑδατος (ρουφήτρα)
- Σ
- Σάθιας Κωνσταντίνος* — πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτατος Ἑλλην ἴστοριοδίφης τοῦ παρελθόντος αἰώνος (1842-1914)
- Σαραντάπηχοι, οἱ* — κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ γιγάντειοι καὶ ρωμαλέοι κάτοικοι τῆς Ἱδης
- σαχτούρι, τὸ* — μικρὸν ἀκτοπλοϊκὸν πλοῖον τῶν Ὑδραιών
- Σγονδής Λέων* — τοπικὸς ἄρχων καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάλυσιν τοῦ βιζαντινοῦ κράτους τὸ 1204
- Σεβᾶζ Θελασπινός* — δὲ ἡρωαὶ μιᾶς ἐπὶ τῶν σπουδαιοτέρων διηγήσεων τῆς ἀρχαιοῦ Χαλιψᾶς (Χίλιαι καὶ μιὰ νίκτες)
- σερτάρι* — ζῷον προσοπευσμένον καὶ ὀδηγοῦν τὸ ὑπόλοιπον ποίμνιον (βλ. καὶ συρτάρι)
- σεφέρι, τὸ* — συγκρότημα στρατοῦ πρὸς ἐκστρατείαν, πόλεμος
- σημαδιακός* — αὐτὸς ποὺ ἔχει διακριτικὸν σημεῖον, ἔξαρτετος, σπάνιος
- σιλονίτια* — περίγραμμα
- Σιούπτο-Κάλεσιος* — ὀνομασία κριοῦ ἀνευ κεράτων καὶ μὲ γρῦμα προσώπου λευκὸν καὶ μέλαν
- σκιροπιγία* — μεγάλη ἵστρηλιτικὴ ἔστρη πρὸς εὐχαριστίαν διὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸ Θεὸν διὰ τὴν καθιδήγησιν τοῦ Ἱσραὴλ εἰς τὴν ἕρημον
- σκιρτασός, ὁ* — τὸ χοροπήδημα ποὺ ἔρχεται ἀπὸ πολλὴν γχράν
- σκιρτησ (τὰ καλά).* — εὐχαριστήσου τὰ καλά, δασκέδασέ τα
- Σκόπας ὁ Πάριος* — διάσημος ἄρχαῖος γλύπτης τοῦ Δ' π.Χ. αἰώνος
- σκοπός, ὁ* — ἡ προσογὴ
- σκούντα, ἡ* — δίστηλον ἴστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἴστια
- σκοντάριν, τὸ* — ἡ ἀσπίς
- σκοντάριος, ὁ* — δὲ ἀσπιδοφόρος στρατιώτης
- σοβινισμὸς* — ἔξαλλος καὶ μισαλλόδοξος ἔθινικισμὸς
- σοβῶ* — βάλλω εἰς κινησιν τὸ ποίμνιον, τρομαζώ διὰ φωνῶν, προτρέπω
- σονδρούνης, ὁ* — δὲ ἀλήτης
- σπάλα* — ὀμοπλάτη, πλάτη
- σπιλάδα* — ἀπότομος ωπὴ ἀνέμου

- σπιτάνι, τὸ
Σλατοβρέκι, τὸ
σταυροθόλιον
σταύρωση, ἡ
- στειρολίθιαρα, τὰ
στέμφυλον, τὸ
στονάρισμα
σωτηρία
συρτάρι, τὸ
σφαδάζω
- τὸ νοσοκομεῖον
— ὄρος τῆς Μακεδονίας
— εἶδος θολωτῆς ὁροφῆς, κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς
— ἡ θέσις τῆς κεραίας τῶν τετραγώνων ὑψηλῶν ἴστιων
τοῦ πιλοίου
- τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου οὐδεμίᾳ βλάστησις
ὑπάρχει
— τὸ τσίπωρο, ὁ σωρὸς τῶν πατημένων σταφυλῶν.
— λουπτερόν ὄσμικ
— σύμπτωσις
— τὸ κριάρι ποιὸς ὀδηγεῖ τὸ κοπάδι (βλ. καὶ σερτάρι)
— σπαρταρό

Τ

- ταρσανάς, ὁ
ταχινὴ
τελμπεντέρης, ὁ
τέντα, ἡ
Τιτάνες
- Τηληπόλεμος
τολίπη
Τομιαζέον ἢ Θωμαζαῖος
Νικόλαος
- Τουδέλας Βενιαμίν
τουζλούνια, τὰ
τουνεζή
τραικτάτον, τὸ
τραφός, δ
τρεχαντήρι
τρούμπα, ἡ
τρομπέτια, τὰ
τρομπόνι, τὸ
τρουκάνι, τὸ
- Τσάμης
τσουκνιάς, ὁ
- τὸ ναιυπηγεῖον
— αὐγή, πρωὶ
— ὁ λεβέντης
— ἡ σκηνὴ
— ιδοὶ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς μὲν ὑπερφυσικά δινά-
μεις ἐπανάστατήσαντες κατὰ τοῦ πατρός των
— βασιλεὺς τῆς Ρόδου, λαβόν μέρος εἰς τὴν ἔκστρα-
τείαν τῆς Τροίας
— σύνοιλον ἀνθέων ἡ ἐρίου
— Ιταλός λόγιος καὶ συγγραφεὺς (1802-1874). Ἐγκα-
τεστάθη ἀπὸ τοῦ 1849 εἰς Κέρκυραν. Μετέφρασεν
εἰς τὴν δημαρχή ἑλληνικήν διάφορα σερβικά ςηματα
— βλέπε Βενιαμίν
— περικνημίδες ἀπὸ μάλλινο ὕφασμα
— κατεσκευασμένος εἰς Τύνιδα, ἐφιμόρδες
— τὸ τέχνασμα
— ἡ τάφρος
— μικρὸν ταχυπλούν ἴστιοφόρον μὲν ὀξεῖαν πρόμνην
— ἡ ἀντλία
— ἡ σάλπιγξ
— ἐμπροσθογειμές ὅπλον
— εἶδος κουδουνιοῦ κρεμώμενον εἰς τὸν λαιμὸν τῶν προ-
βάτων καὶ αἰγῶν
— ὁ ἀνήκων εἰς μίαν τῶν ἀλβανικῶν φυλῶν, γενικῶς ὁ
Ἀλβανός
— πτηνὸν τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου
- Τ
— μικρὸν πτηνόν, κοινῶς ποταμίδα

- φάρα, ἥ φαρί(ν), τὸ ἥ φάρα, ἥ φαρμακωμένη, ἥ φέρομελη φεστόνι φηγός, ἥ φλάμπουλο, φλάμπιουλο ἥ φλάμπουρο, τὸ φόσκολος Οδυσσεύς φονσάστα ἥ φονσάτον, τὸ φούστα, ἥ φωριέλη
- ἡ πατριά
 - ὁ ἵππος, ἰδίως νέος καὶ ὀρμητικός, κατάλληλος δι' ἀγῶνας ἴππων καὶ πρὸς πόλεμον
 - ποιημα τοῦ Σολωμοῦ, τὸ ὅποῖον μελοποιήθεν εἶγε γίνεται λατέκδην ἀσματικός
 - χρυσοποιόχιλτον ἥ μεταξοκέντητον γιλέκι
 - εἰδος κεντήματος
 - δρῦς
 - ἡ σημαία
 - ἐπιφανής Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος (1778-1827)
 - τὸ στράτευμα
 - εἰδος στενοῦ καὶ μακροῦ ἴστιοφόρου, τὸ ὅποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν πειρατῶν διὰ τὴν ταχύτητά του
 - Γάλλος ἴστορικος καὶ φιλόλογος (1772-1844) δημοσιεύσας συλλογήν ἐλληνικῶν δημοτικῶν ἀσμάτων (1824)

- χαγιάτι, τὸ χάλαρο, τὸ χαμισέρι, τὸ χαράκι, τὸ χαρμπί, τὸ χειροσκοντάριον, τὸ χήτη χονγιάζω χρῆζω χρυσάβθιουλον, τὸ χωσιά, ἥ
- στεγαναμένος ἔξωστης οἰκίας
 - τόπος πετρώδης ἥ κρημνώδης
 - ἡ εἰδησις, ἡ πληροφορία
 - ὁ δγκώδης λίθος
 - διακοσμητικὸν μαχαιρίδιον, κρεμάμενον εἰς τὸ σελάχι τοῦ φουστανελοφόρου
 - ἀσπίς
 - χαίτη
 - κραυγήζω
 - ἀξίζω
 - αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφον, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὅποιον ὑπῆρχε γρυπῆ βιούλα (σφραγίς)
 - ἐνέδρα

- ψίκι, τὸ
- ἡ συνοδεία τοῦ γάζμου

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. 'Εγεννήθη εις τάς 'Αθήνας τὸ 1885 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Έσπούδασε φιλολογίαν καὶ συνεπλήρωσε τάς σπουδάς του εἰς τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσε καθηγητής τῆς βιζαντινῆς τέχνης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Διακρίνεται διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους του καὶ διὰ τὴν ίκανότητά του νὰ ἐκλαϊκεύῃ τὴν ίστορικὴν ἐπιστήμην.

ΒΑΡΝΑΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ποιητής, πεζογράφος, θεατρικός συγγραφεύς, κριτικός καὶ χρονογράφος. 'Εγεννήθη εις τὸν Πύργον τῆς Βουλγαρίας τὸ 1884 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς 'Αθήνας τὸ 1974. Έσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ὡποῦ ἐγένετο διδάκτωρ, καὶ κατόπιν ἐσυνέχισε τάς σπουδάς του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων Σορβόννη. "Ἐργα: «Κηρήθρες», «Τὸ φᾶς ποὺ καλεῖ», «Σκαλέρι πολιορκημένου», «Ο Σολωμός χωρὶς μεταφορική», «Ἡ ἀληθινὴ ἀπολογία τοῦ Σωκράτου», «Ζωντανοὶ ἄνθρωποι», «Τὸ ἡμερολόγιο τῆς Πηγελόπητη», «Οἱ δικτάτορες», «Ἄταλος ὁ Γ'», «Ὀργή λαοῦ» κ.ἄ.

Μετέφρασεν ἐπίσης πολλὰς ἀρχαίας τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας καὶ ἐδημοσίευσε πλήθος χρονογραφημάτων, ὡς καὶ κριτικῶν καὶ αἰσθητικῶν ἔρθρων.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ 'Ιωάννινα. Ἐμφράκτης εἰς τὰ σχολεῖα τῶν 'Ιωαννίνων καὶ ἐσπούδασεν ιατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβαν καὶ τὴν Βολονίαν τῆς Ἰταλίας. Διετέλεσεν ιατρὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1823. Εἶναι εἰς ἐκ τῶν ἀνανεωτῶν τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ γλώσσης, πρόδρομος τοῦ Σολωμοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη εις Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ γραμματα μὲ τὸ ψευδώνυμον Γιάννος. Ἐ παχτίτης. Τὸ ἔργον του εἶναι πολύπλευρον, εἰς ὅλους δὲ τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητός του εἰργάσθη ἐπιτυχέστατα. Ἀπέθανε τὸ 1945. Τὸ ίστοριοδιφύλλον ἔργον του στρέφεται περὶ τὴν τουρκοκρατίαν καὶ τὴν ἐπανάστασιν.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. 'Εγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1871 καὶ ἀπέθανεν εἰς 'Αθήνας τὸ 1958. Ἡτο διηγηματογράφος μὲ ίδιάζον ὕφος καὶ τεγνυοτροπίαν.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. Ποιητής. 'Εγεννήθη εις τὰς Κροκεάς Λασινίας τὸ 1912. Μέχρι τοῦδε ἔχει δημοσιεύσει πολλὰ ἔργα, ὅχι μόνον ποιητικὰ ἀλλὰ καὶ πεζά. Ποιητικά: «Κάτω ἀπὸ σκιές καὶ φῶτα», «Κατεβαίνοντας τὴν σιγή τῶν αἰώνων», «Ο Ταῦγετος καὶ ἡ σιωπή», «Τὰ θολά ποτάμια», «Ἐξόδος μὲ τ' ἄλογο», «Γράμμα στὸν Ρόμπερτ Ὁππενγάλμερ» κ.ἄ. Πεζά: «Διαν ἄνθρωποι μιλοῦν γιὰ τὴν εἰρήνη τοῦ κόσμου», «Ο Νίκος Καζαντζάκης», κ.ἄ.

ΓΟΥΤΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς τὰ 'Ιωάννινα τὸ 1816 καὶ ἀπέθανεν εἰς 'Αθήνας τὸ 1882. Έσπούδασεν ιατρικὴν εἰς τὸ τότε νεοελδρυθὲν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἀργότερον εἰς Παρισίους. Σημαντικώτερον εἶναι τὸ δικτάτομον ἔργον του «Βίοι Παράλληλοι», εἰς τὸ δόπον θιογραφοῦνται οἱ στρατιωτικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοί καὶ ἔθνικοι εὐεργέται, οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν.

Δι' αὐτούς μανθάνουμεν τοὺς ἀγῶνας, τοὺς μόχθους καὶ τὰς θυσίας τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐλευθερίας μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Θρασυβούλου Ζωιοπούλου. 'Εγεννήθη εἰς τὸ 1882 καὶ ἀπέθανε τὸ 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. 'Εγεννήθη τὸ 1878 ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. 'Ησχολήθη μὲν τὴν πολιτικήν, κυρίως ὅμως ἡγάπτησε μὲν θέρμην τὸ ἔθνος του καὶ ἔνεμίθη εἰς διαφόρους κυνήσεις ποὺ ἐπεδίωκαν προοδευτικοὺς σκοπούς.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήρας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. 'Εσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Γερμανίαν. 'Απὸ τοῦ 1926 διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαλθρου καὶ διὰ τὴν λιτότητα τοῦ ὄφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κλεάνθου Μιχαηλίδου. 'Εγεννήθη εἰς Μήτυμναν (Μόλυβον) τῆς Μυτιλήνης τὸ 1849 καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. 'Ησχολήθη μὲν τὴν λογοτεχνίαν. Μετέφρασεν ἐμμέτρως καὶ τὴν Ὁδίσσειαν τοῦ Ὄμηρου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν λαϊκὴν ζωὴν τῆς ίδιαντερας πατρίδος του.

ΖΑΚΥΘΙΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1905 εἰς Ληξούριον Κεφαλληνίας. 'Απὸ τοῦ 1939 μέχρι τοῦ 1970 καθηγητὴς τῆς βιζαντινῆς ιστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. 'Αθριῶν.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1895. 'Εδημοσίευσε βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων καὶ ἄλλα.

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ: Συγγραφεὺς. 'Εγεννήθη εἰς τὴν Καρυσταντινούπολην τὸ 1906 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1967. 'Ησχολήθη μὲν τὸ μαθιστόφυμα, τὸ δοκιμον καὶ τὸ θέατρον. 'Εργα: «Ἐλεύθερο πνεῦμα», «Ωρες ἀργίας», «Ἀργά», «Ἐύριπιδης Ηεντοζάλης», «Τὸ δαιμόνιο», «Λεωνής», «Θέατρο Α'», «Θέατρο Β'», «Πλευρατικὴ πορεία», κ.ἄ.

Τὸ πτήρος, κατὰ περιόδους, γενικὸς διευθυντὴς τοῦ Εθνικοῦ Θεάτρου.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. 'Εκ τῶν κυριοφαίων ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ελλάδος. 'Εγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸ 1863 καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ τὸ 1933. 'Αφησε μικρὰ ποσοτικῶς ποιητικὸν ἔργον ἀλλὰ πλήρες πρωτοτυπίας καὶ γνησίου προσωπικοῦ ὄφους.

Τὸ ποιητικὸν ἔργον του Κ. Καβάφη ἀνεγνωρίσθη σὺν τῷ γρόνῳ, σήμερον δὲ εἶναι διεθνῶς γνωστόν.

ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ. Συγγραφεὺς. 'Ηγεννήθη εἰς τὸ Ηράκλειον τὸ 1883 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Φράιμπουργκ τῆς Γερμανίας τὸ 1957. 'Ησχολήθη μὲ δύο σχεδὸν τὰ εἶδη τοῦ γραπτοῦ λόγου. 'Τὸ πτήρος, ίδιαιτέρως ἀνήσυχον πνεῦμα καὶ ἀκαταπόνητος ἐργάτης τῶν γραμμάτων. Τὸ ἔργον του εἶναι πολὺ γνωστὸν διεθνῶς.

Κυριώτερα ἔργα του είναι τὰ ἔξις: «Οδύσσεια», «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ Ἀλέξη Ζορμπᾶ», «Ο καπετάν Μιχάλης», «Αναφορὰ στὸν Γκρέκο», «Ο φτωχούλης τοῦ Θεοῦ», «Ταξιδεύοντας», κ.ἄ.

Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης πολλάς μεταφράσεις ἀργυρίων ἑλληνικῶν καὶ ξένων ἔργων.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπουδάσεις νομικά. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του είναι λαογραφικά, λογοτεχνικά καὶ ἴστορικά. Είναι πολυγραφότατος. Θεωρεῖται ως ὁ σπουδαιότερος ἴστορικὸς τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὴν ἐποχήν τῆς τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Διὰ τοῦτο τοῦ ἀπενεμήθη ἡ προσωνυμία «Ἀθηναιογράφος».

Τὰ λογοτεχνικά ἔργα του διακρίνονται διὰ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ 1880. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Μετέσχε τῶν πολέμων 1912-1913 ως καὶ τῆς μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας λογοτεχνικάς περιγραφάς. Ἀπέθανε τὸ 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχανὰ τῆς Ἡλείας. Ὑπηρέτησεν ως λατρὸς εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Θεδημοσίευσε μάνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Ἐγνώρισεν ὅσον ἵσως οὐδεὶς ἄλλος πεζογράφος μας τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐμέλετησε μετὰ μεγάλης προσοχῆς. τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ τὰ θημάτα του. Ἐργα του: «Ο ζητάνος», «Αλόγια τῆς πλάρης», «Παλιές ἀγάπες» κ.ἄ.

ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ποιητής. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Τρίπολιν τὸ 1896 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Πρέβεζαν τὸ 1928. Ἐργα: «Ο πόνος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων», «Νηπενθή», «Ἐλεγεία καὶ σάτιρες».

Μετέφρασε πολλὰ ποιήματα ξένων ποιητῶν. Τὸ ποιητικὸν ἔργον του Κώστα Καρυωτάκη ησκήσε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὴν Βιάννον τῆς Κρήτης καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ηράκλειον. Ἅτο διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ διεκρίθη ως χρονογράφος καὶ διηγηματογράφος εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ. Λογοτέχνης καὶ ζωγράφος. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Κυδωνίας τῆς Μ. Ἀστας τὸ 1897 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1965. Τόσον τὸ ζωγραφικόν, ὃσον καὶ τὸ λογοτεχνικὸν ἔργον του, είναι ἔξαιρετικῶς πλούσιον. Ο Φ. Κόντογλος διεκρίνετο διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ιδιαιτέραν παταρίδα του, τὴν προσήλωσιν του εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν δρθύδοξον θρησκευτικὴν του πίστιν. Λογοτεχνικά ἔργα: «Πέδρο Καζάς», «Βασάντα», «Η πονεμένη Ρωμιοσύνη», «Τ' Αιβαλί η παταρίδα μου», «Γιαβάς ὁ θαλασσινός», «Ἀδάμαστες ψυχές», κ.ἄ.

Ἐγραψεν ἐπίσης πολλὰ τεχνοκριτικὰ κείμενα σχετικά μὲ τὴν βιζυαντινὴν ζωγραφικήν.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην ἐκ γονέων Χίων τὸ 1748 καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς Ηαριστόν. Ἐσπούδασεν Ιατρικήν, εἰς Μομπελιέ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ τὴν ἔγκαττέλευψε χάριν τῆς φιλολογίας, διαχριθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγαλυτέρων φιλολόγων τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωκε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, εἰς τὰ «Προλεγόμενα» τῶν ὄπουν ἔγραψε σοφωτάτας πατριωτικάς συμβιούλας πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς ὀλόχληρον τὸ ζήτησις. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μὲ παγκόσμιον φήμην, συντελέσας δύον ὀλίγοις εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Οὐ Κοραής εἶναι ὁ εἰσηγητής τῆς μέσης γλώσσαις ὅδου κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξύ ἀρχαῖστῶν καὶ δημοτικιστῶν, γενέμενος οὕτω ὁ πατήρ τῆς καθαρευούσης.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Έγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1881 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1956. Διετέλεσε καθηγητής Πλανητηρίου καὶ ἀκαδημαϊκός. Ἐδημοσίευσε πλείστας μελέτας περὶ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Έγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ηπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἀρταν. Νεώτατος ἡναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ίδιαιτέρων πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος τῶν σιδηροδρόμων. Ἐνεπνεύσθη τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν τῆς ίδιαιτέρως πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπον τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΑΛΣΑΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Έγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Αηγούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ᾽ ἡσχολήθη περισσότερον μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Ἐστάθησε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὄποιον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἔξυψάσῃ.

ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Έγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1849 καὶ ἐσπούδασε νομικά. Ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐδημοσίευσε διηγήματα εἰς περιοδικά καὶ εἰς φιλολογικά ἡμερολόγια. Ἐχρησμοποίήσεις καὶ τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρεύουσαν μὲ τελειότητα, αἱ δὲ περιγραφαὶ προσώπων καὶ πραγμάτων γίνονται μὲ φυσικότητα καὶ χάριν.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. Έγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικός ποιητής, ἔχει τὴν αἰσθησιν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας καὶ πηγαίαν τὴν ἐμπνευσιν.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὴν Μασσαλίαν τὸ 1870 καὶ ἐφονεύθη τὴν 13ην Ὁκτωβρίου 1904 εἰς Στάτισταν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος. Ὅπηρες μόνιμος δέξιωματικὸς καὶ πρῶτος ἐσπεύσεν εἰς τὸν μακεδονικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὅποιοι προσεπάθουν νὰ ἐκβουλγαρίσουν διὰ τῆς βίας τὸν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούμρους ἐλληνικὸν πληθυσμόν. Ήτταὶ τὴν ἐθνικὴν συνέδησιν δικαίως ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ πρωτεργάτης καὶ ὁ πρωτομάρτυς τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. 'Εγεννήθη το 1882 εις τὴν Ναύπακτον καὶ ἀπέθανε τὸ 1966 εἰς Ἀθῆνας. Ἐγράψεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἰδη τῆς λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ιστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δρᾶμα. Μέλος τῆς 'Ακαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΠΕΡΑΤΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Συγγραφεὺς. 'Εγεννήθη εἰς τὰς Ἀθῆνας τὸ 1905 καὶ ἀπέθανε τὸ 1968. Ἐργα: «Διασπορά», «Ἀντοτιμωρούμενοι», «Σελίδες ἡμερολογίου», «Στιγμές», «Τὸ πολεμικὸ ἀφήγημα», «Τὸ πλατύ ποτάμι», «Οδοιπορικὸ τοῦ 43», «Στρόβιλος».

'Εδημοσίευσεν ἐπίσης μεταφράσεις ξένων ἔργων.

ΜΤΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. 'Εγεννήθη εἰς Συκαμίαν τῆς Λέσβου τὸ 1892 καὶ ἀπέθανε εἰς Ἀθῆνας τὸ 1969. Διακρίνεται διὰ τὴν ρεαλιστικὴν ἀπεικόνισιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διείσδυσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐργα: «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ», «Ἡ δασκάλα μὲ τὰ χρυσὰ μάτια», «Πλανηγία ἡ γοργόνων» κ.ά.

ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σκίαθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1929. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ὑπόρετησεν ὡς καθηγητὴς εἰς γυμνάσια. Διακρίνεται διὰ τὴν θρησκευτικότητά του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν τῆς γενετείρας του.

ΜΩΡΑΪΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1885 ἐν Ἀθήναις. Συνειργάζετο εἰς διαφόρους ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Ἐχει γράψει θεατρικὰ ἔργα καὶ μυθιστορήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. 'Εγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὴν Μαριανούπολιν τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Πολυγραφώτατος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικὸς συγγραφεὺς, κριτικός, διέπρεψεν ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ γλωσσικοῦ ὑφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1867 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ πατέρα Ζακύνθιον καὶ μητέρα Φαναριώτισσαν καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθῆνας τὸ 1951. Ἐσπούδασε μαθηματικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγράψε πολλὰ διηγήματα, μυθιστορήματα, ἐπιστολάς, χρονογράφηματα καὶ δράματα. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Είναι ἔνας ἐπί τῶν καλυτέρων πεζογράφων μαζί.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κ. Νεάργου. 'Εγεννήθη τὸ 1890 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1953 εἰς τὰς Ἀθῆνας. Κυρίως ἡσχολήθη μὲ τὴν ποίησιν καὶ τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Ο Οὐράνης διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ταξίδια καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ιδιαιτέρου γχρακτῆρος τοῦ τοπίου ἐκάστης γιώρας, τὴν ὥποιαν ἐπεσκεψθη.

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΠΑΤΡΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1895. Ἀσχολεῖται, κυρίως, μὲ τὸ χρονογράφημα. 'Έγραψεν ἐπίσης θεατρικὰ ἔργα («Ἡ τρίτη πράξη», «Ο κόσμος ποὺ ἔρχεται», «Μή μετρᾶς τὰ χρόνια σου»), καθὼς καὶ ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγίτων καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὅποιου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διαβροσθή μεταξὺ τῶν πρώτων μεδῶν τῆς Ἀκαδημίας. Πολυγραφώτατος ποιητής καὶ πεζογράφος. Εἶναι δὲ καθολικώτερος ποιητής μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετὴν ἑθνικὴν ιστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναυτοματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεών του καὶ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του εἶναι μαζί μὲ τὸν Σολωμόν ὁ μεγαλύτερος ποιητής μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη εἰς τὸ Αίτωλικόν τὸ 1901. Εἶναι δὲ πολυγραφώτερος ἐκ τῶν ζώντων Ἐλλήνων λογοτεχνῶν, τὸ δὲ ἔργον του, κυρίως πεζογραφικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὕφους καὶ τὴν ποιητικὴν διάθεσιν.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκίαθον ἐκ πατρὸς Ιερέως. Ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καὶ δλίγα ποιήματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Τὰ περισσότερα καὶ τὰ καλύτερα διηγήματά του ξέχουν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ιδιαιτέρας πατρίδος του.

ΠΑΠΙΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. 'Εγεννήθη εἰς Καρπενήσιον τὸ 1877 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1940. Ἐδημοσίευσεν τὰ «Πολιτικά τραγούδια» τὸ 1897, διεκρίθη ὡμώς κυρίως ὡς πεζογράφος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ ἔξελέγη ἀκαδημαϊκός. Διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΤΑΚΗΣ. Ποιητής. 'Εγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὸ 1964 ἔλαβε τὸ α' κρατικόν θραβεῖον ποιήσεως. 'Έργα : «Ἐκλογὴ Α'», «Ἐκλογὴ Β'», «Ἀσκηση στὸν «Αθω», «Οποιητὴν Κῆποις», «Μοιλοδιβλαγκα τοῦ μύθου» κ.ἄ.

Έγραψεν ἐπίσης καὶ πολλὰς οἰκονομικὰς μελέτας.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1886 εἰς Σαράντα τὴν Εκκλησίας τῆς Θεάκης. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἡγολάθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν λαογραφίαν. 'Υπῆρξε πρωτεργάτης τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ θησαυροῦ». Έγραψεν ἐπίσης διηγήματα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τῆς Θεάκης. Ἀπέθανε τὸ 1967.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. 'Εγεννήθη εις τάς 'Αθήνας τό 1873. Ήτο αξιωματικός του πυροβολικού. "Έχει γράψει άρκετά διηγήματα καὶ ποιήματα. 'Απέθανε τό 1952.

ΠΕΤΣΑΛΗΣ - ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΘΑΝΑΣΗΣ. Συγγραφεύς. 'Εγεννήθη εις τάς 'Αθήνας τό 1904. 'Ησχολήθη μὲ τὴν πεζογραφίαν καὶ κυρίως μὲ τὸ μυθιστόρημα. 'Έργα: «Μαρία Πάρνη», «Οἱ Μαυρόλυκοι», «Ἡ καμπάνα τῆς Ἀγια - Τριάδας», «Ἡ κυρὰ τῆς "Γδρας"», κ.ἄ.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη τό 1862 εις τάς 'Αθήνας καὶ ἀπέθανε τό 1920. "Έγραψε πολλάς ποιητικάς συλλογάς. Μετέφρασε τὰ «Εἰδίλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Πολλὰ ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῆ. Διαχρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τῶν ποιητικοῦ ὅφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. 'Εγεννήθη εις τὴν Καλαμάταν τό 1852 καὶ ἀπέθανεν εις τάς 'Αθήνας τό 1921. 'Εσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικὰ εις τὸ Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν καὶ εις τὴν Γερμανίαν. Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1890 καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας καὶ μυθολογίας εις τὸ Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν. Εἰσήγαγε πρῶτος εις τὴν 'Ελλάδα τὴν λαογραφίαν δις ἐπιστήμην. "Έχει διεινῆ φήμην μεγάλου ἐπιστήμονος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Σύψωμου. 'Εγεννήθη τό 1879 εις τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τό 1932 εις τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἔζησε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἔγραψε τὰ ποιήματά του.

'Επιμήθη μὲ τὸ 'Εθνικὸν Ἀριστεῖον τῶν Γραμματών. 'Η ποίησίς του διαχρίνεται διὰ τὴν προτίμησην τῆς ἡρέμου ἐρημικῆς ζωῆς, τὴν γειστιανικήν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν μελαγχολικήν διάθεσιν.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. 'Εγεννήθη τό 1895 εις Πύλαρον Κεφαλληνίας. Εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἐνεφανίσθη τό 1917. Εἰς τὰ θέματά του προτιμᾶ τὸν θαλάσσιον καὶ παρουσιάζει μὲ γάριν καὶ γλαφυρότητα τὴν ζωὴν καὶ τὰς ιδιότητας τῶν ζώων τῶν θαλασσῶν.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. 'Εγεννήθη εις τάς 'Αθήνας τό 1862 καὶ ἀπέθανε τό 1932. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς 'Ιστορικῆς καὶ 'Εθνολογικῆς 'Εταιρείας. 'Έκτης τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του ἐδημοσίευσε καὶ τρεῖς τόμους διηγημάτων ίστορικῶν καὶ ναυτικοῦ περιεχομένου.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. 'Εκ τῶν κορυφαίων Νεοελλήνων ποιητῶν. 'Εγεννήθη εις τὴν Σμύρνην τό 1900 καὶ ἀπέθανεν εις τάς 'Αθήνας τό 1971. Ποιητικὰ ἔργα: «Στροφή», «Στέρνα», «Μυθιστόρημα», «Τετράδιο γυμνασμάτων», «Ἡμερολόγιο καταστρώματος Α'», «Ἡμερολόγιο καταστρώματος Β'», «Κίγλη», «Κύπρον, οὗ μ' ἔθεστειν . . .».

Πεζογραφήματα: «"Εξι νύχτες στὴν 'Ακρόπολη», μυθιστόρημα, «Μέρες 1935 - 1941» καὶ «Μέρες 1945 - 1951», ἡμερολόγιο. Αἱ κριτικαὶ μελέται τῶν συνεκεντρώθησαν εἰς δύο τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Δοκιμές».

Ο Γ. Σεφέρης ἡσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν μελέτην καὶ τὴν παρουσίασιν τωῦ

έργου του "Αγγλου ποιητού Θ.Σ. Έλιοτ. Μετέφρασεν έπισης κείμενα ἐκ τῆς 'Αγίας Γραφῆς, ώς και ἐκεκτά κείμενα πολλῶν ἔνων ποιητῶν.

Γενικῶς, τὸ ἔργον του Γ. Σεφέρη θεωρεῖται σταθμός διὰ τὴν σύγχρονον λογοτεχνίαν μας.

'Ο Γ. Σεφέρης είναι ὁ πρῶτος καὶ ὁ μόνος μέχρι στιγμῆς Νεοέλλην λογοτέχνης, δ ὅποιος ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς Σουηδικῆς 'Ακαδημίας μὲ τὸ βραβεῖον Νόμπελ διὰ τὴν λογοτεχνίαν (1963).

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. 'Ἐκ τῶν κορυφαίων Νεοελλήνων ποιητῶν. 'Ἔγεννήθη εἰς τὴν Λευκάδα τὸ 1884 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1951. Καθαρῶς ποιητικὰ ἔργα του: «'Αλαφροίσκωπατος», «Πρόλογος στὴ ζωή», «Στίχοι», «Μήτηρ Θεοῦ», «Τὸ Πάσχα τῶν Ἐλλήνων», «'Ακριτικά», «'Αντίδωρο». Επίσης ἔξέδωκε καὶ τὰς ποιητικὰς τραγῳδίας: «'Ο διθύραμβος τοῦ Ρόδου», «'Ο Δαΐδαλος στὴν Κρήτη», «Σίβυλλα», «'Ο Χριστὸς στὴ Ρώμη», «'Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ».

Τὰ «'Απαντά» του ἀκαδίδονται εἰς σειράν τόμων ὑπὸ τὸν τίτλον «Λυρικὸς βίος».

'Ο Σικελιανός, μαζὶ μὲ τὴν σύζυγόν του Εὔσαν, ἡγωνίσθη διὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἀρχαίου Δελφικοῦ πνεύματος, διοργανώσας κατὰ τὸ 1927 καὶ τὸ 1930 σπουδαίας πνευματικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἐκδηλώσεις εἰς τοὺς Δελφούς.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. 'Ἔγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1881. 'Ὕπηρξε πολυγραφώτας τος. Εἰς τὴν ποίησίν του ὑπάρχουν ἐπιδράσεις γαλλικῶν τεχνοτροπιῶν, δὲν ἀπεμακρύνθη ὅμως ἀπὸ τὰς ἐλληνικὰς παραδόσεις καὶ γενικῶς τὴν ἐλληνικὴν ζωὴν. 'Ἐξελέγη ἀκαδημαϊκὸς τὸ 1945 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Τὴν ἀπουσίαν τολμηρᾶς φαντασίας εἰς τὸ ἔργον του Σκίπη ἀντικαθιστᾷ τὸ αἰσθημα καὶ ἡ μουσικότης τῶν στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. 'Ἔγεννήθη τὸ 1854 καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. 'Βρήγραψε χρονογραφήματα, ὀδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, σωτηρικά, ίδιως ὅμως διεκρίθη εἰς τὰ ἐπιγράμματα, τὰ ὅποια ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Σ α τ α ν ἄ ρι».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. 'Ἔγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. 'Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατέπιν εἰς τὴν Παρίσιαν τῆς Ἰταλίας. Κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. 'Ἐκτότε μέχρι του θανάτου του (1857) διέμενεν εἰς τὴν Κέρκυραν. 'Ἔγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν Ιταλικὴν γλώσσαν, ἐνώρις ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἐλληνικῆς καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἐλληνικῶν ποιημάτων. Διὰ τὴν μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του δικαίως ἀνεγνωρίσθη ὡς πατήρ τῆς νεωτέρας ποιήσεως μας.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ. 'Ἔγεννήθη τὸ 1887 εἰς τὰς Ἀθήνας. 'Ἐσπούδασε ζωγραφικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Παρισίους. 'Βρήγραψε καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὅποια διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἐλληνικὸν ὕπαυθρον, πρὸς τὴν ἐλληνικὴν ιστορίαν καὶ πρὸς τὰς ποιητικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ λατικοῦ βίου. 'Απέθανε τὸ 1975.

ΤΕΡΖΑΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. Συγγραφεύς. 'Ἔγεννήθη εἰς Ναύπλιον τὸ 1907. Είναι μέλος τῆς 'Ακαδημίας Ἀθηνῶν. 'Η συγγραφικὴ προσφορά του είναι πλου-

σία. "Εργα πεζογραφικά : «Η παρακμή τῶν Σκληρῶν», «Η μενεξεδένια πολιτεία», «Η πριγκιπέσσα 'Ιζαμπώ», «Ταξίδι μὲ τὸν 'Εσπερο», «Δίχως Θεό», «Μυστικὴ ζωή» κ.ά. Θεατρικά : «Ο αὐτοκράτωρ Μιχαήλ», «Γαμήλιο ἐμβατήριο», «Ο σταυρὸς καὶ τὸ σπαθί», «Θεοφανός», κ.ά.

"Έγραψεν ἐπίσης πλήθος δοκιμίων, ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὰ πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. "Έγραψε θεατρικά ἔργα, ίστορικάς μελέτας κ.ά. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλῆν καθαρεύουσαν γλῶσσαν του καὶ τὸ λιτὸν ὑφος του.

ΤΣΟΥΓΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς τὰς Ἀθήνας. 'Εσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Υπηρέτησεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἶναι εἰς ἐπὶ τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστὸς καὶ διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφάς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΦΙΛΤΡΑΣ ΡΩΜΟΣ. Ποιητής. 'Εγεννήθη εἰς Δερβένιον Κορινθίας τὸ 1898 καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1942. "Έργα : «Ρόδα στὸν ἄφρό», «Γυρισμός», «Κλεψύδρα», «Πιερρότος», «Θυσία» καὶ τὸ πεζογράφημα «Θεατρίνος τῆς ζωῆς».

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὸ Σουλόπουλον τῆς Ἡπείρου ἐκ γονέων Σουλιωτῶν καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Νέος ἤλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡσχολήθη μὲ τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικήν. Εἶναι τὰ ἔργα του παρουσιάζεται ἡ παλαιοτέρα ἡ πειρωτικὴ ζωὴ εἰς δλας τὰς ἐκδηλώσεις της.

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Λογοτέχνης καὶ γλωσσολόγος. 'Εγεννήθη τὸ 1854 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1929. 'Τηῆρε καθηγητής εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Σορβόννης. "Έργα : «Τὸ ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη», «Ζωὴ καὶ ἀγάπη στὴ μοναξιά», «Τὰ ίστορικά ἐνδὲ καινούριον Ρομπινσώνων», «Ἀγνή», «Στὸν ἵσκιο τοῦ πλατάνου», «Τὸ ταξίδι» κ.ά. 'Εδημοσίευσεν ἐπίσης καὶ πολλὰς ἐπιστημονικὰς μελέτας.

"Ο Ψυχάρης ἡγωνίσθη σθεναρῶς διὰ τὴν λύσιν τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος. 'Τηῆρε μέγας ὑπέρμαχος τῆς δημοτικῆς γλώσσης.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

	Σελίς
1. 'Ονειρευμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	5
2. Στοὺς ἀγίους τόπους, Κώστος Οὐράνη	6
3. 'Η γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	9
4. Τὸ ἀστέρι τῶν μάργων (ποίημα), Σωτήρη Σκιτη	13
5. Διπλὸς δραμα, Ν. Πετιμεζ-Λαύρα	13
6. 'Εσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
7. Λαμπριάτικος ψάλτης, 'Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
8. 'Η ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27

Β. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Τὸ πανανθρώπινο ἐμβατήριο τῆς 'Ελλάδας(ποίημα), "Αγγ. Σικελιανοῦ	28
2. [Τὸ χρέος], Ν. Καζαντζάκη	28
3. Στὶς Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	30
4. 'Η ναῦς τοῦ Φαύλλου, Κωνστ. Ράδου	31
5. Ναυσικᾶ (ποίημα), Ιωάννου Πολέμη	39
6. 'Ο 'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσούντα	40
7. 'Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρίστου Τσούντα	41
8. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξῆλου (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	45
9. Κεφαλειός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	46
10. 'Η πρώτη Ιανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, 'Άδαμ. 'Άδαμαντίου	46
11. 'Η βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, 'Άδαμ. 'Άδαμαντίου	50
12. 'Η κυρό τῆς 'Υδρας, Θ. Πετσάλη - Διομήδη	54
13. Βίος οὐαὶ γλῶσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	62
14. 'Ο δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	64
15. Παραδόσεις: α) 'Ο Διγενής, β) Τα λιγγήρια τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου	65
16. 'Ο Διγενής κι ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	66
17. Τὸ παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	67
18. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικὸν	69
19. 'Η μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρᾶ	69
20. 'Ηρώων καὶ μαρτύρων αἷμα, 'Ιωνος Δραγούμη	73
21. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	78
22. 'Η Σουλιωτοπόύλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	78
23. 'Ο Γεροσούλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	79
24. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικὸν	81
25. 'Ο ἐκδικήτης, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	81
26. Πάνω σ' ἔναν ζένο στίχο (ποίημα) Γ. Σεφέρη	85
27. 'Η 'Αγιὰ Σοφίᾳ, 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου	87
28. 'Η καμπάνα, Ιωάννου Κουνδυλάκη	89
29. Κρήτη (ποίημα), Η. Νιεβάνα	93
30. Άι διδακτορικά μου ἔξετάσεις, 'Άδαμ. Κοραῆ	94

	Σελίς:
31. 'Η Πασχαλιά τῆς λευτεριᾶς, Χρ. Χριστοθασίλη	96
32. Στά Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	101
33. 'Η Καταπολιανή, 'Αληνᾶς Ταρσούλη	101
34. ['Η ἀνακωχή], Γ. Θεοτοκᾶ	104
35. Νικτερινή ἀναγνώριση, Π. Ηαλαιολόγου	108
36. ['Η πηγή], Γ. Μπεράτη	110
37. 28 Οκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτήρη Σκληπη	112
38. Στή Βόρειο Ήπειρο (ποίημα), Σωτήρη Σκληπη	113
39. "Υμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	113

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Τὸ πρῶτο σκαλὶ (ποίημα), Κ. Καβάφη	115
2. 'Η λαχτάρα τοῦ γεροῦ' Αγέστη, 'Αργύρη 'Εφταλιώτη	115
3. Μισεμός (ποίημα), Ιωάννου Πολέμη	118
4. "Ἄνθος τοῦ γιαλοῦ, 'Αλεξ. Παπαδιαμάντη	119
5. 'Ιωάννης Βαρβάκης, 'Αναστ. Γούδα	123
6. Τὸ Μεσολογγίτικο (ποίημα), Μ. Μαλακάση	128
7. 'Η καλοσύνη σοι (ποίημα), Ιεωργίου Δροσίνη	129
8. 'Η Γοργόνα, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	130
9. 'Η ἐλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	133
10. 'Ο Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	137
11. 'Ο αλχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	138
12. Τελευταῖο ταξίδι (ποίημα), Κ. Καρυωτάκη	141

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. 'Ο χίλιος (ποίημα), Τίμου Μωραΐτινη	142
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοθασίλη	142
3. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, 'Ι. Μ. Πλαναγιωτοπούλου	146
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	149
5. Παρὰ τὸν Ἀλφειόν, 'Εμμ. Στυλ. Λυκούδη	153
6. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	156
7. Δωδεκάνησα, Διον. 'Α. Ζακύθηνοῦ	159
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	164
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	171
10. 'Ο καημὸς τοῦ Αἴγαλου, Στράτη Μυριβήλη	172
11. [Θάλασσα], (ποίημα), Κ. Βάρναλη	174
12. Τὰ καράβια, "Αγγ. Τερζάκη	175
13. Τὸ πετροχελίδονον, Δ. Καμπούρογλου	179
14. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	180
15. 'Ο σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	182
16. 'Η παραγκούλα (ποίημα), Τ. Παπατσάνη	183

Σελίς

17. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιοτοπούλου	185
18. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἀγίου Ὁρούς, Ζαχ. Παπαντωνίου	188
19. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	190
20. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	192
21. Ὁ Ἐβρος ἵστορεῖ, Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου	193
22. Ἡ θάλασσα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	196
23. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκάμβρου, Θ. Ποταμιάνου	199
24. Δεῖπνος (ποίημα), "Αγγ. Σικελιανοῦ	204
25. Νύχτα πρωτομαριᾶς (ποίημα), Ρώμου Φιλύρα	205
26. Ἐπιστροφὴ ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς (ποίημα), Ν. Βρεττάκου	206

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ – ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. Φιλόργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρᾶ	208
2. Ὁ περίεργος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	209
3. Ὁ φιλόπονος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	210
4. Ὁ δοκησίσοφος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	211
5. Ὁ ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	212
6. Ἐλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	213
7. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Κ. Βάρναλη	215
8. "Ἡρος ποιητής, Γρηγορίου Ξενοπούλου	217
9. Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	218
10. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικὸν	224
11. Οἱ ἀρχαῖοι, Γ. Ψυχάρη	226
12. Ἡ ρωμαίη ζωγραφικὴ ἢ καταφρονεμένη, Φ. Κόντογλου	232

ΣΤ. BYZANTINA – METABYZANTINA

1. Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης, Ἀγνώστου	235
2. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος «Βασιλείος Διγενῆς Ἀ- κρίταξ»	236
3. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, Ἀγνώστου	245
4. Λύθιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	247
ΛΕΞΙΑΛΟΓΙΟΝ	250
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	260
ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	269

1120

32

ΑΙΓΑΙΟΝ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ - ΕΛΛΑΣ

801 Καταστροφή από την πλημμύρα της Αίγας στην οποία έχει χάσει τη ζωή του ο πλοιαρχός Παναγιώτης Λαζαρίδης. Το πλοίο του ήταν το "Ελένη" με σημαντικές επιβατικές διαδικασίες στην Αίγα. Η πλημμύρα έγινε στις 10 Αυγούστου 1976.
802 Στην πλημμύρα της Αίγας έχει χάσει τη ζωή του ο πλοιαρχός Λαζαρίδης. Το πλοίο του ήταν το "Ελένη" με σημαντικές επιβατικές διαδικασίες στην Αίγα. Η πλημμύρα έγινε στις 10 Αυγούστου 1976.
803 Στην πλημμύρα της Αίγας έχει χάσει τη ζωή του ο πλοιαρχός Λαζαρίδης. Το πλοίο του ήταν το "Ελένη" με σημαντικές επιβατικές διαδικασίες στην Αίγα. Η πλημμύρα έγινε στις 10 Αυγούστου 1976.
804 Στην πλημμύρα της Αίγας έχει χάσει τη ζωή του ο πλοιαρχός Λαζαρίδης. Το πλοίο του ήταν το "Ελένη" με σημαντικές επιβατικές διαδικασίες στην Αίγα. Η πλημμύρα έγινε στις 10 Αυγούστου 1976.
805 Στην πλημμύρα της Αίγας έχει χάσει τη ζωή του ο πλοιαρχός Λαζαρίδης. Το πλοίο του ήταν το "Ελένη" με σημαντικές επιβατικές διαδικασίες στην Αίγα. Η πλημμύρα έγινε στις 10 Αυγούστου 1976.

ΑΙΓΑΙΟΝ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ - ΕΛΛΑΣ

806 Στην πλημμύρα της Αίγας έχει χάσει τη ζωή του ο πλοιαρχός Λαζαρίδης. Το πλοίο του ήταν το "Ελένη" με σημαντικές επιβατικές διαδικασίες στην Αίγα. Η πλημμύρα έγινε στις 10 Αυγούστου 1976.
807 Στην πλημμύρα της Αίγας έχει χάσει τη ζωή του ο πλοιαρχός Λαζαρίδης. Το πλοίο του ήταν το "Ελένη" με σημαντικές επιβατικές διαδικασίες στην Αίγα. Η πλημμύρα έγινε στις 10 Αυγούστου 1976.
808 Στην πλημμύρα της Αίγας έχει χάσει τη ζωή του ο πλοιαρχός Λαζαρίδης. Το πλοίο του ήταν το "Ελένη" με σημαντικές επιβατικές διαδικασίες στην Αίγα. Η πλημμύρα έγινε στις 10 Αυγούστου 1976.
809 Στην πλημμύρα της Αίγας έχει χάσει τη ζωή του ο πλοιαρχός Λαζαρίδης. Το πλοίο του ήταν το "Ελένη" με σημαντικές επιβατικές διαδικασίες στην Αίγα. Η πλημμύρα έγινε στις 10 Αυγούστου 1976.
810 Στην πλημμύρα της Αίγας έχει χάσει τη ζωή του ο πλοιαρχός Λαζαρίδης. Το πλοίο του ήταν το "Ελένη" με σημαντικές επιβατικές διαδικασίες στην Αίγα. Η πλημμύρα έγινε στις 10 Αυγούστου 1976.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΔ' 1976 (V) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 126.000 ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2695/14-4-76

Έκτυπωσις - Βιβλιοδεσία: Μ. Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ & ΣΙΑ Ο.Ε «ΕΚΔΟΤΙΚΗ»

εν

